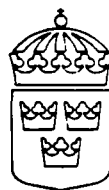

Riksdagens protokoll

1989/90:113

Onsdagen den 2 maj

Protokoll
1989/90:113

Kl. 9.00–22.59

1 § Justering av protokoll

Justerades protokollet för den 25 april.

*Internationellt
utvecklings-
samarbete*

2 § Förnyad bordläggning

Föredrogs men bordlades åter
Utbildningsutskottets betänkanden 1989/90:UbU12–UbU16,
UbU18–UbU24 och UbU28

3 § Internationellt utvecklingssamarbete

Föredrogs
utrikesutskottets betänkande
1989/90:UU15 Internationellt utvecklingssamarbete (prop. 1989/90:100 del-
vis).

Anf. 1 ALF WENNERFORS (m):

Herr talman! Namibia är verkligen en symbol för den styrka som ligger i ett folks vilja och en symbol för de möjligheter som ligger i en fredlig förändring. Detta sade vår FN-ambassadör Jan Eliasson i sitt tal inför generalförsamlingen i FN förra måndagen när Namibia blev medlem av Förenta nationerna.

Det skrevs alltså historia i FN. Det skrevs historia i Afrika och i världen. Min kollega i kammaren Evert Svensson och jag hade förmånen att få vara närvarande i generalförsamlingen när detta hände och även utanför huset när Namibias flagga hissades och hyllades. Vi känner alla glädje och tak-
samhet över att Namibia nu äntligen har blivit medlem i FN-familjen.

Men vilket land kommer härnäst? Blir det Kaledonien, Västra Sahara, Palestina eller kanske tre länder samtidigt – Estland, Lettland och Litauen? Och när blir det? Oavsett vilket land eller vilka länder det blir eller när, så är det, när ett land blir medlem i FN, en markering av ett folks längtan och av ett folks kamp för frihet, demokrati och fred.

Men kampen för Namibias folk är inte över. Nu fortsätter kampen för eko-

nomisk och social utveckling, för varje individ såväl som för landet i dess helhet. Också detta blir säkerligen en lång kamp, där stöd av olika slag är välkomna. Det viktiga är emellertid att en förutsättning är uppfylld, nämligen friheten, oberoendet och demokratin.

Även i länderna i Central- och Östeuropa har demokratin och friheten segrat till slut. Människorna ömsom jublade, ömsom grät av lycka när Berlinmuren föll. Visst kan det se hopplöst ut för polacken, östtysken eller rumänen om man ser till levnadsstandarden i dag, till möjligheterna att få arbete eller att få uppleva de kulturyttringar som har varit vardagsmat för oss svenskar i decennier. De kommunistiska och socialistiska diktaturregimerna har slagit nästan allt i spillror.

I Rumänien var förhållandena någorlunda skapliga innan diktatorn Ceausescu tog över. Men han visste, liksom andra maktens tyranner, hur man kväser ett folk, hur man tystar obehagliga åsikter, hur man gör människor passiva, rädda och misstänksamma. Vad *en* människa med diktatursystemets alla omänskliga verktyg kan ställa till med, har vi många exempel på utöver Ceausescu.

Uganda kallades förr Afrikas pärla. Människorna hade det där ganska bra. Universitetet i huvudstaden ansågs på den tiden vara ett av Afrikas bästa. Men så tog diktatorn över. Den demokrati som fanns räckte inte till för att hindra honom. Förtrycket tog sig fasansfulla uttryck. Diktatorn störtades, men i dag är Uganda ett mycket fattigt land.

Herr talman! När vi i dag skall debattera biståndspolitiken framstår två huvudprinciper som särskilt viktiga för mig. Den första är sambandet mellan varje individs rätt till frihet och varje individs sociala ansvar, inte bara för de närmast anhöriga utan också för de människor i samhället som behöver stöd. Med ökad frihet följer ökat ansvar. Men hur långt gäller denna princip: till kommungränsen eller till riksgränsen? Självfallet är ansvaret globalt.

Den andra huvudprincipen avser en av flera viktiga förutsättningar för vårt biståndssamarbete med andra länder. Det långsiktiga arbetet med att utveckla ett lands ekonomiska, sociala och kulturella förhållanden måste grundas på flerpartisystem, demokrati och respekt för mänskliga rättigheter. Vi bör inte stödja diktaturer, enpartistater eller länder som inte respekterar mänskliga rättigheter.

Fri marknadsekonomi kan inte fungera i en diktatur. När jag lyssnade på debatten i FN fick jag en känsla av att vissa talare trodde att fri marknadsekonomi kunde fungera i en planhushållning eller i en diktatur. Så är det naturligtvis inte, och flera talare påpekade att detta är omöjligt.

I tisdags i förra veckan hölls det svenska talet av vår bistandsminister Lena Hjelm-Wallén. Talets innehåll och utformning hade bearbetats länge. Med andra ord var alla inblandade i regeringen och departementet väl förberedda inför FNs extra session. Man hade haft gott om tid på sig att tänka, något som man inte kan säga att de två parlamentarikerna hade. Men spelets regler kanske är sådana.

Detta var alltså en veckolång session, som skulle sammanfatta resultaten av ansträngningarna under 1980-talet. Flera talare, bl.a. generalsekreterare Javier Pérez de Cuellar, tyckte att åtskilligt positivt hade gjorts. Men han,

liksom andra talare, pekade också på misslyckanden och de fattiga länder där förhållandena t.o.m. försämrats.

Flera talare betraktade 80-talet som ett förlorat decennium. Den extra sessionen skulle också och framför allt bli en startpunkt för ett bättre 90-tal för utvecklingsländerna. Många ansåg också att extrasessionen skulle markera FNs politiska huvudroll i detta arbete.

Så snart jag fick tillfälle påpekade jag för statsrådet vikten av att den svenska representanten i sitt tal framhöll att en förutsättning för en långsiktig och positiv ekonomisk och social utveckling i u-länderna är flerpartisystem, en demokratisk rättsstat, respekt för de mänskliga rättigheterna och ett fritt ekonomiskt marknadssystem. Det borde klart framgå av det svenska talet. I en senare version av talet kunde jag glädja mig åt att man litet grand hade gått mig till mötes, men den definitiva utformningen blev en besvikelse i detta avseende. I början av talet omnämndes den politiska och ekonomiska reformprocessen i Central- och Östeuropa som lovande. Jag tycker inte att det är särskilt kraftfullt att bara säga att detta är lovande. Längre fram i talet sägs att ansträngningar att befrämja mänskliga rättigheter, demokrati och folkligt deltagande, grundläggande utbildning, sysselsättning, hälso- och sjukvård är ett mål i sig självt, men också väsentliga medel att nå varaktig tillväxt och att utplåna vitt utbredd fattigdom. Vidare sägs att erfarenheter visar att en balanserad utveckling av varje samhälle, såväl ekonomiskt som socialt, uppnås bäst om det politiska klimatet karaktäriseras av demokrati och pluralism. Det är självfallet positivt att denna fråga tas upp till diskussion, men jag tycker att det görs alldeles för lamt och passivt när vi vet hur det går till i olika diktatorsystem och enpartistater.

Bistandsminister Lena Hjelm-Wallén framhöll i våra diskussioner i New York att talet huvudsakligen skulle handla om skuldfrågan och FNs viktiga roll. Jag framhöll då, och upprepar det i dag, att jag tycker att det var bra att skuldfrågan framhölls som viktig i talet, och jag glädde mig också åt att SIDA:s skrivelse som nyligen utarbetats på detta sätt påverkade Sveriges aktivitet under den extra FN-sessionen. Jag vidhåller som sagt min uppfattning att det visst hade funnits utrymme för ett kraftfullt avståndstagande från diktatorsystem och från de länder som inte känner respekt för de mänskliga rättigheterna. Självfallet borde Sverige med sin långa demokratiska tradition gå i spetsen för det internationella samarbetet för flerpartisystem, demokratiska rättsstater, frihet och aktiva insatser för de mänskliga rättigheterna.

Det sades i det svenska talet, liksom i många andra länders tal, att varje land och varje medborgare också måste ta ett eget ansvar för den egna situationen och den ekonomiska och sociala utvecklingen. Denna tanke framskymtar också i utskottets betänkande, där majoriteten påpekar just detta.

Mina frågor till både bistandsministern och utskottets ordförande är: Hur skall ett folk eller de enskilda medborgarna kunna ta ansvar för den egna ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen i ett land, där en socialistisk eller kommunistisk diktator styr med alla de medel som både ni och vi anser vara avskryvbara, omänskliga och ovärdiga? Hur kan ni vänta er några initiativ av människor som är kuvade, tysta och rädda, inte vågar lita på någon och som är bevakade och avlyssnade av diktatorns tjallare, soldater och hemliga polis? Hur kan man ha hopp om människors initiativkraft och företagsamhet

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

*Internationellt
utvecklings-
samarbete*

när de och deras anhöriga ständigt hotas av trakasserier, våld, tortyr, fängelse och försvinnanden?

Vi i moderata samlingspartiet kräver en svensk biståndspolitik som främjar demokrati och marknadsekonomi. Korruption och annat missbruk försvinner om frihet, fri debatt, flerpartisystem och demokrati råder, säger vi i vår motion. Det svenska utvecklingsbiståndet skall inte utgöra ett stöd för diktatorer eller för socialistiskt ineffektiv och fattigdomsskapande planushållning. Biståndet till enpartistaterna Guinea-Bissau, Kap Verde, Kenya, Lesotho, Moçambique, Tanzania, Zambia och Laos skall avvecklas under en femårsperiod om det inte händer någonting med enpartistaten. Biståndet skall alltså minskas med 20 % om året. Biståndet skall självfallet utgå om en utveckling i positiv och demokratisk riktning samt en övergång till flerpartisystem sker i dessa länder.

Stockholm besöktes för ett par veckor sedan av Kap Verdes premiärminister. I ett samtal berättade han att man nu beslutat att övergå till ett flerpartisystem i Kap Verde. I maj månad kommer vi att lägga fram förslag till bl.a. en vallag, berättade premiärministern. Sedan kommer ytterligare förslag, sade han. Det första fria parlamentsvalet med deltagande av en mängd partier kommer att äga rum under våren 1991, förmodligen i mars månad. Det är förenat med flera svårigheter. Det påpekade både han och en Kap Verde-diplomat som jag träffade i FN.

Herr talman! Det är självfallet oerhört svårt för unga stater att gå igenom den nödvändiga demokratiseringsprocessen och åstadkomma befrielse för de enskilda, kanske ovana och okunniga människorna. Men vi skall inte avstå från detta krav.

Slutligen skulle det vara oerhört glädjande om vi i nästa års partimotion kunde förorda normalt bistånd till Kap Verde. Det är en fattig öbefolkning med stora ekonomiska och sociala svårigheter, men landet är på väg åt rätt håll. Det finns, utöver den demokratiska utvecklingen, andra tecken på initiativkraft, företagsamhet och beslutsamhet att pröva olika välbefinnande vägar.

Jag hade förmånen att besöka Vietnam för ett par månader sedan. SIDA här i Stockholm, biståndskontoret och ambassaden i Hanoi utarbetade ett synnerligen fint program för oss tre från SIDAS styrelse som hade fått denna möjlighet. Besöket blev mycket lyckat och lärorikt. Det behövdes bara en vecka för att känna sympati och t.o.m. kärlek för alla de vietnameser vi träffade. Vi blev imponerade av deras flit och arbetsamhet. Överallt på risfälten såg man arbetsamma människor, mest kvinnor som arbetade barfota i risfältsvattnet. Varför använder de inte stövlar, var en av mina dumma frågor. Men vi fick veta att de hellre drogs med ledvärk och sjukdomar orsakade av det kalla vattnet. Om det var någon stöveltillverkning på gång fick vi där emot inte veta.

Vi såg förstås papperstillverkningen i Bai-Bang liksom ett pappersbruk utanför Ho Chi Minh City dvs. den stad som tidigare hette Saigon. Vi besökte ett energiverk, en skofabrik samt en livsmedelsindustri som leddes av en mycket kraftfull och charmig 70-årig kvinna.

Lönerna var mycket små. Även om rättvisande jämförelser med lönerna i industriländerna är nästan omöjliga att göra, så skall jag ändå nämna att

månadslönen var 70 000–80 000 dong, vilket motsvarar ca 120 kr. i svenska pengar. Man förstår då att "griseffekten" gäller i Bai-Bang. Pappersarbetarna skolkar helt enkelt då och då. De måste göra detta för att sköta grisen och de andra husdjuren liksom en liten risfältsruta och en liten trädgård. Annars skulle de inte överleva.

Jag tror mig kunna bedöma att yrkesskolan i Bai-Bang är ett utmärkt biståndsprojekt. Detsamma kan sägas om skogsplanteringsprojektet och hälsoprojektet i Hanoi. Men det står alltmörklart att det stora pappersbruket i Bai-Bang, som dragit 2,7 miljarder i totala svenska investeringar, är ett misslyckat biståndsprojekt. Bruket skulle få en kapacitet på 50 000 ton per år, men det var bara 1987 som man nägorlunda kom i närheten av denna mängd. Då kom man upp i 37 000 ton. De andra åren har produktionen legat på mellan 20 000 och 25 000 ton per år. En så stor och modern industri passar tydligen inte in i ett gammaldags risbondeland. Driftstoppen har varit många bl.a. beroende på att man, av snålhet kanske, försåg bruket med bara en ångpanna. På flertalet pappersbruk i världen finns två ångpannor varav den ena alltid står i reserv.

I sommar övergår pappersbruket i Bai Bang helt i vietnamesiska händer. Den verkställande direktören, vietnaisen Khanh, får det svårt och ställs inför många olika problem. Han har t.ex. för många anställda på den relativt lilla fabriken och dessutom brist på utländskt kapital och brist på råvaror. Skogsplanteringsprojektet kom ju i gång för sent. Men å andra sidan måste vietnameserna någon gång ta över ansvaret och klara sig utan experter och rådgivare från andra länder.

Herr talman! Jag har varit utförlig och givit uttryck för båda positiva och negativa intryck från Vietnam. Men det är mitt dilemma att uppleva ett slags kärlek vid första ögonkastet till Vietnam och vietnameserna och samtidigt förorda ett nej till fortsatt bistånd till Vietnam – i varje fall i nuvarande landramsform.

Jag ställde följande fråga till de vietnameser som jag kom åt att ställa frågor till av de vietnameser vi träffade: Är ni på väg att övergå från enpartistatssystem till flerpartisystem och demokrati? Utrikesministerns närmaste medarbetare tittade förvånat på mig och sade: Varför skulle vi göra det? Vårt kommunistiska parti innehar den ledande rollen. I partiet finns kompetensen och resurserna, och alla i partiet är nöjda med demokratin. Ingen i Vietnam har efterlyst mer demokrati eller andra partier. Och nu håller vi på, efter partikongressens beslut 1986, att införa den liberala ekonomin.

Så gott som alla svarade ungefär på samma sätt. Svenska bedömare som vi har träffat både i Vietnam och här hemma kan inte se några som helst tecken på övergång till flerpartisystem och demokrati.

Jag blev också informerad om hur ministern för religionsfrågor, Dang Thanh Chon, ser på religionsfriheten, vilket också Ulla Tillander refererar till i sin interpellation om respekten för mänskliga fri- och rättigheter i Vietnam. Jag citerar: "Staten skall arbeta på att avslöja och eliminera ränker som imperialister och reaktionärer smider under religionens täckmantel för att söndra och undergräva det vietnamesiska folkets revolution." Så kan det låta i en diktatur.

Ca 200 politiska fångar sitter fortfarande i fängelse. Det finns fortfarande

inga säkra uppgifter om hur det egentligen förhåller sig med omskolningslägren. Det påstås att det finns omskolningsläger i verksamhet där också tortyr förekommer. Statsledningen vägrar internationella organisationer att besöka dessa omskolningsläger.

"Här i Vietnam har vi en fri debatt, säger Luu Van Dat på Institutet för internationell ekonomi i Hanoi." Detta kunde man läsa i ett nästan två sidor långt reportage i Svenska Dagbladet förra måndagen. Reportern Carina Beckerman berättar att det samtidigt infördes en ny presslag enligt vilken regeringen i fortsättningen tillsätter och avskedar tidningarnas chefredaktörer. I reportaget redovisas också att det har funnits en falang inom kommunistpartiet som förespråkade mer politisk frihet. En del av den falangen har nu uteslutits ur partiet. Så går det till i ett sådant system.

I interpellationsdebatten, som jag tyvärr inte kunde delta i, hävdade biståndsbiståndsmministern att det från svensk sida förs en kontinuerlig dialog med Vietnam rörande demokrati och mänskliga rättigheter. Hon lämnade sedan exempel på alla möjliga sådana tillfällen. Bästa biståndsbiståndsmministern, detta har både biståndsbiståndsmministern själv och andra på departementet hållit på med i många många år, kanske tio år. Men vad har denna dialog givit för resultat? Platt ingenting. Måste inte tonen skärpas? Borde inte några slags villkor ställas? Jag ställer den frågan också till ordföranden i utskottet Stig Alemyr, och vice ordföranden Pär Granstedt och alla övriga i utskottet som är med på ett fortsatt bistånd med 300 milj. kr. till Vietnam. Att ställa frågan till kommunistpartiet är väl fruktlöst. Kommunister vill ju höja biståndet från 300 milj. kr. till hela 500 milj. kr. Inser inte Bengt Hurtig att det svenska kommunistpartiet härmed menar att det är helt acceptabelt med den kommunistiska diktaturen i Vietnam och att det fortfarande sitter politiska fångar i fängelse?

Jag är medveten om att folkpartiet vill minska biståndet från 300 milj. kr. till 225 milj. kr. Det skall, om jag förstår det rätt, uppfattas som en reaktion mot de odemokratiska förhållandena i Vietnam. Jag vill fråga folkpartiets talesman: Hade det då inte varit logiskt att också minska landramarna till de andra odemokratiska enpartistaterna?

På s. 51 stycke 5 i utskottets betänkande säger utskottsmajoriteten följande: "Om detta är vad moderata samlingspartiet i motion U202 menar med en strategi för hur biståndet skall främja en demokratisk utveckling anser utskottet att denna strategi redan styr det svenska biståndet. I dialogen med mottagarländerna verkar Sverige för en utveckling i demokratisk riktning." Det är alltså samma tema som biståndsbiståndsmministern använde sig av i den tidigare nämnda interpellationsdebatten.

Jag måste fråga utskottets ordförande: Om nu denna dialog har förts i flera år med mottagarländerna, vad har då hänt i Vietnam, Zambia, Tanzania och Zimbabwe? Det är inte mycket. Möjligen kan Kap Verde vara ett exempel på ett fall där dialogen har givit ett resultat. Ni måste medge att ni har en övertro på det sätt på vilket regeringen och regeringens förhandlare för dialogerna med mottagarländerna.

Herr talman! Jag har valt att i mitt inlägg behandla en av förutsättningarna för tillväxt och god ekonomisk samt social och kulturell utveckling i våra mottagarländer, nämligen övergång från diktatur till flerpartisystem, en demokratisk rättsstat och respekt för mänskliga rättigheter. Utöver detta finns

det naturligtvis ofantligt mycket mer att behandla när det gäller biståndspolitik. Men mina kolleger Inger Koch och Eva Björne kommer att komplettera mig på en rad olika punkter.

Jag yrkar bifall till de 30 moderata reservationer som finns fogade till betänkandet. Vi kommer att begära rösträkning på en enda reservation, nämligen nr 8, den första i raden. Jag hoppas att övriga partier också avstår från att begära meningslösa rösträkningar. Av betänkandet, propositioner och motioner och av debatten framgår klart var vi står i den viktiga biståndspolitik.

Anf. 2 KARI.-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Herr talman! En bistandsdebatt bör naturligtvis i första hand vara framåt-syftande. Samtidigt är det värdefullt att se tillbaka och utvärdera vad som hänt under det gångna året sedan vi sist hade en större bistandsdebatt här i kammaren.

Mycket har hänt sedan den 19 april förra året. Afrika och världen i övrigt har fått se ett nytt land födas, bli fritt och självständigt. I Namibia kunde fria och rättvisa val hållas i november förra året, och den 21 mars i år kunde landet högtidligt självständighetsdagen.

På våra TV-skärmar har vi fått se Nelson Mandela tåga ut ur sitt fängelse hand i hand med sin hustru Winnie. Detta efter nära 30 år som politisk fånge. Vi fick också lyssna till honom när han höll sitt första tal någonsin i ett parlament här i Sveriges riksdag. Vem hade kunnat ana det för ett år sedan?

Den 25 februari kunde fria och demokratiska val hållas i Nicaragua med ett valresultat som kom som en stor överraskning för många politiska bedömare.

Baltikum, Central- och Östeuropa har under det gångna året genomgått och är mitt i en demokratisk revolution som inte många, om någon, kunde förutspå för ett år sedan. Helt foljdriktigt blir det i dag en debatt ägnat åt just detta centrala politiska område.

Just demokratisk samhällsutveckling är en viktig punkt – jag skulle vilja karakterisera det som förutsättning – för förverkligandet av de övriga biståndsmål som en enig riksdag ställt sig bakom. Utan folkens aktiva medverkan i en levande demokrati stagnerar samhället. Det har vi sett alltför många exempel på. Land efter land i Europa, Afrika, Latinamerika lägger om kursen. Alltför långsamt i vissa fall kan man tycka, men ändå.

Liberaler har alltid sett ett starkt samband mellan fred, frihet och rättvisa. De inre konflikterna är starkast och den ekonomiska utvecklingen svagast i de länder där de mänskliga rättigheterna respekteras minst. I outvecklade länder utan demokratiska traditioner är naturligtvis de yttre förutsättningarna fundamentalt annorlunda än i industriländer som t.ex. Sverige. Låg utbildningsnivå, utvecklade kommunikationer, trög administration, svaga folkrörelser, bristande nationell enhetskänsla och begränsad lojalitet mot samhället försvårar utvecklingssträvandena.

Demokratimålet har hittills, trots att det fått ökad uppmärksamhet de senaste åren, spelat en alltför undanskymd roll i den praktiska utformningen av det svenska biståndet. Det har gjort att biståndet i vid bemärkelse har varit mindre effektivt än det annars kunde ha blivit. Stödet till uppbyggandet

av demokratiska infrastrukturer måste därför få väsentligt ökat utrymme i det svenska biståndet. Några exempel på sådana direkta demokratistödande insatser kan vara stöd till förberedelse och genomförande av fria och rättvisa val, som vi sett exempel på i Namibia och Nicaragua under det gångna året. Det kan vara stöd till uppbyggandet av demokratiska institutioner såsom lokal självstyrelse, stöd till utveckling av fria massmedia, bl.a. genom journalistutbildning, och stöd till uppbyggande av oberoende rättskipning. Det kan vidare vara stöd till förvaltningsbistånd, fria folkrörelser och opinionionsbildande organisationer. Ja, listan kan göras lång. Arbetsuppgifterna är många.

Läget är i dag särskilt allvarligt för många av de u-länder som har valt att föra en starkt planerad och på importsubstitutioner inriktad ekonomi. Ofta har man med hänvisning till sociala hänsyn sökt motverka marknadsekonomiska faktorer. Effekten har emellertid blivit den motsatta. Bl.a. har produktionen av nödvändighetsvaror hindrats, vilket främst drabbar de allra fattigaste. Resurskrävande och centraldirigerade planeringsapparater har vuxit upp som motverkar den ekonomiska utvecklingen och gynnar intressegrupper.

Det måste finnas mycket starka särskilda skäl om ett land med ett stabilt totalitært system i längden skall få finnas kvar i kretsen av programländer. Enbart fattigdomskriteriet är inte tillräckligt. På samma sätt måste länder bedömas där omfattande och systematiska kränkningar av grundläggande mänskliga rättigheter, inkl. tortyr, under flera år har varit en del av vardagen. I vilken riktning utvecklingen går måste tillmätas en stor betydelse.

Biståndet bör avbrytas bara när de förutsättningar som samarbetet vilar på dramatiskt förändras. Avvecklingen bör dock i så fall ske under en längre tidsperiod. Den måste ske i ordnade former så att inte biståndets innehåll och Sveriges trovärdighet som biståndsgivare tar skada. Gällande avtal skall fullföljas. Om det är nödvändigt skall enstaka projekt kunna drivas vidare även en tid efter det att landramen avskaffats och övrigt samarbete upphört. Avvecklingen bör föregås av tydliga signaler i dialogen mellan givare och mottagare. Det är folkpartiets grunduppfattning.

Folkpartiet är kritiskt mot den metod moderaterna använder sig av, nämligen att drastiskt skära ned på biståndet. I årets betänkande föreslår moderaterna att ett flertal länder, däribland Angola, Etiopien, Zimbabwe, Vietnam och Nicaragua, skall helt bli utan landram kommande budgetår. Detta menar vi är en alltför drastisk åtgärd, som om den skulle få majoritet i Sveriges riksdag, snabbt skulle innebära stora bekymmer för dessa länder.

Vi delar moderaternas kritik vad gäller demokratiutvecklingen i många av programländerna. Men vi vill gå mer varsamt fram. Utvecklingsbistånd är långsiktigt – det får vi inte glömma.

Jag fick en direkt fråga av Alf Wennerfors angående Vietnam. Vi i folkpartiet vill där göra en försiktig markering genom att skära ned biståndet med 75 milj. kr., så att det hamnar på en nivå av 225 milj. kr. Det är den metod vi vill använda, dvs. att ge dessa signaler. Men att från ett år till ett annat sätta en landram till 0 kr. anser vi skulle ställa till med stora bekymmer för mottagarländerna, och Sverige skulle tappa i respekt.

Helt foljdriktigt föreslår moderaterna en nedskärning på biståndet till u-

länderna med ca 10 %. Det är en kraftig reduktion, som moderaterna är ensamma om att föra fram i Sveriges riksdag. Det är beklagligt att behöva konstatera att moderata samlingspartiet inte ställer sig bakom enprocentsmålet. Det hade onekligen varit en styrka ur både nationell och internationell synpunkt om en enig riksdag stod bakom detta. Tyvärr blir så nu inte fallet.

Redan våra erfarenheter av svenskt u-landsbistånd visar på nödvändigheten av att föra en mycket aktiv dialog om, och ställa krav på, den ekonomiska politiken för att biståndet skall fungera och få de avsedda effekterna. Men villkoren i biståndsgivningen bör inte bara omfatta frågor om effektiviteten på projektnivå. De bör även syfta till att förbättra såväl den politiska som den ekonomiska miljön, vad gäller den politiska miljön så att mänskliga rättigheter inom mottagarlandet inte försummas och så att respekt för andra suveräna nationer upprätthålls vad gäller den ekonomiska miljön så att enskilda biståndsprojekt inte går till spillo som följd av t.ex. en missriktad planhushållning eller en korrumpierad statsapparat.

Det sätt på vilket villkoren skall ställas – vare sig det görs formellt i skriftliga avtal eller informellt genom ett aktivare engagemang i dialogen med mottagarlandet – kan inte på förhand preciseras. Viktigast är att fastslå att vi som biståndsgivare har ett ansvar inte bara för hur våra biståndsmedel används på fältet, utan även för hur den politiska och ekonomiska miljön ser ut till vars utveckling vi bidrar. Att inte ställa villkor, att inte försöka påverka utvecklingen i stort, innebär också ett ansvarstagande, nämligen ett accepterande av rådande förhållanden.

Vi bör då inte skygga för att diskutera frågor om mänskliga rättigheter, demokrati och respekt för grannstaters integritet liksom om inriktningen av den ekonomiska politiken.

En ökad känslighet inför mottagarländernas egna prioriteringar är ett viktigt sätt att visa respekt för dem såsom självständiga stater. Om mottagarlandets prioriteringar inte överensstämmer med våra bör vi säga det klart och tydligt. Vi bör inte med snäva svenska perspektiv tvinga på dem våra egna favoritprojekt.

Även i situationer när besparingar på alla andra anslag måste diskuteras skall biståndet enligt folkpartiets mening skyddas. Det innebär däremot inte att varje enskilt biståndsanslag skall undgå granskning. Tvärtom är det, just med tanke på de fattiga människornas behov, särskilt angeläget att biståndets innehåll ständigt provas på nytt så att formerna är så effektiva som möjligt. Folkpartiet vill effektivisera biståndet, inte för att ge mindre utan för att kunna hjälpa fler.

Den snabba omvandlingen av de östeuropeiska samhällena i liberal och demokratisk riktning under 1989 har skapat en helt ny situation. Det som få vågat hoppas på, att visionen om det fria Europa skulle bli verklighet, är nu inte bara en dröm utan en möjlighet att räkna med. Att stödja övergången till demokrati och marknadsekonomi likaväl som kampen mot den i många fall katastrofala miljöförstörelsen i Östeuropa är en ny utmaning vi nu har att leva upp till.

Den minskar dock inte behoven av hjälp på andra håll i världen. Den kan inte och får inte upphäva eller urholka de utfästelser vi har gjort till u-län-

derna. Den kräver att vi kraftigt utökar våra samlade internationella stödsatser. Därför avvisar folkpartiet på det bestämdaste regeringens förslag att lägga östbiståndet innanför enprocentsramen.

I budgeten föreslår regeringen att 900 milj. kr. under en treårsperiod skall tas från enprocentsramen till utvecklingssamarbete med Östeuropa. Med detta förslag går Sverige i spetsen för en utveckling som u-länderna, inte minst i FN, uttryckt stark oro inför.

Regeringen försvarar sig bl.a. med att biståndet ändå växer med – i nominellt tal – 1,3 miljarder kronor nästa budgetår. Men detta är ju vad enprocentsmålet kräver, eller hur?

Regeringen väljer att bortse ifrån att enprocentsmålet är ett moraliskt bindande åtagande från Sverige som nation gentemot de fattiga länderna. Nya åtaganden till andra grupper av länder måste därför läggas utanför även ett växande u-landsbistånd.

Vi i folkpartiet menar vidare att biståndet, mot bakgrund av både de enorma behoven och möjligheterna att ge en meningsfull hjälp, bör fortsätta att öka sin andel av våra samlade resurser.

Enprocentsmålet bidrog till en snabb ökning av biståndet under tidigare decennier. Det är nu dags att formulera en ny långsiktig ambition av liknande slag. Målet är enligt folkpartiets mening 2 % av bruttonationalinkomsten. Det samlade biståndet bör varje år öka sin andel av bruttonationalinkomsten.

Folkpartiet föreslår att biståndsramen höjs med sammanlagt 400 milj. kr. utöver regeringens förslag. Det skulle bl.a. ge utrymme för följande förstärkningar. Filippinerna, Costa Rica, Uganda och Namibia föreslås bli nya programländer. FN:s barnfond och FN:s flyktingkommissarie kan få kraftiga anslagsökningar. Ett omfattande humanitärt bistånd i Asien kan inledas. Enskilda organisationers bistånd kan utökas.

I förra årets biståndsdebatt sade biståndsminister Lena Hjelm-Wallén att det socialdemokratiska partiet har gjort klart att enprocentsmålet skall uppfattas som en miniminivå för anslagen. Detta uppfattade jag som att socialdemokraterna snarare betraktar 1 % som ett golv – inte som ett tak. Nu urholkar ni dock enprocentsmålet genom att finansiera östbiståndet via biståndsbudgeten. Jag skulle vilja fråga socialdemokraterna om detta är att betrakta som en tillfällig lösning eller om vi kan förvänta oss att eventuella ökande åtaganden till europeiska länder även fortsättningsvis kommer att finansieras över biståndsbudgeten och inom enprocentsramen. Moderaterna ställer tydligen upp på detta, så majoritet kan bildas här i riksdagen i dag för en sådan finansiering. Det vore intressant att få höra från utskottets ordförande och biståndsministern hur ni ser på detta inför framtiden.

Sverige är ett av de få länder som uppnått FN:s mål på 0,7 % och därmed varit ett föregångsland för ökat bistånd. I morse kunde man höra i radio att det bara är fyra länder i världen som når upp till målet på 0,7 %. Övriga länder släpar efter. Om Sverige nu går i täten för denna urholkning av löftet till u-länderna och enprocentsmålet, är risken uppenbar att flera andra länder också anser sig kunna göra det. Det är just en sådan omfördelning som många u-länder fruktat är innebörden av västvärldens löften om bistånd till Östeuropa.

Herr talman! Enskilda organisationer, särskilt missionen, utgjorde pionjären i svenskt internationellt solidaritetsarbete i de fattiga länderna. Den kunskap, erfarenhet och förståelse för de människor och kulturer det rör sig om som organisationerna givit har varit och är ovärderlig.

Ideella organisationer har ofta lättare att nå ut till de människor som verkligen behöver hjälp och når beundransvärda resultat med blygsamma insatser. De har en erfarenhet av u-landsarbete som sträcker sig långt utöver vad de statliga biståndsorganen kan uppvisa.

Ideella organisationer är flexibla och kan gå direkt på problemen utan formella omvägar. Deras administration på hemmaplan är oftast liten och obyråkratisk. De har kontakter med organisationer i mottagarlandet, vilket är en av förutsättningarna för att svenska ansträngningar skall mötas av motsvarande engagemang ute på fältet. Enskilda medarbetare gör engagerade insatser som biståndsarbetare, ofta till lägre kostnader än offentlig biståndsverksamhet.

Folkpartiet framhåller i sin biståndsmotion vikten av att ta till vara hemvändande biståndsarbetsares erfarenheter. Utskottet tillstyrker förslaget och framhåller att den utbildningsbyrå som avses bli inrättad inom SIDA bör kunna spela en viktig roll när det gäller att samordna och systematisera den vidare användningen av de erfarenheter som biståndsarbetare kan förmedla. Det är bra.

Vidare menar folkpartiet att en långsiktig utfästelse bör ges om fortsatt växande anslag till 1 miljard inom tre år till de enskilda organisationerna. Det skulle öka organisationernas möjligheter att mer långsiktigt kunna planera för nya insatser och vidga sin biståndsförmedlande kapacitet. Vi föreslår i enlighet med detta en ytterligare höjning med 25 milj. kr. på detta konto.

U-länderna har många problem att brottas med. Ett av de allvarligaste är den stora länsskuld många av dem iklätt sig, som i långa stycken förlamar och försvårar utvecklingen. Skuldkrisen och den missriktade ekonomiska politik många u-länder, särskilt i Afrika, bedrivit under 80-talet har drivit fram ett behov av omfattande och långtgående ekonomiska reformer.

En strukturanpassning som kan skapa förutsättningar för ekonomisk utveckling är nödvändig. Men de program som nu pågår med stöd av Världsbanken och IMF måste genomföras med hänsyn tagen till förhållandena i varje enskilt land. Om de skall drivas igenom i schablonmässiga och hårdhänta former är risken stor att de fattiga människorna drabbas ytterligare, att sköra demokratier skadas och att de politiska förutsättningarna för ekonomiska reformer undermineras.

I flertalet av dessa länder pågår nu en nödvändig kursomläggning. Det finns all anledning för Sverige att på olika sätt, bl.a. med biståndsinsatser som kan lindra verkningarna, stödja sådan utveckling. Bristen på valuta och de inhemska besparingar som följer i skuldkrisens spår får omedelbara återverkningar för fattiga grupper, bl.a. genom svårigheterna att hålla skolor och sjukhus i gång. Utan skuldlättnader, förbättrade exportmöjligheter, ökat bistånd, en sundare ekonomisk politik och en ökad ekonomisk tillväxt kommer många u-länder inte att ha några som helst möjligheter att lösa sina problem.

Lägger man dessutom på de tunga utgifter många utvecklingsländer ikläder sig vad gäller krigsmateriel av allehanda slag – ett förhållande det finns goda skäl att vara starkt kritisk mot – är situationen minst sagt bekymmersam. Många u-länder spenderar rena fantasisummor på krigsmateriel i dag.

Sveriges samlade agerande bör därför syfta till att åstadkomma en kombination av skuldavskrivningar och en strukturanpassning som samtidigt ger stöd åt grupper och utvecklingsprogram som annars skulle komma i kläm. Skuldtyngda länder kan dock inte avstå från att göra något åt sin ekonomiska situation. Att förbli passiv därvidlag leder blott till än större svårigheter i framtiden. Det går inte att bara skjuta problemen framför sig.

Herr talman! Med det anförda vill jag yrka bifall till de reservationer som folkpartiet står bakom och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 3 PÅR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Det är egentligen inte särskilt uppmuntrande att göra en studie i biståndets historia. När bistånd i modern mening började utvecklas på 1960-talet hade man ganska stora visioner och höga ambitioner. Man hade i minnet den framgångsrika Marshallhjälpen efter andra världskriget och trodde att det skulle vara möjligt att med kraftiga resursöverföringar från rika till fattiga länder på ett påtagligt sätt lyfta levnadsstandarden och få i gång den ekonomiska utvecklingen. FN proklamerade ett utvecklingsår-tionde och satte upp mål för biståndets omfattning. Vi själva satte så småningom upp enprocentsmålet för det svenska biståndet.

När vi nu ser vad som har hänt under de gångna tre årtiondena tvingas vi konstatera att många av dessa förhoppningar har grusats, i varje fall hittills. De länder och befolkningsgrupper som vi i första hand ville hjälpa hör i själva verket till de stora förlorarna i utvecklingshänseende. Under det 80-tal som vi har lagt bakom oss har detta visat sig alldeles särskilt tydligt. Det beror inte på att 80-talet har varit ett ekonomiskt besvärligt decennium allmänt sett. Tvärtom har det varit en period av mycket kraftig ekonomisk tillväxt i världen, ofta till ett mycket högt pris socialt och miljömässigt. Men i tillväxthänseende har det inte brustit. Denna tillväxt har dock fördelats mycket ojämt. De rika länderna och de rika befolkningsgrupperna har blivit allt rikare, medan de fattiga länderna och framför allt de fattiga människorna där har blivit allt fattigare. Denna utveckling är givetvis mycket oroande. Klyftorna i länderna har vuxit, och de har vuxit globalt.

Vi i vårt land som har engagerat oss hårt i bistandsarbete har anledning till eftertanke. Det finns starka skäl att fundera över varför bistandsinsatserna inte har gett de effekter som vi hoppats på. Vad kan vi göra för att nå de mål som vi en gång satte upp för oss och som väl fortfarande gäller?

Även om vi ser framåt och tar del av de tendenser som nu kan skönjas inom det internationella biståndet finns det anledning att hysa en del bekymmer. Många av de fattiga länderna känner oro för att helt enkelt glömmas bort. Den dramatiska och positiva utveckling som vi har upplevt i Europa, i synnerhet under år 1989, har ju satt strålkastarljuset på de förutvarande kommunistländerna i Öst- och Centraleuropa. Det är en stor grupp länder med ett betydande hjälpbehov, även om det inte är lika stort som u-länder-

nas. Framför allt har de en större ekonomisk potential och större politisk tyngd än många u-länder.

En av orsakerna till att biståndet inte har gett de effekter som vi hoppades på är att det är för litet. Totalt sett har de rika länderna bara nått upp till ungefär hälften av de utbetalningsmål som FN har satt upp. Vad man nu befärar i många av de verkligt fattiga länderna är att stödet till de öst- och centraleuropeiska länderna skall ges på deras bekostnad. De tror att stöd kommer att lämnas till dessa länder i stället för till de fattiga länderna.

Det värsta, herr talman, är att de som uttalar dessa farhågor har rätt. Det är precis vad som ser ut att inträffa. Särskilt pinsamt och litet skamligt för oss är att detta också gäller Sverige.

Vid ett besök i Zimbabwe i höstas fick jag många gånger frågan om det fanns någon risk för att vi nu skulle minska vårt intresse för u-länderna och ta av de pengar som vi hade tänkt oss till bistånd för att ge dem till Östeuropa. Jag svarade att detta självfallet var en stor risk internationellt sett men att det givetvis inte var tänkbart att Sverige skulle göra på det sättet. Som den oppositionsriksdagsman jag är gick jag faktiskt i god för den socialdemokratiska regeringen och framhöll att den inte skulle komma på idén att ta biståndspengar för att finansiera stödet till Östeuropa. Men det, herr talman, skulle jag aldrig ha sagt. Det blir inte lätt för mig att se mina zimbabwiska vänner i ögonen, när jag kommer tillbaka dit och tvingas redovisa att det var precis det som hände. Även Sverige väljer att låta de fattigaste länderna stå för fiolerna när vi ger bistånd till de framväxande demokratierna i Östeuropa. Den socialdemokratiska regeringen tycker tydligen att de afrikanska länderna har bättre råd att avstå än vad Sverige har.

Detta är pinsamt och beklagligt samt innebär att Sverige de facto går ifrån enprocentsmålet. Det är ett dystert kapitel i svensk biståndshistoria som vi dess värre lär skriva i dag, när socialdemokrater och moderater gemensamt driver igenom ett sådant beslut.

Att moderaterna ställer upp på det är inte så konstigt, då de aldrig har stött enprocentsmålet. Men att socialdemokraterna gör det är desto mer förvånande och anmärkningsvärt. Att socialdemokrater i denna kammare med ett gammalt och dokumenterat engagemang för u-länderna om en stund kommer att votera för att vi inte skall anslå 1 % av vår BNP i stöd till u-länderna, tycker jag är dystert och märkligt. Risken för att u-ländernas problem faller längre ned på dagordningen är alltså påtaglig.

När man tar del av den internationella debatten verkar det ibland som om många i-länders intresse för u-länderna framför allt ligger i de senares egenkap av gäldenärer. Skuldkrisen är det som dominerar mycket av dagens u-landsdebatt. Detta tycks också påverka synen på hur bistånd skall utformas. Det talas numera mycket litet om en ny ekonomisk världsordning eller om basbehovsstrategi. I stället är det strukturanpassning som gäller. Vad det handlar om är att göra u-länderna till goda medspelare i världsekonomin samt goda betalare av skulder och skuldtjänstkostnader. Det måste konstateras att även det svenska biståndet till stor del inriktas på detta strukturanpassningstänkande. Vi i centern har riktat kritik mot detta. Birgitta Hambræus kommer senare i dag att mer ingående ta upp dessa frågor till debatt.

Både när man ser bakåt och försöker bilda sig en uppfattning om de effek-

ter som svenskt och internationellt bistånd har haft resp. inte har haft under de gångna åren, och när man studerar de tendenser som gör sig märkbara just nu och inför framtiden, så blir slutsatsen denna: Det finns anledning att göra en rejäl analys och översyn av det svenska biståndet.

De biståndspolitiska målen är bra, det är min uppfattning, målen att främja ekonomisk och social utveckling, demokrati, nationell frigörelse och en god miljö. Men frågan är hur pass väl vi uppnår målen med den biståndspolitik som vi bedriver.

Enligt vår uppfattning är tiden nu mogen för en ordentlig parlamentarisk u-landspolitisk utredning. I den borde vi göra en översyn av vår totala u-landspolitik – vårt bilaterala bistånd, vårt stöd till multilateralt bistånd i olika former, vår handelspolitik och vår internationella miljöpolitik – , av allt som påverkar våra relationer med u-länderna.

Det krävs en samlad översyn för att få en samlad överblick över vad som är bra och vad som brister i vår u-landspolitik och framför allt hur den skall kunna bli mer effektiv i framtiden än den varit de senaste årtiondena.

Detta innebär att det utredande styckevis som regeringen har tagit initiativ till inte räcker. Det arbete som har utförts i de utredningarna kan naturligtvis tillgodogöras i en mer övergripande översyn, men det är helhetsgreppen som behövs; det är sambanden mellan olika typer av insatser som vi behöver kartlägga.

Detta kan bl.a. innebära att vi ifrågasätter en del av den landprogrammeringsprincip som hittills gällt för det svenska biståndet, där vårt förtroende för vissa länders utvecklingsplanering har varit vägledande.

En företrädare till mig som centerns representant i utrikesutskottet, Sture Korpås, tog för många år sedan upp tanken på att vi mer borde probleminrikta vårt bistånd och identifiera de viktigaste globala problem som vi vill att vårt bistånd skall hjälpa till att lösa och sedan göra insatserna där vi anser att vi bäst kan möta dessa stora och övergripande problem. De problemen kan handla om ökenutbredning, om storstadsslum, om barnens situation osv. Det är sådana saker som vi tycker att en biståndspolitisk utredning bör studera närmare.

Det är i och för sig bra att man rent allmänt nu börjar ställa större krav på ansvarstagande och delaktighet från mottagarländernas sida. Men det är inte självklart att det skall vara de krav som världsbanksgruppen ställer. Det är inte självklart att det är mottagarländernas byråkratiers delaktighet som är allra viktigast. Vi tror att det är väldigt viktigt att engagera människorna på basplanet i de utvecklingsansträngningar som vi skall medverka till. Det är självklart att man på den punkten mycket tydligt ser sambandet mellan utveckling och demokrati. Det går inte att kommendera fram utveckling, varken i u-länder eller i Europa, det visar erfarenheten. Därför är det av central betydelse att se till att våra biståndsinsatser är sådana att de främjar en demokratisk utveckling.

Herr talman! Man kan naturligtvis inte göra som moderaterna gör, nämligen att säga att om ett land inte är demokratiskt så skall vi inte ge bistånd till det landet. Demokrati är ju ett av de biståndspolitiska målen. Det hör till det som vi vill främja med vårt bistånd. Ett sådant resonemang är lika logiskt som att säga att om ett land inte är ekonomiskt utvecklat, så skall vi inte ge

något bistånd. Ekonomisk utveckling är ju ett annat av de biståndspolitiska målen.

Däremot är det självklart att om vi ser att vårt bistånd inte kan främja en demokratisk utveckling, då kan det finnas anledning att ompröva biståndet. Men så länge vi tror att det finns någon möjlighet att vårt bistånd också kan främja en demokratisk utveckling, då stämmer det med det demokratimål som vi har i vår biståndspolitik.

Kampen för demokrati och mänskliga rättigheter hör alltså till våra viktigaste uppgifter. Detta har vi sett särskilt tydligt i södra Afrika, där vi nu kan välkomna en ny självständig stat som också har fått en mycket god demokratisk start, nämligen Namibia. Ingbritt Irhammar kommer i ett anförande litet senare att närmare beröra situationen i södra Afrika.

Det är viktigt att basbehoven och insatser som ger effekter på lång sikt får spela en central roll i vår biståndspolitik. Det är alltså inte bara den kortsiktiga ekonomiska tillväxten som skall främjas utan även den långsiktiga utvecklingen. Den långsiktiga utvecklingen främjar man genom insatser bland de fattigaste människorna ute i byarna och i storstadsslummen. Det handlar om sociala insatser, om utbildning, hälsovård och utveckling av småföretagsamhet osv. Inte minst är det viktigt att i högre grad än hittills satsa kvinnors och barns utveckling – det är ändå barnen som är framtiden i u-länderna liksom här. Detta är en fråga som Karin Söder litet senare kommer att beröra ytterligare.

Ett mer probleminriktat bistånd är alltså det som vi från centerns sida har efterlyst. Det problemkomplex som väl är allra mest iögonfallande i u-länder precis som också här i industriländerna är naturligtvis de ekologiska problemen, alltså miljöproblemen. De handlar om de grundläggande överlevnadsförutsättningarna.

Vi i centern är väldigt glada över att vi till sist, efter många års envist tjatande, fick till stånd ett miljöpolitiskt mål bland de biståndspolitiska målen. Vi noterar också med tillfredsställelse att riksdagen förra året kraftigt höjde anslagen till speciella insatser på biståndsområdet, även om detta skedde mot regeringens vilja. Men det är litet trist att se den brist på entusiasm som regeringen visar när det gäller att följa upp riksdagens intentioner. Regeringen har ju för skams skull inte kunnat gå ned till den nivå som den föreslog förra året, men den har så att säga frusit miljöanslagen i biståndsanslagen på nominellt oförändrad nivå. Eftersom vi har en inflation här i landet som inte är så särskilt låg, innebär ju detta en reell minskning av anslagen, på miljöområdet. Detta är naturligtvis helt oacceptabelt!

Vi kan ha förståelse för att man av administrativa skäl kan finna det svårt att göra nya och stora uppräknings av anslagen på miljöområdet, men självfallet bör man se till att dessa anslag, både bilaterala och multilaterala anslag, bibehåller sin köpkraft.

Miljön skall naturligtvis inte bara vara ett specialområde utan i stället vara något som genomsyrar allt bistånd. Allt bistånd måste baseras på miljöhänsyn. Det är också viktigt att utveckla en teknologi som passar u-landsmiljön och de tekniska förutsättningarna i u-länderna. Därför har vi särskilt föreslagit resurser för utveckling av u-landsanpassad teknologi. Vi bör naturligtvis

också kunna stödja utveckling av sådan teknologi när den verksamheten sker i Sverige.

På lång sikt krävs naturligtvis mycket större tag för att råda bot på de stora globala miljöproblemen: Ökenutbredningen, skövlingen av regnskogar, kalhuggningen i de stora bergsområdena, jordförstörelsen osv.

Centern har i ett annat sammanhang föreslagit att Sverige skall ta initiativ till en stor internationell miljöfond, där alla länder skulle bidra, till att börja med med 0,1 % av sin bruttonationalprodukt. Vi har tänkt att detta bidrag skulle kunna växa till ungefär 0,5 % av bruttonationalprodukten. Detta skulle ge en fond, som när den var fullt utbyggd får ett tillskott på 500 miljarder kr. om året. Det är insatser av sådana mått som behövs för att angripa de stora globala miljöproblemen.

Herr talman! Det krävs att vi gör stora insatser framöver om vi skall kunna vända den i många fall negativa utvecklingen i u-länderna. Detta kräver nytänkande och inte minst generositet. Tyvärr lär inte årets biståndsbudget gå till historien som en av de mer framsynta. Men låt oss åtminstone hoppas att den debatt som regeringens avsteg från enprocentsprincipen väcker skall åstadkomma att vi får mer av nytänkande och mer av generositet för framtiden.

Herr talman! För ordningens skull skall jag yrka bifall till de reservationer som centerpartiet har fogat till detta betänkande och där mitt och Birgitta Hambraeus namn finns med.

Anf. 4 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! På en punkt kan jag instämma i det som Alf Wennerfors sade, nämligen glädjen över att Namibia äntligen har fått sin självständighet. Det betyder naturligtvis oerhört mycket för hela situationen i södra Afrika. Men jag vill komplettera med det som Alf Wennerfors utelämnade. Om det var medvetet eller omedvetet vet jag inte. Det gäller den enorma betydelse som frisläppandet av Nelson Mandela har dels för södra Afrika, dels för de fattiga och förtryckta i Sydafrika. Förhoppningsvis kommer därmed det avskyvärda apartheidsystemet att snabbare förpassas till historiens skräphög. Jag hoppas att Alf Wennerfors delar denna uppfattning, eller gör han inte det? Om jag inte har alldeles fel har moderaterna motsatt sig fortsatta restriktioner mot apartheidsystemet i Sydafrika. De vill häva dessa restriktioner, lindra dem, med motiveringen att Nelson Mandela har släppts. Det avslöjar innerst inne moderaternas s.k. solidariska politik. Den är inte värd mycket när man börjar skrapa på den. Men Alf Wennerfors kanske kan förklara sig, han har ju möjlighet till replik så småningom.

Herr talman! För varje nytt år vi står här i riksdagens talarstol kan vi konstatera att situationen för de fattiga i tredje världen inte har blivit bättre. Antalet fattiga blir större och större. Det är u-ländernas barn och kvinnor som fattigdomen och förnedringen slår hårdast mot.

Under 1970-talet talade vi alla engagerat om nödvändigheten av en ny och rättvis ekonomisk världsordning. Den frågan fördes snabbt bort från dagordningen av de rika länderna, så också av Sverige. Kraven på en ny rättvis ekonomisk världsordning var ett hot – om den skulle förverkligas – mot den rika västliga världen, den del av världen som levt, och fortfarande lever, på den

fattiga tredje världens länder och folk. Kapitalströmmarna går från syd till nord. 1988 beräknades nettoflödet till 43 miljarder dollar, och då är inte hemtagna vinster från de transnationella företagen medräknade.

Det fanns tusen ursäkter för att inte vidareutveckla och tillämpa en ny rättvis ekonomisk världsordning. Man lyckades föra bort denna så viktiga och avgörande fråga mellan i- och u-länder genom att introducera det som i dag är u-ländernas värsta gissel, nämligen de svindlande skulder som u-länderna har att kämpa med. Bakgrunden till detta problem är de kraftiga oljeprisökningarna 1973–1974 och 1979–1980, vilka medförde betydande betalningsbalansöverskott i OPEC-länderna. Det blev alltså ett överskott av s.k. petrodollar. Dessa lånades ut till u-länderna till mycket förmånliga villkor. Bankerna stod i kö hos olika u-länders regeringar och bjöd ut enorma lånebelopp utan några nämnvärda villkor. Det cyniska i hela denna lånekarusell var att Världsbanken arbetade energiskt för att u-länderna skulle plocka på sig så stora lån som möjligt, alltså denna världsbank som nu lika cyniskt och brutalt tillsammans med Internationella valutafonden ställer orimliga villkor på u-länderna om s.k. strukturanpassningsprogram för att u-länderna över huvud taget skall få några nya lån och bidrag för att kunna hålla näsan över vattnet.

Vad som nu diskuteras är strukturanpassningsprogram, program som, om de genomförs, jag skulle vilja påstå dödar u-ländernas barn. I bästa fall överlever de tack vare soptipporna som fortfarande innehåller åtligt avfall.

Vad som också diskuteras i detta sammanhang är marknadsekonomi som en förutsättning för utveckling och som en förutsättning för en lösning av skuldproblemet. Vpk anser att skuldproblemet måste lösas på ett för de fattiga länderna och deras fattiga folk rättvist sätt. Man kan använda olika metoder. Jag skulle t.ex. kunna säga att jag i stort kan ansluta mig till den skuldstrategi som SIDA har utarbetat, därför att många av SIDA:s förslag ligger i linje med många av de förslag som vpk väckt i olika motioner och som behandlas i detta betänkande. Vpk säger t.ex. att skulderna måste behandlas olika, därför att det handlar om stater som långivare, privata affärsbanker som långivare och multilaterala institutioner som långivare. SIDA tar upp detta i sina förslag och föreslår olika lösningar.

SIDA anser också som vpk och miljöpartiet att "kravet på IMF:s godkännande av u-ländernas anpassningsprogram som villkor för skuldnedskrivning bör bortfalla". Jag förstår inte varför utskottsmajoriteten avvisar detta. Om också SIDA föreslår detta kanske det kan vara acceptabelt för utskottsmajoriteten. Utskottsmajoriteten är väl medveten om vad anpassningsprogrammen innehåller – devalvering, frisläppande av marknadskrafterna, slopande av subventioner, minskande av budgetunderskotten, åtstramning av kreditmarknaden, sänkning av skatterna, minskning av socialutgifterna, slopande av subventionerna på livsmedel och tjänster, avskaffande av valutaregleringar och ökning av exporten. Moderaterna är naturligtvis inte motståndare till detta. Men hur kan socialdemokraterna ställa sig bakom sådana anpassningsprogram och dessutom kräva av biståndsländerna att de skall ställa sig bakom dessa villkor från Internationella valutafonden och Världsbanken. Detta kan kanske Lena Hjelm-Wallén förklara.

Vi vet att flera av dessa villkor i anpassningsprogrammen slår hårt mot de fattiga och framkallar öppna konflikter med fackföreningarna. Reaktio-

nerna är kravaller, polisvåld och undantagstillstånd. Fackföreningarna frän-
tas förhandlingsrätten, och demokratin undergrävs. Ni som nu talar om att
man bör få till stånd demokratiska fri- och rättigheter i u-länderna bör tänka
på detta. Jag är överens om att detta är en viktig fråga, men jag förstår inte
hur ni kan få det att gå ihop att å ena sidan kräva detta och å andra sidan
ställa upp på Internationella valutafondens och Världsbankens anpassnings-
program. Men det får ni förklara så småningom från talarstolen, för ni har
ju tid till förfogande.

De sociala och ekologiska katastroferna av IMF:s anpassningsprogram,
som också Sverige anammat som sin politik, har nu blivit så uppenbara att
t.o.m. Världsbanken och IMF sett sig tvingade att delvis svara på kritiken.
Den svenska regeringen påstår att dessa två internationella institutioner tagit
intryck av UNICEFS kritik. Ja, det är riktigt så till vida att IMF i sin årsrap-
port från september 1989 ägnar ungefär en halv sida åt, som man säger, "fat-
tighedsfenomenet".

Den svenska regeringen borde i stället ha redovisat hur IMF:s anpassnings-
program har slagit mot Afrika. Biståndsministern känner väl till FN:s ekono-
miska kommission för Afrika och den studie kommissionen har gjort och den
slutsats som den kommit fram till? Jag utgår från att biståndsministern kän-
ner till den. Kommissionen drar slutsatsen att IMF:s anpassningsprogram har
försvagat de afrikanska samhällena och - än värre - drabbat de svagaste hår-
dast. BNP per invånare och reallöner har sjunkit. Arbetslöshet och under-
sysselsättning har tilltagit. Utbildningen har försämrats. Undernäring och
hälsoproblem har ökat. Fattigdomen och inkomstklyftorna har alltså växt.
Kommissionen anser att alla - även Världsbanken och IMF - måste tänka
om. I stället för den klassiska nationalekonomins makroekonomiska krite-
rier - BNP och exporttillväxt, betalnings- och budgetbalans - måste Afrikas
utvecklingsmål bli självförsörjning med livsmedel, kamp mot fattigdomen,
hållbar utveckling och självtillit. Det måste oundgängligen skapas en alter-
nativ strukturanpassning. Ett sådant alternativ har denna FN-kommission
för Afrika utarbetat och kallat "anpassning med omvandling".

Man kan säga att Sverige går in med särskilt bistånd för att mildra de so-
ciala effekterna och miljöskadorna av IMF:s och Världsbankens framfart.
Man kan också säga att först kommer IMF och skär ut sitt skålpund kött.
Sedan kommer Sverige och bistår med plåster. Detta är i och för sig nödvän-
digt, men inte tillräckligt. SIDA har lagt fram förslag som bör utgöra en god
början för att agera nationellt och internationellt. Vi har dessutom i olika
motioner lagt fram konkreta förslag, som visserligen avstyrks av utskottsma-
joriteten men därmed inte är mindre viktiga. Enligt min uppfattning är alltså
inte SIDA:s förslag tillräckliga. Våra förslag innebär att de biståndspolitiska
målen skall styra Sveriges politik för att lösa u-ländernas skuldproblem, att
Sverige inte skall delta i IMF:s anpassningsprogram, att Sverige bör verka
för allmän avskrivning av u-ländernas skulder, att riksdagen uttalar att u-
landsskulden och IMF:s anpassningsprogram är brott mot FN-deklarationen
om rätt till utveckling, att man skall undersöka möjligheterna till en interna-
tionell omsättningsskatt på börshandeln och att det afrikanska alternativet
till strukturanpassningsprogram, "anpassning med omvandling", skall ut-

göra grund för Sveriges politik när det gäller att lösa de afrikanska ländernas skuld- och utvecklingsprogram. Detta är alltså några av våra förslag.

Vi har även föreslagit att en skuldavskrivningsfond inrättas och tillförs 1,4 miljarder kronor för att användas i särskilt utsatta länder.

Herr talman! Förutom den stora avgörande frågan, u-ländernas skulder, ser vi ett annat oroande tecken för tredje världens länder, nämligen att biståndsbudgeten nu tas i anspråk för Östeuropa. Detta är helt oacceptabelt. Jag kan nöja mig med att dela den kritik som folkpartiet och centern framfört här i talarstolen. Jag kan upprepa den fråga som herr Biörsmark ställde här om detta är en tillfällig åtgärd eller om detta kommer att vara ett bestående inslag i de kommande biståndsbudgetarna. Det bör både utskottets ordförande och biståndsministern kunna svara på. Det är inte så att vi i vpk är motståndare till att Sverige bistår Östeuropa med miljöinsatser och insatser för att bygga upp demokratiska institutioner. Detta gäller inte minst Baltikum och Polen som ju är aktuella. Men vad vi inte kan acceptera – jag upprepar det – är att det bistånd som våra programländer så väl behöver, och som inte är tillräckligt, nu skall börja användas på detta sätt i Östeuropa.

Herr talman! För kommande budgetår föreslår regeringen en ökning av biståndsramen med 1 miljard kronor. Vi tycker att detta är bra, men inte tillräckligt. Vi ökar på ytterligare en dryg miljard över regeringens förslag. Vi anser också, och det ligger i linje med vårt förslag, att riksdagen nu skall uttala sig för att biståndet år 1995 skall vara 2 % av BNI.

Vi fördelar vår biståndsbudget på ett annat sätt än regeringen gör. Jag skall i korthet nämna de viktigaste förändringarna. Jag har tidigare nämnt en skuldavskrivningsfond på 1,4 miljarder. Vi räknar upp medelsramarna för programländerna, med några undantag som gäller Etiopien, Kenya, Indien och Sri Lanka, med ca 10 % jämfört med regeringens förslag. Vi säger nej till de 400 miljoner som skall tillföras BITS, därför att vi anser att biståndsmedel inte skall användas till u-krediter. Fortfarande går u-krediterna till några få stora projekt inom energi- och telcområdet. De som krasar åt sig merparten av krediterna är ABB och Ericsson.

Vi har en särskild motion om Världsbanken och Internationella valutafonden. Vi kräver nämligen en reformering av dessa internationella organ. Det är viktigt, inte minst med tanke på hur dessa nu behandlar olika skuldsatta länder. Det är också viktigt att Världsbanken tillämpar systemet ett land – en röst. Det får inte vara som nu, att röststyrkan avgörs av hur mycket kapital man tillför banken. Vidare är det viktigt att offentlighetsprincipen införs i internationella valutafonden och i Världsbanken.

Utskottet och regeringen säger att det har skett förändringar i Världsbanken. Men jag har inte sett några konkreta bevis på det. Jag har heller inte fått några redogörelser i det avseendet vare sig från utskottet eller från biståndsministern. Men vi kanske kan få sådana här så småningom.

Herr talman! Sedan vill jag också nämna Indokina, med tanke på de enorma problem som finns i de tre länderna Laos, Kambodja och Vietnam. Det är nästan exakt 15 år sedan Vietnam lyckades jaga ut USA-imperialisterna från sitt land. Det var enorma skador som denna demokratis väktare lyckades åstadkomma hos det fattiga och efter härjningar enormt utsatta indokinesiska folket. Man utlovade Vietnam ett krigskadestånd vid fredsav-

talets undertecknande. Men till dags dato har inte ett enda öre betalats ut. De partier i denna kammare som så ofta och högljutt talar om solidaritet med de fattiga länderna har inte med ett enda ord krävt att USA skall betala sitt krigsskadestånd. Jag tänker då på moderaterna och folkpartiet. I stället har dessa partier attackerat Vietnam, Kambodja och Laos på ett makalöst onyanserat sätt.

De har, med all rätt, kritiserat Vietnams närvaro i Kambodja. Men denna kritik skulle ha varit mera äkta om de åtminstone någon enda gång hade kunnat bemöda sig om att kritisera Pol Pot. De kunde ha agerat mot att han skulle få en plats i FN. Jag tycker att skammens rodnad borde färga moderaternas och folkpartiets agerande i denna fråga.

Alf Wennerfors tog upp detta med flerpartisystem och frågan om de politiska fångarna i Vietnam. Det skulle vara lönlöst att fråga kommunisterna, säger han. Nej, det är det inte, Alf Wennerfors! Jag kommer att verka för ett flerpartisystem, pluralism, i Vietnam. Det må vara att vissa ledande kommunister i Vietnam säger att det inte är aktuellt. Men det sade man också i DDR. Det sade man i Bulgarien. Det sade man i Rumänien. Det blev dock pluralism i dessa länder också, och det kommer det att bli även i Vietnam. Alf Wennerfors! Jag skall göra vad jag kan när det gäller att ständigt ställa det kravet.

Finns det politiska fångar i Vietnam? Bevisligen finns det sådana. Det finns en historisk förklaring härtill. Savitt jag förstår finns det också fångar som verkligen har begått olika brott. Naturligtvis finns det också politiska fångar där som har redovisat en annan politisk uppfattning. Sådant här är oacceptabelt, Alf Wennerfors. – oavsett vilket land eller vilket politiskt system det är som tillämpar sådana här metoder! Jag skall gärna tillsammans med Alf Wennerfors slåss för att de politiska fångarna frigges. Det gäller då inte bara i Vietnam utan också i andra u-länder med s.k. marknadsekonomi som också tillämpar sådana metoder.

Vad Vietnam har gjort är att man har reformerat sin ekonomi. Det är inte så, att man har infört någon form av råkapitalism, som i exempelvis stora delar av Latinamerika. Man har dock infört en viss form av marknadsekonomi, och det tycker jag är bra. Man har fått bort stelbentheten och byråkratien. Vi menar att förutsättningarna för ett utökat samarbete med Vietnam nu är mycket goda. Det finns enorma behov efter USA:s fruktansvärda härjningar i detta fattiga land. Miljömordet är bara ett fruktansvärt exempel på att folket i Vietnam och Kambodja fortfarande lider oerhört mycket.

Man har alltså stöpt om ekonomin så, att det blir en ännu större smidighet i fråga om det svenska biståndet. Därför tycker vi att det är dags att betydligt öka biståndet till Vietnam, Laos och Kambodja.

I december 1988 sade utrikesminister Sten Andersson efter ett besök i bl.a. Vietnam följande i tidningen Arbetet: Tänk om vi i Vietnam kunde hjälpa till att skapa ett samhälle lika rikt som många av Vietnams grannländer, men utan den raa kapitalism och hänsynslösa rovdrift på människor som finns i de länderna. Vidare sade han: Det vore ett underbart mål för svensk bistånds- och utrikespolitik.

Förutsättningarna för att åstadkomma detta i Vietnam är nu mycket stora, och Sverige bör inte missa den möjligheten.

Dessutom vill vi ha en ny bistånds- och u-landsutredning. Vi anser att det är nödvändigt, med tanke på den förändring som sker beträffande svensk biståndspolitik och med tanke på den situation som råder i tredje världen. Således är det nödvändigt att vi får en ny och förutsättningslös utredning för att på det sättet få fram nya idéer om hur Sverige kan utveckla mer jämlika relationer med u-länderna som bättre stimulerar deras utveckling.

Jag ber om ursäkt, herr talman, för att jag har överskridit taletiden litet grand. Men jag får väl skylla ifrån mig och säga att det har andra talare här också gjort, så jag är inte sämre.

Med detta yrkar jag bifall till samtliga vpk-reservationer i utrikesutskottets betänkande nr 15.

Anf. 5 MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Herr talman! Vi i miljöpartiet de gröna anser att de svenska satsningarna på fattiga människor måste utökas. Det gäller främst på miljösidan. Vi har därför i årets budget begärt 2 miljarder utöver regeringens förslag för miljö-satsningar.

20 % av världens befolkning förbrukar 80 % av jordens tillgångar. Detta förhållande ledde på 70-talet till en livlig debatt om de biståndspolitiska målen, om varför och till vad Sverige skulle ge bistånd. I dag saknas en sådan debatt.

Men mer än någonsin behöver vi den debatten om biståndsmålen, för biståndet knyts nu allt hårdare till den ekonomiska tillväxten i mottagarländerna. Den svenska regeringen har i allt större utsträckning närmat sig IMF och Världsbanken i sin biståndspolitik.

Vi i miljöpartiet de gröna anser att det s.k. miljömålet måste få en mycket central roll i biståndspolitiken. Det är viktigt att den första satsen i det här målet, om en framsynt hushållning med naturresurserna, inte kommer i skymundan eller enbart avser fattiga länder. Hushållning med naturresurserna i Sverige är lika viktigt som något annat när det gäller att visa solidaritet med u-länderna.

De från miljö- och resurssynpunkt allvarliga misstag som har begåtts av industrinationerna måste nu undvikas i utvecklingen hos de fattiga länderna.

Biståndet till energisektorn skall gynna förnybara energikällor som medför en utveckling som är hållbar på sikt. Bistånd till kärnkraft eller fossila bränslen skall på grund av de oöverskådliga miljöriskerna inte få förekomma.

U-länderna skall inte genom biståndet ledas till beroende av konstgödsel och bekämpningsmedel. Dessa bidrar till miljöförstöringen och utgör ofta ett arbetsmiljöhot för bönderna. De ökar dessutom beroendet av transnationella företag, t.ex. genom att inhemska, tåliga grödor konkurreras ut av konstgödselkrävande arter.

När det gäller tillväxtmålet är det klart att en generell industriell tillväxt inte är någon patentrösning på problemen. De fattiga länderna kan omöjligt "hinna ifatt" de rika ländernas resursuttag. En sådan resursförbrukning klarar inte vår jord, vare sig i rika eller i fattiga länder. Resurstillväxten i u-länderna måste kopplas till ett minskat resursuttag i de rika länderna, däribland Sverige.

Tillväxtn målet måste därför tydligt definieras utifrån ekologiska villkor och tillväxtens innehåll anpassas till de fattigas behov. Ländernas fördelningspolitik måste dessutom vara sådan att tillväxten ger de fattiga råd att tillgodose sina basbehov.

När det gäller biståndsmålet demokratisk samhällsutveckling anser miljöpartiet att själva grunden för social och ekonomisk utveckling är att de fattiga har demokratisk rätt och möjlighet att genom politiskt inflytande förbättra sin egen livssituation.

Biståndsmålet ekonomisk och social utjämning är i hög grad beroende av ett demokratiskt styresskick, fri opinionsbildning och utbildning för de fattiga i mottagarländerna. Detta gäller i synnerhet när strävan inom biståndet nu alltmer är att lägga över genomförandeansvaret för biståndsinsatserna på mottagarländernas myndigheter.

När det gäller biståndsmålet ekonomiskt och politiskt oberoende anser miljöpartiet dels att ett sådant oberoende i praktiken är omöjligt att uppnå, dels att svenskt bistånd i dag i hög grad uppmuntrar mottagarländerna till motsatsen, dvs. större politiskt och ekonomiskt beroende av omvärlden. Exempelvis stöder Sverige Världsbankens strukturanpassningsprogram, där utvecklingsreceptet är att u-länderna skall "exportera sig ur krisen".

Miljöpartiet de gröna ansluter sig i stället till självtillitsteorin. U-länderna måste hjälpas till ett minskat, inte ett ökat, beroende av världsmarknaden. Vi föreslår därför att det s.k. beroendemålet omformas till ett biståndsmål för ökad självtillit.

Självtillit är inte detsamma som självförsörjning. Självtillit innebär att "lita till egna krafter" och kan inrymma följande aspekter: självförtroende, i meningen tillit till egna kulturella värden, möjlighet att vara självförsörjande beträffande basbehoven och oräddhet-osårbarhet gentemot yttre maktutövning och manipulation.

Det svenska biståndet bör medverka till självtillit, utifrån nämnda aspekter, på alla nivåer i mottagarländerna, alltifrån de fattiga bönderna på landsbygden till länderna som sådana. Så mycket som möjligt av besluten skall fattas av befolkningen lokalt, utifrån de lokala resurserna, i stället för av den centrala förvaltningen i länderna.

De fattiga ländernas ekonomier knyts via skuldbördan helt upp till i-ländernas ekonomiska system. Deras ekonomier kontrolleras av i-ländernas banker. Någon tillväxt i de fattiga länderna som kommer människorna till del är det inte längre frågan om. I stället tvingas de tillverka det som de rika länderna anser att de vill ha, till i de flesta fall ett klart underpris. Dessutom tas u-ländernas odlingsbara mark i anspråk för att odla för export – medan deras egna fattiga svälter.

I tidningen Bygginindustrin den 27 april hittade jag en liten notis: Stopp i Kashmir för Uri-bygget. Ett tjugotal Skanskamedarbetare hade fått lämna kraftverksbygget i norra Indien på grund av de pågående oroligheterna. Man kan undra hur många indiska kraftverksbyggare som fått lämna arbetet! Jag hoppas att vi här senare kan få en lägesbeskrivning av projektet och då få besked både om hur de biståndspolitiska målen följs och om budgeten för detta stora projekt kommer att hålla.

Förra året, när riksdagen beslutade om satsningarna på Uri-projektet, var

miljöpartiet kritiskt till denna satsning, och vi var det av flera anledningar. Vattenkraft är naturligtvis ur miljösynpunkt ett bra energislag, men andra faktorer måste också tas med i beräkningarna för sådana här projekt. Regeringen tycktes dock mest ha fäst sig vid det faktum att svensk industri skulle få jobbet – kan det vara det som avgjorde? Det gick inte då att få fram en miljökonsekvensanalys. Trädkramarrörelsen protesterade, och i Pakistan var man negativ. Sådana aspekter borde ha vägt mycket tungt innan beslut fattades.

Svensk industri tycks också vara styrande för den svenska solidariteten med dem som kämpar för demokrati i Kina. Frysningen av utbetalningar efter massakern på Himmelska fridens torg släpptes. Chai Ling, den unga flickan som ledde kampen, måste ha upplevt det som en örfil om hon vetat hur Sverige – nästan samtidigt som hon lyckades fly till Frankrike – ger biståndspengar till Kina.

Vilka motiv i de biståndspolitiska målen var det som var avgörande för det beslutet? Anser regeringen och övriga partier i utrikesnämnden att demokratimålet var uppfyllt?

Att fritt få utveckla sitt land i fredligt samspel med andra länder är få u-länder förunnat i dag. Deras handlingskraft är oftast helt låst av orimliga och, vill jag säga, orättfärdiga skuldbördor. Den "strukturanpassning" det är fråga om är att u-länderna tvingas anpassa sina fattiga till döds i strukturer som västvärldens finansorgan hittat på. 8 000 milj. kr. är de fattiga länderna nu skyldiga de rika.

Den mänskliga rättighet som bör vara självklar – att få leva i ett land som lämnas i fred från inblandning i sina inre angelägenheter – förekommer inte för många u-länder i dag. I-ländernas banker och USA via sitt stora inflytande i Världsbanken styr alltmera de fattiga folkens angelägenheter. Via IMF och Världsbanken tvingas de fattiga anpassa sig till de rikas ekonomier. Deras självtillit är som bortblåst. Kulturer som levt i tusentals år, utan att vare sig vara tärande på jordens resurser eller lida av svält, förintas.

Miljöpartiet anser inte att någon del av enprocentsmålet skall användas till att betala till i-ländernas banker. Det skall användas för det som det var avsett för: direkt hjälp till de fattiga folken. Skulderna som de fattiga länderna har till i-ländernas banker härrör sig från den tid när det gick att skära guld inom oljeindustrin – då lånades pengar ut till u-länderna utan normala bankgarantier. Det måste bli en annan lösning av skuldbördan än via biståndsbudgeten.

De 640 milj. kr. som regeringen i biståndsbudgeten har avsatt för skuldavskrivningar vill vi i stället använda för ideella organisationer: miljöbistånd, kvinnor och befolkningsprogram. Vi anser att dessa satsningar gagnar de fattigaste betydligt bättre än skuldavskrivningsmodellen. Miljöpartiet anser att skulderna skall avskrivas. Det är beklagligt att USA i FN motsatte sig avskrivning.

Miljöpartiet de gröna finner det inte heller tillfredsställande att regeringen nu också inom enprocentsmålet skall rymma hjälpen till Östeuropa. Visst anser vi det ytterst angeläget att vi ger miljöhjälp till våra grannar. Vi här därför i vår budget avsatt en miljard kronor till detta ändamål. Miljösituationen i många av våra grannländer är katastrofal. Skall vi komma till rätta med

vår egen närmiljö, t.ex. Östersjöns vatten, är det ytterst angeläget att vi hjälps åt. Det handlar lika mycket om att rädda vårt eget skinn som Östeuropas. Men pengar till detta får inte tas från stödet till de allra fattigaste.

Har regeringen tänkt att även kommande år rymma alla angelägna miljö- och biståndssatsningar inom enprocentsramen? Vi har ju vant oss vid att regeringen vid angelägna miljö-satsningar tar hjälp av moderaterna, men vi hade kanske inte förväntat oss att man på det här området, när det gäller de allra fattigaste i världen, skulle ta hjälp av moderaterna för att slippa satsningar.

Miljösituationen i världen har under de senaste åren förvärrats. Torkan drabbar hårt med kraftig ökenutbredning som följd. Vatten är i många länder en bristvara. Genom felsatsningar riskerar situationen att förvärras. Det är därför ytterst angeläget att miljöanalyser görs, innan stora investeringar och nya biståndsprjekt startas.

Till sist skulle jag vilja tala litet om regnskogen. Vad gör Sverige för att bevara regnskogen? Regnskogen är en av vår jords lungor. Förstörs eller utplånas regnskogen förlorar vi inte bara en mängd djurarter. Vi får också kraftiga klimatförändringar som riskerar att livet på vår jord utplånas. Barnen har förstått detta och kämpar för att genom dagsverken och annat rädda regnskogen. Svenska arkitekter har insett sitt ansvar och försöker minska efterfrågan på ädelträ i inredningarna. Har regeringen insett sitt ansvar? Sverige importerar varje år ädelträ från regnskog, motsvarande en avverkning av en yta lika stor som Stockholms. Kan det verkligen vara rimligt i ett globalt ansvarstagande att det skogrika Sverige behöver importera en så stor mängd av regnskogens yta? Det finns väl andra länder, som har större behov av vikesimport än Sverige, om vi ser på detta i ett globalt perspektiv, vilket vi måste göra om vi skall klara av de viktiga överlevnadsfrågorna.

Så mycket händer i dag globalt. Det gäller även u-länderna. Dessa stora händelser kräver att vi tänker om, att vi ifrågasätter och att vi ständigt omprövar målen för vår solidaritet med de fattiga folken. Nu när det är lätt att plocka politiska poäng på Östeuropa får vi inte glömma de verkligt utsatta i de fattiga länderna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de reservationer som miljöpartiet har ställt sig bakom och dessutom till motion U222.

Anf. 6 STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Låt mig börja med att på samtliga punkter yrka bifall till utskottets hemställan. Det är ett betänkande med 120 reservationer. Man kan lätt få intryck av att det är en stor splittring i den svenska riksdagen när det gäller vårt bistånd. Så förhåller det sig inte. Det är faktiskt få länder i världen där det finns så stor samling kring ett stort bistånd som i vårt land. Alla dessa reservationer speglar egentligen detaljer i det hela, några miljoner upp och några miljoner ned till vissa länder, små förändringar när det gäller principerna för biståndet. Som ordförande i utrikesutskottet är jag angelägen om att betona att det bakom alla dessa reservationer ändå ligger en i stort gemensam syn på det ansvar som Sverige har för utvecklingen i den tredje världen.

Det är klart att vi som utskottets vice ordförande gjorde ibland upplever

det som frustrerande när vi ser alla misstag som har begåtts i biståndets historia. Vi upplever hur länder med mycket pengar i bistånd genom årtionden knappast har utvecklats särskilt påtagligt. Jag minns en gång när jag frågade en av presidenterna i ett stort mottagarland om det hade varit bättre eller sämre om de under årtiondena inte hade fått något bistånd. Han genmålde: Tyvärr kan jag inte svara på den frågan.

Det är klart att vi upplever dålig administration, brist på samordning, katastrofal befolkningsutveckling och oerhörd miljöförstöring, och det gör oss besvikna. Ibland i de mörka ögonblicken ser det hopplöst ut. Många av oss har möjligheter att besöka biståndsmottagande länder och i olika funktioner avlägga besök. När vi kommer berättar vi om upplevelserna. Själv fick jag för mycket kort tid sedan erfarenheter vid ett besök i ett mycket fattigt litet land. Jag besökte skolor där lärarinnor i förtvivlan försökte undervisa utan att ha en enda lärobok i sin hand. Barnen saknade varje form av läromedel. Samtidigt besökte jag ett förråd av läromedel som fanns en halvtimmes väg därifrån. Där låg tusentals böcker, pennor, radergummin och block att skriva på. Det låg bara där utan att utnyttjas, därför att administrationen inte fungerade.

Här har vi naturligtvis ett ansvar att vid alla våra överläggningar med länder som är våra programländer i internationella organisationer m.m. söka medverka till att administrationen förbättras och att det sker en samordning. Men vi kan naturligtvis inte göra allt. När man frågar vad Sverige gör för att rädda regnskogarna, är det att lägga ett alldeles för stort ansvar på Sverige, som bara är ett av de många länder som medverkar i biståndsarbetet. Vi kan ju bara för vår del medverka i diskussioner i internationella organisationer och vid de bilaterala överläggningarna och då framföra våra synpunkter. Vi får då göra så gott vi kan. Jag tror, herr talman, att vi kan säga att vi de senaste åren har lyckats uppnå ett läge med mycket liten överlappning i det svenska biståndet. Framför allt beror det på att vi har en så bra nordisk samordning. Det hade vi inte tidigare. Nu har vi det sedan ganska många år tillbaka, och det betyder att de nordiska länderna, som tillsammans är mycket stora bidragsgivare, åstadkommer en samordning som innebär ett stort framsteg i biståndsarbetet.

Den socialdemokratiska utskottsgruppen har delat upp ärendena mellan sig, och det är ingen oartighet från min sida då jag inte bemöter allt det som de tidigare talarna från olika partier har tagit upp. För min del skall jag beröra några av de punkter som har nämnts.

Alf Wennerfors och även andra talare har ganska mycket uppehållit sig vid demokratin i utvecklingsländerna. Alf Wennerfors frågade sig varför socialdemokraterna håller på att stödja de socialistiska och kommunistiska diktaturerna. Det är märkligt att moderaterna aldrig nämner den andra sortens diktatur. Det finns även högerdiktaturer. Det problem som Alf Wennerfors kom in på är kanske det svåraste av alla när det gäller biståndet. Skall man bara därför att ett land har en regim som vi avskyr säga: "Nu får landets medborgare inget bistånd från Sverige"? Vi kan inte säga så. I många år har moderaterna och vi socialdemokrater slagits om denna fråga.

Vi kan inte överge barnen med de uppsvällda magarna bara därför att vi inte gillar deras regering. Vi kan inte överge kvinnorna i Vietnam som får så

ont i fötterna på risfälten, bara därför att vi inte gillar deras regering. Jag medger att det är ett dilemma.

Som villkor för svenskt bistånd har vi bl.a. ställt kravet att Vietnam skulle lämna Kampuchea. Det är utomordentligt svårt att ställa det kravet, eftersom vi vet att vi kan hamna i ett läge där vi överger människor i den djupaste nöd, människor som vi har åtagit oss att försöka lindra nöden för.

Vi kan heller aldrig komma dithän att vi får någon form av europeiska demokratier i alla de länder som får svenskt bistånd. Förutsättningarna är inte sådana att det är möjligt. Vi måste acceptera att man har andra samhällsskick och en annan syn på människor. Men vi måste, i allt vårt samarbete med dem, försöka arbeta i den riktningen att man kanske en gång i framtiden har uppnått de demokratimål som vi har för vårt bistånd.

Bertil Måbrink har lovat att ställa krav på vietnameserna. Det är ju bra. Sedan vet jag inte om de bryr sig särskilt mycket om Bertil Måbrink. Vi har ju ingen kunskap om vilket inflytande var och en av oss som person har när vi samtalar med regeringarna runt om i världen. Men det är ju bra att svenska kommunister, svenska socialdemokrater och alla andra i Sveriges riksdag är beredda att varje gång man talar med dem som har makten i de länder där demokratiska livsformer inte förekommer påtala hur viktigt det är för oss att demokratin genomförs så långt som möjligt.

Den andra frågan, som har fått stor uppmärksamhet här i dag är frågan om enprocentsmålet, relaterat till bistånd till Östeuropa. Jag tycker att utskottets vice ordförande överdriver och överdramatiserar det här problemet alldeles oerhört.

Det är trots allt så att det som nu hänvisas till Östeuropa av enprocentsbeloppet är ungefär 2,5 % av det totala biståndet. Det är en mycket liten del av det totala biståndet. Eftersom det ökar så kraftigt under de kommande åren, är jag inte övertygad om att det hade varit möjligt att använda de 300 miljonerna per år under en treårsperiod till tredje världen. De pengar som vi nu kan använda till bistånd till Östeuropa kanske inte hade kunnat användas om vi hade låst dem för tredje världen. Det här är inget avsteg från principen utan det är ett undantag under en treårsperiod. Vi ökar biståndet kraftigt och vi bedömer att det är viktigt att använda pengar till Östeuropa.

Jag vet att man är orolig för det här i tredje världen. Varje besök som jag har av representanter för tredje världen, ambassadörer, statsråd och andra, framför denna oro. Vi kommer också ihåg att den egyptiska talmansdelegationen, som bl.a. besökte riksdagens utrikesutskott, framförde sin oro över att hjälp till Östeuropa skulle minska insatserna bl.a. i Afrika. Egypten är ju ordförande i den afrikanska samarbetsorganisationen och tog därför på sig den här uppgiften. Jag förstår dess oro.

Det finns därför anledning att notera att majoriteten i den svenska riksdagen inte överger tredje världen. Att man tillfälligtvis anvisar en mycket liten del av det stora biståndet till Östeuropa innebär inte att vi sviker länderna i den tredje världen. Det är utomordentligt viktigt att kunna notera det. Jag är övertygad om att hela majoriten, inte bara mitt eget parti utan även de andra partier som stött oss i denna fråga, är beredd att ställa upp och säga att vi inte överger tredje världen.

Skuldkrisen och strukturförändringarna kommer Kristina Svensson att

tala mer om sedan. Eftersom det gavs ett visst utrymme åt denna fråga i inledningen, vill jag bara göra en kort kommentar. Vi är medvetna om att de krav som man från Världsbankens och Valutafondens sida ställer, på att man i de här länderna skall anpassa sina samhällsförhållanden på sådant sätt att det går att få till stånd en utveckling, innebär stora risker för många länder med social oro och andra svårigheter. Jag tror, fru talman, att det är alldeles nödvändigt att det sker förändringar av den ekonomiska strukturen i de biståndsmottagande länderna. Sedan kan man ha delade meningar om hur snabbt och i vilken ordning det skall ske. I utrikesutskottet är vi ibland starkt kritiska mot de krav som ställs.

Jag talade förut om ett litet land där man har skolböcker i ett förråd men inga i skolorna. I det landet är man orolig för att statstjänstemännen om man avskedar hälften av dem - de är helt onödiga - kommer att gå ut i arbetslöshet på gatorna. Man skulle då få oro på gatorna med risk för stora sociala omvälvningar.

Det är ett oerhört dramatiskt problem. Problemet är allra störst i Egypten. Men det finns på alla håll och kanter. Det är säkert så att man måste göra om systemen. Men man måste ta det i sådan takt att det inte medför inbördeskrig och oro på gatorna. Kristina Svensson kommer att tala mer om detta i fortsättningen.

Pär Granstedt och andra vill att vi skall ha en stor biståndspolitik utredning. Jag har flera gånger under bistandsdebatten i riksdagen sagt att det inte är uteslutet att man kanske en gång i framtiden skall ha det. Men nu har vi valt en teknik som innebär att man utreder biståndet bit för bit. Vi har utrett mycket stora avsnitt av den totala biståndspolitik. Snart kommer ett betänkande om vår syn på det multilaterala biståndet.

Vi ställer upp tillsammans med folkpartiet på att begära att regeringen skall se över kreditsystemen - u-krediter och andra kreditsystem - och undersöka om de fungerar tillfredsställande och om det finns anledningar till justeringar. Vi har valt den metoden. Det är egentligen ingen stor politisk fråga. Det finns ingen särskild anledning att ha någon batalj om det. Vi har tillsammans med folkpartiet valt metoden att utreda biståndet, inte i en gigantisk övergripande utredning utan bit för bit.

Fru talman! Jag vill avsluta mitt inlägg med ungefär det jag började med och säga att det är oerhört glädjande att vi har stor samstämmighet i riksdagen om ett stort svenskt bistånd. Det är också oerhört glädjande att svenska folket via organisationer och folkrörelser engagerar sig så starkt. Det bistånd som utförs i organisationerna är väldigt bra. Det har vi alla erfarenhet av. Där sker, liksom när det gäller det statliga biståndet, naturligtvis misstag ibland; men det är i princip bra. Därför får de enskilda organisationerna kanalisera ut svenskt bistånd i mycket stor utsträckning. Innevarande budgetår rör det sig om 1,1 miljarder kronor. Det är alltså 20 % av det totala bilaterala biståndet som går genom enskilda organisationer.

Men - och nu riktar jag mig framför allt till folkpartiets företrädare - vi har ju lärt oss att det egentligen är ganska betydelselöst på vilken nivå en budgetproposition från en socialdemokratisk regering lägger anslaget till enskilda organisationer. Ni lägger alltid på litet. Ni måste, av någon politisk anledning, lägga på åtminstone 25 miljoner varje gång. Hade vi lagt på 25

miljoner till, hade ni kommit med 25 miljoner ytterligare. Av någon underlig anledning gör ni den politiska bedömningen att man på hemmaplan kan ha glädje av att göra så. När vi nu inte går lika högt som ni när det gäller anslaget till de enskilda organisationerna, innebär det inte att vi inte uppskattar deras arbete. Vi uppskattar det i utomordentligt hög grad. Vi önskar dem alla lycka till att tillsammans med den statliga biståndsorganisationen dra sitt strå till stacken för att göra livet litet uthärdligare och litet bättre för några människor på de olika platser i världen där svenskt bistånd arbetar.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 7 PÄR GRANSTEDT (c) replik:

Fru talman! Stig Alemyr betonade värdet av den breda grundläggande enighet som, trots det dryga hundralet reservationer, finns om ett stort svenskt bistånd. Det ligger mycket i det.

Men det kanske är just därför som det är så oroväckande att socialdemokraterna gör vad Stig Alemyr själv kallar för ett undantag från enprocentsmålet. Vad som är den stora skillnaden mellan undantag och avsteg undandrar sig mitt bedömande, men faktum är att socialdemokraterna i år och ytterligare i varje fall två år framåt inte är beredda att satsa 1 % av BNP på bistånd till u-länderna.

Även om avsteget eller undantaget är i volym mätt ganska begränsat, är det principiellt väldigt viktigt. Det har varit en styrka i svensk biståndspolitik att det har rätt en så bred enighet om enprocentsmålet. Moderaterna har fått vara det enda undantaget. Nu är det två partier som går ifrån enprocentsmålet.

Det är visserligen inte första gången som regeringen försöker detta. I början av 80-talet gjorde man också försök, något år genom att dubbelräkna reservationer, anslå reserverade medel en gång till, och ett annat år genom att säga att nu gör vi ett ettårigt undantag. Det stoppades av socialdemokraterna här i riksdagen bägge gångerna.

Den här gången lyckas regeringen tydligen få med sig sin riksdagsgrupp på undantaget från enprocentsmålet. Det är olyckligt, för det är en bas för den svenska biståndspolitik som man på det sättet faktiskt är med om att undergräva.

Det här är också av en annan principiell vikt. Att det svenska undantaget är av relativt måttlig omfattning, kan vi vara överens om, även om 300 miljoner är 300 miljoner. Men risken är att andra länder kommer att ta betydligt allvarligare steg för att omfördela resurser från u-länder till öst- och central-europeiska länder.

Problemet är att vi har spelat bort våra moraliska kort när det gäller att försöka motverka detta. Det är inte lätt för oss att kritisera andra länder som använder sina biståndspengar till insatser i Östeuropa, om vi själva gör det. Det är också väldigt allvarligt. Det försvagar våra möjligheter att internationellt slå vakt om u-ländernas intressen.

I frågan om utredning säger Stig Alemyr att man har valt den styckevisa utredningsverksamheten. Det har vi noterat, och detta beklagar vi, för det

som behövs nu är faktiskt ett helhetsgrepp på u-landspolitiken, och det blir det inte med det uppstyckade utredningsarbete som socialdemokrater och folkpartister tydligen står bakom.

Anf. 8 ALF WENNERFORS (m) replik:

Fru talman! Jag hade tänkt replikera också Karl-Göran Biörsmark, Pär Granstedt och Bertil Måbrink, men det får jag tydligen inte göra, utan bara Stig Alemyr. Då får jag väl ta de andra senare.

Vi kan inte överge dem som svälter, säger Stig Alemyr. Nej, självfallet inte. Och vi säger inte nej till nödbistånd eller katastrofbistånd. Vad vi talar om när det gäller demokratimålet är landrambiståndet.

Vi måste acceptera andra samhällsskick, säger Stig Alemyr. Ja, men tänk då på att när ni stöder Vietnam med de 300 miljonerna, är det faktiskt ledningen för det kommunistiska partiet, diktaturen, som ni stöder. Det är 1 miljon medlemmar i det kommunistiska partiet i Vietnam som ni stöder. Ni stöder inte de drygt 60 miljoner vietnameser som längtar efter frihet och demokrati och respekt för de mänskliga rättigheterna.

Stig Alemyr sade själv att det är ett dilemma, och jag sade också i mitt första anförande att det är ett dilemma för oss. Men vi kan inte bara gå förbi det och säga, som det görs i utskottsbetänkandet på s. 51, att vi verkar för demokratimålet i våra dialoger.

Stig Alemyr sade att det var bra att också Bertil Måbrink nu skall föra en dialog med kommunisterna i Vietnam. Vad spelar det för roll att han gör det, Stig Alemyr, när de inte har brytt sig om vad ministrar eller andra företrädare från Sverige har sagt år efter år? Det har inte hänt något.

Det är därför jag menar att det är nödvändigt att ta itu med det här problemet på ett helt annat sätt än hittills. Därför har vi utformat vår partimotion på det sätt som vi har gjort och ställt de krav som vi har ställt.

Anf. 9 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp) replik:

Fru talman! Jag kan dela utskottsordförandens mening att antalet reservationer inte riktigt speglar den trots allt stora gemenskap som finns när det gäller biståndsverksamheten. Men vissa reservationer är tyngre än andra. Jag bedömer de första reservationerna som tyngre, nr 1 t.ex., den som rör östbiståndet.

Stig Alemyr säger att det är inget avsteg från någon princip att lägga östbiståndet inom enprocentsramen. Jag menar att det är det. Det är en ohelig allians, tycker jag, som bildas här i kammaren i dag när socialdemokraterna och moderaterna röstar igenom att de pengarna skall tas inom enprocentsramen. Jag skulle tro att många socialdemokrater i dag tvekar när de skall rösta på detta förslag i kammaren.

I förra biståndsdebatten, för ett år sedan, hade vi uppe just enprocentsmålet, och som jag sade i mitt inledningsanförande fick jag då uppfattningen att socialdemokraterna betraktade det målet mer som ett golv än ett tak, att de var beredda att gå vidare. Nu är det ett trendbrott här i dag, såsom jag har uppfattat det.

Jag ställde också frågan, om den här finansieringen skall betraktas som tillfällig. Eller är det någonting som socialdemokraterna tänker fortsätta

med, att plocka in europeiska länder, östländer, inom enprocentsramen? I så fall är det ett viktigt beslut som fattas och ett stort avsteg som görs här i dag.

Till enskilda organisationer, säger Stig Alemyr, lägger folkpartiet alltid på litet extra, för att ta politiska poäng. Nej, Stig Alemyr, det är inte alls på det viset. Vad vi har pläderat för länge och som vi gör i vår reservation även den här gången, är att vi vill ange ett långsiktigt mål för de enskilda organisationerna, nämligen att de skall få i miljard av biståndet, detta för att de i sin tur skall kunna göra långsiktiga planer. De skall känna den trygghet det är att ha en planering över en längre tid, och det skulle vi nå genom att satsa litet mer på de enskilda organisationerna, som gör ett så förträffligt arbete.

Anf. 10 BERTIL MÄBRINK (vpk) replik:

Fru talman! Jag vill säga till Stig Alemyr att det viktiga är inte vilket inflytande jag eventuellt skulle ha på vietnameser som jag träffar och pratar med om demokrati och andra frågor. Det viktiga är väl vad jag säger och att vi är tillräckligt många som säger det. Det är detta som har betydelse, enligt min uppfattning. Och det gäller inte bara Vietnam utan också andra programländer, t.ex. Kenya, Indien och Sri Lanka. Jag skulle nästan kunna räkna upp alla programländerna. Problemet är likartat där, som Stig Alemyr mycket riktigt sade.

Jag blev en aning förgrymmad, när Stig Alemyr sade att det är stor enighet, nästan consensus, i fråga om svensk biståndspolitik och att det bara är små detaljer som skiljer oss åt. Jag är inte riktigt överens med honom om det.

Jag träffade också Kap Verdes premiärminister när han var här, och han uttalade sig stora glädje över den enorma enighet som råder mellan de sex partierna när det gäller biståndspolitiken. Jag blev nästan förgrymmad på honom också och började fundera: Vem är det som sprider sådant till honom? Det är inte sant. Skuldfrågan är väl inte en detalj! Det finns faktiskt skillnader mellan vårt parti, centerpartiet, miljöpartiet och de övriga tre partierna. Östbiståndet, där man nu urholkar enprocentsmålet, är det en detalj, Stig Alemyr? Jag tycker att det är synd att den enighet som måhända har funnits under lång tid i Sverige, haller på att luckras upp. Ansvaret för detta må socialdemokraterna och moderaterna ta på sig.

Det finns dock andra delar i biståndet där det finns en enighet. Men man får vara litet försiktig med att tala i andra partiers namn när man hanterar den här frågan och reducerar skillnaden till små detaljer. Det är litet oansvarigt att behandla frågan på det sättet och sprida sådant till premiärministrar från tredje världen. Sprider också statssekreterare sådant när de är ute och far runt i världen? Då är det allvarligt. Jag protesterar mot att situationen när det gäller biståndet beskrivs på det sättet i Sveriges riksdag.

Anf. 11 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Fru talman! Också jag är litet förvånad över att det skulle råda näst intill total enighet om biståndspolitiken. Värdegemenskapen är visserligen stor när det gäller biståndet, och jag tror att vi alla är överens om att SIDA gör ett väldigt gott arbete ute i världen, men man märker alltmer av en kantring

i fråga om bl.a. de biståndspolitiska målen över till en ekonomisk tillväxt, som anses vara det viktigaste. Jag är oroad över att vi kanske ännu inte har observerat den kantring som är på väg och över att den debatten ännu inte har kommit i gång. Jag hoppas emellertid att den gör det, eftersom den är viktig för allas var överlevnads skull.

Jag är också litet förvånad över – som jag uppfattar det – den nonchalans som visas gentemot våra möjligheter att agera för regnskogens bevarande. Det är inte oväsentligt hur t.ex. handeln med ädelträ går till eller hur vi agerar på olika områden för att bevara regnskogen. Det gäller inte bara vår överlevnad, utan det är fråga om hela jordens överlevnad. Att säga att vi bara kan framföra våra synpunkter tycker jag låter väldigt lättvindigt.

Vi är inte överens om enprocentsmålet, och det lär vi inte heller bli efter dagens beslut. När havsmiljöfrågorna diskuterades i Nordiska rådet och havsmiljöprogrammet antogs, talade vi mycket om hur angeläget det var att hjälpa Östeuropa med satsningar för att vår egen närmiljö skall kunna klaras. Så därför är inte detta en utgift som skall rymmas inom enprocentsmålet, som har en helt annan uppgift att fylla. I så fall har vi tappat de biståndspolitiska målen också när det gäller den biten.

Ideella organisationer utför ett otroligt värdefullt arbete som på alla sätt bör stimuleras och stöttas. De ideella organisationerna når också ut dit där det övriga biståndet inte kan nå, nämligen direkt till människorna.

Anf. 12 STIG ALÉMYR (s) replik:

Fru talman! Debattreglerna i riksdagen är sådana att jag under tre minuter har att bemöta fem olika inlägg, vilket naturligtvis är tekniskt omöjligt. Jag får välja att kommentera ett par synpunkter.

Jag skall inte överdriva enigheten. Men jag menar att om man i den svenska riksdagen från samtliga partiers sida är beredd att anslå 13 miljarder kronor – ett parti ligger några hundra miljoner under – finns det en betydande enighet om att starkt engagera det svenska samhället i internationellt bistånd. I varje annat parlament som jag känner till finns åtminstone något parti som inte vill ge någonting alls och menar att man inte skall engagera sig i bistånd.

Jag är också klar över att dessa reservationer innehåller avvikande synpunkter, bl.a. när det gäller Östeuropa. Jag skall inte upprepa vad jag tidigare sade utan bara notera att det är under en treårsperiod som det sker ett avsteg, om inte vår ekonomi dramatiskt förbättras. Det rör sig om pengar som säkerligen inte skulle kunna användas, om de endast skulle ha gått till den tredje världen.

Vidare delar jag Pär Granstedts uppfattning att det finns en stor risk – och det är en farhåga som jag har stött på hos många politiker – att västeuropeiska länder nu minskar sitt bistånd till tredje världen därför att öst pochar på hjälp. Den risken finns i Västtyskland och i Frankrike liksom i en rad andra länder.

Till Alf Wennerfors vill jag säga att det är bra att han reste till Vietnam. Jag uppskattar det mycket. Det är inte så många år sedan vi hade en vild strid i riksdagen om huruvida vi skulle besöka Vietnam eller inte. Då skulle utrikesutskottet med en delegation åka till Asien, och det var nära att resan

måste inställas, därför att moderaterna vägrade att godta att man skulle besöka Vietnam. Nu är det bra att Alf Wennerfors har skaffat sig egen information. Jag vill bara till Alf Wennerfors säga att det är inte så att regeringen i Vietnam får 300 milj.kr. Dessa 300 milj.kr. är pengar som går till sjukhus och skogsplanteringar. Vi har gemensamt sett det sjukhus i norra Vietnam där massor av små barn räddas till överlevnad till följd av att svenska pengar bidrar till verksamheten. Vi har också sett ute i byprojekten hur hälsovården gör stora insatser. Säg inte att det är till landets regering som dessa pengar går! De går till människor i nöd, och så måste det fortsätta.

Anf. 13 PÄR GRANSTEDT (c) replik:

Fru talman! Jag vänder mig först mot Stig Alemyrs påstående om att vi inte hade kunnat använda dessa 300 milj.kr. för sådant bistånd som de egentligen är avsedda för. Detta är naturligtvis ett helt absurt påstående. Det är klart att dessa pengar skulle kunna användas för "riktiga" biståndsändamål.

Talet om en väldig ökning av det svenska biståndet består mest av luft. Det är den svenska inflationen som leder till en nominellt sett kraftig ökning av biståndet. Vi har ju inte någon särskilt imponerande ekonomisk tillväxt i Sverige, utan de höga siffrorna är en följd av inflationseffekten. Om vi vill att vårt bistånd skall bibehålla sin köpkraft och dessutom växa en blygsam aning, måste alla pengar kunna användas för biståndsändamål.

Stig Alemyr sade att det är fråga om tre år. Då vill jag fråga: Är detta en garanti som den socialdemokratiska riksdagsgruppen är beredd att utställa? I så fall vill jag gärna ha bekräftat från Lena Hjelm-Wallén att detta avsteg endast skall omfatta tre år. Det är allvarligt nog att göra ett treårigt avsteg från enprocentsmålet, men det vore naturligtvis ännu allvarligare om detta fick fortsätta och kanske rentav växa.

Låt mig avslutningsvis konstatera att det är ett allvarligt principiellt slag mot enigheten i riksdagen att riksdagens största parti – förhoppningsvis under en begränsad period – går ifrån enprocentsmålet. Det är någonting som vi måste se mycket allvarligt på.

Anf. 14 BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Fru talman! Jag är överens med Stig Alemyr om han avser biståndssumman. Okej, i det fallet råder det en stor enighet. Men det intressanta är hur pengarna skall användas och fördelas. Där menar jag att det inte bara är detaljer som skiljer. Skuldfrågan är inte någon detalj. Naggandet av enprocentsmålet är inte heller någon detalj, varken på kort eller på lång sikt. Jag uppfattade Stig Alemyr så att östbiståndet är ett undantag som gäller under en treårsperiod för att sedan försvinna.

Jag går tillbaka till detta med skuldfrågan som jag anser vara en mycket viktig och avgörande fråga för u-ländernas situation nu och framöver. På s. 56 i betänkandet redogör utskottsmajoriteten för SIDA:s förslag till skuldstrategi. Längst upp på s. 57 sägs: "Utskottet välkomnar detta initiativ som ett led i ett fortsatt aktivt svenskt arbete på detta område." Längst ned på s. 57 redovisas Världsbankens anpassningsprogram och de hemskheter som ingår i detta program, vilka drabbar de fattigaste.

Vänder man på sidan, hittar man följande längst upp på s. 58: "Enligt ut-

skottets uppfattning är dessa anpassningsprogram med de ekonomisk-politiska reformer som de omfattar nödvändiga." Vilken stol tänker utskottsmajoriteten sätta sig på? Väljer men SIDA:s förslag eller IMF:s och Världsbankens förslag? Jag vill ha en förklaring av Stig Alemyr på den punkten.

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

*Internationellt
utvecklings-
samarbete*

Anf. 15 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp) replik:

Fru talman! Utskottets ordförande Stig Alemyr uttrycker oro över att det nu finns en risk för att andra länder ger mindre i traditionellt u-landsbistånd för att ge en del pengar till östbiståndet. Det är just den oro vi också känner, när vi ser att socialdemokraterna naggar på en-procentsmålet. Att moderaterna är med på det förstår vi. Den majoriteten kommer ni alltså alltid att kunna finna här i kammaren, inte bara under tre år, utan en längre tid framöver.

Jag tycker att det var ett tråkigt besked vi fick från utskottets ordförande, att vi skall sitta fast med denna biståndspolitik i tre år. Jag hade hoppats på att diskussionen och opinionsbildningen skulle driva socialdemokraterna till att lämna den strategin och den uppläggningsen, så att vi innan de tre åren var till ända skulle kunna återgå till en-procentsmålet. Den principen är viktig. Jag trodde inte att vi skulle återkomma till den debatten igen. Jag trodde att vi här i kammaren hade klarat av den en gång för alla. Tydligen skall vi under åtminstone tre år framöver leva med detta. Men det finns tillfälle att tänka om under den här perioden.

Jag tycker att argumenten är ganska svaga. Stig Alemyr säger att det rör sig om bara ca 2,5 % och att det inte är så mycket att bråka om. 2,5 % är dock 2,5 %. Som jag sade tidigare är det den princip som vi nu bryter som är det viktiga i sammanhanget. Jag beklagar djupt att socialdemokraterna gör gemensam sak med moderaterna i dag.

Anf. 16 ALF WENNERFORS (m) replik:

Fru talman! Stig Alemyr säger att pengarna inte går till ledningen i Vietnam. Det är naturligtvis riktigt. Jag är medveten om att jag har spetsat till uttalandet litet grand. Pengarna går, som Stig Alemyr säger, till de olika projekt som har nämnts, vilka jag själv sade i mitt första anförande.

Men det är ledningen som slår sig för bröstet och säger: Se en sådan fin yrkesskola vi har, se ett sådant utmärkt skogsplanteringsprojekt som pågår. Tror Stig Alemyr att de då pratar så mycket om att de får pengar från Sverige? Det är naturligtvis det utomordentliga kommunistiska partiet som har sett till att de här projekten har kommit i gång. Det är så det hela fungerar. Det är ett indirekt stöd till deras regim som vi är med och ger.

Jag vill gärna säga att jag är mycket glad för att jag fick komma till Vietnam. Jag rekommenderar andra att resa dit. Debatten är inte slut. Min nya kärlek, om jag får säga så, till vietnameserna och mitt avståndstagande från bristen på respekt för mänskliga rättigheter i Vietnam eller från den regim man där har är ett dilemma för mig. Demokratin är så viktig för mig och för mitt parti att vi vill föra den här debatten för att försöka övertyga regeringen om att vi inte kan fortsätta så här med biståndspolitik. Demokratin måste stå i centrum. Det är det som är mitt budskap.

Jag tror att det har uppstått ett missförstånd, möjligen en felsägning i mitt

33

första anförande, beträffande Nicaragua. Vi har inte tagit bort biståndet till Nicaragua, utan vi har gjort en teknisk förändring så att biståndet ingår i anslaget Regionala insatser i Centralamerika. Vi säger självfallet fortfarande ja till bistånd till Nicaragua.

Anf. 17 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Fru talman! Jag måste bemöta det som utskottets ordförande säger, att biståndet i tre år till skall rymmas inom samma ram, om inte vår ekonomi dramatiskt förbättras. Som jag uppfattar det är risken stor att vår ekonomi dramatiskt försämras om vi inte gör satsningar på miljön runt om i världen. Ekonomi och ekologi hör ihop, precis lika mycket som avverkningen av regnskog och importen av regnskog har ett samband.

Vill regeringen ha några tips om litet onödiga investeringar, som man skulle kunna spara in på för att i stället satsa på miljöändamål, är t.ex. JAS-projektet och en eventuell Öresundsbro mindre angelägna.

Anf. 18 STIG ALEMYR (s) replik:

Fru talman! Jag vill inte underskatta värdet av 300 miljoner ytterligare till den tredje världen. Men vi vet alla att mer än 300 milj. kr. av det bistånd som vi anvisar är outnyttjade varje år. Om dessa 300 miljoner utnyttjas som bistånd till Östeuropa kommer de till nytta, inte minst i det miljöarbete som Marianne Samuelsson talade om.

Jag kan inte säga vad som händer när tre år har gått. Det har jag ingen aning om. Jag hoppas att det kan vara möjligt att inom denna treårsperiod få en sådan förbättring av Sveriges ekonomi att vi kan lösgöra friska pengar till Östeuropa. Det är en förhoppning jag delar med de andra. Men jag vill upprepa det jag sade, att det trots allt är en ganska liten summa det handlar om; pengar som kanske ändå inte skulle komma till användning.

Det Alf Wennerfors tog upp om Vietnam är naturligtvis också för mig ett dilemma. Jag förstår också att en regim av den typ man har i Vietnam kan slå sig för sitt bröst och säga: Titta så bra vårt system har utvecklat sjukvård, skogsplantering och annat. Jag ser det som ett dilemma. Men jag kan heller inte tänka mig att säga: Bara för att de slår sig för bröstet och talar om hur duktiga de är, skall vi låta barnen ligga och dö i stället för att få hjälp på de sjukhus som har besökts.

Anf. 19 Statsrådet LENA HJELM-WALLÉN:

Fru talman! Vi har ett dramatiskt år bakom oss, ett år då människors krav på rättvisa och demokrati nått större framgång än på länge.

I vår omedelbara närhet har folklig vrede rivit murar och svept undan förstelnade diktaturer. I Chile har en demokratiskt vald president installerats, efter 16 år av förtryck och terror. I Sydafrika har apartheidregimen till slut givit efter för det internationella trycket och frigivit Nelson Mandela. Just i dag börjar de första verkliga samtalen mellan ANC och den sydafrikanska regeringen.

Det finns över hela världen en växande insikt om den utvecklingskraft som demokratin besitter. Inom biståndsverksamheten märker vi detta genom en starkt ökad efterfrågan på stöd för demokratisering.

På senare år har vi ständigt ökat biståndsinsatserna för att främja en demokratisk utveckling i tredje världen. Svenska erfarenheter på en rad områden efterfrågas. Det kan gälla stöd till rättsväsende och lagstiftning i Vietnam, Guinea-Bissau eller Uganda, tekniskt stöd vid allmänna val i Namibia och Nicaragua eller svenska erfarenheter inom områden som ekonomisk politik och arbetsmarknad.

Den kraftiga ökningen av medlen för demokrati och mänskliga rättigheter som jag föreslog i budgeten är ett sätt att möta den medvetenhet som nu finns i många u-länder om betydelsen av att lägga större vikt vid demokrati och mänskliga rättigheter i sin utvecklingspolitik. Denna förändring är självfallet mycket välkommen.

Sverige är mycket aktivt för att med bistånd främja demokrati och de mänskliga rättigheterna. Det här gäller i vårt bilaterala samarbete direkt med de olika u-länderna, och det gäller också i multilaterala organ, exempelvis i FN. Det här är så känt, Alf Wennerfors, att det inte krävs att man i alla sammanhang, exempelvis i FN-tal, har långa avsnitt om demokrati och mänskliga rättigheter, oavsett vad debatten handlar om. Vad vi gör i sådana tal är att slå fast vår syn på demokratin och vår respekt för de mänskliga rättigheterna, hur viktigt detta är för all verklig utveckling. Men sedan tycker jag att det är lämpligt att hålla sig till det ämne som mötet gäller, och i förra veckans FN-session var det faktiskt ekonomiska frågor som skulle diskuteras, Alf Wennerfors.

Ni måste ha svaga argument i demokratidebatten när ni gör ett så stort nummer av ett tal med ett helt annat innehåll än frågan om demokrati och mänskliga rättigheter. Men det är väl så att moderaternas historia när det gäller demokrati inte är så där fullfjädrad att man kan hämta argument ur sin egen fatabur. Moderaterna har – och det kom vi att tänka på under första maj – en historia där man försökt hindra demokratins framväxt i Sverige, en historia som man kanske helst vill glömma.

I sak hade Alf Wennerfors inte särskilt mycket att säga om våra demokratinsatser. Vad moderaterna nu säger är att man bör avveckla biståndet till länder som inte är demokratiska. Innebörden av detta är att man skall avstå från att stödja människor i deras utveckling och i deras strävanden att få utbildning, bättre hälsa, en bättre jordbruksproduktion, elektricitet osv. Därmed avstår man också från att lägga grunden för en demokratisk utveckling. Vi måste här komma ihåg att det är unga nationer vi här talar om och människor som helt saknar erfarenhet av demokrati. Kolonialtidens förtryck var ju inte precis någon särskilt bra läroperiod.

I dag har det mest talats om dialogen med beslutsfattare i u-länderna, som om den dialogen skulle vara det enda sättet att nå fram till demokrati och vår enda möjlighet att påverka dessa länder för att de skall åstadkomma demokrati. Man glömmar då helt det breda perspektivet, nämligen att det är nödvändigt att öka medvetenheten om demokratins betydelse bland de många människorna i u-länderna. Detta sker genom utvecklingssamarbete i allmänhet, och det sker genom att vi har ett biståndssamarbete i vardagen, där erfarenheter och synpunkter från människor i demokratiska länder, t.ex. Sverige, kan komma till uttryck i den dagliga gärningen. Det är alltså fråga om en vardaglig påverkan. Det är därför som man inte får se så snävt på

detta. Skall man bygga demokrati, måste man börja underifrån; man måste ha en allmän utveckling i dessa länder.

Moderaterna anser att det är bättre att svenskt bistånd ställer sig vid sidan av denna process. Man vill avveckla biståndet till ett antal fattiga afrikanska och asiatiska länder, som på grund av sin fattigdom och utsatthet verkligen har behov av utveckling, inkl. en utveckling mot demokrati.

I stället för att göra något konkret och konstruktivt i u-landsvardagen anser moderaterna att vi skall sitta här uppe i norr och uttala våra "fy" och "ussh" över det som vi ogillar i de fattiga länderna. Jag tycker att moderaternas sätt att ta upp denna fråga speglar en bristande kunskap om förhållandena i u-länderna och även en bristande insikt om hur demokratin faktiskt växer fram. Demokrati kan aldrig uppstå i ett lufttomt rum som fågeln Fenix. Demokrati är ju en integrerad del i en allmän samhällsutveckling. Det går inte att befalla fram demokrati. Man måste bekväma sig att arbeta i vardagen med demokratifrågorna.

Till det positiva i det som hänt och som också har nämnts i denna debatt hör Namibias självständighet. Jag deltog själv för sex veckor sedan i självständighetsfirandet i huvudstaden Windhoek. Att se den sydafrikanska flaggan halas efter 24 års illegal ockupation var en fantastisk upplevelse. Det är med stor glädje som världssamfundet nu kan hälsa Namibia välkommet i raden av fria, självständiga nationer. Det här kändes också särskilt starkt när vi i förra veckan i FN kunde rösta in Namibia som ny medlem. Detta är en seger för Namibias folk, och det är en seger för FN, vars insatser underlättat den fredliga och demokratiska övergången från kolonialism till självständighet.

I länder som Namibia och Chile har Sverige länge varit närvarande genom ett omfattande humanitärt stöd. Det är oftast så biståndssamarbetet börjar – genom stöd till människor som drabbas av förtryck och orättvisor. Engagemang och solidaritet är grunden för detta bistånd, som genom folkrörelser, kyrkor och enskilda organisationer lämnats till offren för apartheid och andra former av förföljelse. Solidariteten har också omfattat dem som i organiserade former kämpat för frihet och demokrati, både i Latinamerika och i södra Afrika. Genom stödet utifrån har de demokratiska strävandena fått ökad tyngd.

Flyktingar, politiska fångar och förföljda har kunnat överleva och återvända till ett liv där krafterna kan användas för att bygga framtiden. Detta långvariga biståndssamarbete med människor och organisationer ger naturligtvis värdefulla kontakter och erfarenheter när steget tas från humanitärt stöd till reguljärt biståndssamarbete med nya regeringar. I dag gäller det länder som Chile och Namibia. Under 70-talet ledde vårt samarbete med befrielserörelserna i södra Afrika till ett omfattande biståndssamarbete med unga nationer som Angola, Moçambique och Zimbabwe. Då som nu var det naturligt för oss att fullfölja vårt humanitära stöd med reguljärt utvecklings-samarbete.

Många av dessa unga nationer i tredje världen inledde tidigt, med stöd från Sverige och andra biståndsgivare, en ambitiös utvecklingspolitik. Förväntningarna och ambitionerna var ofta höga på vad man skulle kunna åstadkomma när man blev herre i eget hus.

Visst har många framsteg gjorts, men också misstag. Förväntningarna var i många fall alltför stora, både hos biståndsmottagare och hos givare. Verkligheten i många av de fattigaste u-länderna präglas i dag av ekonomisk kris, tunga skuldbördor och ökad miljöförstöring.

I några av länderna, bl.a. i Etiopien och Sri Lanka, har utvecklingsanskränkningarna dessutom hämmats av inbördeskrig och andra interna motsättningar. Detta har också gjort biståndssamarbetet allt svårare. För att nå särskilt utsatta grupper kommer vi därför att inrikta mer av biståndet till dessa länder på rent humanitära insatser. FN och enskilda organisationer spelar här en viktig roll.

Många u-länder genomför djupgående omprövningar av sin politik – inte bara påverkade utifrån, utan det är omprövningar som man efter att ha fått tillräcklig kunskap nu anser sig behöva göra.

I Afrika söder om Sahara genomförs nu omfattande ekonomiska reformprogram, ofta med stöd av Världsbanken och andra internationella givare. Liknande program genomförs också i andra länder, såsom Vietnam och Nicaragua. I dessa länder har stöden hittills blockerats av internationella finansieringsorgan, såsom Världsbanken och IMF, och av rent politiska skäl av länder som USA.

De ekonomiska reformprogrammen är förstås smärtsamma, men de är nödvändiga om utvecklingen skall kunna vändas och fattigdomen angripas. I det sammanhanget vill jag särskilt betona vikten av stöd till social utveckling. Sverige har alltid fäst stort avseende vid sådant bistånd och i många fall varit föregångare på detta område.

Genom den långa svenska erfarenheten kan vi driva dessa frågor med särskild tyngd, inte minst i Världsbanken. Vi för ju en dialog med Världsbanken och kan ofta fungera som medlare och brygga mellan utvecklingsländerna, Världsbanken och Valutafonden i förhandlingar om stöd. I denna dialog betonas vi sociala aspekter. Vi vet också att det behövs direkta biståndsinsatser för att klara situationen. Därför ger vi stöd till de sociala sektorerna, så att man dämpar de negativa effekterna av de ekonomiska anpassningsprogrammen. Detta stöd till de sociala sektorerna måste ses som en långsiktig investering för ländernas utveckling.

I detta perspektiv kan kvinnornas roll inte nog betonas. Deras situation är nyckeln till framsteg. Det gäller kvinnornas arbete inom jordbruk och markvård, men det gäller naturligtvis också vad som är själva kopplingen till framtiden, nämligen kvinnornas omsorg om barnen. Att stärka kvinnornas ställning är därför en förutsättning för att man skall nå varaktiga resultat i kampen mot fattigdom.

Fru talman! Som vi har hört hölls förra veckan en specialsession i FN om ekonomi och utveckling. Och som Alf Wennerfors utförligt berättat höll jag där ett anförande som handlade om mötets tema, nämligen ekonomiska frågor. Jag välkomnar det resultat som nu har kommit från denna specialsession och som innebär att man lyfter fram u-ländernas skuldproblem. Men naturligtvis hade jag hoppats att man skulle komma ännu längre. Det krävs ju en internationell samling för omfattande och konkreta åtgärder för skuldlättnad, något som också SIDA har framhållit i sin skrivelse.

I FN lade jag för Sveriges del fram ett program i sju punkter för att konstruktivt hantera skuldfrågan:

1. Alla biståndskrediter till de fattigaste länderna bör skrivas av.
2. Skuldomförhandlingar inom ramen för Parisklubben bör äga rum på mjukare och mer realistiska villkor än hittills. Överenskommelserna om skuldlättnaden bör vara mer långsiktiga och göras *utöver* andra insatser.
3. Världsbanken och Internationella valutafonden bör ge ett omfattande stöd på mjuka villkor till de fattigaste länderna.
4. Extra stöd behövs för att mildra den betungande skuld till Världsbanken som ett antal fattiga u-länder fortfarande dras med.
5. Särskilda åtgärder krävs inom Världsbanken och Valutafonden för att lösa det svåra problem som betalningseftersläpningar till dessa institutioner utgör för många länder i dag.
6. Mer resurser behövs för s.k. skuldåterköp, där de fattigaste ländernas skulder till kommersiella banker och andra långgivare återlöses till ett betydligt lägre värde på andrahandsmarknaden.
7. FN:s mål att 0,7 % av givarländernas bruttonationalinkomst skall gå till bistånd måste uppfyllas. Flera av skuldlättnadsåtgärderna kräver ett ökat internationellt bistånd.

Dess värre är det fortfarande bara Sverige, Norge, Danmark och Holland som uppfyllt FN:s utbetalningsmål. Finland är på god väg att bli den femte medlemmen i denna skara, medan många andra industrinationer rent av minskar sitt bistånd som andel av bruttonationalinkomsten.

Jag föreslår i årets budget att det svenska biståndsanslaget skall uppgå till 13 miljarder kronor budgetåret 1990/91, ett förslag som utskottet och riksdagen förhoppningsvis kommer att instämma i. Därigenom uppfyller vi enprocentmålet, och det innebär en ökning med 1,3 miljarder, den största ökningen någonsin. Det betyder att vi håller fast vid solidariteten med länderna i tredje världen, samtidigt som vi också kan stödja länderna i Öst- och Centraleuropa i deras strävanden att bygga nya, demokratiska samhällen.

Det här, Pär Granstedt, är långt ifrån något dystert kapitel i biståndshistorien. Visst kan det föranleda debatt att vi nu finansierar östbiståndet via biståndsanslaget – jag kan ha förståelse för det. Men jag vill betona att Östeuropa befinner sig i ett historiskt utvecklingsskede. De insatser som kommer att finansieras med biståndsmedel ligger väl i linje med de svenska biståndsmålen. Länderna i Central- och Östeuropa har i många fall en bruttonationalprodukt per capita som är i nivå med vissa u-länders. De har under ett övergångsskede behov av vår utvecklingshjälp, och den skall vi ge dem. Och herr Biörsmark vet att vad vi har utfäst oss för är ett treårsprogram – mer än så vill jag inte uttala mig om det i dag.

Det är naturligtvis allas vår förhoppning att ett på sikt stabilt, demokratiskt och ekonomiskt utvecklat Europa skall innebära att resurser frigörs för ett utvidgat internationellt utvecklingssamarbete.

Fru talman! Ett ökat bistånd är också en förutsättning för att det globala hot som miljöförstöringen innebär skall kunna bemästras. Brundtlandkommissionen har på ett tydligt sätt illustrerat sambandet mellan fattigdom och miljöförstöring. Fattiga människor och länder tvingas till en rovdrift på naturresurser som i längden leder till miljöproblem i form av markförstöring,

ökenspridning och översvämningar. Det är dessutom ofta de fattigaste som tvingas bosätta sig i områden som drabbas av miljökatastrofer.

För att man skall kunna vända denna utveckling måste fattigdomen angripas. Det fordrar en ökning av kapitalflödena till u-länderna. Men det handlar också om en bättre kvalitet på de resurser som överförs, och om att u-länderna får del av ny, miljövänlig teknik.

Debatten kring globala miljöproblem som växthusgaser, freonanvändning och biologisk mångfald har varit särskilt framträdande i i-länderna. I en del u-länder kan det därför finnas en viss oro för att inte tillräcklig hänsyn skall tas till de miljöproblem som är särskilt akuta för u-länderna. Det gäller mer näraliggande frågor som markförstöring, ökenspridning, människors närmiljö, vattenfrågor, hygien osv.

Sverige har nu ett ganska stort anslag för miljöbistånd, bilateralt och multilateralt. Pär Granstedt vill gärna öka detta anslag. Man kan ha förståelse för det i och för sig. Men bistånd kräver ju samarbete och samarbetspartner. Miljömedvetenheten är ännu inte särskilt stor i u-länder. Den håller på att byggas upp i u-länder, liksom i de multilaterala organen. I vårt arbete med miljöfrågor inom biståndet har vi därför särskilt inriktat oss på de strategiska frågorna för att kunna bygga upp kunskaper och insikter. Utvecklingssamarbete kan ju inte bara utgå från vad vi vill göra med tanke på våra svenska önskemål. Vi måste också lyssna på vad våra partner önskar. Och vi behöver arbeta mycket mer med medvetenhet, innan vi kan göra så mycket som vi vill på miljöområdet. Det gäller både de direkta insatserna och ett integrerat synsätt i fråga om miljön. Detta är inte minst viktigt i de internationella organisationerna.

Det är i detta sammanhang min förhoppning att FNs miljökonferens 1992 skall resultera i ett stärkt internationellt samarbete kring miljöproblemen. Det är mycket viktigt att man ställer hårda krav på de internationella organisationerna.

Jag vill över huvud taget betona vikten av ett ökat stöd för FNs verksamhet. Sverige hör till de största bidragsgivarna i många av de multilaterala biståndsorganen. Sverige passerade t.ex. nyligen USA vad gäller FNs barnfond, UNICEF, och vi är nu organisationens största bidragsgivare i absoluta tal. Det är naturligtvis bra att vi på detta sätt stödjer FNs verksamhet, men jag skulle gärna avstå från denna svenska tättposition som största bidragsgivare om det innebar att fler rika industrinationer tog sitt ansvar, vilket de bör göra.

Det är ett ökat internationellt ansvarstagande som krävs nu, inte bara för tredje världens skull, utan också för vår egen. Vi lever alla i ett ömsesidigt beroende. Insikten om detta borde leda till ett ökat gemensamt ansvarstagande. Därför är det min förhoppning att det internationella samarbetet under 1990-talet kan förstärkas så att en avgörande vändning kan ske i kampen mot fattigdom.

Anf. 20 ALF WENNERFORS (m) replik:

Fru talman! Moderaternas agerande speglar bristande kunskap om förhållandena i u-länderna och bristande kunskap om att demokrati växer långsamt fram, säger statsrådet. Jag är ny i biståndspolitik – det var väl egentli-

gen det som statsrådet menade, och jag erkänner gärna att jag har väldigt mycket att lära. Varje dag lär jag mig också något nytt. Men statsrådet kan nog inte med framgång använda det argumentet när det gäller de demokratiska förhållandena i många av våra mottagarländer.

I många år har Sverige givit bistånd till t.ex. Vietnam, och många år har ministrar och andra företrädare för Sverige fört en dialog med ledningen i Vietnam och även, förstår jag, med "folk på fältet", som statsrådet uttryckte det. Ändå har inget hänt. När biståndet sker på detta sätt, så stärker det ju de odemokratiska regimerna, och det befäster eländet för de fattiga och de förtryckta. Det är det som är så allvarligt, och det är det vi vill peka på.

Argumentet om moderaternas historia tror jag att jag förbigår. Det är inte likt statsrådet Lena Hjelm-Wallén att använda sig av sådana argument.

FNs session förra veckan gällde ekonomiska frågor, säger statsrådet. Det var, säger hon, inte den rätta platsen för att lägga in långa avsnitt om demokrati i talet. Detta är litet grand avslöjande. Det skulle betyda att statsrådet inte ser sambandet mellan demokratisk utveckling och ekonomisk utveckling, att hon inte ser att flerpartisystem, demokrati och respekt för mänskliga rättigheter är en förutsättning för en tillräckligt bra ekonomisk och social utveckling i ett land, dvs. en ekonomisk utveckling som innebär att den är välståndshöjande.

Jag var närvarande vid FN:s session hela veckan, och statsrådet var där två dagar. Jag lyssnade inte på alla de 130 tal som hölls, men jag lyssnade på ganska många och läste en hel del av dem. I många av talen fanns långa avsnitt om vad demokrati betyder för den ekonomiska utvecklingen i ett ungt utvecklingsland.

Anf. 21 PÅR GRANSTEDT (c) replik:

Fru talman! Jag måste säga att det är med stigande oro som jag lyssnar till statsrådet Lena Hjelm-Wallén. Det som skapar den oron är uttalandet att vi uppnår enprocentsmålet. Vi kan notera skillnaden mellan biståndsministern och utrikesutskottets ordförande, som åtminstone erkänner att detta är ett undantag från enprocentsmålet.

Lena Hjelm-Wallén säger att vi *uppnår* enprocentsmålet. Hur skall man tolka detta påstående? Man skulle kunna tänka sig att det är ett försök att bluffa kammaren och allmänheten, men det tror jag inte statsrådet Lena Hjelm-Wallén om. Det måste i stället innebära att regeringen nu har bestämt sig för att de öst- och centraleuropeiska länderna är u-länder och att man alltså utan vidare kan räkna in bistånd även till de länderna i vår utfästelse till u-länderna.

Det är i så fall ett principiellt mycket långtgående ställningstagande man gör, och det innebär då att gärdet så att säga är upprivet och att hur mycket pengar som helst kan föras över från u-landsbudgeten, från dem i Afrika, Asien och Latinamerika som behöver stödet till våra grannar i Europa.

Då är den förhoppning som Stig Alemyr gav uttryck för, att detta bedrövliga åtminstone bara skall bli en treårig bedrövelse, inte mycket att satsa på, utan då kan som sagt denna omfördelning fortsätta och bli hur stor som helst.

Det räcker ju inte med att säga att dessa åtgärder uppfyller biståndspolitiska mål. Man kan göra många insatser för demokrati, för ekonomisk och

social utveckling och för den delen även för miljön var som helst i världen, men bistånd blir det först när insatserna och pengarna går till u-länder. Vi har hittills haft en enighet om att det är de fattigaste u-länderna som vi skall ge stöd till. Även om man kan hitta exempel på att östeuropeiska länder har en BNP jämförbar med vissa u-länders, är det helt klart att de inte alls har samma typ av misär som våra vanliga, traditionella samarbetsländer i Afrika, Asien och Latinamerika har.

Det är enligt min mening viktigt med ett mycket tydligt klargörande från regeringen. Är det så att regeringen numera anser att de öst- och centraleuropeiska länderna är u-länder? Anser regeringen att Polen är ett u-land? Anser regeringen att de baltiska republikerna är u-länder? Vi måste få ett besked om detta, eftersom det i så fall är ett mycket långtgående ställningstagande, som kommer att få allvarliga konsekvenser för vår biståndspolitik och för våra möjligheter att agera internationellt till förmån för de fattigaste länderna i tredje världen.

Anf. 22 BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Fru talman! Det krävs ett svar på det som Pär Granstedt nu tog upp. Jag upprepar hans sista fråga: Anser verkligen Lena Hjelm-Wallén och regeringen att Baltikum och Polen är u-länder?

Lena Hjelm-Wallén säger att anpassningsprogrammen – efter vad jag förstår menar hon då IMF:s och Världsbankens anpassningsprogram – är smärtsamma men nödvändiga. Hon säger vidare att Sverige för en dialog med Världsbanken och betonar de sociala aspekterna. Jag förmodar att man också för den dialogen med Internationella valutafonden. Jag vill då fråga Lena Hjelm-Wallén om hon har märkt av någon förändring i attityden hos Världsbanken och IMF när det gäller anpassningsprogrammen.

Utskottet skriver – och det måste vara utifrån information från regeringen – underst på s. 99 och överst på s. 100 i betänkandet: "Vidare har utskottet erfarit att i det framtida biståndssamarbetet med Vietnam någon form av skuldlätnadsåtgärder eventuellt kan komma att aktualiseras, exempelvis i form av betalningsbalansstöd. Avgörande faktorer bör enligt utskottets uppfattning i sammanhanget vara om landet kan genomföra ett långsiktigt ekonomiskt anpassningsprogram samt om utvecklingen i övrigt fortsätter i positiv riktning."

Är det IMF:s och Världsbankens anpassningsprogram som skall vara avgörande när det gäller om Vietnam skall bli föremål för några skuldlätnadsåtgärder, dvs. få pengar från Sverige för att kunna sanera sina skulder? Är det detta som ligger bakom? Det skulle vara cyniskt.

Det är bara att konstatera att Sverige har underordnat sig de brutala program som Världsbanken och IMF tillämpar mot u-länderna och som slår så fruktansvärt hårt mot de fattigaste i dessa länder. Jag vill fråga Lena Hjelm-Wallén: Vad är Lena Hjelm-Walléns inställning till FNs Afrikakommissions, ECAs, analys av IMF:s anpassningsprogram i Afrika och de förslag som den framför? Vad säger Lena Hjelm-Wallén om SIDA:s förslag om att skuldlätnadsåtgärder inte skall vara kopplade till IMF:s krav på anpassningsprogram?

Anf. 23 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp) replik:

Fru talman! Jag blev något betänksam när jag lyssnade till det som biståndsministern sade när hon något tonade ner dialogens betydelse när det gäller demokratifrågorna. Vi skall inte komma uppifrån norr och säga några fy och usch – så uttryckte sig biståndsministern. Nej, ordvalet kan vi diskutera, men det är viktigt att vi i samarbetet och i dialogen för fram synpunkter på demokratifrågorna och mänskliga fri- och rättigheter och att vi är klara och tydliga på den punkten.

Det är en väsentlig del i arbetet med programländer att vi för den här dialogen. Jag pekade i mitt inledningsanförande på sex olika områden där vi kan föra en dialog och driva på utvecklingen. Det gällde t.ex. stöd till fria och rättvisa val, demokratiska institutioner, fria massmedier, oberoende rättskipning, och bistånd till förvaltning och folkrörelser osv. På dessa områden skall vi vara klara och tydliga i våra signaler.

När det sedan gäller nödvändigheten av ekonomiska reformprogram delar jag i stort sett biståndsministerns uppfattning. Vi kan inte låta bli att gå in och arbeta med detta.

Det har här i dag i kammaren sagts att det är strukturomvandlingsprogrammen som dödar barn. Jag är inte så säker på att det förhåller sig på det sättet. Jag skulle vilja säga att det inte är på det sättet. Om vi däremot satt med armarna i kors och inte gjorde någonting, skulle utvecklingen bli katastrofal.

Kvinnornas roll är i det här sammanhanget oerhört viktig. Jag tog inte upp detta i mitt inledningsanförande, men vi har delat upp ämnet så, att den frågan kommer upp i Charlotte Brantings inlägg. Jag delar också här den uppfattning som Lena Hjelm-Wallén gav uttryck för.

Den enda gång som Lena Hjelm-Wallén riktigt höjde rösten var när hon kom in på enprocentsmålet och östbiståndet. Det brukar kanske vara så att när argumenten tryter och är litet svaga, då höjer man rösten. Östeuropa befinner sig i ett historiskt skede, säger biståndsministern. Javisst. Behoven av hjälp är stora. Javisst. Men varför då omedelbart koppla detta till att östbiståndet skall rymmas i enprocentsmålet? Varför sträcka ut handen mot moderaterna och be att få hjälp med detta? Det finns ju alternativ här i kammaren.

På senare tid har socialdemokraterna visat ett stort intresse för folkpartiförslag på det ekonomiska området. Varför inte visa ett sådant intresse också här i dag? Vi har ett alternativ som är framlagt och som det går bra att rösta på, och det finns ekonomisk täckning för det förslaget. Det finns tillfälle att tänka om fram till dess att vi riksdagsledamöter skall sätta fingrarna på röstknapparna.

Anf. 24 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Fru talman! Det var intressant att höra att biståndsministern ägnade en stor del av sitt inlägg till att försvara sin egen syn på bistånd gentemot moderaternas syn på bistånd. Det var kanske behövligt med tanke på de gemensamma förslagen när det gäller budgeten.

Biståndsministern berörde inte alls de biståndspolitiska målen, och det saknade jag. Vart är vi på väg, och vart vill vi komma någonstans? Det gäller

frågan om ekonomisk tillväxt och ett allt större närmande till Världsbankens syn på utvecklingen i biståndsländerna.

Jag tycker att det är viktigt att man verkligen satsar på den självtillit hos u-länderna som vi i miljöpartiet har tagit upp och som jag tror är en räddning för u-länderna. Jag skulle också gärna vilja att bistandsministern tar upp frågan om det bundna biståndet, dvs. det bistånd som vi kopplar till vår egen industri. Jag tog upp den frågan litet grand när jag berörde Indien, URI-projektet och Kina. Bistandsministern nämnde inte någonting om detta.

Också jag undrar också om bistandsministern räknar in länderna i Östeuropa bland biståndsländerna. Det borde i så fall vår industri få ett visst utbyte av. Tar vi också hänsyn till vår egen industriutveckling när vi ser på biståndet?

Anf. 25 STIG ALEMYR (s) replik:

Fru talman! Jag delar bistandsministerns uppfattning när det gäller det historiska som inträffade då Namibia blev självständig stat och medlem av Förenta nationerna. Men det finns två punkter när det gäller biståndet till Namibia som den nordiska rådgivande kommittén för bistånd vill peka på.

Utskottet ställer sig bakom att Namibia blir ett programland. Men det finns en påtaglig risk för att det blir så många bidragsgivare som ställer sig i kö för Namibia att landet kan riskera att bli bistandsberoende. Det är oerhört betydelsefullt att vi är vaksamma på de risker som finns, så att namibierna själva aktivt engagerar sig i sin utveckling och inte blir beroende av bistånd utifrån.

Den andra punkten vi vill peka på är den dominans som sydafrikanska företag i så stor utsträckning har i Namibia och de risker som finns att ett stort bistånd också kan stödja ekonomin för de sydafrikanska företagen i Namibia. Vi vill gärna att bistandsministern skall vara mycket vaksam på den punkten, så att inte biståndet i det avseendet kommer snett.

Anf. 26 Statsrådet LENA HJELM-WALLÉN:

Fru talman! Jag skall först kommentera det Stig Alemyr sade om Namibia. Det är förvisso på det sättet att det nu plötsligt är många biståndsgivare som skall genomföra sina program och att det ställer mycket stora krav på den nya namibiska regeringen. Detta har man bl.a. talat med svenska representanter om, eftersom vi från svensk sida har haft en sådan långvarig kontakt med dessa människor. Vi skall göra vad vi kan tillsammans med FN:s utvecklingsprogram UNDP för att ge namibierna det stöd de behöver för samordning och för att se till att inte bistandsmedlen kommer till fel ställen, t.ex. till sydafrikansk industri, vilket Stig Alemyr här nämnde.

Jag vill sedan kommentera volymfrågan och framför allt Pär Granstedts argumentering. Länderna i Östeuropa och Centraleuropa är inga u-länder; vi är alldeles överens om detta. Detta har tidigare nämnts här från talarstolen. Vi är också överens om att det inte skall vara några stora summor som skall slussas från biståndsanslag. Vi har utfäst oss att bidra med 300 milj.kr. under tre år. Det gör vi under detta speciella historiska skede som ger möjligheter att stödja utvecklingen framför allt på demokratiområdet och arbeta för en öppnare ekonomi och för bättre miljö i öst.

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

*Internationellt
utvecklings-
samarbete*

Man kan konstatera att detta sker under en begränsad tid och på områden som stämmer överens med de biståndspolitiska målen. Jag menar att detta väl kan inrymmas inom ramen för internationellt utvecklingssamarbete.

Marianne Samuelsson frågade mig om bundet bistånd. Under den tid jag har varit biståndsminister har vi konsekvent minskat den bundna delen, dvs. den del som måste upphandlas i Sverige, vare sig det gäller varor eller tjänster. Jag menar att den processen bör fortgå. På grund av hur det internationella samarbetet är kan det fortfarande finnas skäl att ha en viss del bundet. Men inriktningen skall vara minskad grad av bundenhet. Det får inte vara så att det är för att stödja svenska företagsintressen som Sverige skall ge bistånd. Detta är framför allt viktigt vad gäller u-krediter, där det numera alltid är så att det är först när man har vunnit en upphandling i internationell konkurrens som u-krediter kan komma i fråga.

Jag går vidare till demokratifrågorna. Jag menade inte att säga att Alf Wennerfors är ny på det här området. Jag tycker att under den tid som Alf Wennerfors har ägnat åt detta område har han gjort det med stor ambition, och han är mycket välkommen in i den skara som ägnar sig åt biståndsfrågor.

Jag talade om det moderata samlingspartiet. Det är där som jag ser den bristande insikten om hur demokrati växer fram. Man stirrar sig blind på att saker och ting skall lösas enbart genom att vi ställer krav och genom att vi i samtal med beslutsfattare i olika länder framför vår åsikt. Kan man göra det tillräckligt skarpt, då förändrar sig verkligheten i det u-landet. Så tycks moderaterna tro.

Jag ifrågasätter detta. Vi ställer också krav. Vi måste göra det för att vara tydliga i alla sammanhang. Men det stora, viktiga demokratiarbetet utförs i u-landsvardagen. Det är där demokrati byggs, det är där medvetenheten om demokrati stärks. Inom det moderata samlingspartiet finns det inte så mycket insikt om detta. Framför allt gäller det när moderaterna i en reservation säger att allt bistånd till enpartistater i Afrika skall avvecklas. Det är endast ett par av alla nationer i Afrika som inte är enpartistater. Det innebär i sin tur att praktiskt taget allt bistånd till Afrika skall avskaffas. Jag är inte klar över om moderaterna har insett de våldsamma konsekvenserna av detta.

Jag vill i det här sammanhanget göra klart en sak, nämligen att det utgör en process att främja en demokrati och att skapa ökad respekt för mänskliga rättigheter. Men mitt i denna process får vi aldrig acceptera brott mot mänskliga rättigheter. Fattigdom är ingen ursäkt för det. Dävidlag måste vi vara glasklara, och det är vi också.

Jag skall inte fortsätta debatten med Alf Wennerfors om mitt anförande i FN. Hur det än var, var jag där för att lägga fram ett program om skuldfrågan, inte för att diskutera demokrati. Ändå tog jag med demokratifrågan – självfallet, eftersom denna koppling fanns. Men det handlade om hur mycket av ett anförande som skall ägnas åt det ena eller det andra.

Jag går över till skuldfrågan och annat som har med ekonomi att göra. Det gäller framför allt Bertil Måbrinks synpunkter. Det tycks mig som om vpk lever i en egen värld, där man inte behöver ta så mycket hänsyn till ekonomiska realiteter. Bertil Måbrink ger mycket dåliga råd till u-länderna. Det är sådana råd som länderna har fått under en lång tid, och därav har en del

av deras kris uppstått. De ekonomiska anpassningsprogrammen är nödvändiga, även om vi vet att de är smärtsamma. Vi skall hjälpa till i omvandlingen så att smärtan inte blir så stor.

Bertil Måbrink talar om hemskheter från Världsbanken och Valutafonden. Jag skall citera hemskheterna som man inte får ställa sig bakom. De återfinns på s. 57 i betänkandet: "——reformera skuldländernas ekonomier, avveckla obalanser, uppnå tillväxt och internationell kreditvärdighet. De åtgärder som genomförs i allmänhet är en liberalisering av handeln, mer marknadsanpassade valutakurser, en minskning av budgetunderskotten, högre jordbrukspriser som incitament till större produktion, effektivisering av statliga företag m.m." Detta är vad vpk-representanten kallar hemskheter.

Vi ställer upp på dessa åtgärder, men inte därför att Valutafonden och Världsbanken säger att det är bra, utan därför att vi anser att det är bra. Vi gör egna bedömningar, och vi gör det i samtal med framför allt olika u-länder. U-länderna önskar ju att Sverige och andra givare skall delta i denna process med stöd för den omställning som de själva har bestämt att de skall genomföra. Vi vill dessutom genomföra denna omställning i samarbete med Världsbanken och Valutafonden. Det finns länder som inte kan göra denna omställning i samarbete med Världsbanken och Valutafonden – Vietnam och Nicaragua. USA blockerar länderna. Måbrink är på USA:s sida i detta sammanhang, dvs. vill ha blockadinsatser mot dessa länder. Länderna har nu bett Sverige att fungera som en brygga över till fonden och banken för att de skall kunna få stödet därifrån.

För Nicaragua har vi beslutat om skuldlättnadsåtgärder – det borde Bertil Måbrink veta – trots att det inte finns någon uppgörelse med IMF. Det är dåligt antingen med kunskaperna eller med den information man vill ta till sig, Bertil Måbrink.

På Vietnams önskemål verkar vi mycket aktivt för en internationell aktion för att Vietnam skall få stöd där just internationella Valutafonden är viktig. För fyra dagar sedan satt jag med Valutafondens chef och förde samtal om hur vi skall gå vidare. Det hjälper inte att Sverige ger något litet bidrag. Det måste till en internationell aktion. Här är dessa institutioner viktiga.

Jag tycker att det är litet underligt att här föra en ekonomisk debatt som nästan alla u-länder redan har lämnat. Det är vad man gör när man så onyanserat kritiserar Valutafonden och Världsbanken. Jag menar inte att vi skall ställa oss bakom allt vad de gör. Vi har kritiserat dem mycket från den svenska regeringens sida. Det är bättre att föra en diskussion med dem och förflytta deras positioner, vilket också har skett. Jag hoppas att Bertil Måbrink har läst deras senaste Afrikastudie, så han kan se hur ståndpunkterna har förflyttats – inte minst för att vi har varit så aktiva inom området ekonomiskt reformprogram och strukturanpassning och skuldavskrivning i Världsbanken och Valutafonden.

Anf. 27 PÅR GRANSTEDT (c) replik:

Fru talman! Låt mig först konstatera att även jag upplever en viss förvåning över den mycket starka anslutning till Världsbankens och Valutafondens strukturanpassningsprogram som Lena Hjelm-Wallén ger uttryck för. Har man sett litet hur detta program har verkat på u-länderna och hur så-

dana insatser som har betydelse för den långsiktiga utvecklingen. t.ex. utbildningsinsatser, nutritionsinsatser och sociala insatser får stryka på foten för mera kortsiktigt tillväxtfrämjande åtgärder. tycker jag att motiven för entusiasm inte är så stora. Birgitta Hambraeus kommer närmare utveckla vår syn på dessa frågor. Jag hoppas att statsrådet Lena Hjelm-Wallén har tillfälle att ta del av det längre fram i debatten.

När Lena Hjelm-Wallén skall förklara enprocentsmålet ytterligare, djupnar förvirringen. Det är bekymmersamt. Nu fick vi reda på att de öst- och centraleuropeiska länderna inte är u-länder. Det är bra att det är konstaterat. Men då säger Lena Hjelm-Wallén att eftersom detta utgör insatser som stämmer väl överens med våra biståndspolitiska mål, kan man ändå räkna in dem i det svenska utvecklingsbiståndet. Det nya beskedet från den svenska regeringen är alltså att u-hjälp inte behöver riktas till u-länder, utan u-hjälp kan ges till vilka länder som helst bara det stämmer överens med de övergripande biståndspolitiska målen, dvs. att främja ekonomisk och social utveckling, nationell frigörelse, miljö osv.

Det här är ett annat sätt att riva upp gärdet. Det innebär att var vi än gör insatser för miljön så stämmer det med ett biståndspolitiskt mål och då kan vi räkna in det i enprocentsmålet. Detta gäller således oavsett om det sker i ett u-land eller inte. Det kan väl inte vara regeringens avsikt att det numera inte behöver röra sig om insatser i u-länder för att det skall kunna räknas som utvecklingsbistånd?

Jag tycker att försöken att bortförklara att regeringen faktiskt gör ett avsteg från enprocentsmålet bara gör det hela ännu värre. Man luckrar nu upp principerna bakom enprocentsmålet och vårt utvecklingsbistånd. Därmed kan man åstadkomma mycket stor skada inför framtiden. Jag tror att det är på tiden att vi får en klar och tydlig definition från regeringen. Vad anser regeringen krävs för att en insats skall kunna räknas som utvecklingsbistånd? Jag utgår ifrån att en av de främsta förutsättningarna också i framtiden skall vara att insatsen sker i ett u-land och till ett u-lands fromma och inte någon annanstans.

Anf. 28 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp) replik:

Fru talman! Jag delar biståndsministerns uppfattning när det gäller demokratiarbetet, att det är ett långsiktigt arbete och att det pågår och skall pågå på basplanet i u-länderna. Vi får ha tålamod. Det är en långsam process.

Folkpartiet har därför inte ställt upp på de drastiska nedskärningar som moderata samlingspartiet vill göra i detta sammanhang. Vi tror att det ger fel signaler och att det är fel väg att gå.

Det tog många årtionden innan den svenska demokratin "kom i mål". Det är likadant i dessa länder. Det är en långsam process. Vi skall vara pådrivande, och vi skall vara klara och tydliga i våra kontakter.

Jag skall också ta upp ett av de stora debättämnena här i dag, nämligen enprocentsmålet och östbiståndet. Lena Hjelm-Wallén säger att det inte rör sig om några stora summor som skall gå från biståndet till östländerna. Jag skulle vilja att biståndsministern preciserade detta. Är det ett maximibelopp som vi ser här i dag, 300 milj. kr., eller är det någon annan summa som bi-

ståndsministern har i åtanke när hon säger att det inte skall vara några stora belopp? Den begränsade tiden på tre år som det är fråga om, skall vi ta det som ett löfte, som ett statsrådslöfte, att det bara är fråga om tre år? Statsrådet och ordföranden i utskottet har preciserat det på ett sådant sätt att jag tar det som ett löfte.

Som jag sade tidigare, finns det i dag möjligheter att slå in på andra vägar. Jag är övertygad om att ju snabbare socialdemokraterna ändrar uppfattning och riktning och tar en annan väg, desto bättre är det både för socialdemokraternas image utåt när det gäller biståndsverksamhet och för Sveriges riksdag i dess helhet. Det finns som sagt fler alternativ här i dag. Folkpartiet erbjuder ett. Det finns fortfarande tid att ändra sig fram till dess att vi skall votera.

Anf. 29 ALF WENNERFORS (m) replik:

Fru talman! Statsrådet hävdar att det är i biståndsarbetets vardag som man sprider kunskap om demokrati och att det görs med stor framgång. Det hävdade statsrådet också i sitt huvudanförande. Jovisst, jag instämmer. Det ena förskjuter dock inte det andra. Jag vidhåller att regeringen i fortsättningen, t.ex. i de förestående förhandlingarna med Zimbabwe – där man nu t.o.m. funderar på att gå över från flerpartisystem till enpartisystem – med skärpa skall redovisa den svenska synen på demokrati. Jag förutsätter verkligen att förhandlingarna kommer att göra detta i de förestående förhandlingarna.

Anf. 30 BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Fru talman! Lena Hjelm-Wallén tar nu i här och höjer rösten när argumenten tryter. Det är ett gammalt beprövat medel. Det är inte särskilt klädsamt för Lena Hjelm-Wallén, eller för någon annan som använder det.

Lena Hjelm-Wallén svarar inte på frågorna. Hon säger att vpk lever i sin egen värld. Jag kan bolla tillbaka det påståendet och säga att Lena Hjelm-Wallén faktiskt lever i en egen värld. Jag förstår problematiken med skuldfrågan, Världsbanken och Internationella valutafonden. Jag förstår att det inte är så enkelt. Jag förstår också att det måste till internationella åtgärder. Det är inte bara Sverige som skall agera, men Sverige kan trots allt ändå göra väldigt mycket. Varför? Jo, därför att Sverige har fortfarande – trots denna Östeuropainblandning – ett gott anseende internationellt, inte minst i tredje världen men också i västvärlden, för sin solidaritet med de fattiga och förtryckta under årtionden.

Vidare säger Lena Hjelm-Wallén att Bertil Måbrink och vpk står på USAs sida, därför att man förvägrar Vietnam att få del av IMFs och Världsbankens pengar. Det är en aning hårresande och litet våghalsigt av Lena Hjelm-Wallén att kasta ur sig den beskyllningen. Det är i så fall Lena Hjelm-Wallén och regeringen som underordnar sig IMFs och Världsbankens, och därmed USAs, diktat när det gäller vilka krav som skall finnas. Det är deras anpassningsprogram, Lena Hjelm-Wallén, som jag angriper. De är brutala mot de fattiga.

Det är märkligt att Lena Hjelm-Wallén inte ens kan göra det erkännandet. Jag har åberopat FN-kommissionen för Afrika och vad dess analyser och studier har kommit fram till. Lena Hjelm-Wallén vägrar att kommentera den

studien. Den riktar avgörande kritik mot innehållet i IMF:s och Världsbankens anpassningsprogram. Lena Hjelm-Wallén räknade upp en del av vad dessa anpassningsprogram innehåller. Hon talade emellertid inte om att de också innehåller att man skall slopa subventionerna på livsmedel och tjänster, avskaffa valutaregleringen – därmed får man en enorm kapitalexport, som också är ett problem i denna skuldproblematik –, ökad export osv. Det är således åtgärder som obönhörligen slår mot de allra fattigaste.

Det enda Lena Hjelm-Wallén kan kosta på sig att säga är att det är en smärtsam, men nödvändig, process. Hon säger det precis som om det inte skulle finnas andra alternativ. Jag har mycket stort förtroende för FN-kommissionen för Afrika, ECA, som har kunskap och kvalifikationer på detta område. Jag litar på vad den har kommit fram till. Det borde också Lena Hjelm-Wallén göra.

Anf. 31 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Fru talman! Jag blev litet förvånad när biståndministern så konsekvent försvarade Valutafonden och anpassningsprogrammet. Vad har de fattiga länderna att välja på? De får välja mellan pest och kolera. Man tar då naturligtvis det minst plågsamma alternativet.

I höstas träffade jag chefen för Zambias bank, som har ansvaret för deras skulder. Han var inte precis munter och glad över det nya anpassningsprogrammet. Han tyckte ändå att det var bättre än det de hade tidigare. Det är naturligtvis en stegvis process. Situationen ser ut så när man sitter med en massa skulder. Har man inte möjlighet till avskrivning, så är man ju tvungen att betala. Då vinner de som kommer först. Det vet alla som har försatt sig i en skuldfälla.

Jag undrar hur det är med miljöanalyserna av det bundna biståndet. När vi deltog i det här Uri-projektet tyckte jag att det var mycket svårt att få fram vem som egentligen gjorde analysen av om det var miljöanpassat och bra. I slutändan fick Sverige upphandlingen, och Sverige sköt då till pengar. Jag kunde egentligen inte få något svar på vem som ansvarade för att man följer de miljömål som vi har satt upp.

Även beträffande situationen i Namibia känner jag mig bekymrad. När vi var där nere före valet talade vi med UNDPs chef i Namibia och frågade honom om hur de uppsatta miljömålen skulle nås med hjälp av biståndet. Vi frågade hur man såg på den saken men fick till svar att man inte hade tid att studera den. Det kan på lång sikt uppkomma en mycket svår situation, om man till följd av ett stort bistånd och annan hjälp bidrar till att skada miljön i Namibia. Miljön där är ju otroligt känslig.

Anf. 32 Statsrådet LENA HJELM-WALLÉN:

Fru talman! När man beskriver läget i u-länderna är det den ekonomiska krisen man beskriver, även om vissa talare hävdar att de resultat som beskrivs av den ekonomiska krisen är resultat av anpassningsprogram. Men så är det faktiskt inte. De ekonomiska anpassningsprogrammen är program som länderna själva har funnit vara de bästa när det gäller att angripa den ekonomiska krisen och de problem den för med sig. Om inget görs och man inte anpassar ekonomin efter vad som är allmänt vedertaget, då blir det ännu

värre. Dessa länders ekonomier lever inte bara under en skuldkris som de inte själva kan hantera – det måste det internationella samhället hjälpa dem med – utan de har också misskött ekonomier. Det tycker jag inte att man skall hynla om utan tala tydligt om. Det inser också många i u-länderna.

Här har exempelvis Zambia nämnts. Det är så påtagligt att det landet år efter år har misskött sin ekonomi. Det går inte att komma runt detta genom att önsketänka och skylla på Valutafonden eller Världsbanken. Man måste faktiskt också själv göra något åt saken. Det är smärtsamma åtgärder som måste vidtas. Då skall vi hjälpa till genom att skydda de sociala sektorerna. Det är i hög grad vår roll, och den skall vi fortsätta med.

När jag konstaterar att dessa program är nödvändiga är det inte samma sak som att säga att Världsbanken och Valutafonden alltid gör rätt. Det gäller att kunna se till behoven och samtidigt kunna vara kritisk till vad stora finansieringsorgan gör. Det gäller också att kunna vara kritisk till u-länder som för en felaktig ekonomisk politik. Vi försöker se till båda dessa ting samt vara brygga och medlare. Det tycker jag vi kan få göra utan att behöva anklaga för att ensidigt stå på den ena eller andra frontlinjen.

Både Vietnam och Nicaragua har helt utifrån sin egen verklighet gjort ekonomiska reformprogram. De har varit minst lika svåra att göra som dem andra u-länder gjort tillsammans med Valutafonden och Världsbanken. Man kan inte anklaga IMF och Världsbanken för det som händer i Vietnam och Nicaragua. De har aldrig fått vara med i dessa länder därför att USA har blockerat deras samarbete med den. Här måste även Bertil Måbrink se till fakta. Vad dessa länder har bett oss om i vår egenskap av god samarbetspartner med dem är just att finna ett sätt för Valutafonden och Världsbanken att hjälpa och stödja dem. Jag tror att u-länderna själva känner sina egna problem och de lösningar som står till buds bättre än vad i varje fall svenska vpk-are gör.

Det stora vattenkraftprojektet Uri i Kashmir i Indien befinner sig naturligtvis i en osäker situation beroende på säkerhetsläget där. Marianne Samuelsson frågade mig om det hade gjorts några miljökonsekvensanalyser där. På den frågan kan jag svara att vi gjorde mycket omfattande analyser innan vi fattade beslut om att gå in i detta biståndssamarbete. Uri-projektet i sig kommer också att få gynnsamma effekter för miljön, eftersom man på sikt kan tillgodogöra sig annan energi än den som man i dag tar ut av skogen. Resultatet blir ju avskogning.

Till Pär Granstedt vill jag säga att den lista som vi brukar gå efter avseende de länder som är berättigade att få bistånd är den lista som OECDs biståndskommitté, DAC gör upp. Jag tror att Pär Granstedt väl känner till att det på denna lista också finns en hel del europeiska länder. Under den tid som Pär Granstedt var rådgivare till en ickesocialdemokratisk regering gavs det exempelvis bistånd till Portugal.

Bistånd skall ges till fattiga människor i fattiga länder. Naturligtvis innebär det att framför allt u-länder skall få bistånd. Men det finns också möjligheter att göra någonting utöver det direkt u-landsinriktade stödet.

Så till demokratifrågorna. I de förhandlingar som vi ganska snart skall föra med Zimbabwe kommer vi självklart att mycket aktivt diskutera demokrati-frågorna, inte minst med tanke på att utvecklingen i det landet går åt fel håll.

Jag själv kommer inom kort att resa till Vietnam. Jag kommer att ha många frågor rörande demokrati och mänskliga rättigheter med på dagordningen i mina samtal med beslutsfattare i Vietnam. Men jag kommer också att se till att stimulera allt det vi kan göra ute på fältet. Jag tror nämligen att det är minst lika viktigt.

Vi har länge diskuterat frågor kring östbistånd och demokrati. Men den fråga där våra uppfattningar skiljer sig mest åt gäller biståndets omfattning. Ett parti vill minska vårt bistånd med 10 %. Den frågan har kommit i skymundan. Vi andra, som vill stå upp för ett fullvärdigt bistånd, bör lyfta fram den frågan mer. När moderaterna under demokratis täckmantel hävdar att biståndet till många länder skulle avvecklas om de fick sin vilja igenom, så hoppas jag att de inte säger detta av allmänt sparnit. Det kan inte vara av sparnit som de vill rättfärdiga sin vilja att minska biståndet med 10 %, utan det måste finnas också andra skäl till detta ställningstagande. Den stora skiljelinjen i svensk biståndspolitik är ändå att moderaterna vill dra ner på biståndet med hela 10 %.

Förste vice talmannen anmälde att Pär Granstedt anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 33 INGER KOCH (m):

Fru talman! Alf Wennerfors har i sitt anförande poängterat vikten av att Sverige utformar en strategi för demokratisk utveckling i tredje världen. Trots den kritik vi har fått här i dag när vi hävdar ett för oss och för u-ländernas invånare viktigt biståndsmål, så hävdar vi ändå att Sverige har ett särskilt ansvar för att stödja den demokratiska utvecklingen i u-länderna. Detta kan ske genom att vårt u-landsbistånd ges en mer uttalad demokratisk profil och att vi är tydliga i vår dialog med mottagarländerna i frågor som rör utveckling i demokratisk riktning och ökad respekt för mänskliga rättigheter. Vi måste vidare ta avstånd från totalitära och auktoritära tendenser var de än förekommer.

Vi moderater vill inte, som statsrådet Lena Hjelm-Wallén gör gällande, avveckla allt bistånd till Afrikas länder. Visst projektbistånd, katastrofbistånd och humanitärt bistånd skall fortfarande kunna ges även till de länder där landramarna föreslås bli avvecklade, om inte en utveckling i demokratisk riktning påbörjas. Det är också därför som vi föreslår att ett särskilt huvudprogram, Demokrati och mänskliga rättigheter, inrättas. Stöd från detta anslag bör kunna utgå till demokratiutveckling också i enpartistater.

I t.ex. Danmark, Norge och Nederländerna finns särskilda fristående institut som har till uppgift att följa utvecklingen vad gäller de mänskliga rättigheterna och att rapportera sina iakttagelser. I en sådan form för bevakning av internationella konventioner rörande grundläggande mänskliga fri- och rättigheter kan vara mycket verkningsfull. Det är angeläget att stimulera forskning som studerar framväxten och förutsättningarna för demokrati i tredje världen och att på detta sätt öka tillgången på kompetens inom denna del av folkrätten.

Vi har därför föreslagit att ett sådant fristående institut skall inrättas. Det skall utan styrande direktiv få mandat att studera utvecklingen av de mänsk-

liga fri- och rättigheterna i våra samarbetsländer. Institutet skall i årliga rapporter redovisa sina iakttagelser. Dessa rapporter kan ge underlag för diskussion om lämpliga mottagarländer och i vilken form som bistånd bör ges.

Även om Sveriges roll i dessa sammanhang är begränsad och måste ses i ett internationellt perspektiv, kan kännedomen om sådana årliga rapporter ha viss positiv effekt i våra samarbetsländer. En sådan rapportering måste också vara av stort intresse för våra biståndsmyndigheter. Den är även ett slags utvärdering av biståndsinsatserna.

Den utvärdering som sker i dag är enligt vår uppfattning otillräcklig; dels bör den avse en löpande uppföljning av verksamheten, dels bör den kontrollera hur de övergripande målen för biståndet infrias och ge underlag för en kritisk debatt och en eventuell omprövning av inriktningen.

Det är enligt vår mening inte lämpligt att den myndighet som ansvarar för verksamhetens bedrivande också ansvarar för den övergripande utvärderingen av samma verksamhet. Det är därför intressant att konstatera att biståndsorganisationsutredningen, som nyligen lämnat sitt betänkande, också föreslår att det inrättas ett fristående sekretariat för utvärdering av biståndet.

Fru talman! Det är positivt att Sverige genom projektbistånd stöder nya demokratier som t.ex. Chile, Pakistan, Bolivia och Filippinerna. En utveckling av projektbiståndet i den riktningen bör ske genom att man undersöker förutsättningarna för biståndsprojekt också i andra länder i Latinamerika och Asien som nyligen har demokratiserats eller som befinner sig i en sådan process.

Vi moderater anser också att det är en riktig princip att inte etablera nya programländer. I stället bör biståndet vara projektorienterat. Vid bedömningen av de olika projekten är det viktigt att också väga in projektets påverkan på den allmänna samhällsutvecklingen och huruvida projektet eventuellt på något sätt understödjer en korrupt eller förtryckande regim.

Det är mot denna bakgrund som vi nu föreslår att det utvecklingsbistånd som skall gå till det självständiga och demokratiska Namibia bör utgå i projektform i stället för i form av en landram. Vi finner det mycket angeläget att Sverige stöder och hjälper den nya staten Namibia, en av de ytterst få demokratierna i Afrika, och att vårt stöd utformas så att den demokratiska utvecklingen stärks och kan fortsätta.

En sådan utveckling mot demokrati och fria val i flera av länderna i södra Afrika skulle också ytterligare bidra till den demokratiutveckling i Sydafrika som vi nu ser början på i och med att Nelson Mandela frigivits och överläggningar mellan de svarta motståndsrörelserna och Sydafrikas regering påbörjas denna vecka. Varje enpartistat i Afrika har tidigare av Sydafrikas regering använts som ett argument för att bibehålla apartheid.

Ett bistånd till regionala samarbetsprojekt kan också vara en bra metod att bidra till ett öppnare samarbetsklimat och fri handel mellan olika länder i södra Afrika.

Även i Centralamerika är ett sådant regionalt bistånd av stor betydelse för de regionala fredssträvandena, för ett ökat samarbete mellan länderna och för att främja och befästa en demokratisk utveckling samt för att bidra till ökad respekt för mänskliga rättigheter.

Det är angeläget att Sverige understödjer den av Costa Ricas president initierade processen för demokrati, fred och marknadsekonomi i hela regionen. Därför har vi moderater föreslagit en kraftig höjning av anslaget Regionala insatser i Centralamerika i förhållande till vad regeringen och utskottsmajoriteten föreslår. Vi menar att den nya demokratin Nicaragua bör få stöd ur detta anslag.

Med detta, fru talman, yrkar jag bifall till reservationerna nr 12, 23, 52 och 76.

Anf. 34 CHARLOTTE BRANTING (fp):

Fru talman! För några veckor sedan var jag i Laos och deltog där i ett seminarium om det kvinnoinriktade biståndet till speciellt Asien. Anledningen till att jag deltog var att jag sedan starten i början av 80-talet är medlem i SIDA:s kvinnoråd, KIB. Vi som var med och skrev SIDA:s handlingsplan för ett kvinnoinriktat bistånd är naturligtvis också intresserade av att följa upp vad som händer när detta nu skall förverkligas. Och visst har mycket hänt under de fem år som gått sedan handlingsprogrammet antogs. Målsättningen att *dels* verka för att biståndet i dess helhet i större utsträckning skall komma kvinnor, och därmed barnen, till del, *dels* verka för att speciella kvinnoprojekt kommer till stånd när omständigheterna så kräver, börjar nu förverkligas på många håll.

När vi i kvinnorådet träffade SIDA:s styrelse i december fick vi en samlad redogörelse för hur det ser ut på den s.k. kvinnofronten när det gäller biståndet. Särskilt positivt tycker jag det är med den större medvetenhet om våra könsroller och s.k. gender awareness som vuxit fram genom de kurser som SIDA:s kvinnoenhet anordnar. Det finns all anledning att ge kvinnoenheten ökade möjligheter att gå vidare med sådan utbildning bland alla sorters handläggare, inte bara s.k. kvinnohandläggare utan också bland biståndschef, konsulter och experter som anlitas av SIDA. Det handlar här, lika väl som i andra sammanhang, om att ökad kunskap ger en verklig förbättring. Många är fortfarande inte alls medvetna om hur illa biståndet faktiskt kan drabba kvinnor.

I dag finns det någon form av s.k. kvinnohandläggare på våra biståndskon-
tor. Problemet är att de ofta är lokalanställda och därmed tyvärr har lägre status än utsänd personal och inte heller har samma kontakt med SIDA. De har svårt att få information på engelska osv. Om det verkligen är så som utskottets majoritet och som biståndsministern sade här i dag att man tycker att det är angeläget att "få med kvinnor i planerade och pågående utbildningsprogram och i beslutsprocessen i u-länderna" kan jag inte förstå att man är så njuget när det gäller att släppa till pengar.

Vi har från fp:s sida i åratal krävt mer personal på kvinnoenheter och också utsända s.k. kvinnohandläggare. Nu har man visserligen fått ytterligare en handläggare på kvinnoenheten, men fortfarande snålar man med kvinnohandläggarna. Det kan finnas skäl att i vissa fall ha både utsänd och lokalanställd personal som sysslar med det kvinnoinriktade biståndet. Men så mycket är klart att dagens satsning inte räcker med många personer som är anställda på deltid eller halvtid och som har med en mängd andra arbetsuppgifter vid sidan om att handlägga kvinnobiståndet.

Utskottet hänvisar till en översyn av handlingsprogrammet som gäller det kvinnoinriktade biståndet. Jag kan emellertid tala om att det inte finns någon möjlighet för kvinnoenheten att med sin nuvarande personalstyrka orka göra någon sådan översyn under innevarande år. Kvinnoenheten är i högsta grad översållad med arbetsuppgifter. Jag yrkar bifall till reservation 20, där folkpartiet kräver en förstärkning av kvinnoenheten, en satsning på kvinnohandläggare och en målsättning som innebär att utvecklingssamarbetets statistik i möjligaste mån skall vara könsuppdelad. Det sista är viktigt för att vi skall få fakta att hålla oss till. Bistandsministern har tyvärr gått härifrån, men jag vill fråga de socialdemokratiska företrädarna om de verkligen är nöjda med de villkor under vilka de s.k. kvinnohandläggarna jobbar i dag. Enligt mina erfarenheter, både från konferensen med kvinnohandläggarna i Asien och från arbetet i KIB, finns det mycket övrigt att önska.

Herr talman! I den grupp som skrev det nuvarande bistandsprogrammet för folkpartiet diskuterade vi ingående frågan om bundet eller obundet bistånd. Vi hade många experter som klargjorde för oss hur illa det bundna biståndet slår för biståndsländerna. Ett bra, eller rättare sagt dåligt, exempel på detta är t.ex. hur vattenprojekten i Kenya fördyrats genom att man tvingats ta reservdelar till pumparna från en mängd olika länder. Bundet bistånd strider mot den av oss liberaler så omhuldade frihandelstanken. Det begränsar också valfriheten, och det kan även fördyra varorna. Därför skall det avvecklas. Bistandsministern sade också att hon var kritisk till det bundna biståndet. Då tycker jag att det är konstigt att socialdemokraterna inte accepterar det som folkpartiet föreslår i reservation 24, nämligen att regeringen i nästa budgetproposition skall återkomma med förslag om hur en minskning av det bundna biståndet skall kunna ske. Det finns tid för socialdemokraterna att ansluta sig till den reservationen i dag.

Folkpartiet anser att det är oerhört angeläget att Sverige går i täten och stöder FN:s olika bistandsorgan. Det multilaterala biståndet har den viktiga fördelen att mottagarländerna blir mindre beroende av politisk välvilja från det enskilda givarlandet. Dessutom visar vi att vi stöder och uppskattar FNs arbete för fred och utveckling.

Det pågår visserligen en omvärdering av FNs utvecklingsfond, vilket utskottsmajoriteten skriver. Men det är inget skäl för att man nu inte satsar rejält på ett organ som faktiskt fått minskade anslag under 80-talet och som är inriktat på att stödja de allra fattigaste, u-länderna.

Jag skulle också vilja säga ett par ord om UNHCR, FNs flyktingkommissarie, och om UNRWA.

Den sistnämnda kom jag i kontakt med när jag i somras besökte Israel, och jag är helt övertygad om att FN-organet där gör ett ovärderligt arbete bland de palestinska flyktingarna. Med tanke på den flyktingsituation som vi har i världen i dag tycker jag dessutom att det är märkligt att flyktingkommissariens arbete inte stöds helhjärtat. Jag är övertygad om att de 100 milj. kr. utöver regeringens förslag som folkpartiet vill satsa kommer att vara ovanligt väl placerade pengar hos flyktingkommissarien. Jag yrkar bifall till reservation 29.

Herr talman! Det har fallit på min lott vid uppdelningen av reservationer att säga något om det humanitära biståndet till Afrika och Asien. Jag vill

passa på att yrka bifall till reservationerna 71 och 74. I den första reservationen yrkar vi i folkpartiet på att det humanitära biståndet till södra Afrika skall öka med 20 milj. kr. utöver regeringens förslag.

Jag hade som förbundsordförande i folkpartiets kvinnoförbund särskild anledning att följa utvecklingen i Sydafrika, eftersom folkpartiets kvinnoförbund sedan 1981 driver en skola för svarta ungdomar där med hjälp av SIDA:s humanitära bidrag.

Självfallet önskar vi i kvinnoförbundet ett ökat anslag till det och andra projekt som vi har i Sydafrika och som under senare år har svällt ut till miljonbelopp. Men den grundläggande orsaken till att vi vill öka det humanitära biståndet till södra Afrika är naturligtvis att det är ytterst angeläget att vi i Sverige i dag kraftfullt markerar att vi stöder den demokratiska utvecklingen i Sydafrika och Namibia och att vi på de svartas villkor tar del i kampen för apartheids avskaffande. Biståndet här är oerhört viktigt i det uppbyggnadsskede som nu är på gång t.ex. i form av rättshjälp till fängslade apartheid-motståndare, utbildning, information och uppbyggnad av folkliga organisationer. I folkpartiet hoppas vi på ökade möjligheter att stödja Idasa, institutet för ett demokratiskt alternativ för Sydafrika. Det kanske nu är viktigare än någonsin. Det är nu vi måste stödja de progressiva krafterna så att de nytända fascisterna inte får något fotfäste utan drivs tillbaka till den avgrund där de hör hemma. Vi förutsätter naturligtvis att regeringen ser till att det humanitära biståndet till södra Afrika verkligen hamnar i rätta händer.

Vi kan inte acceptera förklaringen i avslagsyrkandet på vårt krav att öka det humanitära biståndet. Utskottsmajoriteten hänvisar till att Namibia skall bli ett programland. Det är ett dåligt argument. För det första anser vi i folkpartiet att Namibias programbistånd, enligt regeringens förslag, är för lågt. För det andra menar vi att det bistånd som Namibia fått tidigare behövs även i framtiden och inte skall överföras till Sydafrika. Det är en egendomlig koppling majoriteten har gjort.

Jag är en av dem som var i Namibia under valprocessen, så jag vet vilka behov som finns, och det vet ju också Axel Andersson som är företrädare för socialdemokraterna. Jag hoppas alltså på ett bifall till vår reservation i vilken vi förordar ett ökat bistånd både till Namibia och till det humanitära biståndet i södra Afrika.

Moderaternas agerande i detta sammanhang är synnerligen märkligt, inte minst då jag vet att även Inger Koch har ett engagemang för Namibia. Vi var nämligen i Namibia tillsammans och följde valprocessen.

Angående humanitära bistånd till Asien tycker vi i folkpartiet att det är hög tid att det får litet fastare former genom en särskild anslagspost. De 38 milj. kr. som vi föreslår till denna post anser vi skall kunna användas särskilt till de utsatta kurdernas hjälp och för utökade insatser i Mellanöstern och för människorna i Afghanistan. Det finns sannerligen inte någon anledning att som i dag begränsa möjligheterna att ge humanitärt bistånd till människor som utsatts för förföljelse, enbart till Afrika och Latinamerika.

Vi från ungdoms- och kvinnoförbunden i folkpartiet har särskilt engagerat oss i en annan frihetskamp, nämligen Polisarios kamp för frihet åt västra Sahara. Jag har själv ett par gånger varit i Polisarios flyktingläger i Algeriet utanför Tindouf. Enligt vår uppfattning finns det i allra högsta grad skäl för

att nu kanalisera det ökade biståndet direkt genom Polisario, som visat sig väl motsvara ett sådant förtroende. Jag yrkar bifall till reservation 81.

Slutligen vill jag för egen del passa på att yrka bifall till reservation 26 med anledning av Ingela Mårtenssons, Maria Leissners och min motion Ub628, yrkande 3, där det krävs att biståndet till Marocko skall tas under övervägande om inte den marockanska statsledningen inom en snar framtid visar sin freds- och förhandlingsvilja med det västsahariska folket.

Man kan notera att en enhällig generalförsamling i FN förra året ställde sig bakom den utarbetade fredsplanen och bekräftade det västsahariska folkets rätt till självbestämmande.

Sedan Marocko inledde ockupationen har mer än 800 västsaharier förts bort av marockansk polis och därefter "försvunnit". Amnesty International publicerade nyligen en rapport om tortyr av västsaharier och andra brott mot de mänskliga rättigheterna där. I februari i år antogs i Europaparlamentet en resolution, där man bl.a. protesterade mot fängslandet av västsaharier. Jag tycker att det är hög tid att vi här i Sverige höjer våra röster till stöd för det västsahariska folkets och Polisarios frihetskamp.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 35 INGER KOCH (m) replik:

Herr talman! Charlotte Branting tyckte att vårt agerande i Namibiafrågan och vårt bistånd till Namibia var något anmärkningsvärt. Jag vet inte om Charlotte Branting riktigt har läst vad vi har sagt eller hörde vad jag sade i fråga om Namibia. Vi anser att det är ytterst angeläget att hjälpa den nya demokratiska staten Namibia, men vi anser att detta bör ske i form av projektstöd, inte i form av en ny landram. Det är faktiskt i dagens läge så, som vi nyss hörde, att det inte är bristen på pengar som är det stora problemet för det här nya landet. Det strömmar in biståndsmedel från alla möjliga länder runt omkring. Då är det väldigt viktigt att man inte utformar det stödet så att vi får ytterligare ett land i Afrika som blir biståndsberoende på ett mycket olyckligt sätt. Vi måste veta hur pengarna skall användas.

Anf. 36 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Herr talman! Ja, Inger Koch, jag har både hört och läst vad moderaterna tycker. Tyvärr kan jag inte instämma alls. Man kan i allra högsta grad ifrågasätta om det finns engagemang för Namibia. Finns det måste det bäst kunna kanaliseras genom att man gör det landet till ett programland och inte enbart nöjer sig med att ge det projektstöd. Dessutom har ni moderater alla möjligheter att stödja folkpartiets ytterligare satsning på Namibia, om ni verkligen finner det angeläget. Jag kan över huvud taget inte förstå moderaternas argumentation att man genom att sänka biståndet, som föreslagits från många håll i debatten i dag, kan göra det mera effektivt. Det är en mycket konstig slutledning moderaterna gör också vad gäller Namibia.

Anf. 37 INGER KOCH (m) replik:

Herr talman! Jag tror inte, Charlotte Branting, att vi är oense om stödet till Namibia. Det skall bara bli ett stöd som är utformat på rätt sätt. Om vi

sedan kallar det projektstöd eller ger det i form av landram tycker jag är ganska ointressant. Även projektstöd kan man ge i form av långtgående och långvariga åtaganden.

Anf. 38 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Herr talman! Jag har fått lära mig att det är väldigt stor skillnad mellan att ha några enstaka projekt och att göra ett land till ett programland. Det tror jag även Inger Koch känner till, som sysslar med dessa frågor.

Anf. 39 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 40 KARIN SÖDER (c):

Herr talman! Vi i centerpartiet, som alla andra i denna sal och utanför den, ser naturligtvis med stor glädje på den utveckling som ägt rum i Öst- och Centraleuropa och på de demokratier som nu föds, en del med vända, andra med stor vända och ytterligare några med mindre vända. Glädjande är också den utveckling mot en ökad demokrati som vi ser i andra delar av världen.

I Öst- och Centraleuropa har denna utveckling inneburit att det där har avslöjats ett behov, som vi anade förut men som vi egentligen inte riktigt hade fått bekräftat. Därför är det naturligt att vi stödjer dessa länder. Det är dock väldigt viktigt att de fattiga länderna för den skull inte skall behöva tvivla på vår biståndsvilja. De skall inte behöva betala stödet till våra grannar i Öst- och Centraleuropa. Jag vill därför yrka bifall till reservation 1. Jag skall inte vidare tala om ämnet – det har gjorts här tidigare.

Jag vill dock påpeka bakgrunden till att det är så oerhört viktigt att biståndsviljan, både i vårt eget land och i världen i övrigt, vidmakthålls på en hög nivå. De ekonomiska klyftorna mellan de rika och de fattiga ökar i de fattiga länderna. Jag skall ta några exempel. I Latinamerika och Afrika har medelinkomsten i de fattigaste länderna sjunkit de senaste tio åren med mellan 10 och 25 %. Vi har i dag, alla insatser till trots, en ökning av antalet analfabeter. I dag är det ungefär 900 miljoner. Vi har 120 miljoner barn mellan sex och elva år som inte får någon skolgång. Anslagen till skolorna i världens 37 fattigaste länder har minskat med en fjärdedel under de senaste årtiondena. När det gäller hälsovården i dessa fattiga länder har insatserna per capita halverats. Dessa siffror har redovisats av UNICEF. Vi vet att en halv miljard människor i världen är handikappade, av dessa 120 miljoner barn. Det är bara en miljon av dessa barn som får någon hjälp. Detta är siffror som visar på att vi i stora delar av vår värld har en katastrofal situation.

Jag skulle också kunna nämna det som drabbar väldigt många kvinnor i de fattiga länderna. Vi hade nyss en konferens här i riksdagshuset där man diskuterade mödrahälsovården, framför allt situationen vid förlossningar. Det redovisades att ungefär varannan timme dör kvinnor i förlossningssituationer till ett antal som motsvarar passagerarantalet i en jumbojet. Det är alltså stora katastrofer som inträffar varje timme, dygnet runt, år ut och år in. Därtill har vi den situation som konflikter, svält och förtryck skapar.

Stora flyktingskaror blir följden därav. I flyktingskarorna är ungefär 8 miljoner barn. Därför är barnadödligheten mycket stor. Där finns stora skillnader: I de rika länderna dör 12 barn per 1 000 födda, i de fattiga 270 barn. Detta är alltså tragedier som inträffar ständigt på vår jord.

När det gäller barnadödligheten är en av orsakerna utan tvivel mödrarnas ohälsa, deras brist på näring, bristande kunskaper hos mödrarna och hos dem som skall hjälpa kvinnorna. Analfabetismen, som jag nyss nämnde, är naturligtvis en bidragande orsak till att man inte vet vad som är det bästa. Flykten till slumområdena i storstäderna pågår med oförminskad hastighet. Detta tillsammans med kvinnornas ökade ansvar för familjen gör att deras situation är ohållbar på många håll i världen.

Befolkningsökningen har inte nämnts här i dag. Jag tycker att det finns anledning att till protokollet få redovisat att världens befolkning inom ett årtionde ökar med ungefär en miljard ytterligare – alltså rasande snabbt. Låt oss ta som exempel situationen i Kenya. År 1963 hade Kenya 7 miljoner invånare. Det hade vi i Sverige också. I dag har Kenya 25 miljoner invånare, medan vi i Sverige har ungefär 8.5 miljoner. Man räknar med att Kenya inom 60 år har en befolkning på 100 miljoner. Vi säger samfällt, hoppas jag, i denna sal att alla dessa människor som tillkommer på vår jord har samma rättigheter som vi anser att vi själva skall ha.

Världen står alltså inför gigantiska frågor som kräver en lösning och som måste ses i sin helhet. Det är inte något som enbart utvecklingsländerna genom bistånd skall lösa, utan människorna här på jorden måste tillsammans ta ett helhetsgrepp om dessa saker. Det är naturligtvis en oerhört svår uppgift. Men icke desto mindre måste man se till helheten. Det gäller inte bara oss utan även dem som kommer efter oss.

Även om det har gjorts bra utredningar på olika områden när det gäller vårt svenska bistånd behövs det alltså ett helhetsgrepp. Det behövs en ny biståndsutredning som tar i beaktande alla de förhållanden som nu levande generationer och även kommande generationer har att vänta sig, med tanke på den kunskap som vi har och den kunskap som finns i FN-sammanhang och i andra sammanhang. Brundtlandrapporten och annat skall naturligtvis också finnas med i underlaget för detta arbete. Jag tror att det är oerhört viktigt att få fram en helhetsbild av vad som kommer att inträffa.

Jag yrkar således bifall till reservation 27, där vi reserverar föreslår att en ny biståndsutredning tillsätts.

Sedan skulle jag vilja ta tiden i anspråk speciellt för ytterligare ett par tre saker. Jag har redan något varit inne på dessa saker. Först gäller det insatser för kvinnor. Det är oerhört viktigt att man i sådana här sammanhang inte bara beaktar kvinnornas situation i fattiga länder utan också att man tar den på mycket stort allvar. Vad som behövs för kvinnorna är enkla men effektiva insatser. Kvinnorna behöver också få del av teknik som medför att deras arbete kan underlättas. I de fattiga länderna är det kvinnorna som i allra högsta grad ser till att familjen överlever. Det är oftast kvinnorna som sköter jordbruket, och det är kvinnorna som står för familjens försörjning. Vidare är det kvinnorna som tar hand om barnen. Både pojkar och flickor, men framför allt flickor, får väldigt tidigt börja delta i arbetet hemma.

Sedan är det verkligen nödvändigt för kvinnornas vidkommande – jag tror

att biståndsministern i ett tidigare inlägg här i dag talade om nyckeln till framtiden – att det sker vettiga och genomgripande förändringar, så att hygien kan förbättras. Det gäller vatten och avlopp och för den delen också bränslet.

Det finns också, som vi har konstaterat, en fattigdom som man kanske inte talar om så ofta. Jag tänker då på något som man kan kalla hygienfattigdom. Det är kvinnorna som i väldigt hög grad drabbas, och det gäller då slumstäderna. Man räknar med att ungefär 100 miljoner människor är utan bostad. Ser man alltså även till de bristfälliga hygieniska förhållandena kan man konstatera att de här människorna befinner sig i en fruktansvärd situation.

Naturligtvis måste hälsovård, familjeplanering, förlösningssvård, yrkesutbildning och ekonomisk utbildning i mycket högre grad komma kvinnorna i dessa länder till del. Men det gäller samtidigt att tillvarata kvinnornas eget kunnande, som de bär med sig av tradition.

Jag tror visst att det behövs – det har vi i centern framhållit i vår motion, och det framgår också av det betänkande som vi nu behandlar – kvinnoprojekt, speciella insatser för kvinnorna, i stor omfattning.

Vidare är jag övertygad om att kvinnornas situation lika väl som barnens – jag skall senare ta upp frågan om barnens situation – på ett helt annat sätt måste vägas in i helhetsbilden när det gäller biståndsinsatserna. Vi i centerpartiet har ingen reservation på den punkten. Vi menar att de skrivningar som finns i biståndsbetänkandet bådär gott för framtiden. Men jag vill gärna understryka att vi mycket noggrant kommer att följa utvecklingen på detta område. Det här är ju oerhört väsentliga frågor. Jag är rätt övertygad om att man, om kvinnornas situation inte beaktas på ett annat sätt än som hittills skett i det generella biståndsarbetet, inte kommer att lyckas.

Det må vara att jag tar i. Men jag tror faktiskt att så är fallet.

Vi har inte reserverat oss till förmån för fler kvinnohandläggare. Men i många sammanhang är det på vissa områden alldeles nödvändigt med lokala handläggare för att man över huvud taget skall kunna gå de lokala kvinnoorganisationerna till mötes. Vi kan alltså helt enkelt inte komma dit och tala om hur man skall göra. Men jag tror heller inte att det egentligen är någon som vill ha det så. För att det här skall fungera bra måste vi ha ett samarbete med lokala kvinnoorganisationer som känner till kulturen och religionen och som människor kan ha förtroende för. Vad jag närmast har erfarenhet av är arbetet i kampen mot kvinnlig omskärelse. Det har visat sig vara mycket viktigt att det finns en lokal förankring som fungerar väl i dessa sammanhang.

Så till en annan sak i samband med kvinnobiståndet. Här skulle jag vilja relatera till situationen i Namibia. Vi är ju alla mycket glada över utvecklingen där. Människorna där skall ha ett bra stöd som verkligen tillgodoser de behov som finns, som svarar mot människors önskemål osv. Men det har varit bekymmersamt att träffa t.ex. de kvinnor som inom SWAPO har kämpat för sin frihet både inom och utom landet. Man säger: Vi är nu rädda för att våra insatser inte längre skall vara något värda. Det är alltså vad dessa kvinnor mycket öppet säger. Man fick vara med och kämpa för friheten. Men sedan har man inte riktigt samma värde i fråga om samhällsuppbyggnaden.

Jag tror att vi som förmedlare av stöd och hjälp till dessa länder i vårt ar-

bete måste ta i beaktande att dessa kvinnor även fortsättningsvis får stöd med tanke på den kamp som de har fört för sin frihet.

Jag hoppas på ett löfte från statsrådet Lena Hjelm-Wallén om att man verkligen kommer att beakta kvinnofrågorna i dess helhet i biståndsarbetet bl.a. från de utgångspunkter som jag här har refererat till. Det är absolut nödvändigt.

De sista minuterna av mitt anförande skulle jag vilja ägna åt en annan grupp som är oerhört väsentlig i biståndsarbetet, nämligen barnen. Dessa får ju ofta bära den tyngsta bördan när det gäller den ekonomiska tillbakagången. Man kan faktiskt avläsa tillbakagången i ekonomin i den statistik som finns över antalet barn som överlever fem års ålder. Under 60- och 70-talen då framgång faktiskt kunde noteras, även om den var blygsam i de fattiga länderna, var det allt fler barn som överlevde fem års ålder. I dag kan man se en tillbakagång.

Man kan också konstatera – detta sade jag inledningsvis – att skuldsanereringen också gått ut över barnen. Man tvingas ju mer eller mindre att dra ned på sådant som hälsovård och skolgång. Sådant drabbar barnen. Även konflikter och flyktingskap går ut över barnen. Detsamma gäller miljöförstöring av olika slag. Sedan skall vi också beakta att hälften av jordens befolkning i dag är ungdomar upp till 18 år.

Enligt UNICEF kommer det att födas 1,5 miljarder barn under 90-talet. Av dessa är det 100 miljoner barn som inte kommer att uppnå fem års ålder om levnadsvillkoren för barn i tredje världen inte förändras radikalt under detta årtionde. Det brådskar alltså verkligen med insatser för att barnen skall ha en chans att överleva.

Den konvention om barnets rättigheter som antogs i FN den 20 november förra året är väldigt viktig. Av flera artiklar där framgår det att barnet måste få en mera central roll i biståndet. Den här konventionen, som kommer att ratificeras här i Sverige – vi skall ju ha en diskussion den 8 juni om denna – kommer naturligtvis att göra oss förpliktade till insatser när det gäller biståndet. Men den har också en annan dimension. De fattiga länderna var nämligen väldigt tveksamma till ett deltagande i arbetet med barnkonventionen av det enkla skälet att man inte såg några möjligheter att leva upp till de krav som där ställs. Men genom att de fick löften från de rika länderna om fortsatt bistånd vågade många av dem signera protokollet, och därefter har några fattiga länder varit bland de första att ratificera konventionen.

Det ligger alltså ett mycket stort ansvar på oss här i Sverige att i vårt biståndarbete ta mycket större hänsyn till barnens situation än vad vi har gjort hittills, även om utvecklingen på detta område är positiv.

De två områden som jag har nämnt, dvs. kvinnor och barn, hör verkligen ihop när det gäller utvecklingssamarbete av olika slag, och de bör framgent spela en stor och viktig roll i det svenska biståndsarbetet. Vi ser fram mot det toppmöte som på svenskt initiativ skall äga rum i Förenta nationerna just om barnens situation, men möten av olika slag – de må vara besökta av aldrig så prominenta personer – löser inte några problem, utan det är konkret handling som måste till. Barnen kan inte vänta; i morgon bär de vuxenvärld-

dens bördor, som familjeförsörjare, som barnaföderskor, som yrkesarbetare och förhoppningsvis också som politiska beslutsfattare.

Allra sist vill jag framhålla att demokratimålen är mycket väsentliga. Vi kan inte lämna människor, varken barn eller kvinnor, i sticket därför att de råkar leva under en diktatur, av vad slag det vara må. Vi skall tala om för den ledning som vi inte gillar vad vi tycker om den, men samtidigt skall vi söka alla möjliga kanaler för att nå de människor som så småningom skall kunna få både kraft och styrka att lyfta av sig diktaturens ok. Det måste vara ett av de viktiga målen för vår kamp för demokrati, inte bara i vårt land utan i hela världen.

Anf. 41 AXEL ANDERSSON (s):

Herr talman! Skillnaderna mellan olika regioner och ländergrupper i u-världen har blivit allt större under det senaste årtiondet. Medan framför allt många asiatiska länder har gjort betydande framsteg har situationen och inkomsterna drastiskt försämrats för människorna i stora delar av Afrika och Latinamerika.

Karin Söder har i sitt anförande redogjort för nakna och kalla fakta, och det finns ingen anledning för mig att upprepa dem. Det är bara att konstatera att jag tvingas instämma i allt vad Karin Söder har sagt om utvecklingen i världen.

De flesta afrikanska länderna har mött den omedelbara krisen med omfattande åtgärdsprogram. Till stöd för programmen har det internationella biståndet till Afrika ökat, i varje fall något.

Enligt utskottets uppfattning är större handelsinkomster viktigast för u-länderna när det gäller att komma ur fattigdomsfällan. För att möjliggöra ökade exportinkomster krävs det många saker: ökade direktinvesteringar, kapitalflöden och sist men inte minst ökat bistånd.

Herr talman! Det svenska biståndets övergripande mål är att höja de fattiga folkens levnadsnivå. Utskottet slår återigen fast den svenska vägen för att uppnå bättre livsvillkor för u-ländernas folk: vårt bistånd skall bidra till resurstillväxt, till ekonomisk och social utjämning, till ekonomisk och politisk självständighet, till en demokratisk samhällsutveckling – som många debattörer före mig i dagens debatt har ägnat mycket tid och energi åt att diskutera – samt till en framsynt hushållning med naturresurser, innebärande en stor omsorg om miljön i mottagarländerna.

Om allt detta är vi alltså i stort sett eniga i utrikesutskottet och därmed också i Sveriges riksdag.

Innan jag går in på betänkandet vill jag understryka vad bistandsministern sade i slutet av sitt anförande. Denna enighet innebär tyvärr inte att riksdagens utrikesutskott är överens om enprocentsmålet. Moderaterna vill i år, liksom tidigare, skära ner den totala biståndsramen för svenskt bistånd till de fattiga länderna. Jag sällar mig till raden av dem i utskottet som beklagar moderaternas inställning på den här punkten.

Herr talman! Jag skall i det följande beröra de skillnader i uppfattning som redovisas i betänkandet under några avsnitt: nya samarbetsländer, samarbete med enskilda länder samt det humanitära biståndet. Redan nu ber jag reservanterna i dessa avsnitt om tillgift för att jag inom ramen för de tio mi-

nuter som står till mitt förfogande inte hinner argumentera mot samtliga reservationer.

Folkpartiet och vänsterpartiet kommunisterna föreslår riksdagen att programlandskretsen skall utökas med ett antal länder. Folkpartiet föreslår Filippinerna, Costa Rica, Uganda och Namibia, medan vpk föreslår Uganda och Cambodja.

Utskottet konstaterar att önskemålet när det gäller Namibia uppfylls i propositionen, och utskottsmajoriteten har inget att erinra mot regeringens förslag att göra Namibia till ett programland. De övriga länder som folkpartiet och vpk föreslår erhåller svenskt bistånd på annat sätt, t.o.m. ett växande bistånd.

Utskottet finner inte något skäl att, med detta som bakgrund, utöka antalet programländer, och jag yrkar därför avslag på reservationerna 21 av folkpartiet, 22 av vpk samt 53 av folkpartiet.

När det gäller Angola vill moderaterna avbryta biståndet med hänvisning till rådande odemokratiska förhållanden, och vpk vill höja medelsramen.

När det gäller moderaternas inställning, att det rådande statsskicket skall avgöra om Sverige skall lämna bistånd eller inte till de fattiga ländernas folk, anser jag inte att jag behöver ta upp en stor debatt, då den har klarats av redan tidigare och det mycket tydligt har framgått vilka skillnader det finns mellan partierna.

Låt mig bara tillägga min personliga uppfattning. Att öka, om än aldrig så litet, människors möjligheter att få ett drägligare och bättre liv är också att öka nationens förmåga att kritiskt ta sig an det sätt som olika herrar behagar styra länder på. Historien har gett många exempel på detta, och det är ingen skillnad i dag i Afrika eller andra biståndsländer. Därför är svenskt bistånd väl motiverat också i de stater som har regimer som vi avskyr.

Utskottet anser att fortsatt bistånd till Angola i den omfattning som regeringen föreslår är väl motiverat, mot bakgrund av behoven och befolkningens usla situation. Därför yrkar jag avslag på reservation 39 från moderaterna och reservation 40 från vpk.

Herr talman! Moderaterna vill minska biståndsramen för Tanzania och vpk vill utöka den. Utskottets majoritet anser att ett omfattande svenskt bistånd till Tanzania är nödvändigt, inte minst för att bidra till att den inledda resurskrävande strukturomvandlingen av Tanzanias ekonomi skall föras till framgång, så att en stabil ekonomisk tillväxt blir möjlig i det landet. Utskottsmajoriteten anser också att den av regeringen föreslagna medelsramen är väl avvägd, och därför yrkar jag avslag på reservation 54 från moderaterna och på reservation 55 från vpk.

Herr talman! Inte en biståndsdebatt utan att Vietnam blir ordentligt debatterat -- så har det varit i dag och så har det varit de år då jag har haft förmånen att delta i biståndsdebatten. Vietnam har även i dag väckt de heta känslorna och de intensivaste debatterna. I reservationer till betänkan- det vill moderaterna omedelbart avveckla Vietnambiståndet. Folkpartiet vill avveckla om några år, medan vpk vill ha en ökning av det svenska biståndet till Vietnam.

Om detta tycker utskottsmajoriteten följande. Reformarbete, ekonomisk återhämtning och demokratisering har större möjligheter om Vietnam får

internationellt stöd. Det är ingen ny sanning, men även gamla sanningar kan vara bra. Biståndet från Sverige inrymmer dessutom insatser för främjande av demokrati och reformer. Inte heller utskottsmajoriteten har några invändningar mot den föreslagna medelsramen. Därför yrkar jag avslag på reservationerna 65, 66, 67 och 68.

Herr talman! I tre reservationer kräver folkpartiet, centern och vpk en ökning av det svenska humanitära stödet till Afrika i allmänhet och södra Afrika i synnerhet. Enligt majoritetens uppfattning tillgodoses dessa önskemål genom att Namibia i fortsättningen får bistånd som programland och att medel därigenom frigörs. Jag är ledsen att vara tvungen att göra Charlotte Branting besviken, men argumentet är faktiskt ganska hållbart. Därigenom ökar ju regeringen och utskottsmajoriteten anslaget till humanitära insatser i södra Afrika med 40 milj.kr. Det är ingen liten summa pengar.

Beträffande centerkravet på humanbistånd till hela Afrika vill jag framhålla att utskottsmajoriteten menar att sådant bistånd lämnas redan i dag, även om det sker via andra anslagsposter i biståndsbudgeten. Därför föreslår jag att riksdagen avslår reservationerna 71, 72 och 73.

Till sist, herr talman, några ord om det humanitära biståndet till befrielse- rörelsen Polisario i västra Sahara, en fråga som också Charlotte Branting tog upp. Här vill folkpartiet och vpk att stödet skall kanaliseras direkt till Polisario. Dessutom önskar man ett högre belopp än det som regeringen har föreslagit. I dag går som bekant stödet via svenska enskilda organisationer. Rädda barnen och Röda korset ser till att stödet kommer fram till flyktinglägren i västra Algeriet. Enligt utskottet har metoden att använda sig av de etablerade internationella organisationerna varit förtjänstfull. Organisationerna har skött det hela mycket bra, och utskottsmajoriteten anser därför att den här biståndsformen också bör tillämpas för det kommande budgetåret. När det gäller beloppen och kravet på ökning har vi kunnat notera att det finns en beredskap att höja anslaget, om situationen så kräver. Jag hoppas att Charlotte Branting blir nöjd med detta svar.

Till sist yrkar jag alltså avslag på reservationerna 81 och 82 och i övrigt bifall till utskottets hemställan.

Anf. 42 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Herr talman! Först till situationen i Västsahara och Polisarios frihetskamp. Det är ju bra att regeringen är beredd att öka biståndet, men detta utesluter inte att man också ser till att kanalisera en viss del av biståndet genom Polisario. Vi ser gärna att Rädda barnen får ett ökat bistånd, men Polisario är i behov av direkta pengar. Det hoppas jag att regeringen i framtiden kommer att inse.

När det gäller det humanitära biståndet inledde Axel Andersson med att säga att situationen i vissa områden i Asien hade förbättrats. Jag förstår att detta delvis är anledning till att man inte vill acceptera folkpartiets reservation om humanitärt bistånd till Asien. Jag vill bara peka på situationen i Afghanistan. Vi tycker att det är sorgligt att man inte har ett starkare engagemang med tanke på situationen just där. Ett humanitärt bistånd till Asien skulle något förbättra situationen.

Folkpartiet har ju, Axel Andersson, föreslagit ytterligare programländer:

Filippinerna, Uganda, Namibia och Costa Rica. Det förvånar mig speciellt att socialdemokraterna inte accepterar Costa Rica som programland för att markera att man vill stödja detta land med anledning av den utveckling som pågår där. Inte minst med hänsyn till fredspolitiken i det landet vore det bra om Sverige gjorde landet till ett programland och därmed visade att man vill ge ett stöd.

Vi fick inte höra någonting om hur Axel Andersson ser på det kvinnoinriktade biståndet. Jag vill upprepa min fråga om hur socialdemokraterna ser på den önskade översynen av kvinnobiståndet, eftersom man inte är beredd att satsa mer pengar på kvinnorna.

Anf. 43 AXEL ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Charlotte Branting blev inte nöjd med mitt svar, och det trodde jag väl egentligen inte heller att hon skulle bli.

Låt mig börja med kravet på humanitärt bistånd till Polisario. Eftersom det är fråga om humanitärt bistånd och då vi vet att de etablerade organisationerna och de kunniga medarbetarna i flera år har bevisat att bistånd som går genom dem är någonting som fungerar väl när det gäller Västsahara, Polisarios människor och flyktinglägren i Algeriet, har inte utskottet funnit anledning att tillstyrka folkpartimotionen om humanitärt stöd via Polisario. Med anledning av Charlotte Brantings missnöje med att vi inte har velat utöka antalet programländer vill jag stillsamt påpeka att utrikesutskottet i dag föreslår riksdagen att vi skall utöka programlandskretsen med ett land, Namibia.

När det gäller det kvinnoinriktade biståndet vill jag slutligen säga att det icke har fallit på min lott, som det brukar heta, att ta upp den frågan i biståndsdebatten. Jag ber Charlotte Branting att ge sig till tåls tills Kristina Svensson kommer upp i talarstolen.

Anf. 44 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Herr talman! Man har ju framför allt fått katastrofbistånd i Västsahara, och det har då kanaliserats genom Rädda barnen. Det är bra, men det behövs som sagt bistånd på annat sätt också.

Vi är helt överens om programlandet Namibia, men som Axel Andersson säkert vet och som har framkommit i debatten här tidigare vill vi satsa mera. Vi menar att behovet i Namibia är så pass stort att det vore befogat med ett ytterligare bistånd.

Sedan ger jag mig till tåls och ser med spänning fram mot det svar som jag kommer att få om det kvinnoinriktade biståndet, men jag kunde väl få en kommentar av Axel Andersson beträffande biståndet till Afghanistan.

Anf. 45 AXEL ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Låt mig börja med biståndet till Afghanistan.

Att jag inte speciellt har tagit upp Afghanistan betyder inte, Charlotte Branting, att utskottet är ointresserat av bistånd dit. Tvärtom ställer utskottet upp, precis som tidigare, på det svenska stöd som ges genom de organisationer som ingår i Svenska Afghanistankommittén.

När det gäller Namibia, Charlotte Branting, är det inte bara att ösa på. Av

flera talare före oss i debatten har vi fått höra vad många av oss redan visste: att intresset över hela världen för bistånd till Namibia är glädjande stort. Det är bara synd att det intresset enbart är riktat mot Namibia. Jag skulle önska att man vore lika intresserad när det gäller de andra fattiga u-länderna – det finns ju så många fler – som man är i fråga om Namibia.

Som talare före mig har påpekat finns ju här en risk: Om vi inte samordnar biståndet ordentligt, ser till att pengarna används förnuftigt och att biståndet organiseras på ett vettigt sätt, kan det innebära att vi i stället för att bistå Namibia kastar en hel del pengar i sjön. 100 milj. kr. från svensk sida, Charlotte Branting, är inte någon dålig start för biståndet till Namibia.

Anf. 46 EVA BJÖRNE (m):

Herr talman! Sedan mitten av 1980-talet har ett tiotal olika delutredningar gjorts om det svenska biståndet. Men någon övergripande utredning har inte gjorts, och utskottets majoritet motsätter sig att en sådan utredning görs.

Beslut om nya biståndspolitiska mål när det gäller miljö och hushållning med naturresurser har fattats. Utvecklingen i många u-länder med vilka Sverige har biståndssamarbete har stagnerat eller t.o.m. varit negativ, med ökad fattigdom som följd.

Debatten om biståndet har ofta koncentrerats på storleken av det offentliga biståndet. Den debatten har inte bara varit ensidig utan också direkt skadlig. Den har nämligen ingivit föreställningen om att mer bistånd i alla lägen är det bästa.

All erfarenhet visar att utvecklingsbistånd verkligen är någonting mycket svårt. Det krävs betydande kunskaper och erfarenheter för att ge ett bistånd som inte hämmar utvecklingen och på så sätt gör människor fattigare. Det är helt klart att ett utvecklingsbistånd till en regim som för en felaktig politik är skadligt. Det möjliggör att den felaktiga politiken kan föras vidare och längre, och därigenom förstoras felen.

Det är väsentligt att vi får en samlad bild av det totala svenska biståndet, såväl det multilaterala som det bilaterala, och av alla andra relationer som vi har till u-länderna. Vi anser att det nu är hög tid att en parlamentarisk utredning tillsätts med uppgift att se över det svenska biståndets inriktning, organisation och arbetsformer.

Det miljömål som fastställts innebär att miljöaspekterna skall integreras i allt utvecklingsarbete som påverkar miljön. Ökenspridning, skogsskövling, vattenbrist och en mycket snabb befolkningsutveckling hotar utvecklingen i en alltför stor del av vår värld. Den hårda exploateringen av naturresurserna är också ett starkt hot mot miljön. Dessa miljöhot kräver stora biståndsinsatser.

Vi får nu inte stanna upp och, som regeringen, vara nöjda med omfattningen av de miljöinsatser som görs under det här budgetåret. Vi måste göra ytterligare ansträngningar, precis som vi moderater föreslår. Det innebär att vi ökar miljöinsatserna med ytterligare 50 milj. kr.

Det är de fattiga som drabbas hårdast. Förorenat vatten, giftiga jordar och giftig luft slår främst och hårdast mot barnen – de barn som aldrig får chansen till ett fullt och helt liv.

I-ländernas stora utsläpp påverkar bl.a. klimatet. Det kommer att få svåra

konsekvenser för hela vår jord. Den ökande fattigdomen och den stora befolkningsökningen får som följd en omfattande miljöförstöring, såsom skogsskövling, vilket i sin tur påverkar klimatet.

Vi i i-länderna har ett stort ansvar för att vi tillsammans med de mindre utvecklade länderna försöker hejda och stoppa alla de här hoten och försöker åstadkomma en positiv utveckling även i de länderna.

Därmed, herr talman, vill jag yrka bifall till reservationerna nr 27 och nr 28.

Anf. 47 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Jag skulle vilja ställa tre frågor. Varför är u-länderna fattiga? Varför är de tyngda av skulder? Vilket är det bästa sättet att höja deras levnadsnivå?

När det gäller den första frågan, varför de är fattiga, tror jag att det är viktigt att man gör en historisk tillbakablick. Det är de länder som varit utsatta för kolonialism som är fattiga. Det handelsmönster som byggdes upp för att gynna erövrarna är fortfarande det förhärskande i de fattiga u-länderna. De har ett mycket ensidigt näringsliv. De är t.ex. ofta beroende av en enda gröda, som odlas på de bästa jordarna, eller av någon mineral som de exporterar helt beroende av världsmarknadpriserna.

Att de är inordnade i det internationella ekonomiska kretsloppet, som är helt styrt av de rika, starka länderna, är inte nödvändigtvis det bästa sättet att främja deras utveckling. UNCTAD har andra modeller än de som nu tycks vara förhärskande, andra förslag till hur man skulle kunna stärka deras utveckling. Man kan mycket väl tänka sig att bygga upp en regional utveckling där många u-länder tillsammans börjar med ett ekonomiskt handelsutbyte, där man producerar för att verkligen tillfredsställa behov och där man utbyter varor mellan varandra. Det är så vi andra länder har gjort. Det anses ju vara väldigt viktigt att man har en viss grad av självförsörjning åtminstone när det gäller det som är alldeles nödvändigt för ett lands överlevnad.

Den nya ekonomiska världsordningen talade man om för något decennium sedan. Vart har den tagit vägen? Nu tycks det vara viktigare att u-länderna skall klara sin skuldtjänst till de rika länderna än att de skall kunna tjäna sina egna fattiga länders befolkning.

Då har vi den andra frågan: Hur kommer det sig att de är tyngda av skulder? Om ett land med underbalanserad budget är tyngt av en skuld eller inte beror ju faktiskt på landets maktposition. Det land som har den största obalansen i bytesbalansen i världen är, vad jag förstår, USA. Men genom detta har man låtit världen åtnjuta en högkonjunktur mycket längre än vad någon kunnat förutse. Det beror på att ingen tvekar att handla med USA och att förse landet med allt vad man frågar efter. Dollarn är ju helt enkelt den valuta som accepteras överallt. Det är bara att trycka dollar. Det gör ingenting att man drar på sig skulder. Det kanske inte går i längden men hittills är det ingen som talat om USA:s enorma skuldbörda och enorma problem med sina fattiga.

När u-länderna blev skuldyngda berodde det på att det fanns så mycket kapital i världens rika banker som måste placeras att man i stort sett packade på dem dessa lån till mycket förmånliga villkor med låg ränta. Det var

de höjda oljepriserna som gjorde att det fanns så mycket kapital över. De s.k. petrodollarna tvingades på u-länderna som knappast kunde värja sig inför alla goda villkor. Det visade sig också att Världsbanken var pådrivande här. Jag skulle vilja påstå att Världsbanken bröt mot sin stadga. I stadgan sägs nämligen att man bara skall satsa på produktiva ändamål. I det här fallet godkände man utan att kontrollera om det var produktiva investeringar som man lånade till.

Man godkände att u-länderna skuldsatte sig för projekt som till mycket liten del kom befolkningen till godo. Till yttermera visso fick de rika ländernas banker u-länderna att placera tillbaka pengarna i bankerna igen. Ledningarna i de här länderna frestades att utnyttja situationen och berika sig på det sättet.

Det är en skandal hur det gick till när u-länderna blev skuldtvingda. Världsbanken kan inte dra sig undan sitt ansvar. De fattiga har inte fått någon nytta av de här skulderna. De fattiga skall inte behöva betala ett öre.

Det är faktiskt de rika ländernas banker som nu måste hitta någon sorts teoretisk modell att skriva av skulderna på ett sådant sätt att det inte skadar det internationella finansiella systemet. I själva verket har ju u-länderna i varje rimlig mening betalat sina skulder många gånger om, inte minst därför att USA höjde räntan så chockartat. U-länderna har betalat mer än vad som är rimligt på sin skuld.

Det här har faktiskt SIDA i ett brev till regeringen klargjort väldigt tydligt, och det skulle vara intressant att höra biståndministern kommentera SIDA:s brev med förslag till skuldlättnader. Jag tycker att det finns många konstruktiva förslag där. I stället går vi nu in för Världsbankens och Valutafondens strukturanpassningsprogram som den bästa lösningen för att höja levnadsnivån i u-länderna. Man talar om detta som en nödvändig men smärtsam väg.

Ibland brukar det sägas mot oss som inte tycker om Världsbankens och Valutafondens strukturanpassningsprogram att vi inte inser att det behövs en strukturanpassning och en förändring i länderna. Självfallet gör vi det. Precis som u-länderna samfällt är eniga om att de behöver förändras – dessa länder är i kris och behöver ändra sin struktur – tycker naturligtvis också centerpartiet att det är viktigt att det blir en förändring, men enligt vilken modell?

Den neoklassiska makroekonomiska teorin, som nu är förhärskande, är oerhört teoretisk och är inte särskilt nyttig för Sverige heller, tror jag. För u-länderna blir den en ren katastrof. Där betyder den att barnen dör.

Smärtsamt, säger Lena Hjelm-Wallén. Men hur kan vi över huvud taget godkänna att något enda barn dör, därför att man skall betjäna bankerna i de rika länderna? Det måste finnas andra sätt att ändra strukturerna än att det skall drabba de fattiga.

”Plåsterlösningarna” är inte heller bra. När man gått in med en felaktig omvandling av den ekonomiska strukturen och märker hur fruktansvärt detta slår mot de fattiga, då först skall Sverige komma in med plåster på såren och socialhjälp! Det kan inte vara det rätta. Vi måste självfallet se till att vi hjälper u-länderna att ta sitt öde i egna händer, att förvandla sin ekonomi och sin struktur på ett sätt som passar dem.

Här finns det många förslag. FN:s kommission för Afrika har ett förslag, där man hårt kritiserar Världsbanken och Valutafonden. UNICEF har utmärkta förslag i sin "Utveckling med mänskligt ansikte". Och när den biståndspolitiska utredningen var i New York nyligen och hade tillfälle att tala med en av författarna där, Richard Jolly, fick vi helt klart för oss att man fortfarande är mycket kritisk till Valutafondens och Världsbankens strukturanpassningsmodell, eftersom den är för snävt makroekonomiskt inriktad.

En s.k. NGO-grupp av enskilda organisationer i hela världen – de starkaste organisationerna där är nog världens alla kristna kyrkor – har riktat en oerhört skarp anklagelse mot Världsbankens och Valutafondens strukturanpassningsprogram. Världsbanken har svarat mycket sårat och menar att organisationerna är elaka mot den, men jag kan inte se i svaret att Världsbanken har kunnat bemöta den mycket allvarliga kritiken från organisationer som på fältet har sett hur strukturanpassningsprogramet i själva verket fungerar och hur det drabbar de svaga.

Jag kan inte se annat än att Sveriges biståndspolitik har glidit från en humanistisk, social, ekologisk inriktning till en hårt makroekonomisk sådan, och det tycker jag är ytterst tragiskt. På det sättet går vi emot våra biståndspolitiska mål. Det är inte alls ett sätt att utveckla resurser när man tittar på BNP och tittar på siffrorna. Det är inte ett sätt att förstärka demokratin när man gör det svårare för ledningarna, därför att de måste gå emot sin egen befolkning och föreslå smärtsamma förändringar för dem som redan har det svårt. Det är inte ett sätt att förbättra miljön när man måste tvinga ut de fattiga på ännu magrare jordar, därför att exportgrödorna skall ha de bästa jordarna för att exporten skall kunna ge inkomster att betala skulderna med.

Det är inte möjligt för u-länder att bli självständiga ekonomiska enheter och skapa politisk självständighet, när de fortfarande skall vara bundna vid de gamla koloniala handelsmönstren. Vi måste ompröva detta, och jag tycker att biståndspolitiska utredningen, som vi har föreslagit, är bäst skickad att göra det. Jag hoppas också att regeringen innan dess vill ta sitt förnuft till fånga och inte följa den för dagen förhärskande väldigt farliga och snäva monetaristiska ekonomiska teorin.

Anf. 48. Statsrådet LENA HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Birgitta Hambræus frågade vad jag anser om SIDA:s skrivelse beträffande u-ländernas skulder. Jag har redan nämnt om den. Den var ett av underlagen när jag sammanställde de sju punkter för konstruktiva skuldåtgärder som jag tog upp i mitt FN-tal förra veckan.

Jag vill också protestera mot vad Birgitta Hambræus säger om att Sverige deltar i anpassningsprogram som dödar barn. Vad är det för sätt att argumentera? Vi deltar i anpassningsprogram som länderna själva har utarbetat, därför att de såsom andra länder och regeringar är tvingade att få i gång sin ekonomi. Får man inte ordning i sin ekonomi, riskerar man inte bara nationens överlevnad utan också barnens möjligheter att överleva.

Anf. 49. MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! Först vill jag instämma i Birgitta Hambræus anförande. Jag tycker att hon tryckte på många ömma punkter som vi tidigare haft uppe i debatten och som vi tycker är viktiga.

Sedan skall jag underlätta för kammarkansliet genom att dra tillbaka mitt yrkande om bifall till motion U222, yrkande 2. Jag gör det inte därför att jag ändrat uppfattning om att Sverige bör lämna Världsbanken utan just därför att det är formellt krångligt för kammaren att ta upp yrkandet så som det är ställt. Vi avstår alltså från det yrkandet i nuläget och fortsätter att driva frågan.

Anf. 50 BIRGITTA HAMBRAEUS (c) replik:

Herr talman! Jag skall med stort intresse studera talet som biståndsministern höll alldeles nyligen och som jag inte har sett. Jag hoppas att det innebär att Sverige därmed går tillbaka till sin mer humanistiska inställning när det gäller inriktningen av biståndet.

Sedan vill jag ändå säga – tyvärr, statsrådet – att konsekvenserna av strukturanpassningsprogrammen blir att barn dör. Karin Söder har tidigare i debatten klart visat med statistik hur barnadödligheten har ökat.

Statsrådet säger att om man inte har ordning på sin ekonomi, kan man inte åstadkomma någon förbättring. Då beror det alldeles på vad man menar med ordning på ekonomin. Det beror på vilka teoretiska modeller man använder. Jag är inte så säker på att bytesbalans, BNP-tillväxt och de teoretiska modeller som nu har fått någon sorts överhöghet är det som först skall främjas, om man vill att barnens välfärd skall främjas.

Anf. 51 Statsrådet LENA HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Jag talar inte om teoretiska modeller, utan jag talar om att länderna genom sin strukturanpassningspolitik exempelvis skall ge bönderna sådana priser för jordbruksprodukter att de kan producera också ett överskott, vilket de i dag hindras från att göra.

Jag talar om en vettig prispolitik, ett slut på en orealistisk byråkrati och centralstyrning. Det är anpassningspolitik och en sådan genomförs nu i många länder. Jag förstår inte varför vi inte skulle kunna stödja detta.

Anf. 52 BIRGITTA HAMBRAEUS (c) replik:

Herr talman! Vi talar om så många saker samtidigt. Det är självklart att en del saker görs som inte är så dåliga. Men konsekvenserna av strukturanpassningsprogrammen har blivit negativa för de fattiga. Statsrådet har själv talat om den smärtsamma omprövningen. Jag skulle vilja se en smärtsam omprövning för de rika människorna i de fattiga länderna. De brukar gå ganska fria när det gäller att ompröva.

Om jag vore ensam om att kritisera Världsbanken, skulle jag onekligen vara ute på hal is, men jag har bakom mig UNICEF, Kyrkornas världsråd, Vatikanens biståndsorganisation och åtskilliga organisationer i hela världen som står bakom NGO-gruppen. Vidare har jag bakom mig UNCTAD, där man nu är bekymrad över att Sverige drar ner sitt bistånd till UNCTADs projekt. Det är som om vi har glömt bort att det behövs en ny ekonomisk världsordning, som är rättfärdig och som inte gynnar bara de rika länderna.

Anf. 53 KRISTINA SVENSSON (s):

Herr talman! Jag vill kommentera den del av detta betänkande som behandlar det multilaterala biståndet. Av den totala höjning som detta års bi-

ståndsbudget innebär, är det en fjärdedel som ligger på denna del av anslaget. Detta innebär bl.a. att vi kommer att spåda på IDA, som är den del av Världsbanken som beviljar mjuka krediter, dvs. billiga lån till medlemsländerna.

Vi kommer också att kunna fördela mer pengar till UNDP, FN:s utvecklingsorgan och som är en paraplyorganisation, som behöver en stark resursbas för att kunna utföra sina uppgifter utan att biståndet splittras upp alltför mycket.

Det har nämnts att UNICEF framöver kommer att få större uppgifter. Det var Karin Söder som talade om vad barnkonventionens beslut innebär. Man håller nu på att ratificera barnkonventionen i medlemsländerna. Det är alldeles uppenbart att detta kommer att ställa ökade krav på UNICEFs insatser i världen. Därför ökar vi också anslaget till UNICEF med 50 milj. kr..

Jag kan också nämna att flyktinginsatserna via flyktingkommissarien och de palestinska flyktingarna kommer att ges ökat stöd. Dessutom blir det mer pengar till livsmedelsbistånd och jordbruksutveckling.

Det har tidigare nämnts här i dag att folkpartiet intar en mer generös hållning. Detta är tillräckligt kommenterat och jag kommer inte att ytterligare behandla den frågan. Det kan naturligtvis noteras att det faktiskt är samma form av insatser som utskottsmajoriteten prioriterar, nämligen UNDP, UNICEF och flyktingverksamheten.

Också miljöbiståndet har tidigare berörts. När det gäller det multilaterala stödet är det viktigt att det finns administrativ kapacitet att kanalisera biståndet. Vi har efter en avvägning gjort den bedömningen att man just nu inte kan ta emot mera. Däremot skall miljöinsatser självfallet integreras i samtliga FN-program. De påpekanden som tidigare här har gjorts vill jag gärna understryka. Det största miljöhotet är naturligtvis fattigdomen i världen. Därför måste arbetet med att bekämpa fattigdomen vara det primära för att skapa en hållbar miljö.

Jag kommer då in på den diskussion som tidigare har förts och som handlar om Världsbankens och Valutafondens åtaganden. Det har varit mycket svepande formuleringar i debatten från vpk, miljöpartiet och nu senast även från Birgitta Hambræus.

Jag vill understryka att den kritik som har framförts mot banken och mot fonden har varit berättigad och mycket viktig. Kritiken har lett till att banken och fonden har ändrat sin politik. Numera tas de sociala hänsyn som efterlystes i debatten. Denna kritik har framförts av UNICEF, NGO och framför allt av våra representanter i banken och fonden, dvs. de nordiska exekutivdirektörerna. De har gjort ett mycket gott arbete. Det är alldeles uppenbart att denna kritik har påverkat bankens och fondens policy. De program som nu genomförs ser annorlunda ut än de tidigare.

Den historiska beskrivning som tidigare har getts har vi kanske litet olika syn på. Jag menar att u-länderna under 60- och 70-talen befann sig i ett expansivt skede. Det fanns en tillväxt och det förekom också investeringar som möjliggjorde denna tillväxt. Vi vet att man fick billiga lån. Det är inte fel att låna, men man kan inte låna jämt. Det betyder att man blir speciellt utsatt för ekonomiska chocker när de uppstår, vilket var vad som hände på 80-talet när världshandeln minskade och råvarupriserna föll. Det betydde att u-län-

dernas tillgångar inte längre betalade sig på samma sätt. Inkomsterna räckte naturligtvis inte till att betala skulderna. I detta läge var också de reglerade ekonomierna ett starkt hinder för en sund ekonomisk utveckling. Man hade byggt fast sig i en expansiv ekonomisk politik med mycket höga statliga subventioner och det fanns inte täckning för detta.

Lena Hjelm-Wallén påpekade och underströk med kraft att man kommit fram till att de ekonomiska programmen nu genomförs med berörda länder. Det är viktigt att konstatera, tycker jag. Det går till så att banken och representanter för de berörda länderna tillsammans sätter sig ner och gör en ekonomisk analys. Tidigare var det säkert så att många länder saknade kompetenta ekonomer som själva kunde göra dessa bedömningar. Där har UNDP gått in och satsat resurser för att skola in ekonomer så att inte förhållandet skall bli ojämnt när man gör denna analys av ett lands ekonomi.

Man fastställer målet och ett åtgärdsprogram. Målet är naturligtvis att landet skall nå en högre tillväxt. De principer man använder sig av är makroekonomiska. Detta är man alltså överens om. Även starka kritiker, UNICEF, många av NGOs ledamöter och vi från Norden förespråkar naturligtvis ett makroekonomiskt synsätt. Det betyder att man måste avreglera, få stabila växelkurser och att man måste få ned inflationen. Det måste naturligtvis också vara en långsiktighet i dessa program, vilket var bristen i det tidigare skedet då Världsbanken agerade hårdhänt, för det måste vi medge att den gjorde.

Tre debattörer har här i dag sagt att dessa program leder till att barn dör i världen. Detta är enligt min mening ett fruktansvärt påstående.

Man kan fundera kring vad som skulle hända om man inte genomför de här programmen. Det skulle naturligtvis innebära ett fritt fall för dessa länders ekonomier. När man sätter in ett strukturanpassningsprogram betyder det att ekonomin fortsätter att falla någon tid. Men därefter vänder kurvan uppåt. Det är alltså inga snabba resultat man får. Det är otroligt viktigt att ha långsiktighet med i den här bedömningen.

Jag menar att centern, vpk och miljöpartiet bygger sina reservationer och sin argumentering på gammal information. Jag tycker att ni kunde ha tagit reda på hur situationen ser ut i dag. De synpunkter ni framför saknar faktiskt aktualitet. Det är en mycket ensidig och kategorisk inställning som har framförts här och den saknar trovärdighet.

Det har skrivits en hel del bra uppsatser kring de här frågorna. Vi riksdagsledamöter får tidskriften Ekonomisk Debatt. Jag kan rekommendera det senaste numret, där ekonomer från Göteborgs universitet och från Handels-högskolan i Stockholm redovisar just effekterna av anpassningsprogrammen.

Man måste också vara på det klara med att vi lever i ett ömsesidigt beroende. Det finns ingen nation som kan existera som en isolerad ö i världen i dag. Det handlar naturligtvis om att eliminera handelshinder. Det skall vi arbeta för att göra. Resultatet av detta måste bli att investeringar kommer i gång, att vi inte får ett utflöde av kapital, utan ett inflöde av kapital till de fattiga länderna. Det kan åstadkommas genom att biståndet ökar. Det är en modell.

I deklarationen från det extra möte som FN:s generalförsamling hade, vil-

ket det tidigare har refererats till, finns ett uttalande om att länderna måste leva upp till utbetalningsmålet 0,7 %. I generalförsamlingens deklaration finns också en intressant passus, som Karl-Göran Biörsmark berörde tidigare i dag, om bindningar av kapital och resurser som finns i många u-länders militära budgetar. Det gäller framför allt i Afrika, i staterna söder om Sahara. De resurserna måste lösas upp och de måste användas på ett sundare sätt. Det finns alltså med i deklarationen från FN:s extra generalförsamling. På olika sätt måste man naturligtvis stimulera att kapital investeras i u-länderna.

Jag tyckte att Bertil Måbrink hade en relevant fråga. Han undrade om attityden i banken har förändrats under de senaste åren. Det menar jag att den har. Bl.a. tar man nu miljöhänsyn. Alla projekt som banken är inblandad i måste granskas med hänsyn till vilka miljökonsekvenser de får. Man har anställt mycket kompetent personal som har ekologiska kunskaper.

När det gäller miljöfrågorna har banken också tagit initiativ till det som kallas för en ny miljöfacilitet, som skulle innebära att medlemsländerna satsar en miljard US dollar för att tillsammans globalt försöka gå in och lösa miljöproblem. Jag tycker också att bankens attityd och policy har förändrats på så sätt att man numera lyssnar på NGO. Det har nämnts tidigare att det finns ett NGO-råd kopplat till bankens verksamhet.

Man har också tagit in kvinnor och kvinnoaspekter i de projekt som man finansierar. På samma sätt som miljön skall integreras i alla projekt skall också kvinnofrågan och kvinnobiståndet alltid beaktas. Det mest intressanta, när vi talar om Afrika, är kanske bankens initiativ till det som kallas för Global Coalition for Africa, vilket betyder att man vill initiera ett helt nytt forum där biståndsinsatserna för Afrika samlas.

Jag vill yrka avslag på samtliga reservationer som berör C 1-anslaget.

Anf. 54 BIRGITTA HAMBRAEUS (c) replik:

Herr talman! Just nu är resursflödet från i-länderna till u-länderna negativt, som utskottet uttrycker det. Det innebär alltså att u-länderna betalar mer till i-länderna än vad i-länderna betalar till u-länderna. Kristina Svensson och även statsrådet sade förut att u-länderna själva går med på strukturanpassningsprogrammen. Men jag tror att vi allihop är på det klara med att det är under mycket starka påtryckningar. Enda möjligheten de har att få låna på fördelaktiga villkor från Världsbanken, IDA, är att de går med på sådana program.

Jag är inte säker på att de kommer att få större klarhet när de nu skall utbildas i de makroekonomiska teorierna. Den makroekonomiska teori som just nu är på modet kommer säkert att så småningom framstå som cynisk och ofullständig i sin begränsning, i sin oerhörda brist på koppling till den konkreta verkligheten.

Tillväxt, ja. Resurstillväxt, en utveckling som skapar mer resurser. Men den som beskrivs i en BNP-ökning behöver ingalunda innebära att mer resurser har skapats. Jag har också läst Ekonomisk Debatt, och jag var mycket bekymrad över de utredningar som genom sin makroekonomiska teori visar att man bara har tittat på vissa teoretiska aspekter. Även där var man mycket

tvetsam till om strukturanpassningsprogrammen verkligen hade varit några lyckade satsningar.

Nu vill jag gärna hoppas att Kristina Svensson har rätt och att Världsbanken och IMF håller på att ta intryck. Jag är bara bekymrad över den brist på kunskap om ekologi som finns hos dem som beslutar över medlen. Man har knutit många människor till sig, de finansieras av speciella fonder, men är deras inflytande så starkt som man skulle önska? Vi har, både Kristina Svensson och jag, hört UNICEFs Richard Jolly i FN säga att han tror att det är mest prat och väldigt litet handling än så länge. Men låt oss hoppas och fortsätta att trycka på och låt oss verkligen se till att de svenskar som arbetar i Världsbanken och Valutafonden har andra ekonomiska kunskaper än de i dag förhärskande makroekonomiska. Det kommer t.ex. en internationell konferens i vilken E. Odum skall delta och där man skall ta upp resursekologi. Det är en mycket lovande konferens som Världsbanken ordnar, men det är ett långt steg innan det är den sortens ekonomer som sitter i beslutsfattande ställning och verkligen ser till att pengarna styrs åt rätt håll.

Det är också riktigt att u-länderna var på väg mot en god utveckling. Men den mättes inte främst i tillväxt, utan den mättes t.ex. i alfabetisering, i sjukvård, i ordnade förhållanden. Det är där jag tror att vi har de mått som är relevanta för u-ländernas utveckling.

Anf. 55 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Herr talman! Det var inte mycket jag fick reda på om socialdemokraternas syn på det kvinnoinriktade biståndet, trots det löfte jag fick av Axel Andersson att Kristina Svensson skulle ta upp det. Men det finns tillfälle att återkomma, Kristina Svensson.

Jag vill upprepa min fråga: Hur tror socialdemokraterna att man skall kunna göra en översyn av det kvinnoinriktade biståndet om man inte är beredd att satsa ytterligare på kvinnoenheten? Jag vill också fråga Kristina Svensson om hur hon ser på lokal resp. utsänd personal vad gäller kvinnobiståndet. Jag förmodar att Kristina Svensson känner till att vi från SIDA:s kvinnoråd har gjort ett enigt uttalande om att vi skulle se det som angeläget att man här hade utsänd personal.

Jag skulle också gärna kommentera det Kristina Svensson sade om det multilaterala biståndet. Kristina Svensson sade att hon inte här var beredd att ytterligare gå in på de ökningar som folkpartiet har föreslagit inom det här området. Det förstår jag, för de ökningar som socialdemokraterna föreslår är i sanning halvhjärtade. I folkpartiet gör vi en helt annan prioritering för att markera att vi verkligen stöder FN:s arbete för fred och utveckling, för UNICEF och inte minst dess flyktingkommissarie. Särskilt anmärkningsvärt är att notera att även om socialdemokraterna föreslår en ökning, handlar det inte om mer än 190 milj.kr. till det ytterligt viktiga arbete som flyktingkommissarien utför. Vi i folkpartiet har sagt att de 100 milj.kr. ytterligare som vi kräver är väl motiverade. Det handlar om prioriteringar också när det gäller biståndet.

Anf. 56 KRISTINA SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Bakgrunden är ju att folkpartiet också har en vidare ram. Vi håller oss till beslutet om enprocentsmålet, och vi fördelar det på de olika

anslagsposterna. Detta tillåter oss faktiskt inte just nu att öka de multilaterala bidragen, som Charlotte Branting nu talar om. Vi har emellertid en beredskap för detta. Vi utreder dessutom just nu det multilaterala biståndet och befinner oss mitt uppe i det arbetet. För dagen kan jag inte säga vad det kommer ut av det arbetet.

Det är riktigt att jag i mitt anförande inte hann ta upp frågan om det kvinnoinriktade biståndet. Vad Charlotte Branting framför allt talar om är en ökning av den administrativa personalen inom SIDA. Ett enigt utskott har föreslagit ytterligare 10 milj.kr. för administrativa insatser inom SIDA. Dessa pengar kommer naturligtvis så småningom att fördelas. Jag hoppas verkligen att det kommer att innebära att man får förstärkningar även när det gäller kvinnoinsatser.

Det måste ändå vara huvudlinjen att integrera kvinnobiståndet i allt biståndsarbete. Jag tror att det är mycket viktigt att man har den inställningen till detta bistånd. Vi vet att det bistånd som når kvinnorna verkligen ger effekt. Det är därför viktigt att vi arbetar efter den linjen och inte bara har speciellt kvinnoinriktade projekt. Kvinnobiståndet skall hela tiden finnas med i samtliga projekt.

Till Birgitta Hambræus vill jag säga att u-länderna ju själva väljer att gå in i strukturprogrammen. Jag bara konstaterar detta.

Anf. 57 CHARLOTTE BRANTING (fp) replik:

Herr talman! Jag delar Kristina Svenssons uppfattning att det är viktigt att det kvinnoinriktade biståndet i så stor utsträckning som möjligt integreras i det allmänna biståndet. Men vi kanske också kan vara överens om att det behövs speciella kvinnoinriktade insatser. Det är naturligtvis också bra att folkpartiets förslag om en utökning av administrationen inom SIDA rönt ett så positivt mottagande och att utskottet är enigt i dessa frågor.

Kvar står emellertid att det är absolut nödvändigt att vi får till stånd en förändring i fråga om kvinnohandläggarna. Jag har i min hand en handling som visar att många av dem som sysslar med detta bistånd är deltidsanställda och har oerhört många andra arbetsuppgifter. De hinner inte med att engagera sig i detta, som vi är överens om, oerhört viktiga arbete. Här finns all anledning för oss att satsa betydligt mer än hittills.

Det är riktigt att folkpartiet har ett tvåprocentsmål för biståndet. Vi välkomnar socialdemokraterna att vara med om detta mål, så att även de i framtiden får möjlighet att satsa mer på det kvinnoinriktade biståndet. Vi är stolta över vårt tvåprocentsmål, och vi är bedrövade över att moderaterna inte ens håller fast vid enprocentmålet och att socialdemokraterna i dag vacklar och talar om att lägga in östbiståndet inom den enprocentiga biståndsramen.

När det gäller det multinationella biståndet är behovet stort, inte minst med tanke på de 15 miljoner flyktingarna i världen. Här borde även socialdemokraterna inse att den utökade satsning med 100 milj.kr. som folkpartiet föreslår är motiverad.

Anf. 58 BIRGITTA HAMBRAEUS (c) replik:

Herr talman! Kristina Svensson upprepar att u-länderna själva går in för strukturanpassningsprogrammen. Men jag undrar om inte Kristina Svensson

också håller med mig om att deras position är svag och att de faktiskt befinner sig i en utpressningssituation med hänsyn till den stora skuldsättning de befinner sig i och på grund av att de har svårt att få andra ekonomiska resurser.

Enligt tillgänglig statistik står kvinnorna för 80 % av försörjningen till u-landsfamiljerna. Detta arbete ligger i stor utsträckning utanför den ekonomi som registreras i statistiken. Man kan alltså säga att dessa strukturanpassningsprogram, som enbart tar sikte på det som registreras, passar osedvanligt dåligt i en ekonomi som i så stor utsträckning bygger på självförsörjning och informell ekonomi. Kvinnornas situation blir definitivt inte bättre av strukturanpassningsprogrammen, såsom dessa i dag är upplagda. Men låt oss tillsammans arbeta för att få in en annan sorts sakkunskap i Världsbanken och i IMF, så att världssamfundets ekonomiska resurser kan användas till en verkligt konstruktiv uppbyggnad, där det aldrig någonsin får bli smärtsamt för de fattigaste när förändringarna sker.

Anf. 59 KRISTINA SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Får jag först ta upp frågan om kvinnobiståndet. Biståndsmministern skall ju tillsätta en särskild utredare för att se över detta bistånd. Jag föreställer mig att det måste ligga inom detta mandat att även ta upp frågan om bemanningen på biståndskontoren och handläggningen av dessa frågor.

När det gäller konsekvenserna för kvinnorna av strukturprogrammen får vi komma ihåg att det är inom jordbrukssektorn som man har fått en större lönsamhet. Man betalar numera för jordbruksproduktionen, och vi vet att det i u-länderna är kvinnor som i mycket stor utsträckning sköter jordbruket. På det sättet kommer detta även kvinnorna till del.

Jag tycker självfallet att det är viktigt att vi genom våra representanter, framför allt i Världsbanken och IMF, fortsätter att arbeta för att strukturprogrammen verkligen får det mänskliga ansikte som vi vill att det skall ha.

Anf. 60 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Som vi hört tidigare i dag har problemet med världsfattigdomen inte kommit närmare sin lösning. I stället kan vi konstatera det tragiska faktum att de ekonomiska klyftorna i världen snarast har fördjupats ytterligare. Antalet människor som lever i ren misär växer, och analfabetismen är återigen på tillväxt. Särskilt hårt drabbas barnen. Undernäring i barndomen leder till bestående handikapp. Brister i hälsovård och utbildning innebär att många aldrig får chansen till ett godtagbart liv.

Utvecklingen i Afrika är särskilt alarmerande; inkomsterna för människorna i stora delar av kontinenten har minskat drastiskt det senaste årtiondet. Tunga skuldbördor är, som vi har hört här tidigare, en viktig orsak till att ekonomisk återhämtning inte har skett. En annan orsak är Sydafrikas destabiliseringspolitik i framför allt frontstaterna. Men även andra lokala konflikter kan jag nämna, t.ex. den i Etiopien och den i Västsahara. Miljöproblem i form av ökenutbredning, skogsavverkning och befolkningskoncentrationer, beroende bl.a. på flyktingproblem, är ytterligare orsaker bakom de växande svårigheterna, som resulterat i bl.a. försämrad hälsovård och utbildning.

I förra veckan besökte jag Zimbabwe och Moçambique och kunde då med egna ögon se konsekvenserna av hur Sydafrika utnyttjar sin överlägsenhet och terroriserar randstaterna såväl ekonomiskt som politiskt. Genom stöd åt den fruktade MNR-gerillan, dels från sydafrikansk militär, dels från sydafrikanska privatföretag, främjas terror och sabotage i Moçambique, och inbördeskrig råder.

Folk flyr för att slippa kidnappas och på olika sätt utnyttjas av gerillan. De flyr undan av rädsla för att bli våldtagna och stympade, som andra tillfångatagna blivit. Grymheterna från MNRs sida är förfärliga. Stympade kroppar vittnar om oerhört lidande. Avskurna näsor och öron och avbrutna tänder är några exempel på grymheterna.

Flyktingströmmarna från Moçambique ökar, och påfrestningarna på såväl landet självt som grannstaterna Malawi, Zambia, Zimbabwe, Tanzania och Botswana är stora. Hälsovården är bristfällig, minst sagt. I ett läger hade gerillan bara någon vecka tidigare stulit medicinerna. Kvar fanns några malariatabletter och ett fåtal doseringspåsar mot diarré. Vi kunde avläsa svälten och misären på barnens kroppar. Magarna var uppsvullna, ögonen inflammerade, näsor rann, och hostan hördes överallt i lägret. Filtar saknades, kläderna var bara trådar och trasor, som inte värmdes något under de nu kalla vinternätterna. Många av barnen hade inte långt kvar att leva. En tredjedel av dem var redan föräldralösa. Och situationen totalt i frontline-staterna är nu så svår att det dör ett barn där var fjärde minut. Apartheidpolitiken, som Sydafrika står för, är huvudansvarig för denna situation. Därför är det så viktigt att vi fortsätter våra sanktioner mot Sydafrika. Kanske måste det t.o.m. bli en skärpning, om ingen radikal förändring nu snabbt sker i Sydafrika.

Miljöförstörelsen följer flyktingskarorna. Jag hörde talas om – och fick se – hur flyktingarna i Moçambique dagligen hämtade ved i omgivningarna för matlagning och värme. Avstånden till vedplatserna blev allt längre. Det berättades att många gick både 30 och 40 kilometer för att få tag i ved till att värma sig och laga mat. Det är klart att detta innebar att träd avverkades och att miljöförstörelsen bredde ut sig. Här såg man verkligen sambandet mellan flyktingströmmarna, befolkningskoncentrationerna och miljöförstörelsen – en miljöförstörelse som inte enbart är lokal utan som ger globala effekter.

Utbildningen i Moçambique var minst sagt bristfällig. Det var brist på allt – brist på lärare, brist på lokaler, brist på böcker, papper och pennor. Ingenstans fanns det bänkar och bord. Barnen satt i stället på trädrötter eller stenar och rabblade efter läraren. Och läraren hade inte ens en tavla att skriva på. Hur undervisning över huvud taget gick att bedriva var en gåta.

All denna nöd och all denna brist visar hur nödvändigt det är för oss i i-länderna att stödja och hjälpa dessa u-länder. Behoven är oerhörda. Därför finns det absolut ingen ursäkt för att nagga enprocentsmålet i kanten genom att ta en del av det oerhört angelägna biståndet till de fattigaste länderna och i stället ge det till Östeuropa, som nu regeringen föreslår. De fattigaste länderna behöver faktiskt varenda krona de kan få, och mer därtill. Det har nämnts många gånger tidigare här i debatten, men jag är ytterligare styrkt i min uppfattning av vad jag har sett.

Som många har sagt tidigare här i debatten är oron mycket stor i dessa u-länder för att i-länderna skall skära ned biståndet till förmån för öststaterna –

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

*Internationellt
utvecklings-
samarbete*

att biståndet till u-länderna därmed inte blir så stort som det kunde ha varit. Stig Alemyr sade tidigare här i dag att han inte är säker på att u-länderna skulle kunna använda de biståndsmedel som ett genomförande av enprocentsmålet skulle innebära. Jag såg mängder av exempel på att det är ett felaktigt påstående. Många olika organisationer är engagerade i u-länderna, och de har mängder av projekt som de vill genomföra och som de bara inte kan förverkliga i brist på resurser. Från centerns sida har vi pekat på möjligheterna att med utnyttjande av alla biståndsmedel hjälpa bättre i många olika länder – utöver randstaterna gäller det bl.a. Uganda och Filippinerna.

När det gäller humanitärt bistånd till Afrika är det inte bara södra Afrikas stater som behöver denna hjälp. I vår motion har vi pekat på andra länder och områden i Afrika, t.ex. Västsahara och Etiopien. Vi vill öka anslaget till humanitärt bistånd med 40 milj. kr. utöver regeringens förslag, för att kunna bistå bl.a. dessa länders befrielseorganisationer och motståndsrörelser. I Västsahara gäller det Polisario och i Etiopien EPLF. Enligt centerns syn skall dessa medel även kunna kanaliseras direkt till befrielseorganisationerna, i linje med det förslag som folkpartiet utvecklar i sin reservation nr 81.

Polisarios mångåriga kamp mot Marockos ockupation av Västsahara har inneburit att stora delar av befolkningen tvingats fly till läger inne i Algeriet. Ändå har Polisario lyckats organisera lägren på ett imponerande sätt. Det är därför som vi i centern anser att Sverige skall kunna kanalisera en del av biståndet direkt via Polisario, såsom vi gjort när det gällt ANC. Vi anser nämligen att Polisario kan motsvara ett sådant förtroende.

På flera håll i Afrika råder, som jag tidigare nämnt, svält och hungersnöd. Exemplet är många – det gäller inte bara de randstater som jag tidigare talat om. Befolkningen i Afrikas Horn hotas återigen av svår svält. Jag träffade parlamentariker från Angola, som berättade att nästan hela majsskörden hade gått förlorad i de sydliga delarna av Angola, som var torkdrabbade. Där utgör just majs befolkningens basföda. Torkans dödsoffer räknas i fyrsiffriga tal. En del av befolkningen strömmar nu in till Namibia, där man säljer sin boskap för underpriser för att få litet mat för den närmaste tiden. Denna beskrivning skulle lika väl kunna gälla andra torkdrabbade områden, flyktingområden eller översvämningsområden. Behovet av katastrofbistånd är därför oerhört stort. Det är anledningen till att centern vill öka anslagen med mer än 100 milj. kr. till 700 milj. kr.

Vi i centern vill också öka anslagen till Botswana, som är i behov av stöd och hjälp. Botswana har hög arbetslöshet, vattenbrist och omfattande livsmedelsimport. Men ett skäl till ökat stöd är framför allt att Botswana i dag är så starkt beroende av Sydafrika. Vi vill hjälpa landet bort från det beroendet, och därför vill vi alltså ge ytterligare medel till Botswana.

Herr talman! Med det anförda vill jag yrka bifall till samtliga reservationer som centern står bakom.

Anf. 61 NILS T SVENSSON (s):

Herr talman! Jag vill säga några ord om den uppgift som BITS har i vårt utvecklingssamarbete. BITS har ju hittills varit en ganska okänd biståndsrorganisation. Under tio års tid har BITS nu byggts upp från i stort sett ingenting till att nu förvalta och administrera en omfattande kreditportfölj – på

totalt ca 8 miljarder kronor. Det som man kallar tekniskt samarbete har utvecklats med ett drygt tjugotal länder. Det finns 30 avancerade internationella kurser som genomförs med BITS finansiering varje år runt om i Sverige och till vilka det kommer deltagare från Asien, Afrika och Latinamerika. Under det senaste halvåret har dessutom BITS fått ansvaret för en stor del av vårt samarbete med Östeuropa.

Som ganska ny ledamot av BITS styrelse har jag fått inblickar i BITS verksamhet, som jag också tycker är av generellt intresse för biståndsverksamheten. Den omfattande verksamhet som jag inledningsvis beskrev drivs av en myndighet med endast ett tjugotal anställda. Förklaringen till detta är att myndigheten inom sig endast utför de uppgifter som är av strategisk betydelse för att biståndet skall ge avsedd effekt. Det rör sig alltså om bedömningen av projektförslagen, finansieringen, uppföljningen och utvärderingen. Externa experter anlitas för särskilda uppdrag när man så behöver. Kunskap och teknologi från hela det svenska samhället utnyttjas i samarbete med motsvarande institutioner och grupper i u-länderna.

Detta sätt att organisera biståndsverksamheten lämpar sig särskilt väl för sådana u-länder som har kommit en bit på väg i utvecklingsprocessen, och det lämpar sig också väl för samarbetet med Östeuropa. Det bygger på att man tar till vara det kunnande och de erfarenheter som redan finns i u-länderna och kompletterar det med vad vi från Sverige kan. Verksamheten blir aktuell endast på de områden där länderna måste anlita hjälp utifrån.

Detta innebär i och för sig att man ställer stora krav på de länder man samarbetar med, men denna arbetsform har också stora fördelar. Riskerna för biståndsberoende minimeras, ett entydigt ansvar läggs på dem som genomför projekten, något som är till gagn för slutresultatet. Det skapar också ett engagemang för bistånd i det svenska samhället, i näringsliv och förvaltning, och detta är på sikt utomordentligt viktigt för både biståndet och u-länderna.

BITS har under de senaste åren fått en tydligare biståndsprofil. Detta är delvis en följd av att verksamheten har blivit mer känd i samarbetsländerna och att det därför har kommit fram förslag till samarbete på områden där samarbete tidigare inte har förekommit. Därtill har också medvetna steg tagits för att finna former för att möta även andra biståndsmål än dem som främjar tillväxten. Tillväxtmålet är nog så viktigt, och BITS bör naturligtvis fortsätta att i stor utsträckning ge företräde åt insatser och projekt som har tillväxtbefrämjande syfte. Men även de andra biståndsmålen måste naturligtvis uppmärksammas.

BITS har därför, med utgångspunkt från de resurser och erfarenheter som det svenska samhället erbjuder, också givit hög prioritet åt miljöinsatser. Detta följer naturligt av de satsningar vi i Sverige har gjort på olika miljöförbättrande åtgärder. Detta är erfarenheter vi nu kan utnyttja till fördel för de länder som BITS samarbetar med. BITS samarbetsländer efterfrågar också detta kunnande. De har nått en sådan grad av urbanisering och industrialisering att svenska erfarenheter blir särskilt relevanta. I Östeuropa kommer detta mycket väl till pass.

Genom arbetet i BITS styrelse har jag också kunnat få en översiktlig bild av det engagemang och den vilja som finns i vårt land för att delta i uppbyg-

gandet av nya samhällen i Östeuropa. Det kommer till uttryck i idéer, projektförslag och erbjudanden från enskilda, organisationer, kommuner, myndigheter och företag. Detta är något som vi enligt min mening skall ta till vara och utnyttja. För detta ändamål är ju BITS en alldeles särskilt väl lämpad myndighet.

Jag vill därför gärna ansluta mig fullt ut till vad utskottet uttalar i betänkandet, nämligen att BITS utför en viktig insats inom ramen för det svenska biståndet.

Herr talman! Jag hade utskottsmajoritetens uppdrag att också kommentera en del av alla de 120 reservationer som har fogats till betänkandet. Men de viktigaste frågorna i reservationerna har redan berörts i debatten, och det finns naturligtvis ingen anledning för mig att upprepa vad som redan har sagts. Jag vill därför yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 62 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Folkpartiets tidigare företrädare i debatten har redogjort för de principer som ligger till grund för vårt avståndstagande när det gäller regeringens modell, som går ut på att ta stödet till Östeuropa från biståndsramen. Jag skulle vilja ge de 300 miljonerna en mer konkret innebörd. Ser man till pengarnas andel av 13 miljarder, handlar det naturligtvis bara om drygt 2 %. Felräkningspengar, säger en del, när det gäller ett så stort anslag. Betraktar man pengarna ur perspektivet "hjälp till åtgärder mot miljökatastrofer i Östeuropa", då är 300 miljoner också försvinnande litet. Men ser man det ur u-ländernas perspektiv får 300 miljoner en helt annan innebörd.

För någon tid sedan berättade en läkare från ett sjukhus i Kenya att han där hade två rullar gasbinda till sitt förfogande, för säkerhets skull inlåsta i kassaskåpet. På ett annat sjukhus hade man inget tvättmedel att rengöra sängkläderna på förlossningsavdelningen med. Där hade en bråkdel av 300 miljoner betytt oerhört mycket. En behandling av ögonsjukdomen trakom, som så många barn lider av i u-länderna, kostar ungefär 20 kr.

Om, som någon här tidigare nämnde, en fullastad jumbojet störtade varje minut, då skulle världen uppröras, genast ropa att det var skandal och kräva åtgärder. Men nu är det lika många kvinnor som dör varje minut därför att det saknas förlossnings- och mödra- och hälsovård. Vad skulle inte 300 miljoner betyda i räddade människoliv om bara en liten del satsades på dessa områden?

På grund av regeringens förslag får nu alla dessa angelägna områden klara sig med 300 milj. kr. mindre. Det säger folkpartiet bestämt nej till. Genom att förlägga biståndet till Östeuropa utanför enprocentsramen och genom att disponera biståndspengarna på ett mer effektivt sätt, får vi i folkpartiet utrymme för många, som vi ser det, angelägna områden.

Herr talman! Jag tar först upp våra extra satsningar för att stödja demokratisk utveckling. Trots vad Stig Alemyr sade om svårigheterna att kräva demokrati i våra biståndsländer, är det faktiskt inte acceptabelt att som i Vietnam och Cuba i decennier pumpa in pengar som uppenbarligen går till krigsföring i andra länder. I Cubas fall räckte pengarna t.o.m. till att föra krig på andra sidan jordklotet.

Att hävda demokratimålet betyder inte, Stig Alemyr, att man överger

barn med uppsvällda magar. Men när mottagarlandet fullständigt struntar i medborgarnas möjligheter till påverkan och inflytande och deras mänskliga rättigheter, då måste biståndet ges andra former. Det måste ges genom andra kanaler just för att nå de mest nödlidande.

Att hävda demokratimålet är för oss i folkpartiet också att stödja nya demokratier. Men även på denna punkt är socialdemokraterna ovilliga och tveksamma. Jag tänker på våra förslag att göra Uganda, Filippinerna och Costa Rica till programländer.

Speciellt njugga är socialdemokraterna mot Filippinerna. De accepterar endast att ungefär 10 miljoner förmedlas genom BITS. Utskottets uttalande på s. 134 kan inte ge annat än negativa signaler till Asiens nyaste demokrati. Där skriver man: "Utskottet bedömer att biståndet fungerar väl i den form som hittills använts även om utökade insatser under kommande år inte bör uteslutas."

Varför inte erkänna Filippinernas vilja att själva medverka vid uppbyggnaden av landet och planeringen av hjälpen genom t.ex. Philippine Aid Plan? I folkpartiets motion föreslås flera åtgärder för att stödja Filippinernas demokratiska strävanden. Vi säger: Gör landet till ett programland med en ram på 50 milj. kr. Stöd SAREKs Asienforskning med ytterligare 10 milj. kr., och ge utfästelser till Philippine Aid Plan om stöd i fortsättningen. Och sist, men inte minst: Avskaffa textilbegränsningsavtalet.

Lena Hjelm-Wallén talade tidigare om att det finns ett ökat stöd i världen för demokratisk utveckling och att Sverige ger ett sådant stöd, och hon räknade upp en lång rad länder. Det land som saknades i den raden var faktiskt Filippinerna. Det måste uppenbarligen finnas en orsak till denna njugga inställning. Det skulle vara intressant att få detta utvecklat.

Vi i folkpartiet vill också öka ramen för katastrofbistånd med ytterligare 35 milj. kr. Bakgrunden är naturligtvis de allt flera och allvarliga signalerna om hungersnöd och lidande, ofta i de länder där de totalitära regimerna omöjliggör all reguljär hjälp och där vanstyret nått så långt att de vanliga kanalerna är omöjliga att använda. Som jag sade inledningsvis måste biståndet i sådana situationer ges andra former för att säkert nå dem som bäst behöver det.

Till dessa människor hör, anser folkpartiet, också de handikappade i u-länderna. De är oftast de allra fattigaste av de fattiga och de som mest står utanför. Vi har i vårt i förslag lagt på ytterligare 10 milj. kr. för handikappataganden inom anslaget för särskilda program.

I betänkandet skriver utskottsmajoriteten i det här sammanhanget att: "Utskottet ser positivt på utökade insatser inom detta område – – –", och man avslutar med att säga "om så befinns lämpligt". Det är bara att beklaga att utskottets majoritet inte har funnit att detta är lämpligt. Särskilt märkligt är det att inte centerpartiet stöder det här kravet mot bakgrund av den statistik som Karin Söder väldigt redovisade från talarstolen. Hon sade att de handikappade barnens antal uppgår till 120 miljoner, och av dem är det bara en miljon som får hjälp. Här finns ett tillfälle att stödja folkpartireservationer så att fler av de handikappade barnen kan få del av den hjälp som kommer från i-länderna.

Herr talman! Jag tänkte också något beröra BITS roll i biståndssamarbe-

tet. Nils T Svensson har ju redogjort för det breda arbete som BITS utför. Jag skall inte uppehålla mig kring detta, utan jag vill framför allt framhålla att det är mycket positivt att se att BITS verksamhet nu börjar få en tydligare biståndsinriktning.

Det finns dock flera ytterligare åtgärder som borde genomföras för att förstärka den profilen. Folkpartiet har framför allt pekat på möjligheterna att göra kraftfullare insatser för att stödja miljöförbättrande åtgärder, och vi vill därför öka ramen på det här området. Vi anser också att man i BITS verksamhet i ökad utsträckning måste poängtera demokratimålet och våra krav på respekt för mänskliga rättigheter. Därför har vi också ökat på anslaget med 10 milj. kr. för detta ändamål.

Vi har också tagit initiativ till att BITS under hösten kommer med en redovisning av hur och i vilken utsträckning BITS insatser kommit kvinnor till del i de aktuella samarbetsländerna.

Det finns också ett par negativa inslag inom BITS verksamhet som vi anser bör upphöra. Det gäller dels den totala bindningen till upphandling i svenska företag, dels samarbetet med Cuba. Såsom redovisats så många gånger innebär bundet bistånd ofta att maskiner eller kunskaper blir dyrare och att mottagarna får mindre för pengarna. Bindningen bör därför upphöra.

Det sker en successiv minskning av bundet bistånd, sade Lena Hjelm-Wallén i sitt anförande. Det avspeglas emellertid inte alls hos BITS. Jag väntar därför på Lena Hjelm-Walléns insatser på det här området.

Lena Hjelm-Wallén sade också i sitt anförande att Sveriges stöd till demokratiutveckling och mänskliga rättigheter är väl känt. Samarbetet med Cuba är dock en allvarlig plump i det protokollet. Det är fullständigt omöjligt att bli trodd när vi i andra sammanhang hävdar att vårt arbete för demokrati är framgångsrikt samtidigt som vi fortsätter vårt samarbete med Cuba där det inte finns några som helst tecken på ett ökat inflytande för folket eller en ökad respekt för de mänskliga rättigheterna.

Det är vidare tragiskt att kunna konstatera att några förbättringar i riktning mot demokrati och mänskliga rättigheter i Kina inte alls har skett. Samarbetet är därför fryst.

BITS har också en nyckelroll när det gäller planeringen av insatserna för Östeuropa. Jag återkommer till detta i nästkommande debatt som rör betänkandet om Östeuropa.

Utskottet har tillstyrkt folkpartiets motion om en utredning av u-krediternas effekter, deras utveckling och deras eventuella förändrade utformning. Vi är glada för den uppslutningen från utskottet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de reservationer där folkpartiet finns med.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 63 NILS T SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Ylva Annerstedt berörde den reservation som folkpartiet har om Cuba. Utskottet säger att man självfallet utgår från att BITS i sitt löpande arbete ser till att samarbetsprojekten och u-krediterna är bistånds-

politiskt motiverade såväl i varje enskilt fall som i en totalsyn på verksamheten. Det är således utskottets svar på den fråga som Ylva Annerstedt ställde när det gällde samarbetet med Cuba.

U-krediterna kan man säga mycket om. Vi får inte glömma bort att förutsättningen är att det sker en upphandling i internationell konkurrens, vilket garanterar att man får en ordning som är gynnsam för u-länderna. Men som Ylva Annerstedt också sade har vi i utskottet kommit överens om att tillstyrka det förslag som folkpartiet har fört fram i sin motion, nämligen att låta utreda litet närmare frågan om u-kreditgivningen. Vi får väl se vad som så småningom kan komma fram genom en sådan granskning och studie av detta biståndsinstrument.

Anf. 64 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Nils T Svensson berörde samarbetet med Cuba och utskottets uttalande om detta. Jag förväntar mig då Nils T Svenssons stöd i det kommande budgetarbetet inom BITS och att han tar avstånd från ett fortsatt samarbete med Cuba.

Anf. 65 JAN STRÖMDAHL (vpk):

Herr talman! Jag skall här koncentrera mig till stödet för Afrikas sista koloni. Det gäller Västsahara vars problem kommit i skuggan av händelserna i södra Afrika och kanske framför allt i Östeuropa. Det märks i regeringens förslag och i utrikesutskottets betänkande, där Västsaharafrågan hafsas över rätt betänkligt och i pressens rapportering – även om bl.a. Dagens Nyheter på senare tid delvis har kompenserat tidigare försummelser.

Det västsahariska folket och dess befrielsesträvan Polisario lever och verkar under ytterst besvärliga och delvis omänskliga förhållanden. Sedan 1976 ockuperas större delen av det västsahariska territoriet av Marocko. Marocko bekämpar västsaharierna med en stor och välutrustad armé. Marockanerna har organiserat en kolonial bosättning i de minst ökenlika delarna av landet. Marockansk polis arresterar västsaharier som torteras och fängslas. Många av dem försvinner. Ungdomar tvångsförflyttas.

FN, OAU och Europaparlamentet har fördömt Marockos handlande i Västsahara. En folkomröstning skall genomföras. Men Marocko saboterar, hittills, effektivt alla förberedelser. Nu har Pérez de Cuellar nyligen varit i området och uttalat hopp om att folkomröstningen skall kunna genomföras kring nyåret. Han har också uttalat att man från FN:s sida skall prioritera arbetet med att bli av med den sista kolonin i Afrika.

Sverige stöder Polisario, det är sant. Men samtidigt utbyts vänskapbetygelser och varor med ockupationsmakten Marocko. Marocko får direkt stöd med 46 milj. kr. i bistånd och en u-landskredit på 100 milj. kr. Västsahara och Polisario får ingenting. Det som går såsom stöd till västsaharierna är ett humanitärt bistånd via Rädda barnen och Röda korset direkt till de flyktingläger som finns på algeriskt område.

Vpk kräver i reservation 26 att Sverige omprövar sitt bistånd till Marocko om statsledningen där inte visar sin freds- och förhandlingsvilja. Vad jag har kunnat utläsa och har hört i debatten stöder folkpartiet detta krav. Det har Charlotte Branting uttalat. Centern trodde jag stödde kravet – vi får väl höra

sedan. Jag trodde också att miljöpartiet stödde det. Moderaterna ställer krav på demokrati i mottagarländerna. Det vore då logiskt om man stödde vårt krav. Socialdemokraterna borde naturligtvis också stödja det. I betänkandet framgår det av majoritetsskrivningen att bistånd skall kunna övervägas i fall av allvarliga brott mot folkrätten eller anfallskrig och ockupation. Vad är det annat än allvarliga brott mot folkrätten och ockupation som just nu pågår i Västsahara?

I reservationerna 81 och 82 kräver folkpartiet och vpk direkt stöd till Polisario. Detta har bemötts av Axel Andersson, som försvarar utskottsmajoriteten och säger att det är så bra att kanalisera det humanitära stödet via Rädda barnen och Röda korset. Men det vi har krävt är inte att man skall undandra stödet via organisationerna utan att man skall komplettera stödet via organisationerna med ett stöd direkt till Polisario. Vi menar att det finns en princip som tidigare har accepterats, nämligen att SWAPO och ANC har fått ett direkt stöd. Det borde också nu Polisario kunna få. Det är något egendomligt och inte särskilt hedrande för Sverige att man ger ett direkt stöd till den koloniala ockupationsmakten Marocko men inte anser att man kan ge ett direkt stöd till dem som är koloniserade och ockuperade.

Till sist en helt annan fråga, även om den kan påminna om kvinnornas betydelse i kampen för ett fritt Västsahara. Jag vill yrka bifall till reservation 20 om kvinnobistånd.

Anf. 66 ANITA STENBERG (mp):

Herr talman! Utrikesutskottets betänkande nr 15 är ganska bra, men det hade blivit ännu bättre om miljöpartiets reservationer hade kunnat accepteras av kammaren.

Jag vill lägga till sådant som dess värre inte står i texten. Det är viktigt att fundamentala mänskliga fakta ligger till grund för vårt tänkande om och vår bedömning av bistandsverksamheten. Det har sagts så mycket om pengar, ramar och budget, att kammaren kan ha fått uppfattningen att det huvudsakligen är pengar som saken gäller. Men då har kammaren fått en felaktig uppfattning. Av de behov som människorna i världens alla länder har är de ekonomiska underordnade. Viktigare är fysiska behov som mat, vatten, utrymme och miljö. Kanske ännu viktigare är själsliga behov som värdighet, kärlek, medmänsklighet och hopp. Jag kan inte acceptera det omedelbara svaret att allt detta kan man köpa om man bara har pengar.

När man ger ett fattigt land pengar och tar dess proteiner, dvs. dess matproduktion, som utbyte, försvagar man i själva verket det landet. Det hjälper föga landet om det därigenom kan inhandla olika lyxartiklar, vapen, Coca Cola eller vad nu de styrande prioriterar.

Mycket av den utveckling som vi med vår materialistiska och konsumtionsinriktade kultur själva belastats med vore det bäst för den tredje världen att slippa. Det vore t.ex. bäst för hela världen om alla länder lät bli att driva upp sin nivå av energikonsumtion lika högt som de svenska kraftbolagen med myndigheternas hjälp lyckats driva upp energikonsumtionen i Sverige.

När man säljer vapen till ett utvecklingsland, oberoende av om det är i krig eller inte, ökar man inte livskvaliteten i det landet. Nej, det fordras helt

andra grepp för att verkligen komma åt den världsomspännande kris som vi har skapat. Vi måste helt enkelt följa upp tre olika linjer samtidigt. Vi måste öka medvetandet om var krisen består. Vi måste öka förståelsen mellan folk i alla länder, och vi måste öka graden av lokal självtillit överallt.

Krisen blir akut när hungerkatastrofer härjar och när sjukdomar raderar ut miljontals människor. Dess värre är detta bara följdfeomen av en totalt nedgången miljö, av en överbefolkad jord och av sociala system som ökar orättvisorna.

Vi måste inse krisens natur innan vi kan finna de rätta vägarna att bekämpa den. Det är en satsning på förståelse av och forskning om krisens natur som vi måste prioritera. Förståelsen mellan människor är också alldeles för dålig. Det räcker inte alls att bara se främmande folk på TV. Det räcker inte heller att anslå si eller så många miljarder i biståndsbudgeten.

Personliga kontakter mellan människor i olika länder är det viktigaste för människor i både i-världen och u-världen. Båda sidor har mycket att lära av varandra. Det handlar egentligen mera om kommunikation mellan människor än om att en part hjälper en annan. Det är inte fråga om en envägskommunikation. Det måste vara tvåvägs. Särskilt viktigt är att stödja fadderverksamhet, där personligt ansvar och personliga kontakter skapas. Det gäller fadderskap mellan enskilda människor, familjer, kommuner och stater i i-världen och u-världen.

Jag anser att den lokala självtilliten i små enheter måste bevaras. Jag vill understryka och något utveckla Marianne Samuelssons tidigare anförande på den punkten. Naturliga mönster med relativt lyckliga människor, som lever i små byar och i begränsade regioner bryts i dag ofta sönder av ekonomiska intressen. T.o.m. modern bistandsverksamhet är ofta skyldig till sådana sociala förändringar. Det är verkligen olyckligt och kan inte motiveras med att man önskar en stark ekonomisk tillväxt.

Vi i industrivärlden vet vilket pris vi har fått betala för den ekonomiska tillväxten, särskilt nu under de senaste seklerna. Vi borde förskona resten av världen från den utvecklingen. Endast en väl utvecklad känslighet från dem som handhar bistandsarbetet kan förhindra att de ömtåliga lokala systemen skadas. Tack för ordet.

Anf. 67 BERNDT EKHOLM (s):

Herr talman! När vi behandlade utrikesutskottets anslagsbetänkande UU14 hade jag och några motionärer en motion som handlade om stödet till Östeuropa. På ett sätt kom den motionen litet fel, eftersom den skulle ha passat mycket bättre i det här betänkandet. Därför återkommer jag nu, trots att motionen inte finns i detta betänkande, med några ord i anslutning till den.

Efter en resa som jag gjorde i Baltikum i september förra året – några riksdagsmän härifrån var där – kan jag utan vidare understryka att det är utomordentligt angeläget med stöd till Östeuropa. Det är ingen som helst tvekan om det. Det finns väl inte heller någon i denna kammare som motsätter sig det.

Det är angeläget att stödja den demokratiska utvecklingen, en utveckling mot frihet. Det är ett ord som vi mötte på många olika sätt under resan. Om

det är något som folket på andra sidan, och i och för sig också på södra sidan om Östersjön har fått uppleva så är det ordet frihet. Det är mycket viktigt.

Vi mötte emellertid också en mycket svår ekonomisk situation, på gränsen till ekonomisk misär hos vissa befolkningsgrupper. Vi såg givetvis att miljöförstörelsen var fruktansvärd och att det behövs stora insatser på det området. Det är därför mycket glädjande att regeringen har ansträngt sig för att på mycket kort tid få fram 1 miljard kronor till Östeuropa, till våra grannländer, över tre år.

Diskussionen har gällt – vilket vi också tar upp i vår motion – de nya 900 miljonerna som tas av biståndsmedel. Jag har följt debatten och kunnat konstatera att denna fråga har blivit mycket ingående debatterad, så jag skall försöka fatta mig kort. Det akuta läget gör naturligtvis att det är viktigt att vi vidtar olika åtgärder. Med vetskap om hur besvärlig den ekonomiska situationen är i dag förstår jag att regeringen inte har haft det lätt när det gäller att få fram dessa pengar. Jag kan därför ha en viss förståelse för att man tar dem ur biståndsmedlen, trots att länderna i Östeuropa enligt min uppfattning knappast kan betecknas som u-länder. Många med mig har den uppfattningen och vad jag förstår delar också biståndsministern den uppfattningen. Länderna i Östeuropa uppfyller inte fattigdomskriteriet, de är betydligt mera industrialiserade än u-länderna, befolkningen har en god läskunnighet, och man har inte alls den barnadödlighet som förekommer i u-länderna.

Jag menar ändå att det är angeläget att i fortsättningen undvika att utnyttja biståndsmedel för stödet till Östeuropa. Som motionärer pekar vi på andra finansieringsformer, och vi säger oss också vara beredda att avstå från andra saker i budgeten till förmån för Östeuropa. Efter det att de tre åren har gått menar vi att det inte bör komma i fråga att man använder biståndsmedel till Östeuropa. Vi säger faktiskt också att vi tycker att redan under de kommande åren – således under det andra och tredje året i treårspaketet – bör man göra allt vad man kan för att undvika biståndsmedel. Att använda biståndsmedel innebär ju de facto att vi undanhåller medel från de fattiga länderna. Det kan man aldrig komma runt, även om man talar om en kraftig ökning.

Om man får tolka debatten positivt kan jag säga att det ändå har funnits litet av en öppning. Några av debattörerna från den socialdemokratiska sidan har pekat på att om vi har litet tur med ekonomin kan vi kanske komma undan den tunga bördan, som jag ser det, att under dessa tre år finansiera detta med biståndsbudgeten och att vi kanske skulle kunna hitta andra medel för det andra och tredje året i paketet. Jag tror nämligen inte att vi skall undervärdera den principiella betydelsen av att vi nu tar biståndsmedel till detta ändamål. Det är som på många andra områden – det öppnar för olika grupper i samhället att driva en debatt och säga att nu kan vi använda biståndsmedel för både det ena och andra ändamålet. Vi har kunnat se på flyktingsidan hur lätt det är att få i gång en debatt som kan bli skev. Det är därför mycket viktigt att vi tar allvarligt på den här frågan, även om beloppet 300 milj. kr. över tre år naturligtvis är relativt ringa.

Med anledning av den motion som behandlades i utrikesutskottets förra betänkande, vill jag nu på detta sätt vädja till regeringen att till varje pris försöka undvika en fortsatt finansiering över biståndsanslaget så att vi kan

använda de pengarna till de verkligt fattiga länderna och för att vi skall kunna slippa den debatt som vi annars förmodligen får ta.

Jag vill även passa på och säga något om en annan motion som jag har med i detta betänkande. Den handlar om att vi skall vidta ytterligare handelspolitiska åtgärder för att främja en ökad import till Sverige från de av Israel ockuperade områdena, Västbanken och Gaza. Jag har gjort flera resor i dessa områden. Särskilt vid den senaste resan fick vi riksdagsmän starka uppmaningar att försöka medverka till att vi får en ökad handel till stånd mellan Sverige och de palestinska områdena. E.G. har gjort stora sådana ansträngningar, och det är inte mer än riktigt att vi också försöker göra det. Därför tycker jag att det är positivt att utskottet markerar att man delar denna uppfattning och pekar på importkontoret för u-landsprodukter och de insatser som det gör. Jag kan bara hoppas att vi följer upp detta, så att vi får till stånd en ökad handel med palestinierna. Utöver alla andra stöd som vi ger till dem behöver de detta stöd.

Med dessa ord hoppas jag att frågan om biståndet till Östeuropa och stödet till palestinierna skall få en positiv lösning.

Anf. 68 RAGNHILD POHANKA (mp):

Herr talman! Tänk globalt och handla lokalt är honnörssord för Framtiden i våra händer. Då tänker man kanske att det inte hör hemma i denna utrikesdebatt om biståndet. Men det passar faktiskt bra även i den debatten. Vi måste allt oftare tänka globalt, både politiskt, solidariskt och miljömässigt. Varje hot och varje god utveckling i dag har långt större återverkan på samtliga delar av jordklotet jämfört med tidigare händelser. Och vi vet om det. När vi gör stora kalhyggen i Sverige resp. ökar eller minskar freonutsläppen har det betydelse för långt större områden än de närboende. Det har t.o.m. betydelse för områden utanför Sverige.

Vår biståndspolitik kan vi tala om med stolthet i den meningen att vi faktiskt satsar stora resurser i form av både människor, kunskande och pengar. Dock har vi i miljöpartiet vissa krav och viss kritik att framföra.

Marianne Samuelsson har redogjort för vårt nya biståndsmål, självtillit, våra krav vad gäller skuldkrisen och bundet bistånd. Hon har också redogjort för vår grundsyn i fråga om u-landsbistånd. Det gäller t.ex. satsningen på Östeuropa, där vi vill satsa mycket pengar utöver de i budgeten angivna.

Jag yrkar bifall till alla reservationer där Marianne Samuelssons namn står ensamt eller tillsammans med andra partiers representanter. Vidare yrkar jag bifall till motion UU222, yrkande 1 samt motion UU82.

I motion UU222 om vårt medlemskap i Världsbanken kräver vi att nya riktlinjer skall antas för Världsbanken i de fall där stöd endast beviljas till ekologiska och humana, långsiktiga projekt. Om inte detta sker anser jag att Sverige skall utträda ur Världsbanken och i stället använda de anslagna pengarna till lämpliga u-landssatsningar.

Varför anser jag det? Jo, därför att Världsbanken stöder projekt som gör människor hemlösa – en miljon i Indien om Narmadaprojektet byggs ut i sin helhet. Vart skall dessa människor ta vägen? Vi kan inte ta emot dem.

En annan fråga gäller Indonesiens folkomflyttningsprogram. Det är en lik-

nande satsning som bl.a. Världsbanken har varit med om att göra. Har handlar det om att göda multinationella bolag.

Det har i dag förts en lång debatt om Världsbanken, men som motionär anser jag att det är viktigt att ytterligare diskutera den frågan. Att påtvinga ett u-land vår ekonomi kan bli förödande för landet i fråga. Jag kan vidare nämna satsningen på ett kärnkraftverk på Filippinerna som byggs på en vulkan.

De satsningar som har gjorts i Brasilien omfattar alla dessa moment. Det förekommer folkomflyttningar, vägbyggen, skövling av regnskogar och en enorm järnmalsbrytning. Vi vet att skogarna aldrig kommer att växa upp igen.

En annan mycket viktig fråga gäller sambandet mellan mänskliga rättigheter och ekonomi. I-ländernas iver att exploatera tillgångar i tredje världen tvingar ofta människor, mest urbefolkningen, att flytta från sina boplatser. Ofta är det liktydigt med ett utdraget folk mord.

Motivet för dessa mestadels storskaliga projekt sägs vara att höja levnadsstandarden i landet. Man ser dock samtidigt nogsamt till att inte själv förlora på affären. Man frilägger, som jag nyss sade, mark för odling genom att hugga ned regnskogen i Brasilien. Ett annat exempel är de kraftverksbyggen som nämnts. Penanerna har inte kvar något område att leva i sedan regnskogen huggits ned. Även andra indianstammar i Sydamerika har rönt samma öde.

Här har Internationella valutafonden och Världsbanken, som beviljar lån till många sådana projekt, ett stort ansvar. Kan Sverige som medlem egentligen påverka de beslut som ofta drabbar miljontals försvarslösa människor? Om inte, bör Sverige lämna dessa organ och befria sig från åtminstone en besvärande dubbelmoral.

De länder som har haft demokratiska val och försöker stabilisera sig befinner sig i en särskilt besvärlig situation. Det gäller t.ex. Nicaragua. Där förhandlar man med både svenska och internationella organ, bl.a. med FN:s representanter i Managua, om hur hjälpen skall utformas. Det talas om att de som återvänder skall få 500 dollar per familj för att ha möjlighet att starta på nytt. Det gäller sådana som återvänder från utlandet och de som tillhört contras. Det finns också misquitoindianer och andra.

Människor som man inte tänkt så mycket på i det sammanhanget är flyktingar inom landet, de som flytt från sina hem på grund av contras härjningar. Sverige kan utöva påverkan så att dessa blir berättigade till samma hjälp. De har flytt från sina hem, ofta till städernas slumområden, och har haft ett mycket fattigt och svårt liv under ett antal år.

Nicaragua behöver vårt stöd. Man behöver som alltid stål till machetes, slipstenar och takplåt. Men man behöver också mediciner, skolmaterial och fortsatt hjälp på alla områden.

Skogsplantering är som överallt oerhört betydelsefull, och på ett par år kan plantan ha vuxit till ett träd. Här är det därför lättare att motivera trädplantering än det är på nordligare breddgrader. Inom tio år kan de som planterat träden, själva få glädje av dem. Efter en orkan år 1988 förlorade Nicaragua 25 % av sin skog. Där finns alltså enormt med arbete att utföra.

Jag tycker att svenska kommuner skulle uppmuntras att ha vänorter i ett u-land som Nicaragua.

Under de senaste 40 åren har vi lyckats förstöra miljön mer än vad hela mänskligheten dessförinnan lyckats med. Jag skall säga något om kärnkrafts-offren i Tjernobyli. Miljöpartiet har anslagit 1 miljard kronor till miljösatser i öststaterna. Jag anser att det viktigaste vi kan göra där är att hjälpa offren för Tjernobylikatastrofen. Det finns beräkningar som visar att en miljon människor kommer att dö i cancer som en följd av denna katastrof. Många av dem är barn. De bor kvar i de nedsmittade områdena och måste alltså flyttas därifrån för att ha en chans att överleva. Man behöver också mediciner och över huvud taget medicinsk utrustning.

Vitryssland och Ukraina kan inte gälla som u-länder. Ändå lever många människor där under värre förhållanden än i många u-länder. Genom solidaritet, bistånd och en riktig politik kan i världen hjälpa u-världen till en framtid. Men i de radioaktivt nedsmittade områdena finns ingen framtid.

Satsa på mediciner och i detta fall på folkomflyttningar, något som jag nyss talade emot. Men här är det fråga om positiv folkomflyttning. Det handlar nämligen om att rädda människor till ett värdigt liv. Allt som kan göras måste göras. För att visa vår solidaritet och verkligen ta på allvar de risker som finns i världen för ytterligare kärnkraftskatastrofer måste vi avveckla den livsfarliga kärnkraften. Då kan vår jord och människorna på den få en framtid.

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Mom. 1 (biståndet till Östeuropa)

Först biträdades reservation 1 av Pär Granstedt m.fl. med 84 röster mot 23 för reservation 2 av Bengt Hurtig. 197 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 198 röster mot 111 för reservation 1 av Pär Granstedt m.fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Gullan Lindblad (m) anmälde att hon avsett att rösta ja men markerats ha röstat nej.

Mom. 2 (biståndets framtida storlek)

Först biträdades reservation 3 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg – som ställdes mot reservation 4 av Bengt Hurtig – med acklamation.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 235 röster mot 53 för reservation 3 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg. 21 ledamöter avstod från att rösta.

Eva Björne (m) anmälde att hon avsett att avstå från att rösta men markerats ha röstat ja.

Mom. 3 (det bilaterala biståndets andel)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (införande av ett sjätte biståndsmål)

Utskottets hemställan bifölls med 292 röster mot 18 för reservation 6 av Marianne Samuelsson.

Mom. 6 (solidaritet med de fattiga)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Marianne Samuelsson – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (utveckling mot demokrati och marknadsekonomi)

Utskottets hemställan bifölls med 250 röster mot 60 för reservation 8 av Alf Wennerfors m.fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 8 (nya mått för utveckling)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 12 och 13 (utomeuropeisk miljöfond och internationell beskattning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Pär Granstedt m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 19 (demokratimålet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Alf Wennerfors m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 21 (institut för demokrati och mänskliga rättigheter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 12 av Alf Wennerfors m.fl. i motsvarande del, *dels* reservation 13 av Ingemar Eliasson och Karl-Göran Biörsmark i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 22 (oberoende rapporter om demokrati och mänskliga rättigheter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Ingemar Eliasson och Karl-Göran Biörsmark i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 23 (särskilt anslag för demokratibistånd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Alf Wennerfors m.fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 26 (skuldavskrivning)

Först biträdde reservation 18 av Pär Granstedt och Birgitta Hambræus i motsvarande del med 57 röster mot 18 för reservation 14 av Marianne Samuelsson. 234 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 236 röster mot 76 för reservation 18 av Pär Granstedt och Birgitta Hambræus i motsvarande del.

Mom. 27 (metoder att lösa skuldkrisen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 18 av Pär Granstedt och Birgitta Hambræus i motsvarande del, *dels* reservation 15 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 28 (deltagande i strukturanpassningsprogram)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 18 av Pär Granstedt och Birgitta Hambræus i motsvarande del, *dels* reservation 16 av Bengt Hurtig och Marianne Samuelsson – bifölls med acklamation.

Mom. 29 (förändring av strukturanpassningsprogram)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 18 av Pär Granstedt och Birgitta Hambræus i motsvarande del, *dels* reservation 17 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 30 och 31 (sociala effekter av skuldsanering och u-ländernas exportmöjligheter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 18 av Pär Granstedt och Birgitta Hambræus i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 32 (multinationella företag)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 19 av Marianne Samuelsson – bifölls med acklamation.

Mom. 36 (kvinnobistånd)

Utskottets hemställan bifölls med 237 röster mot 72 för reservation 20 av Karl-Göran Biörsmark m.fl.

Mom. 42 (programlandssamarbete)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 21 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg, *dels* reservation 22 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 43 (projektinriktat bistånd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 23 av Alf Wennerfors m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 44 (obundet bistånd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 24 av Karl-Göran Biörsmark m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 46 (avbrytande av bistånd till odemokratiska regimer)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 25 av Alf Wennerfors m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 47 (fortsatt bistånd till Marocko)

Utskottets hemställan bifölls med 281 röster mot 28 för reservation 26 av Bengt Hurtig. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 48 (biståndsutredningar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 27 av Pär Granstedt m.fl., *dels* reservation 28 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 50 (bidrag till UNDP)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 29 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 51 (bidrag till UNFPA)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 29 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg i motsvarande del, *dels* reservation 30 av Marianne Samuelsson – bifölls med acklamation.

Mom. 52–54 (bidrag till UNICEF, UNRWA och UNHCR)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 29 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 55 och 56 (bidrag till IPPF och ITC)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 31 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 57 (bidrag till miljöfonder)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 32 av Marianne Samuelsson – bifölls med acklamation.

Mom. 58 (bidrag till multilaterala miljöinsatser)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 33 av Pär Granstedt och Birgitta Hambræus – bifölls med acklamation.

Mom. 59 (bidrag till internationella läskunnighetsåret)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 34 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg – bifölls med acklamation.

Mom. 60 (Världsbankens verksamhet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 35 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 61 (Världsbankens miljöhänsyn)

Utskottets hemställan – som ställdes mot utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till yrkande I i motion U222 av Ragnhild Pohanka och Eva Goës – bifölls med acklamation.

Mom. 62 (skapande av en FN-bank)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 36 av Bengt Hurtig och Marianne Samuelsson – bifölls med acklamation.

Mom. 63 (medel för östsamarbete)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 37 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg – bifölls med acklamation.

Mom. 64 (utträde ur IFC)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 38 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

*Internationellt
utvecklings-
samarbete*

Mom. 72 (medelsram för Angola)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 39 av Alf Wennerfors m.fl., *dels* reservation 40 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 73 (medelsram för Botswana)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 41 av Alf Wennerfors m.fl., *dels* reservation 42 av Pär Granstedt m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 75 (medelsram för Etiopien)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 43 av Alf Wennerfors m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 76 (medelsram för Guinea-Bissau)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 44 av Alf Wennerfors m.fl., *dels* reservation 45 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 77 (medelsram för Kap Verde)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 46 av Alf Wennerfors m.fl., *dels* reservation 47 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 78 (medelsram för Kenya)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 48 av Alf Wennerfors m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 79 (medelsram för Lesotho)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 49 av Alf Wennerfors m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 80 (medelsram för Moçambique)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 50 av Alf Wennerfors m.fl., *dels* reservation 51 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 81 (inriktningen av biståndet till Namibia)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 52 av Alf Wennerfors m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 82 (medelsram för Namibia)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 53 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg – bifölls med acklamation.

Mom. 83 (utvärdering av biståndet till Tanzania)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 54 av Alf Wennerfors m.fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 84 (medelsram för Tanzania)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 54 av Alf Wennerfors m.fl. i motsvarande del, *dels* reservation 55 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 85 (medelsram för Zambia)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 56 av Alf Wennerfors m.fl., *dels* reservation 57 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 86 (medelsram för Zimbabwe)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 58 av Alf Wennerfors m.fl., *dels* reservation 59 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 87 (medelsram för Bangladesh)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 60 av Alf Wennerfors m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 88 (medelsram för Indien)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 61 av Alf Wennerfors m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 89 (medelsram för Laos)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 62 av Alf Wennerfors m.fl., *dels* reservation 63 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 90 (medelsram för Sri Lanka)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 64 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 91 (medelsram för Vietnam)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 65 av Alf Wennerfors m.fl., *dels* reservation 66 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg, *dels* reservation 67 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 93 (inriktning av biståndet til Vietnam)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 68 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 94 (medelsram för Nicaragua)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 69 av Alf Wennerfors m.fl., *dels* reservation 70 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 96 (medelsram för humanitärt bistånd i Afrika)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 71 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg, *dels* reservation 72 av Pär Granstedt och Birgitta Hambraeus i motsvarande del, *dels* reservation 73 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 97 (inriktning av humanitärt bistånd i Afrika)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 72 av Pär Granstedt och Birgitta Hambraeus i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Prot. 1989/90:113

2 maj 1990

*Internationellt
utvecklings-
samarbete*

Mom. 100 (anslag för humanitärt bistånd i Asien)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 74 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg, *dels* reservation 75 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 101 (medelsram för regionala insatser i Centralamerika)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 76 av Alf Wennerfors m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 102 (medelsram för katastrofbistånd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 77 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg, *dels* reservation 78 av Pär Granstedt och Birgitta Hambraeus – bifölls med acklamation.

Mom. 103 (humanitärt bistånd till Afghanistan)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 79 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg – bifölls med acklamation.

Mom. 104 (katastrofhjälp i Etiopien)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 80 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 106 (humanitärt bistånd i Västra Sahara)

Först biträdde reservation 81 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg – som ställdes mot reservation 82 av Bengt Hurtig – med acklamation.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 239 röster mot 69 för reservation 81 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg. 4 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 108 (medelsram för bistånd genom enskilda organisationer)

Först biträdde reservation 83 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg i motsvarande del med 36 röster mot 18 för reservation 84 av Marianne Samuelsson. 257 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 259 röster mot 52 för reservation 83 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 109 (framtida storlek av anslagsposten för enskilda organisationer)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 83 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 111 (befrielse från egeninsats)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 85 av Marianne Samuelsson – bifölls med acklamation.

Mom. 112 (administrativa kostnader och myndighetsintyg)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 86 av Marianne Samuelsson – bifölls med acklamation.

Mom. 118 (särskilt miljöbistånd till Indokina)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 87 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 120 (medelsram för särskilda miljöinsatser)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 88 av Alf Wennerfors m.fl., *dels* reservation 89 av Pär Granstedt och Birgitta Hambræus, *dels* reservation 90 av Bengt Hurtig, *dels* reservation 91 av Marianne Samuelsson – bifölls med acklamation.

Mom. 121 (medelsram för Särskilda program)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 92 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg, *dels* reservation 93 av Marianne Samuelsson – bifölls med acklamation.

Mom. 122 (medelsram för Särskilda program – aids-insatser)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 94 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 123 (medelsram för Särskilda program – anpassad teknik)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 95 av Pär Granstedt och Birgitta Hambræus – bifölls med acklamation.

Mom. 125 (information genom SIDA)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 96 av Alf Wennerfors m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 129 (anslaget Utvecklingssamarbete genom SIDA)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 97 av Alf Wennerfors m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 130 och 131 (medelsram för U-landsforskning och SAREC:s verksamhet i Asien)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 98 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg, *dels* reservation 99 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 132 (forskning om cassava)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 100 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 134 (inrättande av särskilda anslag för BITS)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 101 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg – bifölls med acklamation.

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

*Internationellt
utvecklings-
samarbete*

Mom. 135 (BITS samarbete med Cuba)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 102 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg – bifölls med acklamation.

Mom. 138 (medelsram för u-krediter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 103 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg, *dels* reservation 104 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 139 (bindningen av BITS tekniska bistånd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 105 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg – bifölls med acklamation.

Mom. 142 (medelsram för Projektbistånd till vissa länder)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 106 av Alf Wennerfors m.fl., *dels* reservation 107 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg i motsvarande del, *dels* reservation 108 av Pär Granstedt och Birgitta Hambræus, *dels* reservation 109 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 143 (vissa samarbetsprojekt i Baltikum och Östeuropa)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 107 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 144 (bistånd till Filippinerna)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 110 av Karl-Göran Biörsmark och Håkan Holmberg, *dels* reservation 111 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 145 (projektbistånd till Namibia)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 112 av Alf Wennerfors m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 146 (medelsram för insatser i skuldyngda länder)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 113 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 150 (myndighetsanslag för SIDA)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering – som ställdes mot utskottets hemställan med den ändring i motiveringen som föreslagits i reservation 115 av Alf Wennerfors m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 152 (medelsram för Sandö U-centrum)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 116 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 153 (SAREC:s myndighetsanslag)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 117 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Mom. 154 (Nordiska Afrikainstitutet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 118 av Bengt Hurtig – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

4 § Ajournering

Kammaren beslöt kl. 16.32 på förslag av tredje vice talmannen att ajournera förhandlingarna till kl. 16.45.

5 § Återupptagna förhandlingar

Förhandlingarna återupptogs kl. 16.45 under ledning av tredje vice talmannen.

6 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 26 april

Företogs till avgörande kulturutskottets betänkande 1989/90:KrU21, finansutskottets betänkande 1989/90:FiU15 samt försvarsutskottets betänkanden 1989/90:FöU7 och FöU6 (beträffande debatten i dessa ärenden, se prot. 110).

Kulturutskottets betänkande KrU21

Mom. 2 (anslagsposten Vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Ingrid Sundberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (anslagsposten Insatser mot luftförorenings- och försurningsskador)

Utskottets hemställan bifölls med 160 röster mot 149 för reservation 2 av Ingrid Sundberg m.fl.

Mom. 5 (anslagsposten Information och utvecklingsverksamhet m.m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Jan Hyttring och Stina Gustavsson – bifölls med acklamation.

Mom. 6 (viss inventering av fornlämningar m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 271 röster mot 37 för reservation 4 av Jan Hyttring och Stina Gustavsson.

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

Mom. 10 (kostnaderna för bevakning av de centrala museerna)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Åke Gustavsson m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (medel för förstärkning av utställningsverksamhet m.m. vid Nordiska museet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 8 av Elisabeth Persson, *dels* reservation 9 av Kaj Nilsson – bifölls med acklamation.

Mom. 13 (utvecklingsplan för arkitekturmuseet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Kaj Nilsson – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (medel för arkitekturmuseet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Kaj Nilsson – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (stöd till bevarande av kulturhistoriskt värdefulla segelfartyg)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Kaj Nilsson – bifölls med acklamation.

Mom. 20 (anslagsposten Statens konstmuseer)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 15 av Ingrid Sundberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 21 (fördelningen av medel för utveckling av centralmuseernas verksamhet)

Utskottets hemställan bifölls med 250 röster mot 60 för reservation 16 av Ingrid Sundberg m.fl.

Mom. 22 (anslagsposten Utveckling av centralmuseernas verksamhet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 17 av Ingrid Sundberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 23 (bidrag till vandringsutställningar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 18 av Jan Hyttring och Stina Gustavsson – bifölls med acklamation.

Mom. 27 (anslagsposten Arbetets museum)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 22 av Jan-Erik Wikström m.fl., *dels* reservation 21 av Ingrid Sundberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 28 (konstmuseet Arkiv för dekorativ konst)

Utskottets hemställan bifölls med 255 röster mot 55 för reservation 23 av Jan-Erik Wikström m.fl.

Mom. 32 (tilläggsbelopp för naturvårdstjänster och friluftsmuseiverksamhet m.m.)

Först biträdde reservation 28 av Elisabeth Persson med 32 röster mot 19 för reservation 29 av Kaj Nilsson. 260 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 271 röster mot 19 för reservation 28 av Elisabeth Persson. 20 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 33 (grunder för fördelningen av nya grundbelopp)

Utskottets hemställan bifölls med 250 röster mot 60 för reservation 30 av Ingrid Sundberg m.fl.

Mom. 35 (anslag till Riksutställningar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 33 av Ingrid Sundberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Finansutskottets betänkande FiU15

Utskottets hemställan bifölls.

Försvarsutskottets betänkande FöU7

Mom. 4 (tillsättande av två utredningar för bedömning av hotbilden)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Carl Frick – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (tillsättande av en säkerhetspolitisk utredning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Gunhild Bolander och Ingvar Karlsson i Bengtsfors – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (utredning för införande av allmän värtjänst)

Utskottets hemställan bifölls med 291 röster mot 18 för reservation 3 av Carl Frick.

Mom. 12 (utredning om säkerhets- och sårbarhetsfrågorna i datasamhället)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Kerstin Ekman och Hans Lindblad – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (fond för landsbygdsutveckling)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Carl Frick – bifölls med acklamation.

Mom. 15 (Kopparbergs läns inordnande i Nedre Norrlands civil- och militärområden)

Utskottets hemställan bifölls med 168 röster mot 137 för reservation 6 av Arne Andersson i Ljung m.fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

Mom. 20 (fastställande av utgiftsramen för det militära försvaret budgetåret 1990/91)

Först biträdades reservation 9 av Jan Jennehag med 23 röster mot 18 för reservation 10 av Carl Frick. 266 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter biträdades reservation 8 av Gunhild Bolander och Ingvar Karlsson i Bengtsfors med 38 röster mot 20 för reservation 9 av Jan Jennehag. 252 ledamöter avstod från att rösta.

Därpå biträdades reservation 7 av Arne Andersson i Ljung m.fl. med 62 röster mot 37 för reservation 8 av Gunhild Bolander och Ingvar Karlsson i Bengtsfors. 209 ledamöter avstod från att rösta.

Slutligen bifölls utskottets hemställan med 176 röster mot 59 för reservation 7 av Arne Andersson i Ljung m.fl. 75 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 23 (lika regler för det civila och det militära försvaret avseende kompensation för underskridande av planeringsramar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Gunhild Bolander och Ingvar Karlsson i Bengtsfors – bifölls med acklamation.

Mom. 24 (fastställande av ekonomisk ram för totalförsvarets civila del för budgetåret 1990/91)

Först biträdades reservation 12 av Gunhild Bolander och Ingvar Karlsson i Bengtsfors – som ställdes mot *dels* reservation 13 av Jan Jennehag, *dels* reservation 14 av Carl Frick – med acklamation.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 231 röster mot 58 för reservation 12 av Gunhild Bolander och Ingvar Karlsson i Bengtsfors. 21 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 25 (omfördelning inom den ekonomiska ramen för totalförsvarets civila del för budgetåret 1990/91)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 15 av Arne Andersson i Ljung m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 36 (ändring av beslut att lägga ned I 3 i Örebro och I 17 i Uddevalla)

Utskottets hemställan bifölls med 182 röster mot 124 för reservation 26 av Arne Andersson i Ljung m.fl. i motsvarande del. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 37 (ändring av beslut att lägga ned I 11 i Växjö)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 26 av Arne Andersson i Ljung m.fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 38 (antalet armébrigader m.m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 27 av Arne Andersson i Ljung m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 39 (behållande av P 6 i Kristianstad som fredsförband)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 28 av Arne Andersson i Ljung m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 40 (ändring av beslut att lägga ned T 4 i Hässleholm)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 29 av Carl Frick – bifölls med acklamation.

Mom. 43 (ubåtsskyddet m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 247 röster mot 62 för reservation 30 av Arne Andersson i Ljung m.fl.

Mom. 54 (höjd dagersättning)

Utskottets hemställan bifölls med 270 röster mot 37 för reservation 31 av Jan Jennehag. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 55 (värnpliktigas försäkringsskydd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 32 av Kerstin Ekman och Hans Lindblad – bifölls med acklamation.

Mom. 57 (samlevnadsundervisning i den militära befälsutbildningen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 33 av Kerstin Ekman och Hans Lindblad – bifölls med acklamation.

Mom. 60 (värnpliktigas resor)

Utskottets hemställan bifölls med 270 röster mot 38 för reservation 34 av Jan Jennehag och Carl Frick. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 63 (försvarets mark och byggnader i Stockholmsområdet)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering – som ställdes mot utskottets hemställan med godkännande av den i reservation 35 av Arne Andersson i Ljung m.fl. föreslagna ändringen i motiveringen – bifölls med acklamation.

Mom. 65 (JAS 39-projektet)

Utskottets hemställan bifölls med 268 röster mot 38 för reservation 36 av Jan Jennehag och Carl Frick. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 67 (kris- och krigsperioders längd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 37 av Gunhild Bølander och Ingvar Karlsson i Bengtsfors – bifölls med acklamation.

Mom. 68 (organisationen av de civila delarna av totalförsvaret)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 38 av Gunhild Bølander m.fl. – bifölls med acklamation.

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 39 av Jan Jennehag och Carl Frick – bifölls med acklamation.

Mom. 85 (lokalisering av civilbefähhavarens kansli i Mellersta civilområdet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 40 av Arne Andersson i Ljung m.fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Försvarsutskottets betänkande FöU6

Mom. 2 (rätten att ta del av allmän handling)

Utskottets hemställan bifölls med 265 röster mot 41 för reservation 1 av Kerstin Ekman och Hans Lindblad.

Mom. 3 (fordon som skyddsobjekt)

Utskottets hemställan bifölls med 246 röster mot 60 för reservation 2 av Arne Andersson i Ljung m.fl.

Mom. 4 (ersättning vid tillträdesförbud)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Arne Andersson i Ljung m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (militär personal vid bevakning av skyddsobjekt)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Arne Andersson i Ljung m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 6 (bestämmelser om militära skyddsområden)

Utskottets hemställan bifölls med 287 röster mot 19 för reservation 5 av Jan Jennehag.

Mom. 16 (trafiken med utländska långtradare)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Arne Andersson i Ljung m.fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls

7 § Beslut om uppskjuten votering av kvällsärenden

På förslag av tredje vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under aterstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av morgondagens arbetsplenum.

Förste vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar.

8 § Samarbete med Baltikum, Central- och Östeuropa

Föredrogs
utrikesutskottets betänkande
1989/90:UU16 Samarbete med Baltikum, Central- och Östeuropa.

Anf. 69 MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Fru talman! Frihetens och de folkliga revolternas historiska år 1989, när människorna i land efter land kastade av sig de kommunistiska bojorna, har efterträts av de demokratiska valens 1990. I Estland, Lettland och Litauen, i Östtyskland och Ungern, i Slovenien och Kroatien har medborgarna redan gått till valurnorna för att välja sina legitima företrädare. Nu förestår val i bl.a. Rumänien, Tjeckoslovakien och Bulgarien.

En ny europeisk politisk karta är på väg att växa fram. Nya samarbetspartners, också för oss här i Sverige, är på väg att etablera sig. Redan efter de val som har hållits står det klart att Central- och Östeuropas folk lägger sin röst för ett systemskifte till marknadsekonomi, baserad på privat äganderätt och privata företag. De önskar leva i ett demokratiskt, pluralistiskt samhälle efter västerländsk förebild. Och de röstar i betydande utsträckning på borgerliga partier. För kommunisterna går det uruselt i valen och för socialistiska partier av varierande schatteringar påfallande dåligt.

Också Sverige måste bejaka den önskan som de nya reformländerna i Östeuropa nu uttrycker om att få hjälp med kunskap, utbildning och praktisk erfarenhet av hur ett demokratiskt rättssamhälle och en marknadsekonomi fungerar och byggs upp.

Det kan kännas ganska förvånande att höra den estniske politikern och kommunistiske partimedlemmen Indrek Toome i Stockholm plädera för svenskt stöd till ett marknadsekonomiskt institut i Tallinn, men det är samtidigt ett uttryck för den nya europeiska realiteten: Den kommunistiska planhushållningen har visat sin oförmåga att producera annat än ofrihet och fattigdom, och nu vänder sig människorna till demokratin och marknadsekonomin.

Det är för Europa i sin helhet en stor uppgift att hjälpa de nya demokratierna i öst till utveckling och välstånd. Det är i detta sammanhang att välkomna att den Europeiska gemenskapen, EG, getts en samordnande roll av de västliga insatserna. EG och dess medlemsländer besitter en finansiell tyngd och kraft, som kommer att behövas för att möta behovet av hjälp österifrån. EG är också på väg att i form av särskilda associationsavtal erbjuda reformländerna ett brett samarbete.

Enligt moderat uppfattning är det viktigt att också Sverige visar sin beredvillighet att delta i den europeiska samordningen av utvecklingshjälpen österut. Vi bör delta i finansieringen av den europeiska utvecklingsbanken, EBRD, och i de skuldåtgärder i olika former som nu förbereds. Den s.k. 24-gruppen är t.ex. inbjuden att delta i ett lån som EG lagt upp för Ungern.

Tidigare i denna kammare har jag kritiserat regeringen för senfärdighet i utarbetandet av en svensk Östeuropapolitik. Kritiken kvarstår även om situationen har blivit något mera löftesrik genom de initiativ som tagits i vår,

*Samarbete med
Baltikum, Central-
och Östeuropa*

särskilt då tillsättandet av en Östeuropadelegation, vilken skall var ett samrådsorgan mellan regeringen, myndigheter, näringsliv och organisationer. Det är min erfarenhet att det finns en stor beredskap och ett stort intresse ute i det svenska samhällslivet för att engagera sig i projekt och olika former av utbyte med reformländerna i Östeuropa. För att dessa många insatser skall komma till stånd krävs det ofta någon form av bidrag till finansieringen.

Fru talman! Sverige måste i sina kontakter med östländerna ge klart uttryck för att vad som krävs är en snabb övergång till marknadsekonomi inom ramarna för ett demokratiskt rättssamhälle. Även om denna övergång kommer att medföra påfrestningar så är det samtidigt enda sättet att åstadkomma den ekonomiska tillväxt som behövs för att möta människornas förväntningar om förbättrade levnadsvillkor. På annat sätt kan resurser inte heller frigöras för att förbättra den katastrofalt försummade miljön och andra eftersatta sektorer, t.ex. hälsovården. Någon s.k. tredje väg mellan den kommunistiska kommandoekonomin och den liberala marknadsekonomi finns inte. Att över huvud taget tala om någon tredje väg när den kommunistiska vägen så i grunden avslöjat sin omänsklighet är ju i sig en besynnerlighet. Det vore intressant att veta om svensk socialdemokrati avser att fortsätta att missionera för den tredje vägens politik i Östeuropa efter det att socialdemokraterna själva varit tvungna att så klart erkänna sina misslyckanden här hemma.

Ett klart uttalat stöd för marknadsekonomska reformer återfinns också i de akter som antogs vid den Europeiska säkerhetskonferensens, ESK:s, ekonomiska konferens som avslutades i Bonn den 11 april i år. De som deltog i konferensen frapperades av de bitvis mycket långtgående åtaganden i marknadsekonomska riktning som gjordes av Sovjetunionen och de övriga östeuropeiska reformländerna. Man vill verka för ett fritt flöde av handel, kapital och investeringar och för obehindrad "hemtagning" av vinstmedel i konvertibla valutor. Dessutom konstaterar man att det föreligger ett nära samband mellan politisk pluralism och en fungerande marknadsekonomi.

Den operativa delen av slutdokumentet anger mera i detalj hur det ekonomiska samarbetet mellan de 35 ESK-länderna i framtiden skall gestalta sig. Utgångspunkten är även här den fria marknaden byggd på det privata företagandet.

Fru talman! Sverige har ett särskilt ansvar att stödja våra nära grannar, de baltiska broderfolken, i deras strävan efter frigörelse och politisk och ekonomisk utveckling och självständighet. Det är därför vi till värriksdagen har föreslagit att Sverige inom ramen för sin Östeuropapolitik upprättar ett särskilt samarbetsprogram för Baltikum till vilket vi inledningsvis velat anslå 100 milj. kr. Vi beklagar att vi inte fått stöd för detta förslag, och vi kan endast konstatera att händelseutvecklingen i Baltikum på senare tid understrukt behovet av särskilda svenska insatser. En svensk diplomatisk närvaro i Vilnius måste snarast upprättas, och jag påminner om vårt förslag tidigare under värriksdagen om att utlandsradion måste få möjlighet att sända också på litauiska.

Liksom i fråga om övriga Östeuropa måste Sverige vara berett att dela med sig av sin kunskap och kompetens, sina företagarditioner och institutionella traditioner. Balter bör inbjudas för studier och praktik till svenska

universitet, organisationer och företag. Kulturutbytet mellan Baltikum och Sverige måste få ökat stöd. Anslaget på 100 milj. kr. bör kunna användas till bl.a. konsult hjälp och projekt som hindrar miljöförstörelsen, teknisk utrustning och litteratur till universitet och högskolor, ett stipendieprogram för studier och praktik i Sverige samt ett skolungdomsutbyte. Vi menar att det föreslagna marknadsekonomiska institutet i Tallinn bör få stöd.

Vi i Sverige måste självfallet fortsätta att manifesteras och klart uttala vårt politiska och moraliska stöd för Estlands, Lettlands och Litauens rätt till självständighet. Också Moskva måste följa de principer som lagts fast i Helsingforsdokumentet.

Fru talman! Frigörelsen i Östeuropa är till stor glädje också för oss här i Sverige. Nya, rika möjligheter till kontakter med människor och kulturer som varit instängda bakom järnridån öppnar sig. Möjligheterna till ett i sanning fritt Östersjön i den meningen att alla Östersjöns stater kan inräknas i de fria demokratiernas samfund öppnar sig faktiskt för oss. För Sverige och oss svenskar gäller det att bejaka det nya Europa som är på väg att växa fram och att på ett konstruktivt sätt deltaga i dess frigörelse och uppbyggnad.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till de moderata reservationer som är fogade till detta betänkande från utrikesutskottet.

Anf. 70 HÅKAN HOLMBERG (fp):

Fru talman! I morgon firar det polska folket på nytt i frihet sin nationaldag. Den 3 maj 1791 antogs Polens första demokratiska författning, ett av de centrala dokumenten i Europas demokratiska historia. Under mer än 40 år har de kommunistiska makthavarna i Polen förbjudit firandet av den 3 maj. Med den uppfinningsriktighet som kännetecknar alla förtryckta folk har polackerna på olika sätt förlängt firandet av den 1 maj, den dag då förtryckarna i Östeuropa brukade saluterar sig själva.

Först sommaren 1989 började, med de första delvis fria valen i Polen, den utveckling som på mindre än ett halvår befriade samtliga centraleuropeiska medlemsstater i Warszawapakten och som nu spritt sig också till Jugoslavien. Att döma av gårdagens första maj-demonstration i Moskva kan utvecklingen där nu snart hinna ifatt den som skett på andra håll.

Att det sammanbrott för den kommunistiska ideologin som vi bevitnat har världshistorisk betydelse kan inte gärna någon ifrågasätta. Men det är ändå viktigt att slå fast att det är fråga om ett sammanbrott för kommunismen som sådan som nu inträffat, inte för någon förvrängd eller missuppfattad kommunism.

Roten till de katastrofer som inträffat i de länder som styrts av kommunistiska partier är den gemensamma ideologin, eller rättare sagt två speciella aspekter av denna: tron på den egna lärans vetenskaplighet och föreställningen att alla konflikter i ett samhälle kan reduceras till en enda, den mellan borgarklass och proletariet. Tron att man haft tillgång till ett i vetenskaplig mening giltigt recept för hur ett gott samhälle skall byggas har lett till det förtryck mot alla som ifrågsatt den förda politiken och till närmast kriminell blindhet inför den verklighet som hela tiden envisades med att inte passa in i ramarna. Föreställningen att den enda väsentliga konflikten i samhället upphävts genom det kommunistiska maktmonopolet ledde till att alla andra

konflikter, sociala, nationella, ekonomiska och den mellan exploateringsintressen och miljövård aldrig kunde erkännas.

De kommunistiska diktaturerna har inte bara inneburit politiskt förtryck och ekonomisk stagnation. De har också skapat en social misär som man trodde var omöjlig att åstadkomma i tidigare välutvecklade länder mitt i Europa – med åtföljande svindlande privilegier för en liten partielit. De har skapat något som börjar likna ett ekologiskt sammanbrott i stora områden, som också går utanpå allt som någon gärna kan ha trott vara möjligt att ställa till med. Dessutom har de inneburit något av en kollaps för mycket av den tysta kunskap och den kulturella förmåga som består i att människor respekterar rättssamhällets regler, vet vad de har rätt att kräva av sina myndigheter och vad de måste klara själva och hur fria företag, folkrörelser, partier och nyhetsmedia kan fungera. Den östeuropeiska socialismen har inte inneburit några överlastade välfärdsstater som finansierats med höga skatter, för att anspela på en föreställning som tyvärr figurerar i en av reservationerna – och i den motion som föregår den – till dagens betänkande. Jag återkommer till det. Vi har haft att göra med ett slags närmast feodalt privilegiesamhälle utan vare sig marknader, offentlig sektor eller ansvariga statsorgan i den mening som dessa ord normalt har.

När vi nu har en historisk chans att bidra till att dessa länder återgår till normala samhällsförhållanden är det givetvis en moralisk skyldighet för oss att göra allt vi kan för att den övergången skall bli framgångsrik. Folkpartiet har betonat att dessa nya åtaganden inte får ske på bekostnad av andra internationella åtaganden och på bekostnad av vår biståndspolitik. Stödet till Öst- och Centraleuropa bör därför enligt vår mening finansieras utanför den ordinarie biståndsramen och räknas upp i den takt som nya möjligheter att göra konkreta insatser visar sig.

Det är också farligt ur en annan aspekt att dra paralleller mellan vårt stöd till Öst- och Centraleuropa och vårt u-landsbistånd. De f.d. kommuniststyrda länderna är inte u-länder på väg mot modernisering, utan ursprungligen ganska välutvecklade länder som under en lång följd av år tvingats in i ett ekonomiskt och politiskt maktsystem som systematiskt förvrängt och förstört alla normala signalsystem i ekonomin. I vissa avseenden har detta system skapat förhållanden som snarast påminner om dem som kan uppträda efter ett krig, och som förekom i hela Europa direkt efter andra världskriget.

Det är en sak att störta en förhatlig diktatur. Det är en helt annan sak att byta politiskt och ekonomiskt system. De steg i riktning mot en återgång till normala relationer mellan medborgare och stat, mellan stat och företag och mellan olika företag på en marknad, som nu skall tas är unika. Det finns inga förebilder, men möjligen vissa lärdomar som kan dras av misslyckade försök under 60- och 70-talen att reformera de s.k. realsocialistiska systemen.

I länder i tredje världen kan man, som tidskriften *The Economist* just påpekat i en lång analys av denna process, ofta räkna med att effekten av olika åtgärder blir ungefär den man avser. Människor reagerar som man avser om man förändrar reglerna för prisbildning, säljer statliga företag eller något annat. I de f.d. kommunistiska länderna finns tyvärr ingen sådan säkerhet. Under 70-talet fick Polen gigantiska krediter från väst. Dessa användes inte alls.

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

*Samarbete med
Baltikum, Central-
och Östeuropa*

som kreditgivarna hade tänkt sig, till att finansiera en omstrukturering av ekonomin. I stället pumpades pengarna in i just de stora industrikombinat som egentligen borde ha lagts ned eller delats upp och den nedåtgående spiralen i ekonomin drevs på ytterligare några varv. Att överlåta kontrollen av de stora statsägda företagen till personer ur den gamla nomenklaturen som hittills hade administrerat dem kan ofta leda till att dessa personer tar chansen att bli rika själva på kort tid, utan att vi får någon fungerande marknads ekonomi i stället för den gamla planekonomin.

Övergången till marknadsekonomi måste därför vara fullständig, och den måste ske i förhållandevis snabb takt. Det finns inga mellanlösningar. Paradoxalt nog kan den i ett övergångsskede, som just nu i Polen, också innebära att staten återtar kontrollen över företag som hittills administrerats av lokalt anställda personer inom ramen för det gamla ekonomiska systemet, för att därefter genomföra en riktig privatisering där ägandet sprids på många händer och de ansvariga för första gången blir ansvariga på riktigt, inför riktiga ägare. Någon mellannväg mellan den s.k. planekonomin – eller industrifeodalismen – och en normal marknadsekonomi finns inte. Det är numera mycket ont om politiker, även i de sönderfallande kommunistpartierna, som hyser några illusioner på den punkten. Det bör också sägas att övergången till en normal marknadsekonomi är nödvändig för att skapa förutsättningar för någon form av normalt välfärdssystem. Surrogatet för den välfärd vi känner från västvärlden, oavsett hur den organiseras, har i de kommuniststyrda länderna ofta varit godtyckliga förmåner kopplade till anställningen i de dinosaurier till företag som dominerat näringslivet.

Risken för misslyckanden i den process som nu håller på att inledas är mycket stor. Rapporterna från Polen talar ändå om framgångar för den politik som den nya demokratiska regeringen för. Många tror att landet kanske om några år kan uppvisa tillväxtsiffror som skulle kunna motsvara dem vi har sett i en del ekonomier i Östasien.

Sanningen är dock att vi ingenting vet och att riskerna för hela den demokratiska utvecklingen är stora om misslyckandena hopar sig. En nyvald ungersk parlamentsledamot, Miklos Haraszti, hävdade i förra veckan inför en svensk publik att alternativen i den, som han säger, postkommunistiska demokratin i verkligheten kanske bara var två – antingen en kombination av nationalism och protektionism, kanske kopplad till det som till äventyrs kan finnas kvar av socialistiska idéer, eller en politik för öppenhet, europeisk integration och snabb övergång till marknadsekonomi och socialt ansvarstagande. Historien är inte, som det ibland heter, slut i och med kommunismens kollaps. Det finns nya hot mot de liberala och i vid mening demokratiska värden som nu har segrat.

Moderata samlingspartiet har i en reservation till dagens betänkande pläderat för att det svenska stödet till de f.d. kommuniststaterna skall ta sikte på en återuppbyggnad av, som det heter, kapitalismens institutioner. Jag förmodar att några talare i dag kommer att attackera denna reservation på temat att vi från Sveriges sida inte skall tala om för de nya demokratierna om de skall ha marknadsekonomi eller något annat system. Får jag säga att från folkpartiets sida är vi inte ett dugg besvärade över den typen av synpunkter. Kapitalismens institutioner står redan på dagordningen i hela Öst- och Cen-

traleuropa. Det finns inga andra att välja på och inga seriösa politiker som förespråkar något annat än marknadsekonomi.

I den meningen är också den moderata reservationen överflödigt. Majoriteten i utskottet argumenterar väl så kraftfullt som den moderata gruppen för svenskt bistånd i övergången till marknadsekonomi. Vi från folkpartiet reagerar i stället över den slarvighet som jag tycker präglar en del av den argumentering som ligger bakom den moderata motionen och den reservation som den har lett fram till. Man talar om att en av de tre prioriterade frågorna för det svenska stödet skall vara att få ned skattetrycket. Jag måste fråga vilket skattetryck. Det finns över huvud taget inget skattesystem i Östeuropa som på något sätt kan jämföras med det vi har. Inkomstskatten för vanliga medborgare rör sig om några procent, i den mån man alls kan tala om inkomstskatt i vår mening. Det är klart att företagen på ett sätt utsätts för en konfiskatorisk bolagsbeskattning, som man kan säga är en följd av det socialistiska systemet. Det är emellertid inte riktigt detsamma som den typ av skatteproblem som man diskuterar i normala ekonomier.

Det finns också en del andra inslag här, som jag inte tycker är helt seriösa. Man rekommenderar att vi skall argumentera kraftfullt för att dessa länder inte skall införa löntagarfonder. Jag kan inte tänka mig någon östeuropeisk politiker som ens för brakdelen av en sekund skulle överväga att införa löntagarfonder i t.ex. Ungern eller Tjeckoslovakien.

Jag tror att vi skall vara nogga med att komma ihåg att de politiker ur nya demokratiska partier vi nu möter vet betydligt mer om det svenska samhället än vad de flesta i Sverige vet om de östeuropeiska länderna. Det är ganska känsligt att skriva den här typen av självklarheter på näsan på människor som är i full färd med att göra precis det som varje förnuftig människa inser att man bör göra, nämligen att byta det ekonomiska systemet.

Jag har ett intryck av att moderaterna här helt enkelt har dragit sig till minnes sina hjärtefrågor i den svenska inrikespolitiken och utgått från att den socialism som nu håller på att avskaffas i öst är beskaffad på samma sätt som den svenska välfärdsstaten med dess höga skatter. Jag kan avslöja att det inte ligger till så.

Vad vi i Sverige kan göra för att bidra till utvecklingen i öst är naturligtvis ganska begränsade insatser. Det viktigaste är sannolikt att vi aktivt verkar på den internationella scenen för att medverka till den europeiska integration som är nödvändig för att befästa de demokratiska revolutionernas landvinningar. I övrigt är enligt vår mening nyckelordet kunskapsöverföring.

I folkpartiets motion finns en mycket utförlig argumentering för de behov av elementär kunskap just för uppbyggnad av fungerande företag, partier, förvaltningar, statliga myndigheter etc. som är nödvändig för att omvandlingen i öst skall lyckas. Det förefaller också som om de svenska biståndsmyndigheterna, BITS och SIDA, kommit fram till ungefär likartade synpunkter. Det är bra, men det förekommer också oroande rapporter om att man ändå inte i praktiken förmått ta till sig vad det innebär att förvaltningen i många av våra nya samarbetsländer ofta bärs upp av personer som fått alla sina attityder formade under de gamla regimernas tid, och att de verkliga experterna fortfarande i regel finns i det som tidigare var den utomparlamen-

*Samarbete med
Baltikum, Central-
och Östeuropa*

tariska oppositionen, t.ex. inom organisationer som Svensk-polska miljöföreningen, som samlar vetenskapsmän i de båda länderna.

När vi i folkpartiet i år har återkommit med krav på ett kraftfullt svenskt engagemang för det s.k. Wisłaprojektet i Polen, beror det inte på att vi i Sverige skulle ha en föreställning om att vi bättre än polackerna vet vad som är viktigast. Bakgrunden är att Wisłaprojektet hittills har varit nära nog det enda miljöprojekt i Polen som nått så långt i sina förberedelser att det verkligen kan sättas i verket och därmed också få stöd från Sverige. Skälet är just de förhållanden som intill helt nyligen rått i landet och det arbete som har utförts för att förbereda projektet. Detta förberedelsearbete har utförts av de miljögrupper som helt nyligen varit i opposition mot hela det polska politiska systemet.

Ännu en del i den strategi som vi måste ha mot Östeuropa och som är viktig att nämna, även om den inte innebär bistånd i vanlig mening, är att vi öppnar våra gränser för handel från de östeuropeiska länderna. Importregleringarna på i synnerhet jordbruksvaror och tekoprodukter måste tas bort.

Sedan ganska lång tid har det i Sverige förts en debatt om bl.a. det man kallar för lönsömnad. Det är något som är mycket viktigt för Baltikums och Polens möjligheter att få i gång en exportindustri på dessa områden. Det har antytts att det skall ske någon form av av liberalisering från svensk sida, men hittills har såvitt jag kan förstå inget skett. Jag skulle bli glad om det gick att få ett besked om regeringen verkligen avser – vilket jag hoppas – att snabbt ta bort dessa regleringar. Det här är kanske viktigare än många i och för sig förmåliga biståndprojekt som vi arbetar med.

Fru talman! Jag har i handen en estnisk konservburk. Den innehåller inte lutfisk eller någon annan produkt av liknande slag, även om någon kanske tror det. Den innehåller vatten från Pärnubukten. På etiketten kan man läsa hur många tusen gånger föroreningarna i detta vatten överstiger de gällande normerna i Sovjetunionen. I en galghumoristisk bruksanvisning kan man bl.a. läsa, att den som önskar bada i detta vatten först bör spä ut en tesked av burkens innehåll med ett ämbar destillerat vatten och därefter snabbt uppsöka läkare!

Som framgår av dagens betänkande råder nu stor enighet om vikten av svenska insatser till miljövard i Östeuropa. Folkpartiet har i en reservation om vårt bistånd till Baltikum också påpekat att en nödvändig del av detta stöd är att ge hälsovård till de barn som är den baltiska miljökatastrofens första offer. I Riga-bukten, som är en annan del av Östersjön nära Pärnubukten, den större av de två, råder sedan några år tillbaka badförbud. När jag för ett år sedan besökte området rapporterade man om barn som fick egendomliga utslag och svåra sjukdomar därför att de – givetvis utan att veta att det rådde badförbud – hade gått ned i vattnet.

Detta är ett akut problem, och det är beklagligt att det inte har varit möjligt att i utskottet få majoritet för ett uttalande om ett kraftfullt svenskt stöd till hälsovård för de barn som drabbas av den miljösituation som nu råder.

Vi har också reserverat oss för att de svenska viseringsreglerna skall behandla medborgare från Östeuropa på samma villkor som medborgare från andra europeiska länder. Skall vi försöka förverkliga det gemensamma europeiska huset, som det heter, får vi inte göra skillnad på Europa och Öst-

europa. Inte heller får vi göra skillnad mellan Sovjetunionen och det övriga Europa. Skall Sovjetunionen och dess nuvarande delrepubliker kunna inta sin naturliga plats vid sidan av alla andra europeiska stater i det gemensamma europeiska huset, så måste reformsträvandena få slå igenom fullt ut också där.

Det betyder - och det måste kunna sägas i riksdagen - att drömmen om att försöka hålla fast delrepubliker som aldrig bett om att få tillhöra Sovjetunionen måste uppges. En demokrati kan inte samtidigt förtrampa andra folks frihet. Det måste vara bättre också ur Moskvas perspektiv att ha fredliga och vänligt sinnade baltiska grannstater att göra lönsamma affärer med - om man vill det - än att ha en permanent baltisk oroshärd, som blockerar hela den sovjetiska perestrojkan. På den punkten råder utan tvivel stor enighet i Sverige.

I en motion begär miljöpartiet att Sverige omgående skall erkänna republiken Litauen. Partierna i utrikesnämnden har hittills ansett att detta, med hänsyn till de regler som styr svensk politik i sådana frågor, inte är möjligt. Jag skall inte här bestrida detta. Men jag tycker ändå att det borde vara möjligt att ta ett par tydliga steg i riktning mot ett erkännande. Det kan ske på två sätt. Dels kan den svenska regeringen tydligare och oftare markera att Sverige erkänner det litauiska parlamentet och den litauiska regeringen som de enda legitima företrädarna för landets folk. Dels kan, och måste, vi nu 50 år efteråt offentligt kunna säga att det svenska erkännandet av ockupationen var olyckligt. Det kan förstås mot bakgrund av den tidens förhållanden, men det stred icke desto mindre mot moral och folkrättsliga principer. När vi uttalar oss måste vi vidare tillstå att helt andra förhållanden råder än de som har rått i Baltikum under 50 år. I de tre baltiska länderna finns folkvalda parlament som förklarat att inträdet i Sovjetunionen skedde i olagliga former.

Den s.k. Molotov-Ribbentrop-pakten, som ledde till denna annektering, har förklarats olaglig av folkkongressen i Moskva. Nu pågår en process som man kan se som ett steg på vägen mot ett internationellt erkännande. Ledande litauiska företrädare tas emot på hög nivå i olika länder. På sätt och vis kan man även se den sovjetiska bojkotten som ett slags steg mot ett medgivande av att det här är fråga om ett annat land än Sovjetunionen. Man inleder ju inte gärna en bojkott mot det egna landet.

Därför tycker jag det finns skäl att säga - det bör vara möjligt att finna former för att uttrycka det också från svenskt officiellt håll - att det ställningstagande som gjordes 1940-1941 inte hur länge som helst skall få blockera den process som nu måste ske. Sverige följer ju med i den utveckling som äger rum. Det kan inte få blockera ett svenskt ställningstagande i frågan om baltisk självständighet.

Med detta, fru talman, yrkar jag bifall till folkpartiets reservationer.
(forts. 11 §)

9 § Ajournering för middagsuppehåll

Kammaren beslöt kl. 17.58 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

*Samarbete med
Baltikum, Central-
och Östeuropa*

10 § Återupptagna förhandlingar

Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av andre vice tal-
mannen.

11 § Samarbete med Baltikum, Central- och Östeuropa

(forts. utrikesutskottets betänkande UU16)

Anf. 71 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Jag begärde replik före middagspausen, därför att Håkan Holmberg i sitt anförande kritiserade att vi i en motion angående Östeuropa nämnde ordet "löntagarfonder".

Socialistiska löntagarfonder har ju varit en del av den s.k. tredje vägens politik under hela 80-talet. Det kan inte ha undgått Håkan Holmberg att ledande företrädare för svensk socialdemokrati, som ju också sitter i regeringsställning här i Sverige, under hösten och våren – ja, sedan ännu längre tid tillbaka – har propagerat för att Östeuropa borde föra den tredje vägens politik. Det är ganska naturligt för oss som inte tror på den tredje vägens politik, varken här eller i Östeuropa, att argumentera mot denna politik.

En alldeles påtaglig karakteristik av den tredje vägens konsekvenser för skattebetalarna är ett rekordhøgt skattetryck, ett utrerat skattetryck. Det tycker vi också är värt att påpeka.

Låt mig i mer konstruktiv anda säga att jag uppskattade vad Håkan Holmberg hade att säga om Baltikum. Jag har i långa stycken parallella tankegångar inför den behandling av denna viktiga fråga som vi skall ha i utrikesutskottet i morgon.

Anf. 72 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik:

Herr talman! Vi skall inte ta upp alltför mycket tid med denna motion och reservation. Jag tyckte att det var nödvändigt att klargöra – i fall det blir debatt om denna reservation senare – varför vi i folkpartiet inte tycker att reservationen är helt lyckad.

Jag vill också poängtera att man skall vara noga med begreppen. När man i Östeuropa – det gäller praktiskt taget alla politiker där av någon betydelse – talar om marknadsekonomi, talar man i termer som innefattar alla möjliga olika varianter från Sverige till Schweiz, Canada, Förenta Staterna eller till Italien. Det är detta som i mycket vid mening är det normala ekonomiska systemet. Jag tycker då att det känns litet konstigt att komma med detaljsynpunkter av det här slaget.

Det är också viktigt att man har en verklighetsbeskrivning som hänger ihop med den verklighet som råder i Östeuropa. Det finns inte något skattesystem där som går att jämföra med vårt. Därför är det poänglöst att tala om att sänka skattetrycket.

Som en parallell till den moderata motionen talar man om att kyrkans och kristendomens ställning måste stärkas i Östeuropa. Det måste kännas något märkligt för en polack eller en litauer att läsa detta. Det har ändå en viss betydelse hur man beskriver verkligheten, också i sådana här sammanhang.

Anf. 73 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Jag utgår ifrån att jag får fortsätta debatten om den tredje vägens politik med Sture Ericson, och jag ser fram emot det.

Vad gäller skattetrycket kan detta vara antingen direkt eller indirekt. Jag är alldeles övertygad om att om man skulle räkna på det indirekta skattetrycket i de lågproducerande östeuropeiska ekonomierna, som bär en kolossal börda av militärutgifter, tror jag att man skulle komma fram till att detta skattetryck i själva verket är ganska så högt.

Anf. 74 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik:

Herr talman! Vad jag ville illustrera med det som jag tog upp är vådan eller vanskligheten av att utan vidare föra över svensk politisk terminologi på andra länder. Det kan man naturligtvis göra när det gäller etablerade demokratier i Västeuropa och på andra håll. Här är läget något annorlunda. Det är lika malplacerat att uttrycka sig på det sätt som tyvärr sker på några punkter i denna motion och reservation, som det är att gå ut som socialdemokrater ibland gör – där har Margaretha af Ugglas rätt – och framställa det som att de svenska lösningarna självfallet är någonting som alla människor i före detta kommunistländer ropar efter och alltid längtat efter att få införa. Så är det givetvis inte.

Anf. 75 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Enligt vad dr Watson har berättat för oss lär Sherlock Holmes ha varit väldigt noga med att man bör skilja mellan det otroliga och det omöjliga. Detta är en lärdom som jag tror att vi alla har insett vidden av under 1989. Den händelseutveckling som de gamla kommunistländerna i Östeuropa har genomgått måste definitivt beskrivas som otrolig. Jag tror att för ett år sedan skulle många av oss också ha sagt att den var omöjlig. Men så, så var det inte, utan det var faktiskt möjligt att förvandla de kommunistiska diktaturerna till gryende demokratier på väg också mot en marknadsekonomi. Detta hör naturligtvis till det mest glädjande, det mest positiva som har inträffat i Europa under hela efterkrigstiden.

Sverige hör till de länder som kanske har särskilt stor anledning att välkomna denna utveckling och glädjas över den. Det är få av de Västeuropeiska staterna som har större anledning än vi att välkomna den process som har ägt rum i vårt grannskap.

En blick på kartan påminner oss om det faktum att Sverige är ett mycket östligt beläget land. Sverige sträcker sig längre österut än många av de europeiska stater som vi brukar kalla östeuropeiska. Detta har naturligtvis också praktiska konsekvenser. Det innebär att de länder som nu genomgår denna förvandlingsprocess är i mycket stor utsträckning våra grannar. Det är länder som vi historiskt sett har haft ett mycket nära samarbete med – stundtals kanske inte alltid så fredligt och fridfullt, men kontakterna har i alla fall under århundranden varit mycket intensiva, och utbytet, har varit betydelsefullt både på det kulturella och på det ekonomiska planet.

Under 40 års tid har vi varit mer eller mindre avstängda från det gamla traditionella kontaktnätet österut och söderut. Nu går järnridån upp runt

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

*Samarbete med
Baltikum, Central-
och Östeuropa*

Östersjön och våra grannar blir åter våra grannar och möjliga samarbetspartners.

Mot bakgrund av att detta betyder så mycket just för Sverige är det litet trist att uppleva att Sveriges officiella hållning till denna utveckling har varit ganska passiv, nästan litet räddhågad och litet njugg. Man skulle ha väntat sig ett mera offensivt engagemang från svensk sida för den frigörelseprocess som vi upplever i Östeuropa. Sverige var ganska sent att officiellt välkomna frigörelseprocessen, men ganska snabbt att komma med varningar av olika slag under det gångna året. Vår hållning till den kris som just nu pågår i Litauen är ett exempel på detta.

Det är naturligtvis klart att vi från svensk sida inte kan erkänna Litauen som en självständig stat så länge som problemet just är att Litauen inte har fått sin självständighet. Det vore att förfälska verkligheten. Så länge vi nu inte kan göra det – vilket också Håkan Holmberg underströk – borde vi ändå på ett mycket tydligare sätt kunna ge vårt stöd till frigörelseprocessen i Litauen. Vi borde kunna visa att vi i varje fall erkänner de åtgärder som litauerna har vidtagit på vägen mot självständighet, att vi erkänner litauernas rätt till självständighet, liksom de övriga baltiska folkens. Vi borde resa kravet mot Sovjetledningen att inte med våld eller påtryckningar försöka tvinga kvar Litauen eller andra republiker i unionen. Men Sverige var länge mycket lågmält och har fortfarande en förhållandevis låg profil i den här frågan. Det är egentligen inte motiverat. Det finns alltså anledning för den svenska utrikesledningen att ge ett mycket klarare stöd till frigörelseprocessen i Baltikum och att framför allt naturligtvis avstå från uttalanden som snarast kan uppfattas som ett godkännande av Sovjetledningens sätt att hantera frågan. Sådana uttalanden har dess värre tidigare förekommit.

Även ekonomiskt kan man säga att det svenska stödet till frigörelseprocessen är ganska halvhjärtat. Den miljard som det talas så mycket om, som är det svenska biståndet till Östeuropa, är egentligen inte någon särskilt imponerande siffra. Det handlar med andra ord om drygt 300 miljoner om året, vilket är ungefär detsamma som vi ger till ett av våra huvudmottagarländer av u-landsbistånd, exempelvis Vietnam eller Nicaragua. Men när det gäller östbiståndet är det ett dussin länder som skall dela på vårt bistånd. Inom den ramen blir det inte speciellt kraftfulla insatser från Sveriges sida.

Vi i centern reste redan i höstas krav på ett mer omfattande svenskt östbistånd. Då var det framför allt Polen som var aktuellt, eftersom det var det land som hade kommit längst i frigörelseprocessen. Vi väckte här i kammaren en motion, som fick väckas på grund av inträffad händelse, där vi krävde 1 miljard under en treårsperiod enbart till Polen. Tyvärr avslogs detta av riksdagens majoritet.

Nu har vi föreslagit att vi bör satsa ungefär 1 miljard om året under den närmaste treårsperioden för bistånd till östländerna och de centraleuropeiska länderna; de förutvarande kommuniststaterna. Det bör ske dels i form av direkt stöd, dels i form av förmånliga lån. Vi har föreslagit att man skulle upprätta ett särskilt kreditinstitut som skulle kunna ta upp lån på den svenska marknaden och sedan låna ut pengar på mjuka villkor med långa amorteringstider, med låga, subventionerade räntor och även med möjligheter att göra avbetalningar i lokal valuta, så länge de berörda länderna inte

har konvertibel valuta. Det är den nivå som vi anser vara nödvändig om det svenska östbiståndet verkligen skall kunna få betydelse och en konkret ekonomisk kraft.

Vi har ett betydande egenintresse av att göra kraftfulla insatser i de öst- och centraleuropeiska länderna. Vi har av säkerhetspolitiska skäl ett starkt intresse av att stödja demokratiseringsprocessen i vårt grannskap. Ett demokratiskt Europa är också ett säkerhetspolitiskt stabilt Europa, ett fredligt Europa. Det är viktigt för oss att gynna den utvecklingen. Det har också omvittnats många gånger att vi kanske gör de bästa miljöinvesteringarna med hänsyn till vår egen miljö i våra grannländer runt Östersjön.

Till detta kommer naturligtvis de starka humanitära skälen, att hjälpa till att möta konsekvenserna av den miljömisär som vi ser i många av våra grannländer, en misär som är ett resultat av ett mångårigt systematiskt försummande av miljö- och säkerhetsintressen. Katastrofen i Tjernobyl är kanske det mest dramatiska exemplet på vad en total ekologisk hänsynslöshet i den industriella uppbyggnaden kan leda till. De insatser som behövs för att möta konsekvenserna av den katastrofen är naturligtvis nästan oändliga. Det är viktigt att Sverige lämnar ett bidrag där.

Vi har konkret föreslagit att man skall försöka få till stånd en europeisk miljöfond för att de europeiska länderna, alla efter sin förmåga, skall kunna bidra till de insatser som krävs för att få ett ur miljösynpunkt renare Europa. De insatserna skall kunna göras i de länder där de bäst behövs.

Konkret har vi också föreslagit att vi skall gå in aktivt och stödja Wisla-projektet, som också Håkan Holmberg nämnde och som kanske är det längst komna projekt som nu finns att tillgå i Polen. Vi vet också att Wisla är en av Östersjöns största föroreningskällor.

Vi har också intresse av att stimulera den ekonomiska utvecklingen i våra grannländer i öster och söder. Återigen har vi solidaritetsskäl, humanitära skäl, för att medverka till drägliga livsvillkor, men skälen är också att det här är fråga om framtida samarbetspartners som kan få stor betydelse för vår egen utveckling. De förmånliga lån som vi har föreslagit kan vara ett sätt att stimulera den ekonomiska utvecklingen i Östeuropa och även det ekonomiska samarbetet mellan företag i Sverige och i våra grannländer i öst och söder. Vi kan således i mycket hög grad betrakta de insatser som vi gör på det här området som investeringar för framtiden, också för Sveriges framtid.

Vi bör aktivt försöka medverka till att underlätta för de öst- och centraleuropeiska länderna att komma med i den europeiska samarbetsprocess som nu håller på att utvecklas med utgångspunkt i EG och EFTA. En del föreställer sig att EG skulle kunna utvecklas till en slags alleuropeisk ekonomisk samarbetsorganisation. Det är naturligtvis möjligt, men inte så förfärligt sannolikt. För närvarande prioriterar man i EG alldeles uppenbart en fördjupning av samarbetet i riktning mot en ekonomisk och politisk union snarare än en geografisk utvidgning.

Man kan naturligtvis också se framför sig en situation där det europeiska ekonomiska samarbetet byggs upp av ett nätverk av bilaterala avtal mellan EG och olika europeiska länder, med EG som ett slags spindel i nätet. Jag tror inte att det är någon särskilt önskvärd framtid, eftersom det skulle ge EG en mycket dominerande roll i Europas utveckling. Däremot kan mycket

väl de EES-avtal som nu skall förhandlas fram mellan EG- och EFTA-staterna bli en ram för ett vidare alleuropeiskt samarbete. Jag skulle gärna se en utveckling där EES, Europarådet och ESK, som kanske kommer att få något institutionaliserat forum ganska snart, utgjorde basen för en verklig alleuropeisk gemenskap. För oss i centern är det ganska självklart att det är denna alleuropeiska gemenskap som måste vara målet för Sveriges Europapolitik.

Samtidigt som vi strävar efter en alleuropeisk gemenskap finns det skäl att – inom ramen för denna – stärka samarbetet i Nordeuropa, att utvidga det nordiska samarbetet till ett nordeuropeiskt samarbete, som då skulle omfatta de nordiska länderna, de baltiska staterna, Polen, i synnerhet de norra delarna, Nordtyskland, kanske också Karelen och Leningradområdet. Detta skulle kunna bli en ganska nyttig motvikt mot en alltför stark koncentration till centrala Västeuropa, en bas för ett intensifierat ekonomiskt, kulturellt och socialt samarbete i Norden och runt Östersjön.

Det är utan tvivel så att händelseutvecklingen i Östeuropa öppnar många nya spännande framtidsperspektiv, inte minst för Sverige. Men om de framtidsperspektiven verkligen skall bli vad vi hoppas på, måste Sverige ha en aktiv Östeuropapolitik, en aktiv Europapolitik. Tyvärr kan man, som jag inledningsvis sade, knappast påstå att vi har fått det än. Det betänkande som vi nu behandlar är bara ett litet steg i den riktningen, ett alltför litet steg enligt vår uppfattning.

Vi skulle vilja ha till stånd mer kraftfulla insatser, och det har vi också givit uttryck för i reservationer till betänkandet. Jag vill avslutningsvis, herr talman, yrka bifall till de reservationer som centern står bakom och i övrigt till utskottets hemställan i betänkandet.

Anf. 76 BENGT HURTIG (vpk):

Herr talman! I mer än 40 år har det kalla kriget satt djupa spår i de europeiska folkens villkor. Kapprustning, kärnvapenhot, misstro och politiskt förtryck har tillhört vardagen i stora delar av Europa. Det senaste årets utveckling är, mot den bakgrunden, i många stycken glädjande.

De kommandoadministrativa, statssocialistiska ländernas sammanbrott i Öst- och Centraleuropa pågår. De socialister som under årens lopp hävdade att frånvaron av fundamentala demokratiska rättigheter i längden inte är förenlig med byggandet av socialism har blivit mer än sannspådda.

Det som nästan dagligen under dessa år påmint oss om det andra världskrigets vansinne har varit det tyska folkets delning. Återföreningen av de båda staterna måste ses som ett uttryck för att det andra världskrigets sår i Europa äntligen håller på att läkas. Men samtidigt finns förstås oron. Kommer det nya starka Tyskland att tillsammans med Frankrike och England bygga upp en militärindustriell, kärnvapenrustad stormakt i Europa? Här har fredsrelsen och antikärnvapenrörelsen viktiga bevakningsuppgifter.

Vårt lands relationer till Öst- och Centraleuropa har givetvis också präglats av det kalla krigets kapprustning och misstro. Under dessa år har ofantliga resurser som skulle ha kunnat användas för att tillfredsställa många civila mänskliga behov slösats på militära ändamål. Ansvaret för det kalla kriget faller tungt på de ansvariga i dåtidens Europa.

Förhoppningsvis står vi nu i början av en tid då Europas folk som jämlikar kan arbeta för ett öppet, demokratiskt och pluralistiskt Europa, i vilket vissa östeuropeiska partiers maktmonopol försvinner, olika politiska meningsriktningar kan börja brytas mot varandra och olika etniska och religiösa grupper kan leva sida vid sida utan att den ena gruppen förtrycker den andra. Det är inte säkert att den tiden blir så lätt.

När de auktoritära och byråkratiska nomenklaturaregimerna i Öst- och Centraleuropa äntligen tvingas avgå och organisations- och åsiktsfriheten ökar dyker de etniska och nationella konflikter som tidigare har undertryckts upp. Många kräver med rätta respekt för sin särart och ett ökat självbestämmande. Det ligger också nära till hands att kräva hämnd för lidna oförrätter. Men sådan hämnd kan också leda till nya tragiska konflikter. Nu gäller det att ta chansen att bygga folkförsoningens, avspänningens och nedrustningens Europa, där militärblocken avvecklas. I detta fredliga Europa öppnas möjligheter att ta itu med folkförsörjningens problem, miljöproblem och klassklyftor.

De framgångsrika, i stort sett fredliga omvälvningarna i Östeuropa har haft många förspel. Polen har under hela efterkrigstiden med jämna mellanrum skakats av strejker och uppror. Det militära maktövertagandet i december 1981 blev början till slutet för den gamla regimen.

Den s.k. Pragvårens politik för en socialism med mänskligt ansikte väckte många förhoppningar i Tjeckoslovakien och även i andra länder, förhoppningar som trycktes tillbaka av Warszawapaktens inmarsch 1968. I Ungern har demokratiseringsprocessen pågått en längre tid och har delvis sina rötter i 1956 års uppror. I DDR har också förekommit strejker och omfattande upprorsliknande rörelser.

Glasnost och perestrojka i Sovjetunionen har inneburit ett nytt sätt att se på världen och de politiska motsättningarna. Därmed öppnades också snabbt möjligheterna för de folkliga resningarna i de övriga Warszawa-paktsstaterna.

Vi tror det är viktigt att de krafter som står för glasnost och perestrojka i Sovjetunionen får vår uppmuntran och vårt stöd. Ett sammanbrott för förnyelsepolitiken i Sovjetunionen skulle på kort tid allvarligt kunna försämra det internationella politiska klimatet och kasta utvecklingen i Sovjetunionen decennier bakåt i tiden. Bl.a. därför är det viktigt att utveckla kontakten med de parlamentariska organen i Sovjetunionen. Om detta råder också stor politisk enighet.

Under århundraden har Östersjön varit ett sammanbindande hav för ekonomiskt, socialt, kulturellt och politiskt samarbete men också för utdragna och förnedrande krigshandlingar. Under det kalla kriget har muren mellan öst och väst gått över Östersjön. Självfallet är vi eniga om att Östersjön skall bli ett fredens hav, över vilket samarbete inom handel, forskning, utbildning, miljö- och energipolitik kan bedrivas.

Vi kan samtidigt konstatera att Östersjön är ett döende hav. Den mycket svåra miljösituationen i Polen, Baltikum, Leningradområdet och DDR påverkar starkt Östersjön, liksom naturligtvis utsläppen från Finland och Sverige i Bottenviken och Bottenhavet. Det förorenade vattnet från den polska floden Wisła uppskattas svara för en tredjedel av Östersjöns föroreningar.

Avloppsutsläpp – orenade eller via dåliga reningsverk – från flera länder lämnar ytterligare bidrag till avlivandet av Östersjön.

Enligt uppskattningar lever i dag omkring tolv miljoner människor eller nära en tredjedel av Polens befolkning i s.k. ekologiska katastrofområden. I Katowiceregionen är cancerfrekvensen 30 % högre än det polska genomsnittet. Spädbarnsdödligheten är fem gånger större än i Sverige. I staden Zabrze ligger halterna av benzpyren, svavelväte, klor och bly mångdubbelt över de polska gränsvärdena. Bara varannan graviditet ger ett friskt och normalt barn. I Kraków står stålverket Nowa Huta för 90 % av föroreningarna. Effektiv rökgasrening saknas. 26 av 1 000 nyfödda dör jämfört med 6 av 1 000 nyfödda i Sverige.

I tidningar och tidskrifter och på olika miljökonferenser flödar informationen om den katastrofala situationen. Uppräkningar kan bli mycket långa.

Försöken till samarbete om Östersjöns miljö har egentligen pågått ganska länge men först de senaste åren fått fart. I en särskild redogörelse för Sveriges samarbete med Östeuropa som UD sammanställt framgår stödets omfattning och inriktning. Den miljard till Östeuropa som föreslås i budgetpropositionen är utspridd över tre år. För Polens vidkommande blir det 100 milj. kr. under kommande budgetår. Svenska ambassaden uppger att 7 000–8 000 reningsverk skulle behöva byggas för att rena floden Wisła. Bara dessa uppgifter visar på det enorma behovet och anger att de anslagna medlen är helt otillräckliga. Det är ju inte enbart av generositet som vårt land gör dessa satsningar. Det handlar i hög grad också om vår närmiljö.

Vi vill för vår del dela upp samarbetet mellan Polen och Sverige i dels satsningar på kort sikt, vartill vi föreslår 300 milj. kr. för kommande budgetår, dels ett långsiktigt strukturellt stöd på 500 milj. kr., avsedda att användas bl.a. för s.k. skuldbyten. De kortsiktiga medlen skulle då kunna användas till utveckling av miljövanortssamarbete, stöd till miljöorganisationer i Polen, stöd till Svensk-polska miljöföreningens verksamhet i Sverige, stöd till samarbete mellan Sverige och Polen på hälsoområdet och stöd till Wisłaprojektets utformning samt visst livsmedelsbistånd.

För miljö satsningar i Baltikum har vi föreslagit 200 milj. kr. Eftersom vi ansett att dessa anslag inte skall ha karaktären av utvecklingsbistånd avsett för u-länderna har vi vid behandlingen av UD:s budget i betänkandet UU14 yrkat på att medlen till Östeuropa skulle få ett särskilt anslag. Vi vidhöll denna inställning i en reservation till betänkandet UU15, som vi nyss behandlade.

Vad gäller inriktningen av östbiståndet som behandlas i betänkandet UU16 anser vi oss i huvudsak ha fått våra synpunkter tillgodosedda. Eftersom vi i motionstexten argumenterat för s.k. skuldbyten över det svensk-polska samarbetet men inte haft någon egen hemställan yrkar vi också bifall till reservation 4 i betänkande UU16. Likaså kan vi biträda reservation 3 i samma betänkande angående s.k. mjuka krediter. Av någon anledning har våra instämmanden i det särskilda yttrandet 1 angående Wisłaprojektet och yttrandet 3 om balternas möjligheter att följa Nordiska rådets arbete inte kommit med i protokollet. Jag vill därför nu instämma i dessa yttranden av Pär Granstedt m.fl.

När det gäller argumenteringen för en europeisk miljöfond har vi i princip

inget emot detta, men vi har som jag nämnt anvisat en annan användning av pengarna. Vi avstår i dag från att ta ställning till huruvida vi skall ha en fond eller inte, vilket behandlas i moment 18. I övrigt vill jag yrka bifall till utskottets samtliga förslag.

Den förnyade och förstärkta Östeuropapolitiken måste bli ett led i en ny säkerhetspolitik. När blocktänkandet tonas ner och flera viktiga steg mot nedrustning tas måste också frågan om kärnvapnens eliminerande från Östersjöområdet resas. Miljösamarbetet mellan Östersjöns länder stärker också vår framtidstro och säkerhet.

Östersjöområdet är ett naturligt område för handel och ekonomiskt utbyte. Likartad kultur, likartade förutsättningar när det gäller klimat och naturresurser sätter också sin prägel på teknik och varuproduktion. Dessutom erbjuder givetvis Östersjön, Bottenviken, Bottenhavet och Finska viken utmärkta farleder för energisnåla och miljömässigt acceptabla fartygstransporter.

Tyvärr har jag intrycket att svenska företag släpar efter när det gäller det regionala ekonomiska utbytet med öststaterna. De stora multinationella företagen tar nog för sig och vissa småföretag gör också ansträngningar, men som helhet borde ett handelsutbyte baserat på ömsesidig respekt kunna bli mer omfattande. Det säger jag också mot bakgrund av erfarenheterna från norra delen av Sverige. Jag har för övrigt i en motion, som behandlas i trafikutskottet, yrkat på utbyggnad av kommunikationerna mellan norra delen av Sverige, Finland och västra Sovjetunionen. Det är möjligt att fixeringen vid EG-länderna utgör ett hinder för att få till stånd en utveckling av handeln med östländerna.

När det socialistiska misslyckandet i Östeuropa förvärras beror det i många fall på att länderna är hårt skuldsatta. De är därför svaga i sina förhandlingar med de starka kapitalintressen som nu ställer villkor för sin medverkan. Mycket snabbt kan därför deras nyvunna nationella självständighet urholkas och de kan tvingas till utförsäljning av nationella tillgångar och tvingas släppa målsättningar att bygga in social rättvisa i de marknadsekonomier de vill bygga upp.

I dessa länder kommer det att behöva byggas upp starka fackliga organisationer och andra genuint folkliga demokratiska rörelser, vilka kan ta kampen för social rättvisa och hänsyn till miljön när de transnationella kapitalintressena tar kommandot och på sitt sätt tränger på. Jag förutsätter att när nu regeringen deltar i förberedelserna för den europeiska återuppsygnads- och utvecklingsbanken (EBRD) kommer målsättningen att vara att denna bank inte skall ställa villkor som kränker de demokratiserade öst- och centraleuropeiska staternas möjligheter att själva bestämma över sin framtid och utveckling.

Jag vill slutligen, herr talman, än en gång yrka bifall till reservationerna 3 och 4.

Anf. 77 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik:

Herr talman! Jag måste säga att jag uppskattar mycket av Bengt Hurtigs engagerade kritik mot de eländiga förhållandena i dessa f.d. kommunistiska länder. Jag tycker ändå att det är nödvändigt att i denna debatt ställa ett par

frågor. Vad beror allt detta elände på? Kan det ha någonting att göra med den ideologi som de personer och partier som styrts dessa länder har åberopat under alla dessa år?

Bengt Hurtig bör ju veta att det är dålig marxism att skylla politiska förhållanden och misslyckanden på personer, missväxt och sådana saker som är de traditionella. Kan det möjligen vara så att det här finns ett samband med kommunismen som ideologi?

Bengt Hurtig sade att man hade försökt bygga socialism, men inte insett att det behövdes demokrati. Själva kvintessensen i socialismen är ju just att kapitalismens anarki, som det brukar heta, skulle ersättas av produktion i planmässiga former. Därefter skulle man centralisera makten till de högsta statsorganen. Kan planekonomi finnas utan maktkoncentration, Bengt Hurtig?

Anf. 78 BENGT HURTIG (vpk) replik:

Herr talman! Självfallet är det så att problemen beror på en felaktig ideologi. Det trodde jag framgick av det anförande jag nyss höll. Vi har ju i åtminstone 25 år fört samma debatt med samma partier och fått ta emot samma kritik.

Hur har då denna ideologi trots allt kunnat få fotfäste och utvecklas? Det måste naturligtvis bero på den abnorma situation som uppstod efter andra världskrigets slut och den misstro och skräck som detta krig förde med sig. Ansvar för den utvecklingen åvilar naturligtvis de ledare vilka fanns i öststaterna, och då naturligtvis främst Stalin, men jag anser också att en del av ansvaret åvilar Västeuropa.

Anf. 79 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik:

Herr talman! Det är glädjande att Bengt Hurtig säger att problemen delvis berodde på felaktig ideologi. Det är litet mindre glädjande att han hävdar att hans parti, som jag fattade det, i 25 år skulle ha ägnat sig åt att kritisera det här.

Det är ju inte längre tid än nio år sedan Solidaritet förbjöds i Polen. Den tidning som är huvudorgan för Bengt Hurtigs parti – Ny Dag – skrev då en ledare, som är något av en klassiker i denna genre, där man slätade över, bortförklarade och ursäktade den här händelsen. Vpk:s gällande partiprogram från 1987 är fyllt av hyllningar till det kommunistiska systemet.

Med all respekt för att Bengt Hurtig hela tiden kan ha känt obehag i den här frågan måste jag säga att man, när man hör hur svenska kommunister vrider sig inför denna problematik, kommer att tänka på den gamla historien om den stora Sovjetencyklopedin, där man skrev om tvångskollektiviseringen. I upplagan från Stalins tid står det att vissa misstag begicks, men rättades till av kamrat Stalin. Sedan kom Chrustjovupplagan, och där hette det att vissa misstag begicks, av kamrat Stalin. Sedan kom Brezjnevupplagan och där står det bara att vissa misstag begicks. Det här tycker jag på något sätt illustrerar hur man hela tiden söker efter andra lösningar än dem som är uppenbart korrekta. Det är fråga om den kommunistiska ideologin som sådan som driver fram den här typen av politik och system.

Anf. 80 BENGT HURTIG (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill påminna Håkan Holmberg om att vi har anordnat demonstrationer och antagit uttalanden till stöd för Solidaritet. Självklart har det också förekommit klagomål över vissa hälsningar och vissa typer av yttranden som har förekommit under årens lopp och som jag i dag tycker att vi har anledning att beklaga.

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

*Samarbete med
Baltikum, Central-
och Östeuropa*

Andre vice talmannen anmälde att Håkan Holmberg anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 81 PER GAHRTON (mp):

Herr talman! Jag kan instämma i det mesta av det Håkan Holmberg säger om den tragedi som kommunismen har tvingat östeuropéerna att uppleva under mer än 40 års tid. Just därför är det ju inte mindre tragiskt, att nu, när de äntligen håller på att befria sig från detta ok, många profitörer står beredda för att försöka lura in dem i en ny tragedi. Kapitalismens institutioner skall man tvinga på dem som om det inte fanns problem även i de västliga kapitalistiska länderna, som om det inte fanns miljöförstöring i väst, som om det inte fanns arbetslöshet i väst, som om det inte fanns social misär, och som om inte de hemlösa bodde utanför Vita Huset i Washington i tält som de har gjort av gamla trasor – utanför denna omhuldade kapitalisms ideologiska centrum i världen.

Det är klart att det finns många östeuropéer som är lockade av glansen från västkapitalismens pryflaseri. Det är klart att det finns människor som satsar på att bli miljardärer i sloty, rubel eller forint, eller vad det nu kan vara. Det är klart att det finns profitörer där som här. Det finns klippare och egoister, hänsynslösa klättrare i alla samhällen som tar sin chans om man öppnar vägen för dem. Det är klart att det är på det sättet.

Men lyckligtvis är kanske inte alla östeuropéer så förblindade. Vi kunde se i TV i går hur man i Berlin demonstrerade för att få behålla litet social trygghet. De sade att de var oroliga för den arbetslöshet som man ju har i EG-länderna, vilket den östtyske personen i programmet så riktigt påpekade.

Håkan Holmberg talar om att det inte kan vara bara personers fel. Det måste ju vara systemfel i öst; och han har så rätt så. Det kan inte heller vara en slump att arbetslösheten i EG-länderna är fyra till fem gånger så hög som den är i Sverige. Det kan inte vara en slump att arbetslösheten fyrdubblades i Danmark efter det att landet hade gått med i EG. Det är det systemet som ni nu skall tvinga på de stackars östeuropéerna – som om de inte hade haft ett bokstavligt helvete redan. De har haft tillräckligt mycket av den varan.

T.o.m. Stefan Hedlund som är professor i öststatskunskap har talat om att soppköken nu börjar öppna i Polen. Är det det ni önskar dem, att de skall ha soppkök? Att de skall ha 30–40 % arbetslöshet? Är det detta stålbad som de skall gå igenom, pådyvlat dem av förståsigpåare i väst som skall exportera kapitalismens institutioner till dem? Här håller man på att vända en tragedi i en ny – det vore illa om det lyckades.

Herr talman! Det betänkande som vi skall diskutera här innehåller mycket kloka saker, men det väcker för mig två viktiga frågor. Den ena är: Hur länge

skall Carl Bildts dubbelspel om Litauen få fortgå opåtalat? Den andra frågan är: Varför betraktar socialdemokrater, moderater och tydligen också vpk-are alla östeuropéer som potentiella brottslingar? Detta är två viktiga frågor som föranleds av det betänkande som vi har framför oss.

Det finns naturligtvis en rad andra frågor där vi gör olika bedömningar. Så sker ju ofta i politiken. Vi skulle t.ex. vilja inrätta en europeisk miljöfond för miljöstöd till Östeuropa. Vi skulle vilja använda s.k. mjuka krediter och skuldbyte för att stödja miljösaneringen i bl.a. Polen, och vi vill ha gäststatus för de baltiska republikerna i Europarådet. I vissa fall har vi inte varit ensamma om dessa önskemål. Jag yrkar därför bifall till reservationerna 2, 3, 4 och 9.

Det är beklagligt att utskottsmajoriteten inte stödjer de gröna kraven i de här avseendena, men jag kan inte påstå att det är någon skandal.

Skandal är däremot ett adekvat ord för utskottets agerande beträffande Litauen och visceringsreglerna för östeuropéer. Som bekant utropade sig Litauen som självständig stat den 11 mars i år. Efter samråd i utrikesnämnden – vilket samråd jag utgår från var ytterligt sakligt och djuplodande. Något man ju aldrig får veta eftersom sammanträdet sker bakom lyckta dörrar och där miljöpartiet och vpk inte har insyn – kom de fyra största riksdagspartierna, från Carl Bildts till Ingvar Carlssons, överens om att Sverige inte borde erkänna Litauen; i utrikesdebatten anslöt sig vpk till den ståndpunkten.

Miljöpartiet de gröna, ett parti som har mycket goda kontakter med Litauen – jag vill inte påstå att vi är ensamma om det, men vi har det också, bl.a. genom Zigmars Vaisvila, en parlamentsledamot som fick ordentligt på nöten av ryska trupper för en tid sedan vilket ledde till bl.a. hjärnskakning – reagerade genom att kräva att självständighetsförklaringen skulle mötas av ett omedelbart svenskt erkännande.

Sedan dess har litauiska ledare vädjat direkt till Sverige om erkännande. Vid samtal med Kazimiera Prunskiene, Litauens regeringschef, framförde hon att hon också ville ha ett erkännande, även om hon var mycket diplomatiskt försiktig. Hon tolkade bl.a. den sovjetiska blockaden som ett underförstått erkännande. Hon sade också att ett första steg på vägen mot ett erkännande kunde vara att Sverige återtar sitt erkännande av den sovjetiska ockupationen av Litauen. Detta skulle då kunna tolkas som ett de facto-erkännande.

Man har använt säkerhetspolitiska hänsyn som argument mot svenskt erkännande, men i själva verket är ju försvaret för små nationers rätt att existera själva grundvalen för den svenska säkerhetspolitiken. Om det inte finns en allmänt internationellt omfattad acceptans av små staters rätt att bli accepterade, då hjälper inga JAS-plan eller Boforskanoner i världen för att upprätthålla svensk självständighet.

President Landsbergis har understrukt att Litauens självständighetsförklaring inte innebär att en ny stat har bildats, utan enbart att Litauen återupprättar den självständighet som de jure kontinuerligt har existerat sedan landet bröt sig loss från Tsarryssland och erkändes av hela världen.

Vid en föredragning för utrikesutskottet den 17 mars i år framkom av utrikesdepartementets folkrättsexpertis att Sverige åtskilliga gånger har tubbat på de tjusiga, orubbliga regler man brukar hänvisa till som hinder mot erkän-

nande. I själva verket låter man ibland bli att erkänna ett land när det är politiskt bekvämt att göra så. Man skulle också kunna erkänna, om man tyckte att det var politiskt motiverat.

Helsingforsavtalet, som också har använts som tillhygge i debatten, utgör inget hinder för erkännande. Det finns olika principer, dels territoriell integritet, dels självbestämmande och inte minst att frigörelse skall ske med fredliga metoder, vilket gör att man inte bara har Sovjetunionen att ta hänsyn till utan självfallet också Litauen och landets rätt till självbestämmande.

Det finns alltså utrymme för ett politiskt val från svensk sida. Det är inte så att det finns orubbliga principer som regeringen måste följa – det finns utrymme för ett politiskt val. Därför är det en politisk skandal att regeringen valt filtofflorna.

Herr talman! Det jag nu har sagt om Litauen – givetvis inte det inledande om kapitalismens institutioner – gör att jag vågar lova att 90–95 % av svenska folket skulle, om man läste det som en text, kunna tro att det var Carl Bildt som hade sagt det. De skulle vara fullständigt övertygade om att det var Carl Bildt som pläderade för Litauens frihet och för ett erkännande av Litauen.

Carl Bildt har mer än någon annan svensk politiker försökt ta Baltikums frihet på entreprenad. Praktiskt taget varje vecka anklagar han regeringen för att svika Baltikum i allmänhet och Litauen i synnerhet. Men varje vecka går han strax in bakom utrikesnämndens lyckta dörrar och gör upp med regeringen. Varje sådant utrikesnämndssammanträde har hittills utmynnat i total enighet mellan de fyra partierna, inkl. Carl Bildts, om att Litauen inte skall erkännas. Detta har emellertid aldrig hindrat Carl Bildt från att omedelbart gå ut på första bästa torg och plädера för Litauens frihet i ordalag, som gör att mycket få åhörare kan få någon annan uppfattning än att Carl Bildt är den i det här landet som mest vill stödja Litauens självständighet.

Jag har mycket undrat över hur de övriga partierna i utrikesnämnden stillatigande kan åse detta skådespel. Det är framför allt er han gör narr av. Det är ju er han har kokat ihop detta tillsammans med, och sedan går han ut och agerar som om ni var helt oeniga för att ta poäng på båda sakerna på en gång: att slippa en debatt med regeringen som han uppenbarligen inte vill ha, eftersom högern brukar förlora de debatterna. Samtidigt skall han gå ut på torget och ta poäng på att vara den störste baltälskaren i landet. Hur kan ni tolerera det? Det är för mig en gåta. Man kan också fråga hur massmedia gång på gång kan låta Carl Bildt framträda som motpol till regeringen, när han inte alls är någon motpol utan går i den skönaste armkrok med Pierre Schori.

Naturligtvis är också övriga partier värda kritik i detta sammanhang, men på betydligt lägre nivå. Folkpartiet har ju länge kämpat för Baltikums frihet, och Håkan Holmberg antydde nu att folkpartiet i varje fall är berett att ta några steg åt rätt håll. Ingemar Eliasson har sagt att det inte är fråga *om* utan *när* det är dags för ett erkännande av Litauen. Men när är när? Jag har ställt frågan och kommer att fortsätta att ställa den i talarstolar och i korridorer tills det ges ett klart svar på den. När är när? Är det när Moskva ger klar-tecken? Det kan väl ändå inte vara en folkpartistisk uppfattning om Baltikum.

Jag tycker att Aftonbladets chefredaktör i går behandlade socialdemokra-

ternas inställning mycket adekvat då han lyckades med Pierre Schoris försäkran om att ett officiellt erkännande av Litauen inte behövs eftersom man redan har erkänt Litauen i hjärtat. Det räcker som en kommentar om socialdemokraterna.

Jag tycker att samtliga partier borde läsa Wilhelm Agrells artikel i Dagens Nyheter häromdagen, där han konstaterade att ett erkännande av Litauen är en moralisk plikt som bara fega politiker väjer för.

På åtskilliga sovjetiska torg, inkl. Röda torget, krävs nu ett erkännande av Litauen. Hur länge skall miljöpartiet de gröna behöva vara ensamt om motsvarande krav på svenska torg?

Herr talman! Den andra huvudfrågan gällde östeuropéers och västeuropéers lika rättigheter. Det som utskottsmajoriteten har skrivit på s. 27 och 28 i betänkandet, och som miljöpartiet, folkpartiet och centern har reserverat sig emot, är faktiskt inget annat än ett uttryck för en primitiv främlingsfientlighet av lägsta slag. Utskottsmajoriteten behandlar alla östeuropeiska turister som potentiella utövare av illegal försäljning. Man betraktar alla östeuropeiska turister som potentiella och illegala invandrare. De friheter som utskottet vill utveckla för Västeuropa, skall de inte alls gälla Östeuropa? Vi skall ju ha en fri arbetsmarknad inom Västeuropa, vilket är en av de, ur miljöpartiets synpunkt, få positiva sakerna i den integration som pågår. Vi i miljöpartiet är anhängare till att människor skall få röra sig så fritt som möjligt. Men vi har varnat för att om detta utvidgas till hela Västeuropa kanske det inte blir plats för östeuropéer. Detta tycks ju bekräfta den farhågan. Utskottsmajoriteten skriver i betänkandet att en generell viseringsfrihet för resor till Sverige skulle kunna uppfattas som en signal till fri invandring från länderna i Öst- och Centraleuropa. Men vilket är syftet med EG-anpassningen? Är inte det att ge en signal till fri invandring till hela Västeuropa? Vad innebär det annars? Har ni i så fall talat om i Bryssel att ni inte kommer att acceptera den fria arbetsmarknaden? Varför skall inte samma rätt att turista i Sverige, och kanske söka arbete och bosättning här, gälla för litauer, ester, letter och polacker som för greker och portugiser? Vad har socialdemokrater, moderater och kommunister egentligen emot östeuropéer?

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 5 och 6.

Anf. 82 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik:

Herr talman! Frågan när är när, som Per Gahrton uttryckte sig, går naturligtvis inte att avgöra i Sverige, eftersom vi i Sverige inte på något sätt styr denna process. Denna fråga skall debatteras i utrikesutskottet med anledning av den motion som miljöpartiet har väckt och därefter i en särskild debatt i kammaren. Men det jag tycker att man kan säga är att det i dag finns tecken som går att tolka som att en förhandlingsprocess ändå kan vara på väg. Någonstans i denna process måste den svenska regeringen, enligt min mening, finna att rätt tillfälle har kommit. Vissa av de manövrer som nu sker innebär ju indirekt att man även i Moskva bekräftar att man håller på att närma sig den ståndpunkt som är den enda rimliga, nämligen att Litauen är en annan stat än Sovjetunionen. Men vi styr inte detta från Sverige.

Egentligen begärde jag ordet för att kommentera det som Per Gahrton sade om att vi skall tvinga på östeuropéerna kapitalismens tragedi, eller hur

han nu uttryckte detta. Jag tycker att han skall försöka säga det till de ärade solidaritetsaktivister som under snart tio års tid har kämpat för att äntligen få en chans att göra något åt Polens katastrofala situation. Mycket av den har ju att göra med miljöproblemen. De fabriker i övre Schlesien som bl.a. är boven i denna tragedi borde ha stängts för tio, femton, tjugo år sedan. Självfallet blir det en stor arbetslöshet när dessa fabriker stängs, om den nya ekonomiska politiken kommer att leda fram till det, men det är nödvändigt för att det över huvud taget skall vara möjligt att bo i dessa områden i fortsättningen. Självfallet leder detta till många sociala problem, bl.a. i form av arbetslöshet. Säkerligen blir det tragedier. Men detta är något som den polska befolkningen accepterar. Den polska regeringen har förtroendesiffror som varje normal västerländsk premiärminister skulle vara grön av avund att få läsa i tidningen. Ca 80 % av befolkningen har förtroende för den polska regeringen. Jag tycker att Per Gahrton skall säga till polackerna det som han sade här nyss. Då får han se vilket svar han får.

Anf. 83 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Jag tycker att det är ganska beklämmande att lyssna till Per Gahrton. Det är ganska dystert. Per Gahrton ser två helveten och ingen skillnad däremellan. Han ser ingen skillnad mellan diktatur och demokrati. Han ser ingen skillnad mellan välståndet i väst och den skriande fattigdomen och miljöförstörelsen i öst. När man lyssnar på Per Gahrton får man känslan av att det inte finns något hopp för människorna. Inte ens Per Gahrton påstår ju att de gröna har en ekonomisk politik som skulle kunna tillämpas på ett sådant sätt att den leder till något ökat välstånd eller någon ökad välfärd. De gröna vill ju sänka tillväxten t.o.m. här hemma i Sverige.

Men det finns faktiskt litet hopp för människorna. Jag var för två veckor sedan i Polen. Där har man, vilket Håkan Holmberg var inne på, en solidaritetsstödd regering som arbetar för reformer. Och det som vi där fick höra gav litet hopp. Det var, Per Gahrton, västerländska ekonomiska metoder, jag skulle nästan vilja säga Chicagoskolan, som man tillämpar där. Inflationen har sjunkit från 600 % 1988 till 75 % i januari 1990, 25 % i februari och 5 % i mars. Man klarar nu en konvertibilitet av zlotyn utan att behöva dra på stora valutareserver.

Det kommunistiska systemet var mycket bra på full undersysselsättning. Den öppna arbetslösheten är i dag ännu icke mer än 2 % i Polen. Jag tror att den kommer att stiga. Köerna framför affärerna har försvunnit. Polackerna ser faktiskt en viss ljusning och ett visst hopp. Det är något att glädja sig över.

Sedan tycker jag att det är påtagligt hur Per Gahrton, den störste EG-motståndaren, nu har gjort sig till den störste propagenten för ett diplomatiskt erkännande av Litauen. Jag tror faktiskt att måndagsrörelsen gör mer för Litauens självständighet än Per Gahrtons inlägg.

Anf. 84 PER GAHRTON (mp) replik:

Herr talman! Jag kan inte påminna mig att jag har kritiserat måndagsrörelsen. Tvärtom deltar vi i miljöpartiet givetvis i den utsträckning vi får lov för arrangörerna. Visst gör måndagsrörelsen stor nytta. Jag kritiserade Carl

Bildt, punkt, slut. Men det bör naturligtvis en moderat riksdagsledamot också ta åt sig. Det hade varit intressant att få en förklaring till Carl Bildts dubbelspel.

Jag är inte pessimistisk på det sättet att jag tror att människan nödvändigtvis måste gå under, men jag tror att det med absolut säkerhet kommer att ske om man nöjer sig med att byta ut den fördärvliga kommunismen mot en hämningslös tillväxtkapitalism som gör slut på alla våra resurser inom några årtionden och som i huvudsak innebär att man struntar i hur det går med miljön. Vi förordar ett ekonomiskt system som har spärrar mot miljöförstöringen inbyggda från början. Den politik som vi och våra gröna vänner vill ha är förvisso inte är någon kommunism utan en marknadsekonomi som är hårt ekologiskt styrd som innebär att man inte accepterar att vissa generationer skall offras för en samhällsförändring. Jag trodde att det var Stalins privilegium i historien att anse att vissa generationer skall offras. Vi accepterar inte att vissa skall dömas ut i arbetslöshet och dömas till sopköken därför att man skall ändra från ett samhällssystem till ett annat. Det är precis detta som kommer att inträffa. Det är 2 % arbetslöshet i dag i Polen. Men alla de som propagerar för den s.k. reformen i Polen säger att det kommer att bli 20–30 % arbetslöshet innan det hela är färdigt. Man kan möjligen hoppas att de har fel, men erfarenheten från EG-länder och USA och andra sådana länder där man inte har en stark social sektor visar att polackerna bara är i början av vad de kommer att få uppleva. Då blir det naturligtvis deras sak att ta ställning hur de vill ha det – självfallet. Jag reagerar mot att svenska politiska partier propagerar för att vi skall pådyvla dem kapitalismens institutioner.

Jag har svårt att förstå varför Håkan Holmberg försvarar moderatmotioken som han alldeles nyss tagit avstånd från, men det är ju hans problem. Det intressanta var att höra vad han hade att säga om Litauen. Vi har respekt för folkpartiets långa engagemang för Baltikums frihet. Därför har vi varit besvikna för att folkpartiet inte har gått längre. Men vi har också förstått att det ändå finns seriösa krafter i folkpartiet som har velat gå längre. Bengt Westerberg har inte ägnat sig åt samma skändliga spel som Carl Bildt, och därför finns det en respekt för folkpartiets grundhållning när det gäller Baltikum. Det vore bra om folkpartiet kunde ta initiativ till att man i varje fall kommer längre än att bara än en gång säga nej till erkännande av Litauens självständighet, att man kunde ta det steg som Litauens premiärminister här antydde vore det första steget, nämligen att upphäva erkännande av den sovjetiska ockupationen.

Anf. 85 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Jag tycker att Per Gahrton skall ta debatten med mig i stället, eftersom jag är närvarande här i kammaren. Han skall inte anklaga Carl Bildt för olika saker nu när han inte är i kammaren.

Jag tycker att det verkar som om det nu – det kunde vi höra i nyheterna kl. 18.00 – finns vissa öppningar. Vissa förhoppningar kan man kanske hysa om att det kan börja röra på sig i den låsta situationen mellan Vilnius och Moskva. Det kan vara intressant att notera att ett av instrumenten tycks vara det brev som Kohl och Mitterrand har sänt. Det visar att det finns många

olika sätt att påverka situationen. Carl Bildt har klart i denna kammare uttalat var rätten finns, var makten utövar sina anspråk och på vilken sida vi och Sverige står. Det vet Per Gahrton själv eftersom han debatterade med Carl Bildt den dagen.

Anf. 86 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik:

Herr talman! Nej, Per Gahrton, jag försvarar inte moderatmotionen. Den faller för mig i samma kategori som en del av Per Gahrtons egna synpunkter och för den delen en del av dem som många socialdemokrater, i varje fall i början av den här processen, ställde upp på och bjöd ut som om de väntade sig oerhört intresserade spekulanter, nämligen att vi i Sverige skall tala om för människor som har precis samma fattningsförmåga som vi själva och samma kunskaper som vi om olika ekonomiska system, sociala problem, miljöproblem och annat att så här skall ni göra, så här skall ni inte göra, osv. Det är att nedvärdera människor i våra närmaste grannländer på ett sätt som jag tycker är ovärdigt i en debatt. Det har varit ganska mycket av sådant i den svenska Östersjödebatten. I början av året höll socialdemokrater och moderater på att slåss om huruvida det var socialdemokrater eller moderater...

Anf. 87 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag vill erinra om att repliken gäller Per Gahrtons anförande.

Anf. 88 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik:

Herr talman! I så fall vill jag bara konstatera att detta sätt att uppträda som om svenska partier har något slags företrädesrätt att tala om för hela nationer i vår närhet hur de skall göra när de mycket väl begriper själva var så att säga skon klämmer tycker jag tar emot att behöva uppleva här i kammaren.

Anf. 89 PER GAHRTON (mp) replik:

Herr talman! I det sistnämnda avseendet är Håkan Holmberg och jag fullständigt överens. Vi har olika ideologisk grundsyn. Håkan Holmberg tror väl på tillväxten, och jag är något mer skeptisk, för att uttrycka det mildt. Men det är naturligtvis de folk som nu har befriat sig som själva skall avgöra. Vi arbetar genom att samarbeta med våra likasinnade i dessa länder, alltså med de gröna partierna i Polen och andra länder, och utbyta erfarenheter. Men det är de gröna partierna där som givetvis bestämmer i vilken utsträckning de skall driva likartade idéer. Det kan inte vara någon tvekan om den saken. Därför reagerar jag så starkt emot moderatmotionen, och kammaren har alltså reagerat emot den oberoende av vilken grunduppfattning man har om hur samhällen skall byggas. Det är att lägga näsan i blöt på ett ytterligt olämpligt sätt i en känslig situation.

Sedan till frågan om jag skall debattera med Margaretha af Ugglas eller med Carl Bildt. Riksdagsuppdraget är ett heltidsuppdrag. Det förutsätts att alla riksdagsledamöter är närvarande alltid. Det finns ingenting i grundlagen som på något sätt ursäktar att en ledamot är frånvarande om vederbörande inte är tjänstledig. Jag känner inte till om Carl Bildt för närvarande är tjänst-

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

*Samarbete med
Baltikum, Central-
och Östeuropa*

ledig. Det här springandet som partiledarna ägnar sig åt och är här bara någon enstaka gång när de skall hålla ett grandios tal, som vi ibland gärna hade kunnat vara utan, och sedan är borta största delen av tiden är väl partiernas sak, deras samvetes sak och väljarnas sak, men det är naturligtvis ingen garanti mot att de inte skall få utstå kritik i debatten. Ingen riksdagsman kan undandra sig kritik genom att säga att han är utkvittad och inte är närvarande. Carl Bildt är den som har burit sig illa åt när det gäller Litauen. Margaretha af Ugglas har inte gjort på samma sätt, och därför har jag ingen anledning att angripa henne personligen. Jag tycker att Carl Bildts beteende är häpnadsväckande och bör därför kritiseras. Om ni kan fixa det inom moderata samlingspartiet på något sätt så gör ni er och Sverige en mycket betydande tjänst.

Andre vice talmannen anmälde att Margaretha af Ugglas anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 90 STURE ERICSON (s):

Herr talman! Utrikesutskottets betänkande 16 behandlar utformningen och inriktningen av det svenska östsamarbetet. Frågan om storleken och finansieringen av de insatser som vi här diskuterar har behandlats i betänkande 14 om UD:s budget och i betänkande 15 om utvecklingssamarbetet. Att den formella hanteringen i denna fråga har blivit litet splittrad beror naturligtvis på vår önskan att utan onödig tidsförlust vara med och påverka den snabba utvecklingen i Öst- och Centraleuropa.

Har då 1 miljard kronor på tre år någon betydelse för vad som nu sker i våra grannländer i öst och i syd? Naturligtvis inte mer än marginellt, men på vissa områden, exempelvis när det gäller miljöförstöringen och strategiska utbildningar, kan kanske svenska insatser få en viss styreffekt på utvecklingen. Den samlade svenska satsningen blir i praktiken väsentligt större än 1 miljard och bör naturligtvis sättas in i ett bredare europeiskt sammanhang. Sverige deltar ju aktivt i flera multilaterala ansträngningar att bistå Öst- och Centraleuropa.

Om den politiska utvecklingen gör det möjligt att koncentrera en stor del av våra bilaterala insatser till de små baltiska republikerna, kan också effekterna bli märkbara. Då får också vårt helhjärtade stöd för de baltiska folkens krav på självständighet ett mer konkret innehåll. Jag tycker faktiskt att moderaterna är litet för blygsamma när de i sin reservation 7 vill öronmärka 100 bilaterala miljoner för Baltikum.

Den nya politik som Gorbatsjov och männen kring honom fört under de senaste fem åren har lett till att Sovjet nu släppt greppet över större delen av de crövringar som Stalins arméer gjorde vid slutet av andra världskriget. DDR, Polen, Tjeckoslovakien och Ungern har fått icke-kommunistiska, demokratiska regeringar. Förhoppningsvis kommer detta om några veckor också att gälla Bulgarien och Rumänien.

Den här snabba fredliga omvandlingen förutsågs inte av någon för ett år sedan. Jag hade själv möjlighet att den 15 mars i följ på platsen följa en hundratusenhövdad klart antikommunistisk demonstration i Budapest på Ungerns gamla revolutionsdag. I början av maj, också i Budapest, hörde jag se-

dan Posgay och andra ungerska kommunister lägga ut texten om hur de tänkte införa ett flerpartisystem. Vi som var med insåg då inte vad som skulle hända under hösten 1989. Ändå satt Falin från centralkommittén i Moskva med och sade resignerat något om att de råd Moskvakommunisterna hade gett de ungerska kamraterna i det förflutna varit dåliga råd, så nu fick de försöka klara sig själva.

Inte heller när jag i november tillsammans med Gunnar Stenarv planerade att åka till Berlin för att träffa Böhme, Meckel och andra då illegala östtyska socialdemokrater var det riktigt klart vad som skulle komma att ske. Vi kom till Berlin drygt ett dygn efter det att muren hade öppnats. Men det var först då vi stod där vid hålet i muren vid Potsdamer Platz sent på söndagskvällen och såg hundratals trötta östberlinare vandra hemåt med västberlinska plastpåsar i handen som det verkade mycket osannolikt att omvandlingen skulle kunna bromsas.

Också i början av december i Riga på den första socialdemokratiska partikongress som hållits i Sovjetunionen efter 1917 kände man att det skrevs historia. T.o.m. Sovjetunionen var på väg att få ett flerpartisystem. Bland de officiella gästerna vid denna kongress i flödande TV-ljus fanns två representanter för Lettlands kommunistparti.

Gorbatjov har lyckats att helt fredligt lossa greppet om de sex vasallstaterna i Öst- och Centraleuropa. Röda armén reduceras nu kraftigt. När den helt dragits tillbaka inom Sovjetunionens gränser är en tidsfråga. Utvecklingen har gått svindlande fort. Kommunismen som samhällssystem överges av alla – tydligen även av de svenska kommunisterna. Politbyråmedlemmar i Moskva talar om nödvändigheten att införa marknadsekonomi. Och i går avslutade en orädd opposition årets förstamajdemonstration på Röda torget i Moskva.

Det tre baltiska Sovjetrepublikerna försöker nu bryta sig ut ur unionen. I Moskva har Högsta sovjet stiftat en lag om den procedur som en delrepublik måste följa för att bli en självständig stat. Men balterna anser sig de jure aldrig ha tillhört Sovjetunionen. Många i väst är oroliga över att det lilla Litauen skall bli den tuva som välter Gorbatjovs perestrojka och glasnost över ända.

Här i Sverige försöker de fem oppositionspartier som utgör riksdagens majoritet att göra inrikespolitik av det baltiska dramat. Miljöpartiet har utmanat moderaterna i fråga om "brinkmanship". Man tycker att vi skall strunta i folkrättens principer och officiellt erkänna Litauen. Det föreslås i reservation nr 6 i det betänkande som vi nu behandlar. Frågan kommer att tas upp utförligt i ett separat betänkande som behandlas här i kammaren den 23 maj.

På den här punkten finns det skäl att ställa en rak fråga till Margaretha af Ugglas med anledning av hennes uttalande här i kväll då hon krävde svensk diplomatisk närvaro i Vilnius. Men då tänker hon sig knappast ett arrangemang som det som vi har i Tallinn och Riga med filialer till vårt generalkonsulat i Leningrad. Någonting sådant skulle knappast accepteras av republiken Litauens regering.

Vad Margaretha af Ugglas tänker sig är någon form av permanent svensk diplomatisk närvaro i Vilnius. Den fråga av alla som då kommer att ställas

är om vederbörande diplomat befinner sig i Sovjetunionen eller i republiken Litauen. Att frågan kan ställas på det sättet tyder på att det handlar om att de facto erkänna republiken Litauen och att det är det som Margaretha af Ugglas avser. Men varför då inte rösta för miljöpartiets reservation nr 5?

Är moderaterna på väg att överge den enighet i denna fråga som hittills har rått i utrikesnämnden, eller är det här bara ytterligare ett inslag i det spel för galleriet som Per Gahrton här har talat så utförligt om och som moderaterna bedriver kring den baltiska frågan? Moderaterna agiterar också ute i busken. Bara ett exempel: På deras länsstämma i Örebro i söndags krävdes ett stopp för alla gasförhandlingar med Sovjet och begränsad rörelsefrihet för sovjetiska diplomater i Sverige. Ledamoten av denna kammare – just nu frånvarande – Birger Hagård eldade upp örebroarna med påståendet att vi socialdemokrater har visat oförmåga och ovilja att ta ställning i fråga om Baltikum, vilket enligt honom förklaras av att svensk socialdemokrati bara är "en mildare variant av öststatssocialism".

Här finns det också anledning att klara ut ett förmodligen inte helt omedvetet missförstånd när det gäller innebörden av den tredje vägens politik. Det har aldrig varit fråga om någon medelväg mellan kapitalism och kommunism, utan det här är något som vi formulerade i början 80-talet. Vi ville då lägga fast en politik som var en medelväg mellan dels den stagnation och arbetslöshet som vi 1982 hamnade i efter sex borgerliga regeringsår, dels en generell efterfrågestimulans, som ju lätt leder till inflation och andra problem. Den tredje vägens ekonomiska politik innebar att vi skulle slagordsmässigt arbeta och spara oss ut ur den borgerliga krisen.

Okunnigheten om vad den tredje vägens ekonomiska politik innebär är något som har drabbat inte bara Margaretha af Ugglas utan också en annan av våra kända öststatsdebattörer, Anders Åslund. Han har nyligen doku-
menterat sin okunnighet i ämnet i DN:s debattspalt.

Den tredje vägens ekonomiska politik var för övrigt tämligen lyckosam så länge under 80-talet som det parlamentariska läget var sådant att vi kunde föra vår egen ekonomiska politik.

Möjligen har Margaretha af Ugglas blandat ihop den tredje vägens ekonomiska politik med den tredje ståndpunkten, som var ett mellanting mellan kapitalismen och kommunism och som bl.a. Karl Vennberg och Artur Lundkvist på 1950-talet propagerade för. Innan Margaretha af Ugglas nästa gång går upp i talarstolen och kommer med den här sortens argument bör hon fördjupa sig något i idéhistoriska studier.

Låt mig i det sammanhanget gratulera Håkan Holmberg med anledning av hans innehållsrika och välbalanserade anförande. Inte minst hans eleganta avståndstagande från förgripligheterna i moderaternas motion och reservation var välgörande.

Pär Granstedt tyckte att vi har visat en njugg och halvhjärtad attityd till Baltikum. Men faktum är att Sverige klarare än något annat land i väst har ställt upp på balternas krav på självständighet och nu gärna vill göra betydande ekonomiska insatser i dessa republiker.

Den uppmaning som förbundskansler Kohl och president Mitterrand för några dagar sedan riktade till Litauen om att frysa självständighetsförklaringen och börja förhandla med Gorbatsjov skulle, om den hade kommit från

den svenska socialdemokratiska regeringen, av Carl Bildt, Andres Küng och miljöpartiet självfallet ha betecknats som ett upprörande kryperi för Sovjetmakten. Man får hoppas – för Litauens och Sovjetunionens skull – att Landsbergis och Gorbatsjov lyssnar till Mitterrand och den västtyske förbundskanslern. Utan kompromisser kan det litauiska dramat sluta tragiskt för alla inblandade. Även vi svenskar hör naturligtvis till dem som berörs.

Den miljard som riksdagen i morgon beslutar att ställa till regeringens förfogande för insatser främst i Polen och Baltikum är bara början. Behovet av stöd är mycket stort. DDR ansågs exempelvis vara den ekonomiskt mest avancerade kommunistiska staten. Men när nu Västtyskland försöker att snabbt komma till rätta med de värsta bristerna i det östtyska samhället, bl.a. för att hejda den strida strömmen av ekonomiska flyktingar, kostar det enorma summor i miljardklassen. Med tanke på de västtyska erfarenheterna verkar den idealistiska inställning som folkpartiet, centern och miljöpartiet i reservation nr 5 har när det gäller våra aviseringsbestämmelser inte särskilt väl genomtänkt.

En del tycks föreställa sig att det nya öppna Öst- och Centraleuropa på en gång blir en enormt stor marknad för svenska företag. Tyvärr kommer nog denna marknad att förbli ganska begränsad under åtskilliga år framöver. Det handlar ju om mycket fattiga länder, som efter en svår övergång till marknadsekonomi förhoppningsvis förmår koncentrera sig på att steg för steg bygga upp välfärden för sina folk.

Det som i väst kan skapa avsevärda resurser för ökade insatser i Öst- och Centraleuropa vore avtal om nedrustning när det gäller både konventionella styrkor och kärnvapen. Därför är det så viktigt att förhandlingarna i Wien och Genève leder till konkreta resultat redan i år och att de förestående toppmötena mellan Bush och Gorbatsjov blir framgångsrika.

Allt fler östekonomer anser nu att mellan 20 och 30 % av Sovjetunionens BNP under en följd av år har använts för militära ändamål. En kraftig minskning av denna andel tycks ingå i Sovjetledningens planer för hur den civila ekonomin skall rekonstrueras. Warszawapakten har, om än inte formellt så i praktiken, upplösts. Sovjetunionen förblir naturligtvis en militär supermakt under överskådlig tid, men den säkerhetspolitiska situationen i Europa har ändå drastiskt förbättrats under det senaste året.

I december skall den svenska försvarskommittén presentera sina slutsatser av denna utveckling. Sannolikt uppstår då ekonomiskt utrymme för en del framtida satsningar i Öst- och Centraleuropa – speciellt för de partier som hittills förespråkat mycket kraftiga ökningar av våra försvarsutgifter. Det är en självklarhet att stöd till en fredlig ekonomisk och demokratisk utveckling i Sovjetunionen och andra f.d. Warszawapaktsländer kan förbättra vårt säkerhetspolitiska läge.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 91 PÄR GRANSTEDT (c) replik:

Herr talman! Sture Ericsons anförande innehöll en hel del av intresse. Det framgick bl.a. rätt tydligt att inte heller Sture Ericson är särskilt imponerad av omfattningen av det bistånd som regeringen har föreslagit och som också

socialdemokraterna i utskottet har ställt sig bakom. Han uttryckte sig mycket tydligt om dess marginella karaktär och hade en förhoppning om att effekterna ändå skulle bli större genom att biståndet förknippades också med andra insatser.

Det är bara att hålla med om att biståndet är ganska marginellt och att nivån är lägre än vad man borde kunna förvänta sig av Sverige, med hänsyn till att det handlar om våra egna grannländer. Det är rimligt att vi satsar mera på hela Östeuropa än vad vi satsar på exempelvis Vietnam, även om biståndet där kan vara angeläget på många sätt. Däremot vill jag påminna om att vi i centern, till skillnad från socialdemokraterna, inte är beredda att ta pengar från biståndsbudgeten för östbiståndet.

Vad som dock var ännu intressantare var att Sture Ericson sade att denna miljard bara var en början. Därför kunde det vara intressant att höra regeringspartiets funderingar om fortsättningen. Det här har presenterats som ett treårsprogram. Kan förslag om ytterligare insatser förväntas från regeringen redan under denna treårsperiod, utöver den miljard som nu har föreslagits? Eller talar Sture Ericson om fortsättningen efter det att tre år har gått?

Tidigare under bistandsdebatten fick man närmast intrycket av att det kanske inte längre behövdes så stora insatser efter tre år. På Sture Ericson verkar det nu som om det kommer att bli betydligt större insatser från Sveriges sida framöver. En precisering vore värdefull och kanske också en försäkran om att man inte skall ta av de pengar som är avsedda för tredje världens fattigare länder.

Det var klart att Sture Ericson skulle beskylla oss för att göra inrikespolitik av det baltiska dramat därför att vi dristar oss att kritisera regeringen. Regeringen måste finna sig i att vi också för en utrikespolitisk debatt baserad på våra sakliga bedömningar.

Om Sverige har uttryckt sig klarare än något annat land i väst eller inte kan säkert diskuteras. Däremot finns det skäl att jämföra det sätt som den svenska regeringen har uttryckt sig på nu och det sätt som den svenska regeringen uttryckte sig på vid ett annat tillfälle när en supermakt förtrampade ett litet folks frihetslängtan, nämligen under Vietnamkriget. Då är skillnaden markant, och man frågar sig: Varför är vi inte lika tydliga den här gången? Motiven för svensk tydlighet är snarast starkare nu, när det handlar om ett skeende in på våra egna knutar, när det handlar om våra grannfolks öden.

Anf. 92 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Det var naturligtvis intressant att lyssna på Sture Ericsons undervisning, men han måste vara medveten om att missförståndet i fråga om vad den tredje vägens politik i själva verket innebär är ganska utbrett, inte bara i hans eget parti och bland ledande företrädare, som ju vill att denna tredje vägens politik skall tillämpas i Östeuropa, utan också ute i den internationella debatten, där man har ganska klart för sig att det handlar om ett slags mellanväg mellan socialistisk kommandoekonomi och liberal marknadsekonomi.

Den polske finansministern sade för 14 dagar sedan i sitt anförande inför

kommittén från Europarådet: Det finns västeuropeiska politiker som kommer till oss och vill att vi skall föra någon sorts tredje vägens politik, och jag ställer då alltid frågan: Varför gör ni det inte själva? Och varför finns det inte något enda västeuropeiskt land som kan peka på en lyckad utveckling med denna tredje vägens politik?

Enligt Sture Ericson var den tredje vägens politik tydligen en väg ut ur en borgerlig kris. Nu befinner vi oss återigen i en socialdemokratisk kris. Är detta då så tillämpligt för att komma ur en kommunistisk kris, vilket är vad det handlar om i Östeuropa?

Sture Ericson tyckte att 100 milj. kr. för ett särskilt samarbetsprogram var blygsamt. Men jag hörde aldrig i utrikesutskottet att Sture Ericson hade mera pengar att offerera. Om han hade gjort det hade vi självfallet sagt ja till detta. Dessa pengar gäller detta budgetår, och de är en inledning på ett särskilt Baltikumprogram. Rösta med oss i morgon, Sture Ericson, så får vi äntligen i gång ett särskilt program för Baltikum!

Förslaget om svensk närvaro i Vilnius fanns med i en moderat motion som skrevs i början av januari. Det hade väl varit av utomordentligt värde för Sverige, och kanske t.o.m. för Litauen, om vi så snabbt hade etablerat den typen av närvaro i Vilnius som vi först gjorde i Tallinn. Det hade varit utomordentligt värdefullt under händelseutvecklingen under de månader som har gått.

Sture Ericson frågar vilken typ av svensk närvaro det skulle vara fråga om. Detta bör absolut ingå i ett svenskt program för Baltikum. Självfallet måste vi ha en närvaro i Vilnius, och frågan är bara vid vilken tidpunkt denna närvaro kan komma till stånd. Jag tror att litauerna vill etablera alla de kontakter de kan.

Anf. 93 PER GAHRTON (mp) replik:

Herr talman! Jag uppskattar Sture Ericsons kritik mot Carl Bildts dubbelspel. Jag utgår från att man vid utrikesnämndens sammanträde på måndag kommer att ta itu med det, därför att det skadar verkligen förtroendet, inte bara för Carl Bildt – vilket går att stå ut med – utan även för politik i allmänhet. Om man gör upp bör man givetvis hålla fast vid det, inte bara bakom lyckta dörrar utan också på torgen.

När Sture Ericson påstår att vi i miljöpartiet struntar i folkrättens principer när vi kräver ett erkännande av Litauen, har han nog läst på folkrätten ganska dåligt. Han kanske också lyssnade dåligt – om han var närvarande – vid föredragningen om detta i utrikesutskottet.

Det framgick för det första att en mycket stor del av världens nationer tillämpar helt andra principer än Sverige säger sig göra. De struntar väl ändå inte i folkrätten, utan de har andra principer för erkännande, där politiska överväganden öppet kommer med i bilden.

För det andra framgick det att de principer Sverige säger sig följa ändå inte följs. Rhodesia erkände man t.ex. inte, trots att det var en stat som uppfyllde alla folkrättens principer. Men det var ingen demokratisk stat, det var ingen sympatisk stat, och därför lät man av politiska skäl bli att erkänna den. Det tycker jag var rätt, men det var ju i strid mot de principer man säger sig upprätthålla.

Vi fick föredragningar om en rad andra undantag från dessa s.k. heliga principer som visar att de definitivt inte är heliga. Man skulle alltså med den utgångspunkten mycket väl kunna erkänna Litauen. Men huvudpoängen för oss är densamma som litauererna själva hävdar, nämligen att det handlar inte om en ny stat att erkänna utan om en redan existerande stat som har varit ockuperad och där det bara handlar om att så att säga upprepa ett erkännande som man tidigare har gjort. Därvid måste då Sverige erkänna en fadäs som begicks 1940, och det kan väl ändå inte vara oöverkomligt.

Slutligen om vår idealism när det gäller östeuropéer: Är det idealism, så är jag mycket gärna idealist. Det är en mycket enkel princip, nämligen att människor skall behandlas lika oberoende av från vilket land de kommer. Varför skall t.ex. en polack vid den svenska gränsen behandlas annorlunda än en grek? Kan Sture Ericson ge ett bra, demokratiskt rimligt svar på den frågan? Jag tror att det blir svårt.

Anf. 94 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik:

Herr talman! Det är naturligtvis orimligt att jämställa en diskussion om hur man skall kombinera olika efterfråge- och utbudsstimulerande åtgärder inom ett land med marknadsekonomi – som Sverige, som Schweiz, som Kanada, som USA eller vilket som helst – med en diskussion om huruvida det finns något slags möjligt och tänkbart mellanting mellan ett marknadsekonomiskt system, där man kan ägna sig åt konjunkturpolitik på olika sätt, och ett planekonomiskt system med totalitär diktatur. Detta är två olika debatter – Sture Ericson har rätt i sitt påpekande.

Men inte desto mindre har socialdemokraterna ägnat sig åt den här andra grenen, att i en rad sammanhang fälla uttalanden av innebörden att det säkert skulle gå att tänka sig någon sorts kombination av total planekonomi och normala marknadssystem i de former som finns i västvärlden.

Ingvar Carlsson meddelade i en skrift som gavs ut 1983 att det har visat sig, med den stora erfarenhet man har i Östeuropa, att det är fel att enbart marknadsekonomi kan skapa någorlunda välstånd och dragliga förhållanden. Det hade planekonomiernas framsteg visat, trodde Ingvar Carlsson 1983. Vi i folkpartiet brukar citera det här litet då och då. Jag har inte med mig den exakta ordalydelsen, men Sture Ericson känner säkert till detta.

Och det är inte så värst länge sedan som socialdemokrater reste runt och försökte sälja någon sorts blandning av normal marknadsekonomi och det system som folket i Östeuropa förtvivlat försöker komma ur, som en lösning som man då hoppades skulle ha tacksamma mottagare. Så var det inte, och det var tur det.

Det här är två olika debatter, men socialdemokratin har varit ute och glidit ganska mycket på isen också, Sture Ericson.

Anf. 95 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Pär Granstedt undrade vad jag menade när jag sade att en miljard bara är början. Vi känner väl alla till att underutvecklingen i Östeuropa kommer man inte över under 90-talet. Den kommer vi att dras med mycket länge. Det kommer att fordras stora insatser från framför allt de västeuropeiska länderna, och vi skall inte undandra oss det.

Pär Granstedt frågade mera precist om det fanns någonting. Ja, han har ju själv varit med och skrivit en del om den europeiska återuppbyggnads- och utvecklingsbanken. Där säger utskottet att det kommer att bli en storleksordning på bidragen som knappast kan rymmas inom ramarna för multilaterala insatser. Redan där finns det tydligen ganska stora pengar.

Per Garthon vill diskutera Litauen. Låt mig först säga att jag tror inte att Carl Bildt är möjlig att korrigera i det sammanhanget. Han kommer att fortsätta med showen. Men vi får väl hjälpas åt att peka på dubbelspelet och motsättningarna. Om Litauen skall vi ha en stor debatt den 23 maj, så vi behöver inte ta det så grundligt nu. Vi skall träffas i utskottet i morgon bitti för att behandla en ganska lång och utförlig skrivning om detta. Så det här kommer vi nog att försöka reda ut inför offentligheten.

Vad sedan gäller Margaretha af Ugglas reträtt från resonemanget om tredje vägens politik vill jag säga att jag trodde att hon åtminstone hade något litet citat som hon kunde styrka sina långa utförliga utläggningar med, men det hade hon inte. Det var bara en polsk finansminister som hade sagt någonting. Vi kan faktiskt inte ta ansvar för vad som sägs av polska finansministrar som inte ens är socialdemokrater.

Mera anmärkningsvärt var när hon backade ifrån talet om permanent diplomatisk närvaro i Vilnius. Inte heller där ville hon precisera sig utan hänvisade till en motionstext från januari. Men det har faktiskt hänt en del i Vilnius sedan i januari. Har inte moderaterna brytt sig om att korrigera sina ståndpunkter sedan januari, då är ni hopplöst akterseglade i den här frågan. Vad jag tror att det handlar om är precis samma sak som Per Gahrton beskrev som spel för galleriet.

Vad sedan gäller Håkan Holmbergs mera sakliga synpunkter på tredje vägens politik finns det tydligen socialdemokratiska citat, där man har blandat ihop resonemangen om hur vi skall lösa ekonomiska problem i den svenska blandekonomin. Men om nu kommunismen försvinner som alternativ, är ju risken för upprepningar ganska liten.

Anf. 96 PÄR GRANSTEDT (c) replik:

Herr talman! Någon större precisering om hur socialdemokraterna ser på det framtida östbiståndet fick vi tyvärr inte. Uttalandet om att miljarden bara var en början lät ana att socialdemokraterna skulle närma sig den ståndpunkt som vi har i centern, nämligen att det krävs en betydligt generösare svensk hållning till Östeuropa och i synnerhet till våra grannländer än vad man hittills har visat. I repliken tycktes det här försvinna litet grand i ett töcknigt fjärran.

Vi vet alltså fortfarande inte vad som egentligen är den socialdemokratiska politiken. Är det så att vi relativt snart kan få förslag om mera kraftfulla svenska insatser än den här miljarden på tre år? Eller är det någonting som är avlägset och kanske inte särskilt påtagligt? Det vet vi inte, och det tycker jag är beklagligt.

Det finns anledning, tycker jag, för regeringen att ta sig en allvarlig funderrare över det svenska ansvaret, när det händer så dramatiska saker i vår närmaste omgivning, när behoven är så stora och när samtidigt samarbetsmöjligheterna för svenskt vidkommande är så betydande som de är. Hittills

tycker jag att bedömningen att den svenska östpolitiken är alltför kraftlös fortfarande gäller.

Anf. 97 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Om Sture Ericson vill ha dokumentation, kan han gå till utrikesutskottets betänkande från i år, när man behandlade bl.a. vår motion. Där säger utrikesutskottet självt att det vore önskvärt med svensk diplomatisk närvaro i Vilnius. Jag trodde faktiskt att åtminstone Sture Ericsons kolleger i utrikesutskottet stod bakom det betänkandet.

När det gäller det här med tredje vägen kan Sture Ericson studera démarcher från svenska ambassaden i Bonn, där det påpekas att man i den tyska valdebatten har talat om den tredje vägen som ett avskräckande exempel. Jag hoppas att jag inte sårar Sture Ericsons känslor alltför mycket nu, men det var någon som sade att den tredje vägen leder till den tredje världen. Detta går att se i démarcher från svenska ambassaden i Bonn. Så nog finns det dokumentation, Sture Ericson. Jag tror att det förekom alldeles särskilt i den västtyska valdebatten efter det att den svenska socialdemokratiska regeringen hade föreslagit ett strejklöslöshetsbud. Det väckte stor internationell uppmärksamhet.

Anf. 98 PER GAHRTON (mp) replik:

Herr talman! Sture Ericson tycker att vi skall vänta med Litauen tills miljöpartiets motion skall behandlas i utskottet och kammaren, och det kan ju låta logiskt. Jag var emellertid varken den förste eller den ende som tog upp Litauen här i dag.

Att vi tar upp frågan beror ju faktiskt på att vi tror att ett svenskt erkännande skulle spela en roll för Litauen. Det är därför vi har velat ha debatten så tidigt som möjligt. Det har bekräftats av våra kontakter med litauerne att ett sådant här erkännande i den situation som råder är något helt annorlunda än den formsak som erkännanden ofta är. Det är ju därför vi driver frågan. Vi tror att ett svenskt erkännande skulle uppmärksammas och ge en mycket klar signal till Moskva om att vaksamheten i västländer är mycket högre än vad man kan få intryck av på grundval av den lågmäldhet som ändå allmänt har rått.

Sedan till detta med greker och polacker. Jag tycker att den frågan på något sätt slinker undan i debatten alldeles för enkelt. Det är faktiskt en av de frågor som har gjort mig mest upprörd i samband med att jag har läst ett utskottsbetänkande i denna riksdag. Man säger att man genom viseringsplikten kan utöva en viss kontroll över den tidvis omfattande illegala försäljning som vissa östeuropeiska turister ägnar sig åt i Sverige. Man talar om att länderna i centrala Östeuropa lider av ett betydande utvandringstryck, och därför skulle en generell viseringsfrihet uppfattas som en signal om fri invandring.

Det tonfall man här har gentemot östeuropéer får det att låta som om östeuropéer var något som katten håller på att släpa in och som man definitivt skall hålla utanför landets gränser. Jag tycker att det är helt förskräckligt. Därför är det ändå en rimlig fråga som jag ställer när jag undrar varför polackerna och alla de andra i Östeuropa skall behandlas som dessa parior, som

potentiella spritförsäljare på Möllevångstorget. Det är väl sådana de anses vara allihopa, förstår jag.

Men det är väl ändå skandalöst om ett utrikesutskott betraktar en hel befolkning på 500 000 000–600 000 000 människor endast som potentiella spritförsäljare på Möllevångstorget i Malmö. Det är emellertid så det framträder här, och det är därför man reagerar med en viss indignation. Det vore bra om någon av de följande talarna som står bakom detta i utskottet kan försöka ge någon sorts förklaring till hur det har kunnat bli så här.

Anf. 99 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik:

Herr talman! Risken för återfall i socialdemokratisk oklarhet om de verkliga skillnaderna mellan normala demokratiska marknadsekonomier och de totalitära östsystemen är väl ganska liten, säger Sture Ericson. Ja, det kan ju vara så. Men det beror då egentligen inte på att socialdemokratin har skådat ljuset, utan på att det som skulle vara den ena motpolen i skalan mellan två system har fallit bort. Det är kanske litet pinsamt, Sture Ericson, att det skulle behöva ta slut på det sättet.

Anf. 100 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Huvudsaken är att det tog slut, om det nu fanns någon oklarhet på den punkten.

En generösare hållning, säger Pär Granstedt. Jag sade att det i praktiken kommer att bli väsentligt mer än en miljard som kommer att gå den här vägen under de närmaste tre åren. Vi har alltså antytt betydande summor när det gäller den här utvecklingsbanken. Det går en del via det nordiska samarbetet, det går en del till EFTA-fonden för Jugoslavien, via våra krediter, osv. Uppenbarligen kommer det att bli en stor efterfrågan på detta, och jag tror inte att miljarden på något sätt är ett tak för våra insatser.

Margaretha af Ugglas kommer nu dragande med pressklipp från den tyska valdebatten, när den polske ministern inte duger. Bör man inte ha bättre på fötterna när man gör ett generalangrepp på den tredje vägens politik? Moderaterna har ju alldeles uppenbart sammanblandat denna politik med den tredje ständpunkten från 50-talet.

Till Per Gahrton vill jag bara kort säga att vi har reglerad invandring till det här landet. Vi har nordiska avtal som reglerar detta. Det är ganska bekant att man när Gorbatsjov var i Finland i oktober från sovjetisk sida föreslog visumfrihet mellan Finland och Sovjetunionen. Från finsk sida var man mycket klar och bestämd över att det inte gick för sig.

Viseringstvånget är ett instrument som vi måste använda under de närmaste åren. Vi skall vara så generösa som det någonsin är möjligt, där är vi överens. Jag tror emellertid att det vore fel att ta bort viseringstvånget i dagsläget innan vi vet hur vår framtid ser ut i detta sammanhang. Det är en liten gardering, men det är absolut ingen signal om främlingsfientlighet, vilket också klart framgår av de skrivningar som finns i utskottets betänkande.

Anf. 101 CHARLOTTE BRANTING (fp):

Herr talman! Veckan innan Litauen proklamerade sin självständighet var jag för andra gången i Litauen. Jag följde valdebatten och var med vid andra

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

*Samarbete med
Baltikum, Central-
och Östeuropa*

valsöndagen, och jag konstaterade att valet verkligen var hemligt och föreföll gå riktigt till på alla sätt. Sajudis, folkfrontens, seger blev också förkrossande, och självständigheten utropades den 11 mars.

Vad som imponerade allra mest på mig var den så gott som fullständiga enighet man visade i kravet på självständighet. Alla var övertygade om att processen skulle bli svår och kosta litauerna oerhört mycket lidande och smärta, men man var beredd att ta det till priset av självständighet. Förväntningarna på västlänternas stöd var stora, och tyvärr har de ju delvis grusats i dag.

När vi bedömer och diskuterar de tre baltiska staternas agerande tror jag det är viktigt att vi noterar att länderna har stora olikheter. Så är t.ex. det ryska inflytandet mycket mindre i Litauen, där det finns ungefär 9 % ryssar, mot 33 % i Lettland och ca 30 % i Estland. Språken och kulturerna liksom religionen skiljer sig också åt i de olika länderna.

Rent allmänt kan man ju också notera att svenskarna bättre känner till Estland och Lettland än Litauen, eftersom många fler från de länderna tog sig till Sverige och också stannade här efter ockupationen 1940.

Det ytterst beklagliga svenska erkännandet av annekteringen av de baltiska staterna under andra världskriget kan inte i dag anses giltigt, eftersom Molotov-Ribbentrop-pakten förklarats vara olaglig av den sovjetiska folkkongressen och de baltiska parlamenten har konstaterat att anslutningen till Sovjet var olaglig.

Herr talman! Dagen efter självständighetsförklaringen, den 12 mars, gjorde jag ett uttalande där jag menade att Sverige borde erkänna den självständiga republiken Litauen. Det har varit många pinsamma turer i den svenska hållningen gentemot Litauen, men jag är glad för den markering som gjordes på förslag från folkpartiet efter utrikesnämndens sammanträde den 20 april. Där klargjordes att Sverige erkänner Litauens parlament och regering som legitima företrädare för Litauens folk. Det är ett klart steg mot ett fullständigt erkännande, som jag förväntar mig kommer snart.

Andra steg som folkpartiet föreslagit är att föreslå att de baltiska folkfronterna skall vara observatörer i FN, att litauiska representanter inbjuds till Europarådet liksom att kontakter utvecklas vidare mellan Nordiska rådet och de folkvalda församlingarna i Baltikum, utan någon onödig omväg runt Moskva.

Den svenska regeringen måste nu inse att den är skyldig att agera mer aktivt än tidigare. Det är glädjande nog också tydligt att det svenska folket trycker på. Det visar sig på de måndagsmöten vi har på många platser runt om i Sveriges land, där allt fler människor deltar och kräver stöd åt och erkännande av de baltiska staterna.

Men man blir bekymrad när man ser Pierre Schoris uttalande i måndagens DN: "Vi kan inte göra mer på grund av den sovjetiska blockaden", står det som överskrift. Vad menas? Vi kan väl inte sitta med armarna i kors och åse att vår granne förblöder!

Jag hade förmånen att tala med både president Landsbergis och premiärminister Prunskiene när jag var i Litauen i början av mars. Förutom det politiska och moraliska stödet som de naturligtvis ansåg vara det allra viktigaste, diskuterade vi ekonomiskt och kulturellt stöd och utbildningsstöd, bättre

kommunikationer och teleförbindelser grannländerna emellan, miljöbistånd, handelsutbyte med småländska företagare och gåvor av jordbruksmaskiner m.m. I den grupp jag deltog i var det i huvudsak småländska företagare och politiker. Där finns det flera som nu har utvecklat ett samarbete, bl.a. med att köpa linne, keramik och glas från Litauen. Vi har också till Kronobergs län tagit över flera grupper av litauer som har studerat skola, näringsliv, förvaltningskunskap osv här i landet. För närvarande har vi fyra lärare som går på Växjö högskola och studerar internationell marknadsekonomi. Det har varit och är svårt för utbytesstudenterna att få ekonomin att gå ihop. Därför är det viktigt att det verkligen blir fler studenter från de baltiska staterna som får möjligheter att komma hit. Folkpartiet föreslår därför att Svenska institutet skall få ett särskilt anslag på förslagsvis 8 milj. kr. för den första tiden för baltiska studenter att studera t.ex. företagsekonomi, statskunskap, språk eller miljövardsteknik i Sverige. Också fericarbetande studenter och ungdomar skall kunna få möjlighet att skaffa sig erfarenheter i Sverige.

Alla folkpartistiska företrädare i den föregående debatten i dag, däribland jag själv, tog upp vikten av att enprocentsmålet för biståndssändamål inte får urholkas genom östsamarbetet. Jag tänker därför inte gå in på den frågan igen. Men läser man budgetpropositionen får man inte någon klar bild av hur det samlade biståndet i regeringens förslag fördelar sig på anslag och delposter vad gäller Baltikum. Vi har i vår folktopmotion, Satsa på Baltikum, redovisat konkreta förslag beträffande användningen av de pengar som vi reserverat för det samarbetet.

För att kunna ta till vara de möjligheter som kan erbjudas med ett ökat kultur- och erfarenhetsutbyte mellan Sverige och Baltikum, föreslår vi ett speciellt anslag till Svenska institutet på 2 milj. kr. utöver vad regeringen föreslagit. Man skulle då också få vissa möjligheter att köpa litteratur och prenumerera på tidningar och tidsskrifter till biblioteken i Baltikum. Det baltiska institutet har de senaste åren mött en allt större efterfrågan på olika tjänster. Också här föreslår vi ett viktigt ökat anslag. Ett speciellt anslag på 2 milj. kr. vill vi också att riksantikvarieämbetet skall få till stöd och utveckling av kulturminnesvård i Baltikum. Det finns t.ex. en hel del kulturbyggnader som håller på att förfalla. Jag har själv studerat detta i Tallinn, Riga och Vilnius. De behöver i allra högsta grad omedelbar upprustning så att de inte blir helt förstörda för all framtid. En del av dessa byggnader har också direkt anknytning till Sverige. Det borde då vara i vårt intresse att de rustades upp.

Jordbruket i Baltikum kollektiviserades under Stalins skräckvälde. De ofta väl fungerande familjejordbruken slogs sönder och ersattes av storjordbruk. Nu vill man att dessa till viss del skall omorganiseras till familjejordbruk igen, och för detta finns det också all anledning att avsätta pengar. Vi tycker i folkpartiet att det är rimligt att man skall kunna få ekonomisk hjälp för att överföra t.ex. jordbruks- och skogsmaskiner till Baltikum. Det har inte minst visats stort intresse för detta från Smålands sida. En annan grupp som jag också tycker att det är angeläget att man uppmärksammar speciellt är de barn som växer upp i miljöförstörda områden. Också detta berörde Håkan Holmberg tidigare.

För övrigt pekar vi i vår folktopmotion på vikten av att vi omedelbart

*Samarbete med
Baltikum, Central-
och Östeuropa*

uppmärksammar den oerhörda miljöförstöring som i årtionden pågått i Baltikum. Det har jag också själv påpekat i min egen motion angående stöd till Sveriges miljövärdssamarbete med öst. Kusterna är ju oerhört förorenade så att det inte går att bada där. Håkan Holmberg gick också in på hur det ser ut i de områdena. Många gånger kan det faktiskt, egoistisk sett, också vara så att det är bättre att vi satsar på de baltiska reningsverken än på våra egna. Därför föreslår vi från folkpartiet att naturvårdsverket får särskilda Baltikumpengar för miljösamverkan.

Jag vill också yrka bifall till reservation nr 8 som handlar om åtgärdsprogram för hälso- och sjukvård och krav på statligt stöd också i det samarbetet. Här finns ju också goda möjligheter till samverkan med landsting och frivilliga organisationer så att man slipper kostnadskrävande dubbelarbete.

För oss liberaler känns det naturligtvis särskilt angeläget att stödja det förändringsarbete som inletts i Baltikum. En socialistisk planekonomi skall ersättas med en marknadsekonomi. Det är upprörande att läsa om de ekonomiska krav som Sovjet ställer på Litauen. 21 miljarder rubel motsvarande 200 miljarder i hårdvaluta. Självfallet gör litauerna rätt som ställer motkrav för att på något sätt få kompensation för de 500 000 som deporterats till Sibirien. Men man är ändå medveten om att man aldrig kommer att få en sådan kompensation.

Folkpartiet har föreslagit att Sverige skall vara berett att ge Litauen krediter som skulle kunna motsvara den litauiska guldreserv som Sverige erhållit och som vi senare vid den sovjetiska ockupationen överlämnade till Moskva. Det vore intressant att få någon kommentar på detta förslag från socialdemokratisk sida.

Jag har ganska mycket i detalj redogjort för hur vi ser på samarbetet med Baltikum. Vi tycker att det är rimligt att riksdagen skall få en överblick över hur de olika politiska partierna prioriterar så att det inte bara handlar om en klumpsumma. Självfallet kommer behovet att öka. Vad jag här har tagit upp är de akuta summor pengar som vi vill fördela.

Till sist: Moskvas hotfulla agerande – med hot om våld, ockupationer av byggnader, försök att stänga landet för utländska journalister och diplomater och effektfulla bojkottåtgärder – har gett oss alla en lektion i hur den store "fredsälskande" öststaten agerar mot det i fria val valda parlamentet, dess regering och folk.

Herr talman! Sverige bör som en markering mot Sovjet avstå från att köpa naturgas därifrån så länge den sovjetiska blockaden fortsätter.

Eftersom jag har haft förmånen att personligen lära känna landet Litauen och många människor därifrån, har mitt engagemang och också mitt tal här i dag framför allt handlat om just det landet. Men självfallet är stödet till alla de baltiska staterna lika väsentligt och nödvändigt, både för dem och för oss.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 102 EVERT SVENSSON (s):

Herr talman! Det känns onekligen litet avslaget att gå upp i talarstolen efter en sådan vital debatt som det har varit om Central- och Östeuropa och också om Baltikum.

Jag skall börja mitt anförande med att stryka under att det heter Central- och Östeuropa. Även om det är litet besvärligare att ta med ordet Central, har jag upplevt i Europarådet hur stater, framför allt Jugoslavien och Polen, blir upprörda över att kallas för öststater. Ser vi på kartan, förstår vi också att det är fråga om Centraleuropa. När man talar om Europa, jag har sagt det förut här från talarstolen, skall man komma ihåg att Europa faktiskt börjar i Ural och sträcker sig till Atlanten. Det heter Central- och Östeuropa. Låt oss använda den beteckningen både i regeringen och här i riksdagen.

Jag har begärt ordet för att ta upp den moderata reservationen. Nu visar det sig att diskussionen redan har varit. Jag ser att Margaretha af Ugglas har gått hem; hon tycker tydligen att debatten har pågått för länge.

Vad som kan hända och faktiskt håller på att hända är att man tar sig upp ur det ena diket och hamnar i det andra diket. Den kommunistiska kommandoeconomien har misslyckats totalt. När kommunisterna här i Sverige en gång inte ville invänta den reformistiska arbetarrörelsens kamp och tyckte att den gick för långsamt och i stället ville ha revolution, fick de denna revolution i Öst- och Centraleuropa. Vi ser nu hur det ramlar ihop. Vi får en accept också från kommunister här om att det har ramlat ihop och att det var fel, även ideologiskt fel.

För två veckor sedan var jag tillsammans med Margaretha af Ugglas i Polen. Jag var med på samma sammanträde i Europarådet som hon deltog i. Där inför man nu något som kallades för chockterapi. Jag skall inte kritisera det ur någon annan synpunkt än att det kommer att innebära hög arbetslöshet. Priset på varorna har gått upp – brödet tio gånger, oljan tre gånger och kolet fem gånger. Det kommer att bli en arbetslöshet på troligtvis mellan 15 och 20 % om något år. För närvarande har man bara 2 % arbetslöshet, låt vara att det finns en dold arbetslöshet. Det kommer dock att bli en hög arbetslöshet. Har man då ett skyddsnät när denna arbetslöshet kommer? Idéerna hämtar man från Amerika, och IMF har varit inne och gett Polen råd när det gäller den ekonomiska utvecklingen.

Jag har nu också under en vecka varit i FN och sysslat med den fråga som vi hade uppe här tidigare när det gällde u-landsbiståndet. Där har det också förts en diskussion. Det är intressant att se att detta tydligen inte är en diskussion som bara förs här i Central- och Östeuropa utan över hela världen. Vilken ekonomi vill man egentligen ha? På talaren från Storbritannien kunde man höra att han uppvisade frändskap med moderaterna här i Sverige. Det var fråga om marknadsekonomi utan några reservationer. Andra talade återigen om en marknadsorienterad ekonomi. För min del vill jag ställa upp på vad den österrikiske talaren förordade – en ekologisk och socialt inriktad marknadsekonomi. Om man inte har ett socialt skyddsnät och om man inte ingriper i marknadsekonomin utan låter den fungera utifrån sina egna förutsättningar, har den icke ett socialt ansvar och då kommer människor att få lida.

Det är sant som fru af Ugglas säger att det nu finns mera varor i affärerna än tidigare i Polen. Ja visst, tidigare fanns det pengar, men inte varor. Nu finns det varor, men väldigt många har inte pengar att köpa dessa varor, eftersom de har blivit för dyra. Vi måste söka oss fram till en marknadseko-

nomi som tar hänsyn både till de ekologiska och sociala faktorerna. Annars kan man hamna i det som jag kallar för det andra diket.

Jag förstår väl att när man har levat i 40 år under en kommunistisk diktatur och en kommandoekonomi som har misslyckats totalt, söker man sig till något annat, och då ser man hur det är i västerlandet. Ifrån svensk, skandinavisk och nordisk sida har vi emellertid byggt upp en marknadsekonomi som tar sociala och ekologiska hänsyn. Det är självklart att vi måste stärka insatsen för ekologin.

När jag för många år sedan gick på socialhögskolan i Göteborg lärde jag mig att om man skall mäta ett lands välstånd skall man se på barnadödligheten, på hur många barn som dör under de första levnadsåren. Jag har inte den lista med mig som UNICEF har gjort upp. Jag vet bara en sak, Margaretha af Ugglas, nämligen att Sverige ligger lägst när det gäller barnadödlighet. Om detta skall vara en mätare på ett lands ekonomiska och sociala hälsa – fru af Ugglas talade mycket om hur viktigt det är med hälsan – har vi verkligen lyckats, eftersom vi ligger lägst i den tabellen.

Jag läste i New York Times om en amerikansk undersökning som visar att vart femte barn i Amerika lever i omständigheter som är under existensminimum. Talar man i stället om den svarta befolkningen och de svarta barnen säger en regeringsundersökning som är utförd av en kommitté att nästan hälften av barnen i de svarta familjerna växer upp med ekonomiska omständigheter som ligger under existensminimum. En forskare säger att detta existensminimum är satt för lågt, man klarar sig inte på denna inkomst.

Jag vill, herr talman, inte ha ett sådant samhälle, men jag tror inte heller att Central- och Östeuropa vill ha ett sådant samhälle. Det är dock möjligt att man i den situation som man nu befinner sig i ser kapitalismens lockelse, men man kommer säkert snart att få lära sig att det måste tas hänsyn till sociala och ekologiska faktorer.

Några ledamöter i denna kammare och ett antal ledamöter från andra nordiska parlament har i Europarådet väckt en motion i vilken vi föreslår att det skall göras en undersökning i de stater som tillhör Europarådet om hur det egentligen står till med fattigdomen i det kapitalistiska västerlandet med dess marknadsekonomi. Själv skulle jag önska att undersökningen omfattade länder även utanför Europarådet.

Det finns för närvarande en tendens, herr talman, att det s.k. två tredjedelssamhället kryper allt närmare oss. Det betyder att två tredjedelar av människorna får det allt bättre. Tredjedelen i det översta skiktet har det naturligtvis alltid mycket bra. Men tredjedelen längst ned hamnar utanför välfärdssamhället. Det är ett känt faktum. Självfallet vill vi inte ha ett samhälle där en så stor andel av människorna är fattiga. Det finns enligt min mening anledning att i denna debatt peka på detta förhållande.

Låt mig upprepa vad den österrikiska delegaten sade i FN förra veckan, nämligen att vi behöver en ekologiskt och socialt inriktad marknadsekonomi för att klara just de sociala och ekologiska frågorna. Marknadsekonomin i sig innefattar ju inte några moraliska hänsyn.

Jag vill understryka vad utskottet säger i sitt betänkande, nämligen att varje land får välja sin egen väg. Sverige kan inte bestämma hur andra länder skall sköta sig; det får de själva ta ställning till. Med detta konstaterande

anser jag att Margaretha av Ugglas och jag kan vara överens om att vi i Sverige inte kan ställa krav på hur länderna i Central- och Östeuropa skall låta utvecklingen framskrida i resp. land. Sverige måste tillsammans med andra västländer stödja dessa länder, och det skall vi göra på ett generöst sätt. Vår inriktning bör vara att hjälpa dem ekologiskt och socialt, men de måste ändå själva bestämma utvecklingen. Länderna i väst kan endast göra marginella insatser i form av att stödja dem i det förestående arbetet.

Låt mig understryka vad Sture Ericson här har sagt, nämligen att detta inte är en fråga som får sin lösning i år eller nästa år. Arbetet kommer säkerligen att pågå under hela 1990-talet. Var så säker.

Anf. 103 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Jag kan försäkra Evert Svensson att jag inte, som han tror, har gett upp. Det har jag inte gjort i kväll, och det eller kommer jag inte att göra i morgon. Jag ser fram emot att få fortsätta att diskutera med Evert Svensson både här och i internationella fora.

Vi talar båda utifrån vår egen övertygelse. Evert Svensson tror på den tredje vägens politik. Själv tror jag på den liberala marknadsekonomin. Jag har inget emot vad Evert Svensson sade i slutet av sin replik, nämligen att det behövs en ekologiskt och socialt inriktad marknadsekonomi i länderna i öst för att de skall kunna lösa sina problem. Marknadsekonomin, som är ett ekonomiskt system, löser inte alla samhällsproblem. Det gäller att också ha en moralisk uppfattning, kunna visa hänsyn och fungera i ett rättssamhälle. Det måste finnas en etisk ram inom vilken vi som människor handlar och verkar. Allt detta skapar ett gott samhälle. På den punkten är jag överens med Evert Svensson.

Jag hade önskat att Evert Svensson hade hunnit fram till Warszawa i tid och kunnat lyssna på den polske finansministern. Han sade många häpnadsväckande saker som var intressanta att höra. Precis som Evert Svensson tror jag att påfrestningarna bara har börjat. Arbetslösheten kommer säkert att stiga. En förklaring till att den bara är 2 % är att de statliga företagen reagerar så oerhört långsamt på den nya politik som har börjat införas. Men det finns nog ändå hopp för polackerna. De har fått utstå så mycken ofrihet och så stort förtryck att de är beredda att leva under påfrestningar för att se ljuset i slutet av tunneln och få till stånd förändringar.

Anf. 104 EVERT SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Det var ändå en liten tillnyktring av Margaretha af Ugglas. Vi ser framför oss att en stor del av den polska befolkningen kommer att få betala för det som sker genom lägre levnadsstandard. Det sägs att den redan har gått ned med 25 – 30 %, och det är de allra fattigaste som drabbas mest. Utan ett ordentligt skyddsnät kommer de att få lida mycket. Det är ingen överdrift när jag säger att soppköken då kommer fram.

Jag tycker att moderaterna skall inse att vi inte kan ha ett samhälle, där en grupp människor får betala för att majoriteten skall få det så mycket bättre. Jag säger detta med hänvisning till vad som har hänt i det västerländska samhället. Samma risker finns i Central- och Östeuropa när man nu öppnar sig för en ny ekonomi, och det är lätt hänt att man ramlar i diket. De

som får betala kalaset är de allra fattigaste människorna. Det bör stå klart att det kan bli på det viset. Det är beklagligt om moderaterna inte förstår den matematiken.

Anf. 105 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Visst finns det risk för påfrestningar, men det finns också möjligheter. Och det är nog möjligheterna som östeuropéerna väljer framför att stanna kvar i det socialistiska träsk där de nu befinner sig.

Anf. 106 EVERT SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Det är alldeles klart att de inte kan vara kvar i den kommunistiska kommandoekonomin, som ju har misslyckats totalt. Vi har aldrig valt den vägen.

I denna debatt har Margaretha af Ugglas sagt att Sverige har misslyckats totalt med den tredje vägens politik. Själv sade jag tidigare att barnadödligheten i Sverige är den lägsta i världen. I det avseendet lever vi alltså i ett privilegierat samhälle. Om detta är en mätare på social standard ligger vi i vårt land väl framme.

Det är klart att man gärna vill missionera och tala om för andra länder hur de kan driva utvecklingen vidare. Men de måste ändå själva bestämma hur utvecklingen skall vara.

Anf. 107 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Det finns ingen här som inte väldigt har utvecklat våra känslor inför den fantastiska utvecklingen i Östeuropa, och jag kan bara instämma i deras yttranden. Det finns också anledning att understryka vad utrikesutskottet skriver i sin inledning:

”Utan stöd från länderna i väst kommer de påbörjade samhällsförändringarna knappast att kunna genomföras med framgång.”

Jag tror att det är mycket viktigt att vi håller detta i minnet. Vår solidaritet är livsviktig. Jag skulle också vilja understryka att det treårsperspektiv som vi nu arbetar i avser en oerhört kort tidrymd när det gäller att sanera länder vars miljö, ekonomi och demokrati är fullständigt slagna i spillror efter 70 års socialistiskt vanstyre.

Jag anser därför att vi redan nu borde lyfta blicken bortom treårsgränsen och se vad vi kan göra i fortsättningen.

Det är också oerhört angeläget att både för Östeuropa och för världen i övrigt göra tydligt att det är självklart att vi på olika sätt har ett alldeles speciellt ansvar för våra närmaste grannar. Det är argument som de flesta länder förstår – se bara på de mycket stora insatser som också fattiga länder gör för att t.ex. ta hand om flyktingar från sina grannländer! Men vad de inte förstår är att det måste ske på de allra fattigaste ländernas bekostnad.

Herr talman! Jag skall framför allt uppehålla mig vid den roll BITS – beredningen för internationellt tekniskt-ekonomiskt samarbete – har i planeringen och till viss del också för genomförandet av biståndsinsatserna i Östeuropa och Baltikum.

BITS har i dagarna till regeringen överlämnat en beredningsplan för samarbete och bistånd för Östeuropa. Den är mycket väl genomtänkt och inne-

håller förslag för miljösamarbete, utbildning, forskning och särskilda åtgärder i Baltikum.

Jag skulle vilja understryka vad utskottet skriver om de svårigheter som uppträder när man börjar genomföra projekt i länder, där varken ekonomi, administration eller byråkrati fungerar på ett sådant sätt att biståndet kan tas emot och komma rätt. Det är därför rimligt att tro att t.ex. miljöinsatserna i början gagnas bäst genom en generell kunskapsöverföring och kompetensuppbyggnad.

Det är också viktigt att vi alla är beredda att medge en stor flexibilitet när vi nu går till genomförandet av beredningsplanens olika projekt. Redan under förberedelserna har det visat sig att det flera gånger varit svårt att definiera de mest angelägna projekten och svårt att hitta kompetenta människor för ansvaret i resp. land. Ibland har man hos mottagaren valt andra bidragsgivare än Sverige, trots att vissa förberedelser gjorts.

Samtal och samarbete med BITS utsända har ibland också visat att behoven var helt andra än vad man trodde från början. Behovet av utrymme för flexibilitet kan alltså inte nog understrykas i detta sammanhang.

Det finns några faror som hotar när man gör en så massiv insats på många områden i samma land. En fara är att åtgärderna för att förbättra miljön ibland innebär att livsfarliga produktionsprocesser läggs ner, vilket orsakar neddragning av produktion och därmed arbetslöshet. Men det handlar faktiskt om livsfarliga giftutsläpp, som orsakar genetiska skador och stor barnadödlighet. I flera fall har man från polsk sida uttalat en insikt om att så är fallet.

En annan överhängande fara i detta sammanhang är att vi i vår iver att få samtals- och samarbetspartners i östländerna för över metoder från vår egen i flera avseenden ineffektiva offentliga sektor till de nymornade demokratierna.

I andra länder kan vi samarbeta med fristående organisationer för utbildning, för forskning eller för miljökompetens. Här finns ingenting sådant. Därför medverkar vi till att applicera en modell där allt arbete kanaliseras genom statskontrollerade funktioner. Det finns all anledning för oss att vara vaksamma och hålla ögonen på detta.

Herr talman! Jag vill också något beröra de BITS-insatser som riktar sig speciellt till Baltikum. I detta sammanhang skulle jag vilja tacka för den fantastiska uppslutning som svenska folket visat för Sveriges stöd till Baltikum, inte minst de trogna grupper som varje vecka ställer upp till måndagsmöten för Baltikums sak.

I BITS förberedelser för insatserna i Baltikum finns projekt som skall genomföras i Estland och i Lettland, och en rad framställningar därifrån. Litauen finns inte med. Det är viktigt att framhålla att detta beror på den situation som just nu råder i Litauen – att man faktiskt inte har tid att ta emot konsulter från Sverige för att diskutera biståndprojekt. Det betyder dock inte att utrymme för insatser i Litauen saknas – de får bara komma litet senare.

Herr talman! I sitt betänkande skriver utskottet att insatserna på det här området måste bygga på breda kontakter mellan folken i Sverige och folken i Östeuropa. Det är viktigt att framhålla just dessa inslag, som illustreras så

*Samarbete med
Baltikum, Central-
och Östeuropa*

väl i det vänortssamarbete som många kommuner inlett. Där är det verkliga frågan om breda kontakter mellan folken – sångkörers, idrottsgrupper, skolklasser och kyrkor.

Det är dock viktigt att ha i minnet att flera kommuner än de som nu har vänortskontakter gärna skulle vilja ha sådana i detta sammanhang, men inte orkar med det, eftersom de redan har fem vänorter. Det är ju fem nordiska länder som har en vänortskedja, och den fungerar ofta utomordentligt väl, inte minst när det gäller att skapa kontakter mellan folken bland barn och ungdom. Här kanske man kan fundera över i vilken utsträckning ett sådant vänortsutbyte skulle kunna stödjas på olika sätt utifrån.

Charlotte Branting tog i sitt inlägg värtaligt upp behovet av och möjligheterna till att ta emot studenter från Baltikum och att ge dem tillfälle att studera längre eller kortare tid i Sverige. Jag skulle i detta sammanhang vilja propagandera för en lag som verkar vara dåligt känd ute i kommunerna, nämligen lagen om kommuners rätt att bistå utländska studerande. Den gör det faktiskt möjligt för kommunerna att genom bistånd stödja studerande från Baltikum.

Herr talman! Nordiska rådet borde kunna spela en mycket mer aktiv roll i samarbetet med Baltikum. Jag inser att vi inte bestämmer ensamma, utan har fyra andra länder att samsas med i detta sammanhang, men jag skulle önska att den svenska samarbetsministern kunde spela en mera pådrivande roll i detta sammanhang, t.ex. i ministerrådet, så att vi slapp skämmas för Nordiska rådets räddhågade förhållningssätt i denna fråga.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de reservationer där folkpartister finns med och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 108 ANNELI HULTHÉN (s):

Herr talman! Utvecklingen i Central- och Östeuropa har bjudit på många överraskningar, förvåning och omskakning i både positiv och negativ bemärkelse. Positiv är naturligtvis den demokratiseringsprocess som äntligen börjar ta form i de forna kommunistdiktaturerna. Negativt och chockerande är de avslöjanden som hela tiden görs om vad som egentligen har försiggått i dessa länder under det forna kommunistiska ledarskapet.

De som läste Aftonbladet under helgen kunde knappast undgå att känna ett nära på fysiskt illamående när de såg bilderna från barnhemmet någonstans ute på den rumänska landsbygden. Barnhemmet kom till under Ceauscescus styre och var avsett för de barn som man klassificerade som obotliga, obotliga inte främst i fysisk bemärkelse utan framför allt i psykisk. Barn med förståndshandikapp, med psykiska problem men också barn som blivit övergivna av sina föräldrar eller bara blivit stämplade som bråkiga bodde på detta barnhem.

De förhållanden som dessa barn lever under är inte att betrakta som världiga ens för djur. De mest "obotliga" barnen tillbringade sina dagar instängda i ett mörkt rum utan fönster och utan ventilation. I de vidriga, ohygieniska förhållandena som barnen lever under frodas sjukdomar och epidemier. Dessa barn har aldrig fått känna vad kärlek och omtanke innebär. Staten har en gång för alla bestämt att de är livsodugliga.

Rumänien är det land i Östeuropa som haft den hittills mest våldsamma

upplösningen av det gamla systemet. Den framtida utvecklingen i landet är också ganska oviss. Det råder stora spänningar i landet mellan olika nationalistiska grupper, men det finns också en misstänksamhet gentemot det nya ledarskapet. Att denna misstänksamhet finns är inte speciellt förvånande, eftersom den rumänska befolkningen genom årtionden fostrats till misstänksamhet för att över huvud taget kunna överleva. Den 20 maj skall de första fria valen hållas och förhoppningsvis skall dessa ge en god grund för en demokratisk utveckling i Rumänien.

Utvecklingen i Rumänien visar, såväl historiskt sett som efter den senaste tidens händelser, betydelsen av att vi betraktar varje land i Öst- och Centraleuropa var för sig. Alltför ofta har vi en tendens att i den allmänna debatten bunta ihop dem som forna kommuniststater och se både dem och lösningarna på deras problem som en enhet. Visst finns det likheter och gemensamma problem, såsom den svåra ekonomiska och ekologiska situationen, men samtidigt har varje land sin egen historia, religion, sitt eget folk och sina egna förutsättningar att ta hänsyn till i den framtida samhällsutformningen.

Som också Ylva Annerstedt påpekade är det därför oerhört viktigt att den svenska hjälpen till Östeuropa är flexibel och grundar sig på de önskemål som länderna själva har. I detta sammanhang framstår moderaternas första reservation som både trångsynt och insiktslös i sina krav. Målet med vårt samarbete med Öst- och Centraleuropa måste vara att bidra till den av folket valda utvecklingen mot demokrati, inte i första hand att uppfylla våra egna partiprogramssträvanden.

Det bi- och multilaterala samarbetet på statlig nivå är ett viktigt sätt att främja utvecklingen i öst. Men det är minst lika viktigt att vi nu ger resurser till svenska organisationer och folkrörelser för ett deltagande i utvecklingen. Det räcker inte att en stat utropar sig till demokrati för att det demokratiska systemet skall fungera. Att bygga en demokrati förutsätter så mycket mer. De västeuropeiska ländernas samhällssystem har utvecklats under en lång följd av år, och det finns fortfarande brister som vi brottas med i våra egna demokratier.

När vi nu diskuterar marknadsekonomins eventuella utbredning i Östeuropa är jag ganska övertygad om att en stor del av befolkningen i dessa länder är tämligen omedveten om fördelarna i det ena eller det andra ekonomiska systemet. Människornas vardag är i stället fylld av köer, fattigdom och dålig miljö. Det är ändå dessa människor som skall bära fram de nya demokratierna. För att detta skall lyckas gäller det att politiska partier, fackföreningar, organisationer och grupper av allehanda slag har möjligheter och förutsättningar att aktivt delta i samhällsdebatten. Det förutsätter att medborgarna har tillgång till information och både kan och vågar uttrycka sina åsikter. I Öst- och Centraleuropa råder det av naturliga orsaker en brist på både kunskap och erfarenhet vad gäller opinionsarbete, organisation och information. Det är framför allt denna typ av erfarenheter som nu eftersöks från västvärlden.

Det är därför positivt att 90 milj. kr. av det bilaterala stödet nu kanaliseras över de enskilda organisationerna. Av dessa är 30 milj. kr. avsedda för Polen och 60 milj. kr. för övriga berörda länder. Såvitt jag har förstått är intresset från de svenska organisationerna mycket stort.

Det är också genom de enskilda organisationerna och folkrörelserna som vi här i riksdagen kan få idéer och inspiration när det gäller hur vårt framtida samarbete med Östeuropa skall se ut efter den närmaste treårsperioden. Det är dessa organisationer som genom sina kontakter med vanligt folk kan få en känsla för stämningar och strömningar i dessa länder, som aldrig kan förmedlas vare sig genom regeringskontakter eller via officiella delegationer.

Intresset för Öst- och Centraleuropa är mycket stort i Sverige – det visar inte minst den debatt vi har haft här i kammaren i dag.

För att inte ytterligare förlänga debatten för trötta riksdagsledamöter nöjer jag mig med att yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 109 BERTIL PERSSON (m):

Herr talman! Den utrikespolitiska debatten har av naturliga skäl blivit en helt annan under det senaste året. Nyligen redovisade Expressen UD:s världskarta för förra året. Den omfattade Nicaragua, Etiopien, Sydafrika och Nepal.

Nu har vårt grannområde genomgått förändringar som är ännu större än den franska revolutionen. Detta får nu sitt genomslag i den svenska debatten. Det är positivt att planekonomi och socialism visat sin kollaps och att detta kan ske på fredlig väg.

Men vi har all anledning att vara uppmärksamma. I Centraleuropa har folken och staterna inte enhetliga gränser. Här finns laddade etniska konflikter som undertryckts och som kan leda till svårlösta motsättningar. Transsylvanien och Kosovo är några exempel, men det finns många fler. Det är viktigt att vi stödjer fredliga lösningar i de lägen som kan komma att uppstå.

Sverige fungerar i mycket som ett ö-folk, trots landsförbindelsen via Sovjetunionen. Det gör att vi är mindre vakna för utvecklingen på kontinenten än många andra länder.

De nationer som nu i Centraleuropa får sin frihet har lidit svårt av sina långvariga enpartistyrer. Men det är nationer som vi historiskt sett måste erkänna som kulturellt och ekonomiskt framstående, och här finns påtagliga potentiella resurser för framtiden. Självfallet gäller det nu att hjälpa dessa länder mot ren skär nöd, men vi måste också se längre.

De centraleuropeiska folken kommer inom en tio-, tjugooårsperiod, med det starka stöd som hela västvärlden nu mobiliserar, att kunna skapa såväl högkvalificerad industri som kulturell utveckling och välfärd.

Det nuvarande nödläget kommer inom överblickbar tid att kunna vändas. I det avseendet skiljer sig dessa länder påtagligt från andra utvecklingsländer som vi stödjer.

Den kvalificerade polska ekonomiska forskningen är bara ett exempel på att våra centraleuropeiska bröder mycket väl vet vilka deras behov är. Detta ställer också speciella krav på utformningen av det stöd som vi skall ge. Det är inte bara fråga om allmosor till en hungrande befolkning. Vi skall mer eller mindre hjälpa dessa länder att snabbt skapa en motsvarighet till tyskarnas Wirtschaftswunder. När de har tagit sig över den här tröskeln kommer de att bli viktiga handelspartners och även konkurrenter, och det är någonting väldigt positivt. Det kommer att ge dem möjligheter att själva lösa problem

med både välfärd och miljö i ett inte alltför avlägset perspektiv. Det är därför viktigt att stödja framväxandet av marknadsekonomiska institutioner, kreditväsende, börs och aktiehandel. Det är viktigt att vi ger stöd efter dessa länders egna prioriteringar och att vi samverkar med EG för att få maximal effekt. Kunskapsöverföringar kanske är den viktigaste insats vi kan göra för de centraleuropeiska folken.

Personligen anser jag också, möjligen i motsats till Pierre Schori, att man inte kan resa hinder mot att tyska folket får återförenas. Det är en naturlig process. Efter samtal med CDU:s partisekreterare vet jag också att man i Bonn är beredd att gå mycket långt för att undvika den oro som man på vissa håll i Europa känner inför ett på sikt starkare Tyskland. På sikt kommer vi också att få räkna med att flera av de centraleuropeiska länderna kommer att söka medlemskap i EG. Det kommer ytterligare att markera Sveriges ställning som randstat, om ingenting görs i EG-frågan.

Baltikum är, som har sagts här i dag, ett alldeles speciellt problem. Under den baltiska frihetstiden beskrevs unionen med vårt land i läroböckerna som den gyllene svenska tiden. Det är faktiskt ett förtroende som förpliktigar. Vi har ett stort ansvar gentemot Baltikum och en alldeles speciell skuld sedan baltutlämningarna och efter erkännandet av Sovjets överhöghet. Vårt ansvar gäller hela Baltikum. I det fallet var faktiskt moderaterna tidigast vakna. Vi krävde tidigt konsulär närvaro i Vilnius och sändningar även på litauiska långt innan man hos regeringspartiet hade upptäckt att Litauens sak i hög grad var vår på samma sätt som Estlands och Lettlands.

Vårt engagemang för de baltiska länderna bör också framför allt handla om kunskapsöverföring. Det gäller att ge kunskap i fråga om marknadsekonomi, om företagstradition, om demokratifrågan. När det gäller erkännandefrågan kommer vi snart att få en ny debatt här i kammaren. Men det finns många sätt att visa vårt engagemang för frihet och demokrati för de baltiska folken. Det skall stå fullständigt klart att vi helhjärtat stödjer den fredliga frigörelseprocess som pågår. Jag delar den uppfattning som många har fört fram, att vi har varit för lågmälda.

Ett led i stödet till Baltikum bör också vara att skapa en historieskrivning om Baltikum och dess relationer till Sverige och omvärlden.

Herr talman! Med detta vill jag yrka bifall till reservationerna 1 och 7.

Sedan vill jag något kommentera det Evert Svensson sade. I årets budgetproposition kan man med all tydlighet se att den tredje vägens ekonomiska politik fullständigt har försvunnit. Det är bra för Sverige, för tillväxten i Sverige har varit sämre än i hela Västeuropa, trots en strålände högkonjunktur. Nyckelfrågan här är om inte de centraleuropeiska folken kan anförtros att själva välja sin väg. Efter rader av pekpinnar kom Evert Svensson, möjligen till sin egen förvåning, fram till att det faktiskt bör vara på det sättet.

Den sociala välfärden i Västeuropa är inte dålig. Den är på många områden annorlunda. Men jag vill liksom Anita Gradin hävda att den ofta är bättre. Men det är naturligtvis roligt för Evert Svensson att han har hittat en faktor där Sverige fortfarande är i världstopp. De är inte så många numera.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut skulle fattas den 3 maj.)

12 § Vissa avfallsfrågor

Föredrogs

jordbruksutskottets betänkande

1989/90:JoU16 Vissa avfallsfrågor (prop. 1989/90:100 delvis).

Anf. 110 INGVAR ERIKSSON (m):

Herr talman! I jordbruksutskottets betänkande nr 16 behandlas bilaga 16 till budgetpropositionen 1990. Betänkandet gäller vissa avfallsfrågor med förslag till ändringar i renhållningslagen och lagen om kemiska produkter. I anslutning härtill har utskottet behandlat inte mindre än 224 motionsyrkanden från de allmänna motionstiderna 1989 och 1990.

Utskottet har tillstyrkt de i propositionen redovisade förslagen till lagändringar och har också godkänt riktlinjerna för det fortsatta arbetet med förbättrad överblick samt kontroll av avfallshanteringen. I övrigt har regeringen fått igenom propositionsförslagen kring bättre produktkontroll, källsortering, vissa åtgärder på förpackningsområdet, slamhantering, betydelsen av internationellt samarbete inom avfallsområdet, produktkontrollfrågor m.m.

Utskottet har emellertid tillstyrkt två motionsyrkanden från socialdemokrater och vpk, att samhällets andel av aktierna i SAKAB även i fortsättningen skall uppgå till minst 51 %. Propositionens förslag frångicks alltså vid utskottsbehandlingen. Det finns anledning att beklaga detta. Inser inte majoritetssidan att man härigenom kan äventyra det positiva engagemang som berört näringsliv hittills varit besjälav av då det gäller satsningar för att ta hand om det svåraste och farligaste avfallet vi har i landet.

Betänkandet är till sin utformning resultatet av ett något annorlunda arbetssätt som nu prövats i utskottet. Vi har här ett överskådligt betänkande med färre reservationer, vilka tar upp mera principiella ståndpunkter. Där emot har oppositionspartierna på övriga punkter preciserat sig i ganska omfattande särskilda yttranden.

Jag övergår härmed till de moderata reservationer som fogats till betänkandet.

Reservation 4 gäller uppgiftsskyldigheten i renhållningslagen. Den föreslagna uppgiftsskyldigheten innebär att den som yrkesmässigt bedriver verksamhet som ger upphov till avfall skall lämna kommunen de uppgifter som behövs för kommunens renhållningsordning. I likhet med vad som anförs i vår motion Jo868 anser vi att det fordras ökade kunskaper om avfallssituationen och att en inventering av de förekommande problemen bör göras. De föreslagna förändringarna i 22 § renhållningslagen ger kommunerna möjlighet att inhämta erforderliga uppgifter i detta sammanhang. Vi anser därför att detta inte behöver formaliseras genom ytterligare lagstadgade krav på uppgiftsskyldighet i enlighet med förslaget till ändring i 9 § renhållningslagen. Alla inblandade intressenter – myndigheter, avfallsproducenter och de som svarar för bortforsling och omhändertagande av avfall – samarbetar ju redan i dag på detta område för att gemensamt söka förbättra verksamheten.

I reservation nr 10 tar vi upp frågor kring källsortering. Vi kan konstatera att intresset för källsortering har ökat under de senaste åren. De flesta kän-

ner ett personligt ansvar på miljöområdet. Genom att källsortera sitt avfall har många människor på ett konkret sätt manifesterat sitt miljöengagemang.

I propositionen föreslås att kommunerna ges rätt att föreskriva om källsortering av avfall. Målet är att allt avfall som lämnas till slutbehandling fr.o.m. 1994 skall vara sorterat i kategorier som möjliggör lämplig hantering. Det är i sammanhanget viktigt att betona att det sorterade avfallet måste omhändertas på ett godtagbart sätt.

För att uppnå att förbränning och deponering av osorterat avfall i allt väsentligt skall ha upphört vid utgången av 1993 fordras betydande insatser. En fungerande källsortering måste byggas upp. Detta innebär ökade arbetsinsatser, nya investeringar och ökade kostnader. Avsättningsmöjligheter bör dessutom finnas för det sorterade avfallet. Vi anser att kommunerna inte får föreskriva om källsortering på ett sådant sätt att utveckling av nya behandlingsmetoder på avfallsområdet förhindras. Det är nu en uppenbar risk att så sker.

Föreskrifterna måste därför utarbetas i samarbete med exempelvis företag som är specialiserade på att hantera och omhänderta avfall. Källsorteringen måste i första hand syfta till en mer miljövänlig avfallshantering. Kommunen bör också premiera dem som tar hand om sitt avfall på ett miljövänligt sätt. Förbättringar skulle kunna uppnås genom ekonomiska stimulanser exempelvis i form av nedsatta sophämningsavgifter i stället för tvingande regler. Vi vill ge regeringen detta till känna.

Reservation nr 22 gäller utvidgat kommunalt ansvar för avfallshanteringen. I propositionen föreslås att regeringen eller myndighet skall ha möjlighet att föreskriva att kommunerna skall ansvara för hantering av annat avfall än hushallsavfall. Kommuner som så önskar kan frivilligt utvidga sitt ansvar för avfallshanteringen. Vi har också tagit upp det i motion Jo868. Vi menar att den som producerat avfallet även har ett ansvar för att avfallet tas om hand på ett miljö- och säkerhetsmässigt sätt. Producenten har givetvis även ett kostnadsansvar.

Myndigheterna skall tillse att avfallsproducenterna sköter sina åtaganden på ett godtagbart sätt. I de fall där avfallsproducenten visar ett bristande ansvar bör myndigheten givetvis kunna ingripa. Kommunen bör även tillse att miljömässigt godtagbara metoder för avfallshantering finns att tillgå. Vi vill inte medverka till att det utvecklas ett kommunalt bortforslingsmonopol. Därför anser vi inte att kommunen skall vara skyldig att se till att avfallet slutligt omhändertas. Däremot skall kommunen övervaka att avfallet forslas bort och att det slutgiltigt omhändertas på ett betryggande sätt.

Ett kommunalt avfallsmonopol skulle vara negativt på många sätt. Utvecklingen av nya metoder t.ex. för hantering och omhändertagande kan hotas. Den kommunala kompetensen är inte lika väl utvecklad inom alla kommuner.

Avfallsproducenterna – i det här fallet företagen – kan spela en aktiv roll bara om de får möjlighet att under ansvar hantera sitt eget avfall. De måste då ha möjlighet att välja vem som skall ta hand om avfallet och på vilket sätt detta skall ske. Likaså måste de företag som är beredda att verka inom avfallsområdet ha möjlighet att genom direktkontakter med sina avfallsproducenter påverka dessa i deras val av hanteringsteknik, material, etc.

Det är inte kommunen som har de bästa förutsättningarna att hantera industrins avfall. Det har industrin själv, men då måste industrin också få möjlighet att göra det. Dessutom måste ett ökat ansvar för kommunerna följas av ökade möjligheter för kommunen att driva verksamheten enligt egna önskemål.

Om kommunen får ett ökat kontroll- och tillsynsansvar på avfallsområdet kan det vara till nackdel, om kommunen driver avfallsanläggningar i egen regi. Kommunens roll måste, menar vi, vara klar. Kommunens roll som tillsynsmyndighet måste ovillkorligen hållas åtskild från dess roll som entreprenör och renhållare på avfallsområdet. Enligt vår mening skall inte av ekonomiska skäl kommunen kunna styra över avfall till egna anläggningar.

För att värna om rättssäkerheten krävs att de intresseavvägningar som görs av kommunen kan överprövas i lämplig ordning.

Kommunerna arbetar under vitt skilda förutsättningar. I vissa kommuner finns exempelvis stora industrier som producerar stora mängder avfall. Dessa företag har ofta byggt upp en väl utvecklad kompetens på avfallsområdet. Kommunerna har ofta god kännedom om verksamheten inklusive företagens avfallssituation. I andra kommuner kan det finnas många mindre företag vilkas verksamhet också ger upphov till avfall. Kunskapen om detta avfall är på många håll dock bristfällig.

De avfallsproducerande företag som själva tar hand om sitt avfall omhändertar i många fall även avfall från andra företag. Denna verksamhet bör självfallet tillåtas men under förutsättning att den uppfyller högt ställda miljökrav. Kommunen skall tillse att så sker. Ett utökat kommunalt verkställighetsansvar skulle inte lösa några problem. Däremot skulle kommunen genom en mer aktiv tillsyn kunna uppnå betydande förbättringar. Kommunen skall endast övervaka att avfallet forslas bort och omhändertas på ett miljömässigt godtagbart sätt. I fall av bristande fullgörelse bör kommunen ha rätt att föreskriva att avfallet skall forslas bort genom kommunens försorg och att avfallet slutgiltigt omhändertas. Vi vill ge regeringen detta till känna.

Reservation nr 25 gäller avgiftsuttaget enligt renhållningslagen. I propositionen föreslås att avgifterna skall inkludera kapital-, drift- och planeringskostnader. En ineffektiv och dåligt anpassad organisation kan resultera i ökade kostnader. I synnerhet då verksamheten inte är konkurrensutsatt finns en risk för ökade administrativa kostnader. Det är därför mycket tveksamt om även planeringskostnader bör ingå då avgiften beräknas. Avfallsplaneringen är en övergripande kommunal angelägenhet, tycker vi, och den bör därför inte finansieras via avgifterna. Vi vill ge regeringen också detta till känna.

När det gäller SAKAB har utskottet såsom jag nyss sade tillstyrkt två motionsyrkanden, som innebär att man bevarar den samhälleliga majoriteten när det gäller ägandet i SAKAB. Vi anser att det är olyckligt. Det hade varit bättre att följa förslaget i propositionen. Det gör vi därför att vi har en bestämmd känsla av att de enskilda krafter som jobbar inom avfallsområdet, speciellt när det gäller det svåra avfallet, efter detta inte kommer att ha samma engagemang för att bistå med nya rön och idéer som man hittills haft.

Vi anser att detta är mycket olyckligt, för det gäller just det besvärliga, det farliga avfallet. Då hade det varit klokt att utnyttja de krafter och det

engemang som dessa företag hittills har känt. Det finns alltså risk för att detta äventyras. Jag är övertygad om att det finns anledning att återkomma i dessa frågor framöver, om vi skall kunna bevara detta engagemang från företagens sida.

Herr talman! När det gäller de övriga punkter som vi moderater speciellt har betonat, har vi i det särskilda yttrandet framhållit våra ståndpunkter. Vid en normal behandling hade dessa punkter också varit föremål för reservationer, men vi har nöjt oss med att klarlägga våra ståndpunkter i detta omfattande särskilda yttrande. Det gäller allmänna principer och mål i avfallshanteringen, det gäller definitioner av begreppet avfall, det gäller den långsiktiga strategin för en effektiv avfallshantering, det gäller kunskapsunderlaget och kunskapsupbyggnaden på området som vi anser är mycket viktig. Det gäller också producentens ansvar, det gäller den preciserade uppgiftsskyldigheten, det gäller substitutionsprincipen – alltså det viktiga i att när det finns ett ämne som är mindre farligt skall det vara förbjudet att använda det tidigare använda farligare ämnet. Det gäller även gränsvärden för utsläpp vid sopförbränning, och det gäller de ekonomiska styrmedlen på förpackningsområdet, det gäller dispenser från renhållningslagen. Det gäller också kommunernas avfallsplanering och sist men inte minst gäller det rätten att ta hand om hushållsavfall. Detta finns som sagt i det särskilda yttrandet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de reservationer som undertecknats av moderater.

Anf. 111 ANDERS CASTBERGER (fp):

Herr talman! Regeringen har behandlat avfallsfrågorna med stor senfärdighet. Den så omskrivna miljöpropositionen 1988 saknade märkligt nog i stort sett förslag på området. För detta har vi i folkpartiet under lång tid med rätta kritiserat regeringen. En samlad avfallsproposition har sedan utlovats under flera år. Rubriken för dagens debatt är Vissa avfallsfrågor. Detta är nog så träffande, för här saknas mycket. Regeringen har försuttit tiden att lämna en samlad och heltäckande proposition om avfallsfrågorna. Tyvärr är det så. Detta illustreras också tydligt av att det regeringsförslag som vi nu behandlar lämnar få konkreta ställningstaganden att ta fasta på. En målbeskrivning som inte är heltäckande mynnar ut i att flera angelägna frågeställningar överlämnas till fortsatta beredningar i regeringskansliet. Varför hakar det alltid upp sig så förfärligt i regeringsarbetet så fort miljöfrågorna skall avgöras? Denna regeringens senfärdighetsmodell för avfallsfrågorna är mycket otillfredsställande från miljösynpunkt.

Nu får inte tid längre förspillas för att komma till rätta med avfallsproblemet. Staten måste formulera tydliga mål för miljöskyddet på avfallsområdet. För det miljöfarliga avfallet måste målet utgå från vad naturen tål.

För att påskynda utvecklingen mot slutna system och återvinning bör lagstiftningen kompletteras med krav på återvinning. Återvinningen bör styras av ekonomiska ramar.

Varsamhet måste iakttas vid utnyttjande av naturtillgångar. Allmänhetens miljömedvetande och engagemang för hanteringen av avfall måste i större utsträckning tas tillvara.

Initiativ och utvecklingsmöjligheter måste tas till vara. Ett övergripande

ansvar för planering är en uppgift för staten. Men – och det anser vi i folkpartiet som mycket viktigt – enskilda initiativ skall också främjas. Likaså skall konkurrens mellan olika företag inom avfallsområdet främjas. Vi i folkpartiet har som bekant förordat ett återinförande av ett särskilt budgetanslag för utveckling av ny miljöteknik.

Utbildningen på avfallsområdet måste förbättras. I dag saknas nästan helt utbildning i högskolesystemet inom avfallsområdet.

Ekonomiska styrmedel och pantsystem måste användas för att uppnå uppsatta mål. Här saknas återigen väldigt mycket i regeringens förslag och det som senare den socialdemokratiska majoriteten i kammaren kommer att ställa sig bakom.

Miljömärkning har vi förordat under många år, till vår förvåning under lång tid med socialdemokratiskt motstånd.

Inventering av nedlagda deponier måste följas av konkreta skyddsåtgärder.

Ett säkerställande program måste upprättas för det miljöfarliga avfallet.

Nå, är det då inte så att allt detta och litet till skall komma att förverkligas genom regeringens förslag? Tyvärr är det inte så. Förhoppningar fanns väl hos den icke desillusionerade. Men socialdemokraternas inställning är en besvikelse för miljöarbetet i Sverige.

Många av de förslag som läggs fram är tandlösa. Alltför många förslag saknas.

Trots att tiden har förflutit nödgas vi konstatera behovet av en parlamentarisk utredning för att få bättre underlag än det som regeringen har presterat och ett helhetsgrepp på lagstiftning om återvinning, inskrivning i lagstiftningen om producentens ansvar och andra angelägna reformer.

För inte har regeringen formulerat särskilt tydliga mål som utgår från vad naturen tål! Och inte har regeringen kommit med förslag om någon återvinningslag!

Och inte tittar socialdemokratin åt vad de frivilliga ideella organisationerna kan vara med och hjälpa till att informera om. I stället för att ta allmänhetens miljömedvetande och engagemang till vara gör socialdemokratin tvärtom. Man är fast i den förlegade synen att myndighetsapparaten sköter allt och bäst.

Regeringens ovana vid marknadsekonomiska samband avspeglar sig i otillräckliga förslag om ekonomiska styrmedel när det gäller förpackningsområdet. Inte sträcker sig förslaget över avfallsområdet i stort. Inte kommer det några konkreta förslag om materialbalanser.

Herr talman! Samma amatörism när det gäller marknadsekonomins elementa präglar också socialdemokratin egen interna splittring i fråga om ägarförhållandena i SAKAB. Regeringen samlar sig till slut till ett förslag om att äntligen bryta statlig ägarmajoritet. Men då ser socialdemokraterna chansen att i riksdagen med kommunistisk hjälp köra över dessa marknadsekonomiska vinkar från finansdepartementet och går emot sin egen regering.

Vad skall man tro? Tja, inte att det blir lätt att locka in bara litet privatkapital som något slags gisslan och en ren finansieringsmanöver. Säg, Grethe Lundblad, varför är den socialdemokratiska regeringens förslag helt plötsligt så helt oanvändbart att det skall röstas ned av er själva?

Varför vill inte socialdemokraterna uppdra åt regeringen att komma med ett förslag till avvecklingsplan för hälso- och miljöfarliga ämnen – åtminstone till den miljöproposition som regeringen skall försöka få fram till nästa år? Utgår socialdemokraterna redan nu från att regeringen inte skall kunna ena sig om en sådan miljöåtgärd ens inom ett år?

Visst är det egendomligt att regeringen tar så lätt på riksdagens beslut så fort de går socialdemokraterna emot. Riksdagen har begärt förslag till pantsystem för batterier, men inte redovisar regeringen något sådant. Nej då!

Men, all right, samtidigt som regeringen och socialdemokraterna förtjänar stark kritik för hanteringen av avfallsfrågorna får vi väl dela ut en liten blåklint också. Regeringen biträder äntligen folkpartiets mångåriga förslag om totalavveckling av PCB. Men det är klart, handslag med hedersord av miljöminister Birgitta Dahl fick Bengt Westerberg som bekant närmast tvinga fram som ett heligt nyårslofte i ett direktsänt TV-program. Fast det var ju förra nyårsfirandet, förstås!

Herr talman! Det finns fortfarande mycket att efterlysa när det gäller regeringens förslag om avfallsfrågorna. Det finns tyvärr inte mycket till kraft bakom socialdemokraternas grupp här i riksdagen när det gäller att pusha på och dra fram dessa frågor. Lång tid har förrunnit alldeles i onödan. Vi förespeglas en ny proposition om ett år. Det verkar inte ens som om man kommer att ta särskilt ordentliga grepp i den här frågan då heller, i vart fall vill inte socialdemokraterna här i kammaren vara med om att försöka få detta till stånd. Det är en besvikelse för miljöarbetet i Sverige. De steg som vi nu tar genom de beslut som vi kommer att fatta på grundval av detta betänkande är tyvärr för små steg och för få steg.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 3, 7, 24, 26 och 30, och i övrigt hänvisar jag till folkpartiets särskilda yttrande i dessa frågor.

Anf. 112 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Det betänkande som vi nu behandlar handlar om avfall, men det är för den skull inga skitfrågor, utan det är mycket viktiga frågor. De handlar om att vi skall få produkter som inte förstör vår miljö och vår omgivning. De handlar om att vi skall se till att vi använder våra naturresurser på ett så varsamt och riktigt sätt som möjligt, så att de räcker även till kommande generationer. Och de handlar om att vi skall få produkter som inte påverkar miljön så negativt som mycket i dag gör, så att miljön skall fungera bättre. Det handlar helt enkelt om att avfallshanteringen skall bli bättre.

Länge har man bara deponerat soporna. Bara man blev av med soporna så var det all right. Sedan blev det på modet att man skulle bränna soporna. Men eftersom det i dessa sopor fanns ämnen som inte var så bra, var det inte heller nyttigt för oss själva och omgivningen utan ledde till farliga utsläpp. Då började man fundera över om det inte vore vettigt att sortera soporna. Man har nu kommit en bit på väg, men inte särskilt långt, i detta sammanhang.

Centerpartiet började för ganska länge sedan att dra upp riktlinjer för en ny strategi på detta område, nämligen att det inte bara är fråga om att ta hand om detta avfall, dessa sopor, utan att vi måste inrikta oss på att minska mängden sopor, eftersom mängden i sig är ett problem. Men naturligtvis

måste vi även se till att de kemiska ämnena, och över huvud taget de material som vi använder, går att återanvända eller går att använda för t.ex. kompostering.

Vi har, som Anders Castberger sade, väntat länge på denna proposition. En utredning tillsattes, och den lade fram en del förslag. Vi har vid flera tillfällen fått löften från miljöministern om att en proposition skulle läggas fram. När en proposition så småningom lades fram var det inget tvivel om att det i denna lämnas ganska stora luckor och att den ger upphov till stora funderingar om hur detta skall ske. Regeringen vill fundera mer på vissa saker. Egentligen borde regeringen ha funderat färdigt, eftersom den har tagit så lång tid på sig, och lagt fram ett klart förslag. Det hade varit rimligt, och det var vad vi hade hoppats, men tyvärr blev det inte så. Det visar en viss oföretagsamhet från regeringen. Jag tror nämligen inte att det är fråga om ovilja, i så fall är det värre. Det kanske också är ett litet mått av taktik. När vi diskuterade miljöbudgeten för en tid sedan sade Grethe Lundblad att denna budget som ett slag mellanårsbudget får anses vara acceptabel. Det är kanske på samma sätt med detta förslag, att det är något slags mellanårsprodukt, eftersom vi har val 1991, och regeringen då skall lägga fram alla de förslag som den tidigare inte har lämnat för att på det sättet försöka verka handlingskraftig inför valet. Det kan kanske vara en taktik, men den är inte särskilt snygg, och den är inte heller särskilt bra för miljön. Miljön måste ju gå före.

Jag saknar även en strategi i denna proposition för hur detta skall gå till, och jag saknar de styrmedel som skulle behövas för att man skulle få utvecklingen att vända i rätt riktning. Detta sker nämligen inte av sig självt. Vi måste stimulera människor och påverka dem. Vi måste även påverka och stimulera företag så att de utvecklar dessa nya produkter för att utvecklingen skall gå i den riktning som vi vill.

Vi har tagit upp mycket av detta i vår motion, nämligen att vi måste få dessa styrmedel och dessa regler så att vi är mer rädda om de naturresurser som vi har, de ändliga resurser som finns och som tar slut förr eller senare. Vi måste i ökad utsträckning övergå till att använda förnyelsebara produkter där det finns stora möjligheter och där det sker en utveckling och en vilja att skapa dessa förutsättningar. Inte minst när jordbruket skall omdanas kommer det där att kunna skapas oerhört fina förutsättningar för att i de flesta kemiska material nyttja förnyelsebara produkter, sådana som inte är främmande för naturen utan som kan ingå i ett kretslopp, vilket är viktigt i detta sammanhang.

Förpackningarna är i detta sammanhang en symbolfråga. Men det är också en viktig fråga eftersom det handlar om så stora mängder och om förpackningar som ofta är onödiga. Vi måste ha en sådan vilja och strategi att vi åstadkommer fler returförpackningar. Och i den mån vi inte använder returförpackningar måste materialet vara möjligt att återanvända, ett material som inte förstör miljön.

Industriavfallet är ett område där mycket litet har gjorts. Men där finns det mycket stora resurser att ta till vara just genom sortering och återanvändning och även för energiproduktion. Vi vet ju att en stor del av detta skulle kunna användas för uppvärmning för att få energi. Man har räknat med att

10–15 TWh skulle kunna tas från detta material. Det omfattar nämligen i stor utsträckning just trä och andra produkter som är lämpliga att elda.

Detta handlar alltså om en vilja och en strategi att minska mängden avfall, att inte använda fler förpackningar och engångsmaterial än som är alldeles nödvändigt. På det sättet minskar vi mängden avfall, vilket är oerhört viktigt. Men vi måste också minska farligheten. Och i detta sammanhang kommer alla kemikalier som används in i bilden.

Man kan dela upp dessa kemikalier i tre kategorier. Den första är naturfrämmande kemikalier. Det är sådant som naturen inte känner, syntetiska gifter av olika slag. Dioxin är ett exempel, men det finns många fler. Det är fråga om kemikalier som vi inte får släppa ut i naturen. De produkter som alstrar dessa gifter måste vi förändra så att de inte gör det. I annat fall skall de inte användas.

Den andra kategorin innehåller tungmetaller. Tungmetaller finns i naturen men i ganska begränsad omfattning. Och vi får alltså se till att tungmetallerna inte ökar. Batterier, som Anders Castberger nämnde, är ett exempel. Andra exempel är kadmium, kvicksilver och andra ämnen. Vi måste alltså se till att tungmetallerna finns på en så låg nivå att de förekommer som finns i naturen inte ökar. Det är speciellt allvarligt eftersom även försurningen gör att dessa blir mer tillgängliga.

Den tredje kategorin är omsättbara i naturen, t.ex. fosfater, kväve m.m. De är naturliga, men när det blir för mycket av dem är de skadliga. Vi måste alltså se till att tillförseln till naturen håller sig inom de ramar som naturen kan hantera. Detta måste vara viktigt i detta sammanhang, och det måste finnas med i strategin. Därför måste det ske en genomgång, så att man får bort de ämnen som inte passar in och som kan skapa obalans i detta avseende.

Vi hade hoppats och trott att detta skulle finnas med i denna proposition, och det borde ha varit det. Men nu tänker regeringen återkomma i denna fråga, vilket vi inte anser är acceptabelt.

Här behöver vi alltså ha materialbalanser i företagen för att kunna se vart olika ämnen försvinner. Det måste finnas någon miljöansvarig på företagen som hanterar frågan. Vi ställer krav på företagen för att de inte får släppa ut för mycket vare sig i vattnet eller i luften. Men allt det som går ut genom fabriksportarna till oss som konsumenter ser vi till att det kommer ut i naturen. Det är också ett problem som vi måste tackla. Som konsumenter kan vi bara ta hänsyn till detta om vi får en korrekt information om de produkter som vi köper.

Nu skall vi ju ha en frivillig miljömärkning. Vi har från centerpartiets sida haft synpunkter på hur den skall se ut. Det har vi diskuterat i annat sammanhang. Vi anser att det måste vara en bedömning av hela produktionskedjan av en produkt för att man skall kunna bedöma om den är värdig att ha denna miljömärkning eller inte. Därför måste vi ha en väl sammansatt grupp som bestämmer hur kraven skall formuleras. Vi vill ha en innehållsförteckning även på andra produkter som inte har miljömärkning så att konsumenten har möjlighet att bedöma vad produkterna innehåller för någonting och på det sättet hjälpa till i miljöarbetet.

Om vi lyckas med allt detta, kan vi återanvända väldigt mycket. Stora

mängder kan återanvändas. Vi kan också förbränna en hel del saker som det är naturligt att förbränna och på det sättet få energi. Det som återstår kan vi kompostera och få ut som ett jordförbättringsmaterial. Vi kan t.o.m. åstadkomma biogasjäsning och få ut gas som vi kan använda i vår energiförsörjning. På det sättet kan vi klara en miljömässigt riktig avfallshantering. Men det krävs betydligt mer än vad som föreslås i propositionen.

Vi har krävt att vi skall ha en lagstiftning på avfallsområdet för att kunna uppnå målen. Här kommer kommunens ansvar in i bilden. Kommunen har i dag ansvar för hushållssoporna och föreslås här också få ett liknande ansvar när det gäller industriavfall. Det tycker vi är fel. Det måste vara riktigt att industrierna, som "producerar" detta avfall genom sin produktion också har ansvar för att hantera detta på ett riktigt sätt. De har de bästa förutsättningarna att göra det. Naturligtvis skall kommunen ha ett tillsynsansvar på denna punkt likaväl som på andra punkter där vi har lagstiftning som vi skall följa på miljöområdet. Företagen skall ha den uppgiften att de skall presentera en avfallsplanering för kommunen då de känner till vad som finns ute i företagen. Det skall vara deras uppgift att ta hand om avfallet och inte som i dag deponera det. Kommunen har också ett annat ansvar, och det gäller vid upphandling. Upphandling av produkter skall kommunerna göra med utgångspunkt i miljöhänsyn. Därför vill vi att upphandlingsförfordningen skall ändras på ett sådant sätt att kommunerna har rätt och kanske t.o.m. skyldighet att ta hänsyn till detta och inte köpa en ur miljösynpunkt dålig vara därför att den råkar vara billigare. Detta är naturligtvis ofta fallet. Men följer man upphandlingsförfordningen helt strikt blir det fallet. Här måste en ändring till stånd.

Rötslam är också en besvärlig fråga. Här tycker vi inte att regeringens förslag är tillräckligt långtgående. Vi anser det inte försvarbart att använda rötslam på åkerjord där vi skall producera livsmedel, om det inte finns garantier för att det är fritt från farliga ämnen som vi inte skall ha i vår mat. Där har vi reserverat oss. Inte förrän vi har fått sådana garantier skall rötslam få användas på åkerjord. Då är det naturligt att göra det, för naturligtvis skall det så långt det är möjligt återföras till naturen.

Det finns en rad andra punkter som jag skulle vilja gå in på. Som andra här har sagt har vi försökt att inte få långt över 100 reservationer till betänkandet, vilket kunde ha blivit fallet. I stället har vi i särskilda yrkanden beskrivit huvuddelen av våra synpunkter. Men de är inte mindre viktiga för det.

Herr talman! Slutligen skulle jag vilja yrka bifall till våra reservationer 7, 16, 20, 23 och 27.

Anf. 113 JAN-OLOF RAGNARSSON (vpk):

Herr talman! Vpk har i motioner rörande avfallshanteringen framfört en lång rad förslag som vi menar på ett bättre sätt än regeringens proposition leder till ett minskat avfall och minskade problem. Det har vid utskottsbehandlingen visat sig att det inte finns majoritet för dessa förslag. Vpk har avstått från att reservera sig till förmån för alla vpk:s yrkanden. Det beror på, som tidigare talare här sade, att jordbruksutskottet med detta betänkande provar på ett nytt arbetssätt. Syftet är att uppnå ett mer överskådligt

betänkande samt en förenklad hantering i kammaren. Vi i vpk har därför reserverat oss till förmån för mer principiella yrkanden som vi funnit det särskilt angeläget att markera.

Herr talman! Varje svensk producerar 310 kg avfall per år. Volymen på hushållsavfallet har ökat med 5 000 % sedan början av 50-talet. Många sop-
tippar är nu fulla, och deras koncessionstillstånd går ut inom de närmaste åren. Söföförbränningen har negativa miljökonsekvenser. För att komma till rätta med avfallsproblemen krävs att produktion, konsumtion och återvinning kännetecknas av ett förlopp där energi- och materialförlusterna minimeras. Det krävs också att de materialförluster, dvs. avfall, som ändå uppstår har en så låg inverkan på naturen att miljön och människorna inte skadas.

Globalt sett förbrukar den rika delen av världen det mesta av jordens tillgångar. Vi gör det på ett sådant sätt att vi ödelägger naturen och därmed de kommande generationernas livsmiljöer. För att komma till rätta med de grundläggande miljöproblemen, till vilka det växande avfallsberget hör, måste vi i grunden förändra vår produktion och konsumtion. En rättvis fördelning mellan världens folk och mellan fattiga och rika måste komma till stånd. Det förutsätter en förändrad maktbalans. Resursbevarande, med natur och råvaror varsamma produktionssystem, måste etableras.

Vpk har i en motion angående miljöfarligt avfall konstaterat att förändringar av samhällets produktionssystem har lett till att en allt större och växande del av avfallet är miljöfarligt. Miljöfarligt avfall kallas det avfall som kan ge skador eller innebär risk för människor eller miljö. Många ämnen som vi producerar i dag är extremt miljöfarliga. De lagras i levande vävnader och koncentreras för varje steg i näringskedjorna. Den art som är sist i näringskedjan får då i sig de högsta halterna av de skadliga substanserna. Exempel på detta är rovfåglar, sälar och inte minst människor. När dessa uppvisar tecken på skador av miljögifter är det en tydlig signal på att något är gallet. Klassiska exempel på ämnen som har uppmärksamats och som det fortfarande är problem med är kvicksilver, bly och PCB.

Under senare år har insikten ökat om att avfallet inte kan klumpas ihop och behandlas på ett sätt. Avfallshanteringen måste bli mer mångsidig och anpassad till innehållet i avfallet.

En annan sak, som även Lennart Brunander har tagit upp, är frågan om förpackningarna. Det här är en symbolfråga. Men en fjärdedel av hushållsavfallet utgörs faktiskt av förpackningar. Ett sätt att minska sopvolymen är att inte producera så mycket förpackningar.

Onödiga förpackningar skall undvikas. Om en vara inte kräver dubbla förpackningar och producenterna ändå använder detta system, bör producenterna åläggas en straffavgift. Förpackningar som ej kan återanvändas skall kunna återvinnas på ett miljö- och energimässigt acceptabelt sätt. Den nya dryckesbacken t.ex., som innehåller bly, borde ha varit för dyr att tillverka. Det skulle alltså ha varit kommersiellt omöjligt att tillverka den.

Vi anser också att förpackningar skall beskattas i förhållande till energitåg, till miljöpåverkan och till nyttan med dem.

Det förekommer exempelvis många olika sorters plaster. Men det finns så gott som inget fungerande retursystem. De negativa miljöeffekterna är

dessutom stora. I syfte att komma bort från denna omfattande och miljöskadliga hantering är det nödvändigt att studera detta ordentligt i en utredning. Plastförpackningar som ej kan återvinnas och plastförpackningar som är skadliga för miljön bör förbjudas.

En annan fråga som vi har tagit upp och som vi tycker är grundläggande när det gäller avfall är källsorteringen. Genom källsortering är det möjligt att återvinna en stor del av hushållsavfallet och att redan i hushållen sortera speciellt miljöfarligt avfall, såsom batterier och lösningsmedel. Det startas lovvärda källsorteringsprojekt i allt fler kommuner här i landet. Dessutom föreslår regeringen att allt avfall skall källsorteras fr.o.m. 1994. Det tycker vi är ett positivt initiativ. Men för att det här skall fungera i verkligheten krävs det att byggnader, affärer m.m. anpassas till detta system. Det går inte att bygga källsorteringen på de system som finns i dag. Vi kräver därför en genomtänkt plan för källsortering. Riksdagen har tidigare bifallit en motion från vpk, där vi begär att man skall anpassa byggnormer m.m. till källsortering. Men detta har ännu inte gjorts.

Vi anser också att statsbidrag bör utgå till kommunerna för att man skall kunna utveckla metoder och stimulera till en snabbare övergång till källsortering.

Vidare anser vi att det i lag tydligare behöver markeras att källsortering skall vara grundprincipen vid all avfallshantering.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till samtliga vpk-reservationer i detta betänkande. Dessutom hänvisar jag till vårt särskilda yttrande.

Anf. 114 ANDERS NORDIN (mp):

Herr talman! I går kväll flög jag ner från Kallax i Luleå till Arlanda. Självfallet hade jag tagit tåget om det hade varit möjligt att komma ner till Stockholm i tid. Tyvärr är det ett alltför välkänt faktum att både socialdemokratiska och borgerliga regeringar grovt har åsidosatt en nödvändig upprustning av järnvägen och byggandet av en ny ostkustbana upp till Haparanda.

Det finns ingen reell valfrihet när det gäller transporterandet. Det finns inte heller någon valfrihet när det gäller att välja sopor. Det är ju så, att allt vad vi producerar slutligen blir sopor. Vad vi gör är att vi producerar och konsumerar sopor.

SAS, Scandinavian Airlines System, är ju ett delägt statligt svenskt företag. Jag drack en kopp gratiste. Denna förpackning blev mig tilldelad. En sådan får man alltid när man flyger. Som ni ser är förpackningen öppen. Den innehåller följande: en inplastad serviett, en påse socker, en påse grädde och en plastsked.

Varför har jag då tagit med mig den här förpackningen hit? Jo, jag ville visa på följande. Om man lämnar tillbaka påsen med dess oanvända innehåll, kastas den direkt bland övriga sopor. Sådant är systemet. En mild betraktelse ger vid handen att detta är sjukt. Ändå är det här bara en återspeglning av de partier som står för detta system, och deras sjukdom är långt värre. Deras fanatism och religiösa tro på ekonomisk tillväxt är drivkraften och roten till det överflöd av avfall och sopor som drabbat vår värld. Och vad värre är: De har inte en tanke på att ändra sina ståndpunkter eller sin filosofi. Så länge de har möjlighet att påverka politiken fortsätter hela samhället på en

väg som leder mot en situation som innebär att vi så småningom kommer att bo på sopor och begravas av sopor.

De som står för detta är de företrädare som i ord bekänner sig till ekonomisk tillväxt och en fri marknadsekonomi. Marknaden är tyvärr inte fri. Den är manipulerad och styrd av monopol och kartellföretag, som visserligen agerar utifrån korrekt kortsiktiga och företagsmässigt lönsamma kalkyler. För att ha en fri marknad, där naturen och kommande generationer får möjlighet att göra sin röst hörd, måste staten genom lagar och förordningar motverka den planekonomi – den planekonomiska monopolism – som de på marknaden agerande företagen alltid har som en inneboende kraft.

I morse var jag nere och bastade, och man kan ju inte undgå att se vad man ser. Här hade Sopsverige och slösarna av naturresurser och energi dykt upp igen.

Jag har tagit med mig hit dessa två burkar. Här ser vi ett välkänt märke. Det är en produkt som sprids över hela världen och som innehåller kvalificerat sockerblandat nonsens. Den här andra burken är en ölburk. Vi pratar här i riksdagen om sopor, avfall och återvinning. Men, herr talman, jag kan inte ens drömma om att medvetenheten hos riksdagens ledamöter och anställda är så liten att man kastar burkar i stället för att lämna dem i retur. Jag begriper därför inte varifrån dessa burkar kommer.

Hur som helst – det måste vara någons sämre och lata jag som slunkit in och fått någon att kasta en hop tomma aluminiumburkar i plastsoppåsen vid bastun.

Det här är symptomatiskt och visar på anpassningen till den allmänt rådande samhällsfilosofi som ledande partier förfäktar i detta land. Såvitt jag förstår är det bara miljöpartiet och vpk – eventuellt gäller det också centern – som vill få bort detta grova slöseri från marknaden.

Socialdemokraterna Kent Carlsson och Anneli Hulthén är dock inne på samma linje som vi, men tydligen inte partiet som sådant. Det är typiskt för socialdemokratin.

Moderater, folkpartister och merparten av socialdemokraterna – även här gäller det eventuellt också centern – tillhör dem som räknar konstigt och svårförståeligt. Målet är ju att få en returåtervinningsandel om 90 % när det gäller onödiga förpackningar. Vad innebär detta egentligen? I frågan om aluminiumburken var det 82,2 % år 1989 som återvanns och det innebär att 100 miljoner burkar per år hamnar i avfallet eller i naturen.

En 90-procentig återvinningsgrad innebär inte att 90 % återvinns och återcirkuleras. Har man önskemålet att 90 % skall återcirkulera innebär det nämligen i praktiken att man vill att *allt*, herr talman, skall hamna i naturen eller i soporna. Jag vill betona att filosofin är denna, att allt skall hamna i soporna och slösas i form av sopor, för att så småningom spridas ut i naturen. Denna filosofi stöds av socialdemokraterna, moderaterna och folkpartisterna.

90 % innebär bara en tidsförskjutning. Av de ursprungliga burkarna finns efter ett år 90 % kvar, efter två år 81 %, efter tre år 73 %, efter fyra år 66 %, efter fem år 59 %, efter sex år 53 %, efter sju år 48 %, efter åtta år 43 %, efter nio år 39 %, efter tio år 35 % osv.

Detta fullständigt absurda tänkande stöds av Sveriges tre största partier,

om jag har förstått saken rätt. Är det någon i detta land som undrar varför vi har ett sopberg som svämmas över alla bräddar? Varför inte i stället använda returglaset, som har en återvinningsgrad på nära 99 %?

Samma totala brist på logik och totala brist på förnuft och förstånd kännetecknar utskottsmajoritetens syn på kvicksilvret i batterier och i lysrör. .

De alkaliska batterierna, som betecknas som miljöfarliga och som när de har stoppats i batteriholkar och soppåsar för batterier sorteras av kommunernas renhållningspersonal innehåller och ger ca 80 kg restkvicksilver per år. Knappcellsbatterierna, som också klassificeras som miljöfarliga, innehåller och ger 270 kg kvicksilver per år. Brunstensbatterierna, som säljs i stora mängder läggs på tippen eller bränns upp, innehåller 400 kg restkvicksilver. Dem vill man inte sortera ut eller ta hand om.

Kasserade lysrör innehåller och ger närmare 500 kg kvicksilver per år. Inte heller här finner man det påkallat att komma med någon tvingande lagstiftning, trots att återvinningssystem finns och att huvuddelen av lysrören – mellan 80 och 90 % – kommer från ett begränsat antal avnämare, nämligen kontor och industrier. Dessutom sorteras lysrör i allt fler kommuner av renhållningspersonalen av arbetsmiljöskäl; man vill inte bli skadad av glaset. Hushållen uppmanas därför att lägga lysrören separat i sopsäckar eller lämna dem på miljöstationer. Trots att den dyra manuella sorteringen är gjord skickas inte lysrören till återvinning, och det beror på att det inte finns tillräckliga direktiv från riksdagen.

I min egen hemkommun, Piteå kommun, läggs de kasserade lysrören i en speciell grop för saneringsasbest, och på så sätt har all återvinning omöjliggjorts. Det är säkert inte något undantag för min kommun.

Ni som har utgjort utskottsmajoriteten måste komma tillbaka till verkligheten och sluta att sitta och flumma över tillväxtproblematiken, sluta att vänta på att den manipulerade marknadsekonomin skall självkorrigera sig när slutet närmar sig.

Förr trodde en del att man inte behövde källsortera alls. En del – kanske de flesta av riksdagens ledamöter – tror att man kan källsortera en del och deponera eller slutförvara resten. Det som finns för stunden och är konventionellt lönsamt att återanvända skall alltså källsorteras. Återigen är det den manipulerade marknadsekonomin och tillväxtfilosofin som gör sig gällande. Ändliga råvaror och begränsade råvaruresurser gör den filosofin synnerligen farlig, i synnerhet som den företräds av tre stora partier i detta land.

Sverige är världsledande på området, och jordens befolkning kommer med det synsätt som sprids ut från detta land bara att bli fattigare och fattigare ju längre tiden framskrider. Denna filosofi och ideologi är alltså något vi måste bekämpa och försöka utrota. Angående källsortering gäller att denna är början på en återanvändning av i princip rubbet; man börjar en återcirkulation av allt. För ett par 100 år sedan kastades hushållsavfall och latrin ut på gatan. Senare kom soptunnor och vattenklosetter, och soptippar började växa medan latrinet flöt ut i åar och andra vattendrag. Skorstenarnas höjd växte. Ytterligare en tid gick, och skorstenarna fick filter och latrinet samlades i reningsanläggningar. Filtret och slammet från reningsanläggningarna lades på tipparna, som växte och växte.

Och så fortsätter man i dag, år 1990. Den föreslagna lydelsen av 2 a § i

renhållningslagen är följande: Avfallshantering skall ske på ett sådant sätt att åtgärder som underlättar återanvändning och återvinning av avfallet främjas, om det behövs för att spara råvaror eller energi eller med hänsyn till miljövården.

Vad är detta för en skämtparagraf? Må ni skämmas! Återvinning och återanvändning av avfallet måste och skall alltid främjas. Vi behöver alltid spara råvaror. Vi behöver alltid spara energi. Vi måste alltid ta hänsyn till miljövården.

Utskottsmajoriteten menar uppenbarligen att vi ibland skall uppmanas att slösa med råvaror, att vi skall slösa med energi eller att vi ibland inte behöver ta hänsyn till miljövården. Bevare mig väl för detta tänkesätt, som representeras av tre stora partier i detta land!

De sorgligt tragikomiska skämtarna fortsätter med sin förlängningslagstiftning för problemsymptomen. Kommunen har tidigare varit skyldig att tillse att det finns en behandlingsanläggning för hushållsavfall. Nu blir kommunen skyldig att se till att hushållsavfallet från kommunens invånare "slutligt omhändertas". Det finns inget som kan slutgiltigt omhändertas. Att låna begrepp från den radioaktiva kärnkraftsindustrins omöjliga slutförvaringslösning är löjväckande.

Hela vårt klot, hela naturens allt levande, baseras på återcirkulation och återuppbyggnad i en evig rundgång. Det här lagförslaget strider fullständigt mot naturen själv. Slutgiltigt omhändertagande är att gräva ner problemet och sedan glömma bort att det finns. Det är helt fruktansvärt att man tänker på detta sätt.

Tusentals nya kemikalier och produkter som innehåller kända och okända ämnen kommer ut på marknaden varje år. Det är svårt för ett enskilt land att ha kontroll på skadeverkningarna av alla dessa varor. Det är därför nödvändigt att använda sig av väljarprincipen. Det innebär i korthet att man alltid skall göra miljörimliga val utifrån en helhetsanalys, där även framtiden tas med i beräkningen. När ett mindre miljöfarligt alternativ finns skall detta väljas. Om det i ett annat land finns förbud mot någon kemikalie eller vara måste aktsamhetsprincipen gälla. Skälet till ett förbud är givetvis att kemikalien innebär faror för hälsan eller naturen. Det som är farligt i ett land är då rimligen också farligt i Sverige. Det innebär att varor som innehåller kemikalier som är förbjudna i något land i världen av hälso- och miljöskäl inte kan få saluföras i Sverige. Det är logik, men här förespråkas något annat, nämligen ologik.

Ställer man inte upp på denna princip och för in den i lag innebär det att det egna landet – i detta fall Sverige – får utomordentligt svåra och dyrbara kontrollfunktioner, som man måste försöka etablera och bygga upp. Samtidigt innebär det också att man i princip godtar och etablerar tillåtlighetsprincipen. Är en vara tillåten att produceras någonstans på detta klot skall den också få saluföras överallt. Med undantag av egna lagar, egen kontroll och internationella överenskommelser kommer denna princip att vara vägledande. Det är dyrbart och totalt oförnuftigt.

Tillväxtsamhällets värsta sopor samlas i fabriker och anläggningar i form av miljöfarligt avfall. SAKAB, som försöker ta hand om detta avfall, vill folkpartiet och moderaterna sälja ut till privata intressenter. Socialdemokra-

terna och vpk vill sälja ut 49 %. Båda modellerna innebär att man accepterar att vinstintressen får råda för den typ av sopor som inte har något värde i den typ av manipulerad marknadsekonomi vi nu har. Vi får en underlig mix av styrd marknadsekonomi och styrd planekonomi, som är svåröverblickbar till sina följdverkningar. Det företag som kan åstadkomma högsta avkastning och samtidigt vara billigast på marknaden är det företag som får jobbet.

Förra året slöts ett globalt avtal i Basel om skärpt kontroll över den internationella handeln med miljöfarligt avfall. Avtalet innehöll tre huvudpunkter:

1. Rätt för varje land att vägra införsel och genomfart av miljöfarligt avfall.
2. Varje transport av miljöfarligt avfall mellan länder som undertecknat Baselöverenskommelsen måste anmälas till det internationella avtalssekreteriatet och till mottagarlandets myndigheter innan transport påbörjas.
3. De industrialiserade länderna skall stödja utvecklingsländernas uppbyggnad av modern teknik.

För svenska företag har det på så sätt blivit betydligt enklare att exportera miljöfarligt avfall. Från att tidigare ha varit tvungna att ansöka om och få tillstånd för varje export av miljöfarligt avfall, räcker det numera att de gör en anmälan. SAKAB har i och för sig haft permanent exporttillstånd, men det är inte det enda företag som exporterar miljöfarligt avfall.

Både miljöpartiet och vpk anser i reservation 28 att industriländerna "skall uttryckligen förbjudas dumpa avfall i utvecklingsländer". Med avseende på den osolidariska ekonomiska situation som råder över världen, med orättvisor mellan länder och inom länder, kommer effekten att bli att miljöfarligt avfall kommer att strömma till de fattigare utvecklingsländerna. U-länderna är nämligen alltid billigast, förutom om man i stället hänskjuter problemen till framtidens barn.

Skam åt de partier som vill vältra över det miljöfarliga avfallet till de fattiga länderna och inte ens vill skriva in den här skärpningen i den egna lagtexten!

Produktion som skapar miljöfarligt avfall och internationellt samarbete som handhar denna typ av avfall måste därför upphöra. SAKAB och alla motsvarande anläggningar måste sättas upp på en avvecklingsplan. Människor kan annars fås att tro att miljöfarligt avfall går att oskadliggöra. Det kan inte oskadliggöras. Det kan bara koncentreras eller spädas ut. Det är genom utspädning eller koncentration som man deponerar det på detta klot.

Vi riskerar annars att hela samhället systemanpassas till en produktion av miljöfarligt avfall och en konsumtion av varor som skapar detta farliga avfall. Hur som helst så blir det följden, om den socialdemokratiskt-moderata-folkparti-politiken får råda.

Här kommer så till slut ett förslag till ändring i renhållningslagen. Det är en beklämmande plotter-plotter-läsning, helt utan förståelse för den samlade problematiken, helt i avsaknad av kraft för att åstadkomma ett ekologiskt riktigare och rikare samhälle att leva i.

Renhållningslagen 1979:596 måste i stället avskaffas. Miljöpartiets förslag till "lag om avfall och återvinning" är ett betydligt bättre instrument för att

ta hand om energi- och naturresursslöseriet. Även om kvällen är sen tänker jag nu läsa upp vissa av lagförslagets mest väsentliga delar.

1 §. Denna lag syftar till att skydda människors hälsa och miljön och att motverka förfaranden i en produkts livscykel som innebär slöseri med naturresurser eller ger upphov till miljöfarligt avfall.

4 §. Avfall skall hanteras på ett sådant sätt att det inte uppkommer olägenhet av betydelse från hälsoskydds- och miljövårdssynpunkt. Utrymmen, behållare och andra anordningar för hanteringen skall vara så beskaffade och skall skötas på sådant sätt att olägenhet inte uppstår.

5 §. Varje kommun skall upprätta en avfallsplan för att planera, utveckla och genomföra en materialhantering på ett miljö- och resursbevarande sätt.

Avfallsplanen skall innehålla avfallsreduceringsplan för kommunen samt för varje industriföretag med en fastställd tidsplan efter vilken åtgärderna skall genomföras.

11 §. Avfall skall inte blandas på sätt som försvårar återvinning. Särskilt miljöstörande komponenter skall hållas avskilda från övrigt avfall liksom sådant material som kan orsaka olycksfall eller dylikt. Långtgående källsortering skall ha införts i samtliga kommuner senast 1 januari 1992. Särskilda slag av avfall skall hållas skilt från annat avfall vid slutgiltigt omhändertagande i avvaktan på bättre behandlingsmetoder.

12 §. Material skall återanvändas eller återvinnas så långt detta är tekniskt och ekonomiskt möjligt, om därmed råvaror sparas eller om det av annan orsak är påkallat från miljöskyddssynpunkt.

14 §. Innan tillverkning påbörjas, skall den som är registrerad produktansvarig enligt 20 § ha planerat för hur avfall som uppstår till följd av tillverkningsprocessen skall behandlas och hur produkten skall omhändertas sedan den inte kan användas för avsett ändamål längre.

Uppkomst av restprodukter skall i första hand begränsas, i andra hand återanvändas eller återvinnas. Det avfall som likväl uppstår skall omhändertas på ett miljövänligt sätt.

15 §. Den som hanterar eller importerar kemiska produkter och varor, skall ersätta dessa med mindre hälso- och miljöfarliga, om alternativ finns.

16 §. Tillverkare och importörer skall till statens naturvårdsverk lämna livscykelspecifikationer över tillverkade och importerade varor.

17 §. Tillverkare eller importör skall skriftligen deklarerat varans miljöeffekter (miljövarudeklaration). Denna skall finnas tillgänglig hos statens naturvårdsverk.

18 §. Den som tillverkar eller i sin verksamhet förbrukar kemiska produkter eller varor skall upprätta och årligen till miljö- och hälsoskyddsnämnden offentliggöra materialbalanser.

20 §. För produkter eller vara som tillverkas, importeras eller överlåtes skall finnas produktansvarig.

31 § Tillsynen över efterlevnaden av denna lag och med stöd av lagen meddelade föreskrifter utövas inom kommunen av miljö- och hälsoskyddsnämnden. Staten naturvårdsverk utövar den centrala tillsynen och länsstyrelsen utövar tillsynen inom länet.

På så sätt skall en lag skrivas, inte som det hafsrafs man nu lägger fram för riksdagen.

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

Vissa avfallsfrågor

Med detta vill jag yrka bifall till alla de reservationer där miljöpartiet finns med som undertecknare.
(forts. prot. 114)

13 § Beslut om fortsatt ärendebehandling den 3 maj

Kammaren beslöt att ärendebehandlingen skulle fortsättas vid morgondagens arbetsplenum.

14 § Bordläggning

Anmäldes och bordlades
Arbetsmarknadsutskottets betänkanden
1989/90:AU11 Arbetsmarknadspolitiken
1989/90:AU12 Arbetslivsfrågor
1989/90:AU23 Anslag till lönebidrag för förtidspensionerade m.m.
1989/90:AU27 Tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1989/90

15 § Anmälan om interpellationer

Anmäldes att följande interpellationer framställdes

den 27 april

1989/90:165 av *Lahja Exner* (s) till statsrådet Bengt Lindqvist om äldreomsorg för invandrare:

Riksdagen behandlade för två år sedan regeringens proposition 1987/88:176 Äldreomsorgen inför 90-talet. Statsrådet anförde i propositionen:

”Den andra grupp jag särskilt vill uppmärksamma är de äldre invandrarna. Antalet äldre som invandrar till Sverige är litet och utgör cirka två procent av det totala antalet invandrare. Antalet äldre bland dem som redan har invandrat till Sverige kan emellertid, enligt beräkningar som gjorts av statistiska centralbyrån, komma att öka från ca 65 000 år 1985 till ca 126 000 år 2000. En sådan utveckling kommer att ställa nya och annorlunda krav på samhällets äldreomsorg. Kommuner och landsting måste ta hänsyn till olika invandrargruppers etniska, språkliga och kulturella särdrag, så att de invandrarpolitiska och socialpolitiska målen kan uppnås även för äldre.”

I ett annat citat ur propositionen sägs:

”Det är också angeläget att i förändringsarbetet särskilt uppmärksamma de mest hjälpbehövandes förhållanden samt de insatser som i dag fungerar sämst för den som behöver samhällets service och vård . . . Likaså är det angeläget med särskilda insatser för äldre invandrare med annan kulturell bakgrund och med bristande kunskaper i svenska. Låt mig i detta samman-

hang få påpeka att socialstyrelsen nu tillsammans med Svenska kommunförbundet utarbetar en idéskrift om kommunerna och äldreomsorgen. Skriften kommer att ges ut år 1988. I denna kommer det bl.a. att finnas praktiska råd och exempel för kommunerna när det gäller planeringen av äldreomsorgen för invandrare. Vidare tas frågor om kommunernas information till äldre invandare upp samt frågor om kulturkompetens och tvåspråkighet hos personalen som arbetar med äldre invandrare."

Det har nu gått två år sedan riksdagen behandlade denna proposition utan att den har resulterat i några märkbara resultat ute i den kommunala verkligheten. Antalet invandrare med olika behov av äldreomsorg växer snabbt. Många av våra arbetskraftsinvandrare uppnår pensionsåldern. Ett ökande antal arbetskraftsinvandrare blir förtidspensionerade på grund av arbetsskador och yrkessjukdomar. Denna verklighet orsakar oro bland dessa utsatta grupper och orsakar bekymmer ute i våra kommuner där bristen på specialkunskaper ofta är uppenbar både hos planerare, omsorgspersonal och hos andra berörda.

Med anledning av det anförda vill jag fråga det ansvariga statsrådet:

Varför har den aviserade idéskriften inte utarbetats?

När är denna skrift färdig för spridning?

Är denna idéskrift tillräcklig för att invandrarnas behov av äldreomsorg skall tillgodoses? Har statsrådet några uppslag till hur vi kan aktivera kommunerna bättre, så att de i sitt förändringsarbete särskilt uppmärksammar de mest hjälpbehövandes, bl.a. äldre invandrares, behov av samhällets service och vård?

1989/90:166 av *Roland Larsson* (c) till statsrådet Göran Persson om den treåriga omvårdnadsutbildningen:

Våren 1988 beslöt riksdagen efter förslag från arbetsgruppen för översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen, ÖGY, om en treårig försöksverksamhet för att utveckla yrkesutbildningen i gymnasieskolan. Till följd av detta infördes bl.a. en ny treårig omvårdnadslinje.

I sin information om den nya omvårdnadsutbildningen skriver skolöverstyrelsen (88:10): "Vill du ha mer kvalificerad grundutbildning som gör, att du kan hänga med och utvecklas i framtiden, skall du välja en treårig yrkeslinje".

Att många elever valde den nya treåriga utbildningen i stället för den gamla tvååriga som alltså fanns kvar är lätt att förstå dels mot bakgrund av SÖ:s information, dels därför att man naturligtvis utgick från att en längre utbildning också skulle ge större valmöjligheter.

Strax efter terminsstarten 1989 fick eleverna genom en skrivelse från SÖ veta att den treåriga utbildning man valt inte skulle ge den behörighet man ansåg sig ha blivit utlovad. Den skulle till yttermera visso inte ens ge samma behörighet som den tvååriga utbildningen.

Som en reaktion på att man kände sig lurad utbröt på flera håll i landet strejk bland eleverna i den nya treåriga utbildningen och många elever hotade att hoppa av utbildningen.

Den enda reaktionen på detta från SÖ:s sida blev ett uttalande tillsam-

mans med Landstingsförbundet, socialstyrelsen, Kommunalarbetarförbundet och Svenska kommunförbundet den 20 september 1989. Några åtgärder för att tillmötesgå elevernas krav på att få den behörighet de ansåg sig blivit utlovade vidtogs dock inte.

Det kan knappast ha varit riksdagens avsikt, när man tog beslutet om den nya treårslinjen, att de elever som valde att gå denna skulle diskrimineras i förhållande till dem som valt den tvååriga utbildningen.

Den treåriga utbildningen skiljer sig från den tvååriga bl.a. på så sätt att man det tredje året får välja den vårdsektor inom vilken man vill arbeta.

Som exempel på det finns det inom en av omvårdnadskurserna tre olika grenar att välja på: gren för omvårdnad (OM), gren för social service (SS) och gren för hälso- och sjukvård (HS).

De första eleverna har nu gjort sitt val inför det tredje läsåret och har blivit anvisade den gren man antagits till.

Som en illustration på vad detta kommit att innebära i praktiken har t.ex. på Birgittaskolan i Linköping en stor majoritet av eleverna som förstahandsval sökt sig till hälso- och sjukvårdsgrenen (HS). Till de 30 platser som står till förfogande har 43 behöriga elever sökt. Av dem som fått plats har fem elever av nio med samma betyg lottats in på en plats, medan de fyra övriga satts på "väntelista".

Alternativet för dem som inte fått plats på HS-grenen är att välja någon av de övriga två grenarna. Man har då störst möjlighet att komma in på grenen för omvårdnad, dit ett mindre antal sökt som förstahandsval – något som bl.a. mot bakgrund av de oklarheter som fortfarande råder beträffande äldre- och vårdens framtida huvudmannaskap och organisation är lätt att förstå. Kontentan blir att ett antal elever med formell kompetens, som valt att gå den treåriga omvårdnadslinjen, i stället kan komma att tvingas söka sig till någon annan uppgift. I vissa fall kan det leda till att man hoppar av sin utbildning. Detta vore naturligtvis olyckligt inte bara för elevernas egen del utan också för sjukvården med dess stora behov av personal. Hade dessa elever i stället valt att gå den tvååriga utbildningen hade de dels fått behörighet att arbeta med det de önskat, dels varit klar med sin utbildning ett år tidigare.

Mot bakgrund av det beskrivna vill jag till chefen för utbildningsdepartementet ställa följande fråga:

Avser regeringen att ta något initiativ för att hjälpa de elever som oförskyllt kommit i kläm mellan den gamla tvååriga och den nya, på försök drivna, treåriga omvårdnadsutbildningen?

1989/90:167 av *Gunhild Bolander* (c) till kommunikationsministern om färjetrafiken till Gotland:

I 1986 års trafikpolitiska beslut slogs fast vikten av fungerande kommunikationer i hela vårt land och att hela Sverige skulle garanteras en tillfredsställande trafikförsörjning, alltså också den trafik som förs mellan Gotland och fastlandet. Vid ett antal tillfällen har jag ställt frågan i riksdagen utan att ha fått någon nöjaktig beskrivning av detta begrepp.

Statskassan tillskjuter i innevarande års budget ett förslagsanslag på 46 milj. kr. till färjetrafiken. I detta sammanhang är det på sin plats att upplysa

om att statens andel i kostnaderna för SJ uppgår till 60 % medan statens andel i kostnaden för Gotlandstrafiken endast uppgår till 20 %, enligt statens transportråd. Om då 46 miljoner är en riktig summa är omöjligt att veta eftersom statens avtal med rederiet Nordström & Thulin alltför är en hemlig handling.

Detta avtal träffades i december 1986 mellan transportrådets generaldirektör och rederiet och gav koncession i tio år. Den 1 januari 1988 övertogs trafiken av det nya rederiet och den drivs nu i ett särskilt bolag, Gotlandslinjen. Gotlandsbolaget fick lämna ett åtagande som man innehaft i 123 år.

Alla turer kring rederibytet är föremål för behandling i särskild ordning, och jag avstår därför från att nu ta upp denna debatt. Frågan om tillfredsställande trafikförsörjning kvarstår dock eftersom Gotlandslinjen endast har två färjor i trafik, nämligen kombinerade gods- och passagerarfärjor.

Gotlandsbolaget hade fyra färjor, två stora kombifärjor, en mindre för sommartrafik på Västervik och Öland och i övrigt en för kompletterande behov vid större helger och när någon av de större färjorna behövde läggas på varv. Dessutom fanns en särskild för ändamålet beställd och byggd färja för det farliga godset.

Efter två år med det nya rederiet har vi i dag en oacceptabel situation i färjetrafiken. Försämringar har skett främst genom det minskade tonnaget, och enligt rederiets egen utsago har man otillräcklig kapacitet var fjärde eller var femte resa. Hanteringen av farligt gods sker via en avlyst tur en gång per vecka till Gotland, och det som inte kommer med då smyger fraktföretagen med på övriga turer i hopp om att ingen skall upptäcka detta. Sjöfartsverket och kustbevakningen gör stickprovskontroller och har bekräftat att verkligheten är sådan.

Genom att nu bara två fastlandshamnar trafikeras mot tidigare fyra, har tillgängligheten försämrats, vilket har betydelse inte minst ur turistsynpunkt.

Taxesättningen har tillåtits stiga med 25 % på två år, medan konsumentprisindex under samma tid ökat med 8,7 %.

Det har funnits en beredvillighet att förstå att det tar tid att få nygamla fartyg och besättningar att fungera, men resenärernas tålamod har en gräns. I insändarspalterna i Gotlandstidningarna och för all del också i fastlandspressen redovisas den ena upplevelsen bedrägligare än den andra och detta vållar Gotland som etableringsort och/eller semesterort stora skador.

När trafiktrycket nu gradvis ökar mot sommaren vill jag därför ställa följande frågor till kommunikationsministern:

- Anser kommunikationsministern att riksdagens beslut om en tillfredsställande trafikförsörjning kan upprätthållas med det tonnaget som Gotlandslinjen har i dag?
- Avser kommunikationsministern att medverka till att minst en ytterligare färja sätts in för att möta behovet av kompletterande trafik i enlighet med riksdagens beslut i anledning av trafikutskottets betänkande nr 18?
- Anser kommunikationsministern att en 25-procentig höjning av biljettpriserna på två år jämfört med övrig kostnadsutveckling är rimlig?
- Vilka åtgärder är regeringen i övrigt beredd att vidta med tanke på att den kostnad som i dag kan uppgå till 1 900–2 000 kr. för en familj för att ta sig

till och från Gotland från nästa år också drabbas av persontrafikmoms på kanske ytterligare ca 500 kr.?

1989/90:168 av *Birgitta Hambraeus* (c) till försvarsministern om tjänsteplikt m.m. vid sanering efter kärnkraftsolyckor:

Stora kärnkraftsolyckor ansågs förr hart när omöjliga. Nu räknar man med en sådan vart tionde år. Den mänskliga faktorn har hittills varit orsaken.

Strax före jul 1989 lämnade utredningen om kärnkraftsberedskapen sitt betänkande "Samhällets åtgärder mot allvarliga olyckor", SOU 1989:86, till regeringen.

På s. 229 konstaterades att en olycka i ett svenskt kärnkraftverk som orsakar radioaktiv markbeläggning som föranleder saneringsinsatser är mycket osannolik men inte kan uteslutas.

Tjernobyl-katastrofen visar att saneringsarbetet kräver offer under mycket lång tid. Det är fråga om tusentals människors arbetsinsatser på enorma områden. Radioaktiviteten kan inte uppfattas med sinnena, och risken för överdoser är stor. Det är tungt att arbeta i skyddsutrustning, svårt att avskärma traktorer etc.

På s. 243 säger utredningen att det kan vara nödvändigt att mobilisera samhällets totala resurser vid saneringen. "Det sammantagna samhällsintresset av att saneringen kan genomföras effektivt måste i sådana fall väga tyngre än den enskildes intresse att fritt kunna råda över sin egendom. Resonemanget gäller även försörjningen med personal."

På s. 244 står: "Utredningen föreslår att saneringsorganisationen vid alla slag av omfattande sanering skall ha möjlighet att tillgripa tjänsteplikt och ingrepp i annans rätt."

1. Överväger statsrådet utredningens förslag att utöka tjänsteplikten och förfogandelagen till det mångåriga saneringsarbetet efter en kärnkraftsolycka?
2. Är statsrådet beredd att undersöka om det finns tillräckligt många i Sverige som frivilligt skulle åta sig ett sådant saneringsarbete?

den 30 april

1989/90:169 av *Birgitta Hambraeus* (c) till industriministern om massaindustrins behov av el:

Massaindustrin är den mest energikrävande industribranschen i Sverige. Den kan vara helt självförsörjande med både värme och el.

Det framgår av Ingvar Carlssons, Birgitta Dahls, Stig Malms och Rune Molins skrift "Energipolitiken – problem och möjligheter" att bl.a. massaindustrin är speciellt känslig för elprishöjningar.

Det beror emellertid på vilken teknik man använder om ett höjt elpris skulle innebära för- eller nackdelar.

Kemisk massaindustri, som fortfarande dominerar branschen, använde förr olja och tog inte till vara bark och lutar som blev ett miljöförorenande avfall. Nu kokas träet bl.a. med bark och lutar. Detta är en av anledningarna

till att användningen av inhemska fasta bränslen ökat så mycket att vi nu får lika mycket energi därifrån som från kärnkraften.

Med denna metod kommer den värdefulla, långfibriga kvaliteten i svenskt timmer till sin rätt.

Genom mottrycksanläggningar kan man också producera el, men hela den utbyggda kapaciteten har inte utnyttjats på senare år. Det har ju rått elöverskott. Med ett höjt elpris blir den egenproducerade elkraften värdefullare.

Den termomekaniska processen, där träet slits sönder i eldrivna kvarnar, är mycket elkrävande. Man får mer ton massa ur veden med denna metod men har svårare att konkurrera med snabbväxande utländska träslag. Rimligen kommer elpriset att påverka planerna på att alltmer gå över till denna teknik.

1. Kommer industriministern att undersöka massaindustrins vilja och möjligheter att välja teknik som klarar ett höjt elpris?
2. Tar industriministern hänsyn till ägarförhållandena inom svensk kärnkraft när han bedömer industrins teknikval och intresset av att behålla kärnkraften?

16 § Anmälan om frågor

Anmälades att följande frågor framställts

den 27 april

1989/90:569 av *Ingrid Hemmingsson* (m) till statsrådet Bengt Lindqvist om personaldrivna dag- och fritidshem:

Den 9 februari 1990 meddelade Bengt Lindqvist i en interpellationsdebatt att "Regeringen kommer dessutom att öppna för statsbidrag till personalkooperativa daghem – daghem som drivs av yrkesutbildad personal och som ägs av personalen."

Vid flera tillfällen efter denna debatt har sedan Bengt Lindqvist kommit tillbaka till detta löfte – eller var det en målsättning?

I kompletteringspropositionen finns inga förslag i denna riktning.

Jag vill därför fråga statsrådet följande:

När kommer ett förslag till riksdagen om en förändring av statsbidragsreglerna som innebär att personaldrivna dag- och fritidshem kan komma till stånd?

1989/90:570 av *Per Gahrton* (mp) till statsrådet Anita Gradin om villkoren för svensk medverkan i EES-avtal:

För andra gången på kort tid har EG-kommissionens chef, Jacques Delors, kritiserat EFTA för att ställa för höga krav i de pågående samtalen om EES. Delors har framför allt anmärkt på två grundbultar i EFTA:s förhandlingsuppläggning:

- 1) kravet på undantag från EG-regler som skulle medföra sänkningar av ni-

vän beträffande miljöskydd, konsumentssäkerhet, hälsoskydd, social trygghet, arbetarskydd, jämställdhet m.m.; 2) kravet på reellt medinflytande från EFTA-länders sida i den del av EG:s beslutsprocess som i realiteten avgör s.k. EES-beslut.

Från den svenska regeringens sida har bl.a. i riksdagen åtskilliga gånger kategoriska löften uttalats om att försämringar beträffande miljö etc. är pris som Sverige inte är berett att betala för EG-anpassningen; det har också från den svenska regeringens sida slagits fast att reellt svenskt medinflytande är ett villkor för EES-avtal.

Mot denna bakgrund vill jag fråga statsrådet Gradin:

Står regeringen fast vid krav på undantag från vissa EG-regler samt medinflytande på den relevanta EG-beslutsprocessen som villkor för svensk medverkan i EES-avtal?

1989/90:571 av *Göran Engström* (c) till civilministern om ett frikommunförsök för landstinget i Dalarna:

Landstingen har i dag svåra ekonomiska bekymmer. Dessa kan angripas på olika sätt. Det vanligaste är att höja skatten. Den dörren är dock numera stängd, eftersom regeringen avser att införa kommunalt skattestopp. Några nya statliga medel är uppenbarligen inte att påräkna.

Landstinget i Dalarna har valt att angripa problemen på ett nytt och radikalt sätt. I ett förslag till ny organisation för sjukvården kommer primärvården att handha budgetmedlen och få ett totalansvar för medborgarna. Sjukhusen avses sälja sina tjänster till primärvården via vårdavtal.

Enligt ett konsultförslag skall sjukhusen hållas samman i en sjukhusgrupp. Denna kan ledas av en icke vinstgivande stiftelse. Styrelsen för denna kan bestå av även icke-politiker – en s.k. professionell styrelse. Primärvården leds av politiker i områdesstyrelser.

Den föreslagna organisationen, som är tänkt att träda i kraft näret 1991, stöter emellertid på hinder i form av nuvarande lagstiftning för hälso- och sjukvårdens ledning. En möjlighet att undvika förseningar eller provisoriska lösningar är ett frikommunförsök för landstinget i Dalarna. Enligt min mening vore det principiellt viktigt att via ett frikommunarrangemang stimulera till nya initiativ inom svensk sjukvård.

Min fråga till statsrådet är därför:

Anser civilministern att ett frikommunförsök för att möjliggöra den beskrivna sjukvårdsorganisationen är angeläget?

1989/90:572 av *Sten Andersson* i Malmö (m) till statsrådet Maj-Lis Lööv om obligatorisk HIV-test för asylsökande:

Enligt uppgift i massmedia är asylsökande från vissa länder i hög omfattning HIV-smittade. Enligt samma källor är HIV-test inte tvingande för asylsökande.

I syfte att slippa diskriminering av vissa nationaliteter borde en tvingande HIV-test göras på alla asylsökande!

Självfallet skall inte någon form av sjukdom innebära hinder att söka asyl i Sverige, vilket nog skall poängteras.

Om uppgifterna i massmedia avseende vissa nationaliteters höga HIV-frekvens är korrekta, är statsrådet då beredd ta initiativ till att alla asylsökande tvingas genomgå HIV-test?

1989/90:573 av *Per Gahrton* (mp) till statsrådet Anita Gradin om betydelsen för Sverige att EG-staterna sluter en politisk union:

I ett brev till EG-rådets ordförande har förbundskansler Kohl och president Mitterrand krävt att arbete nu skall igångsättas om en politisk union mellan EG-staterna med gemensam ekonomisk och finansiell politik liksom gemensam utrikes- och säkerhetspolitik. Avsikten är att denna union skall vara färdigbyggd redan 1993.

Vilka slutsatser för Sveriges del drar statsrådet av att det alltså nu står klart att EG inom kort kommer att utvecklas till en fullfjädrad västeuropeisk supermakt med stark centralregering som bestämmer över allt väsentligt, inbegripet ekonomi, utrikespolitik och säkerhetspolitik?

1989/90:574 av *Karl-Erik Persson* (vpk) till arbetsmarknadsministern om fredsplikten i MBL:

Arbetsdomstolen meddelade i november 1989 en dom i det s.k. Britanniamålet som innebär att fredsplikten enligt §§ 41 och 42 MBL utsträcks i sådan omfattning att normal facklig verksamhet förhindras. Dåvarande arbetsmarknadsminister Ingela Thalén tillsatte en särskild arbetsgrupp med uppdrag att analysera domen och därmed sammanhängande frågor.

EG-domstolen har helt nyligen i ett förhandsbeslut till förvaltningsdomstolen i Versailles slagit fast att alla EG-länder har rätt att kräva att landets lagar och kollektivavtal tillämpas på allt arbete utfört i landet, även tillfälligt arbete och även om arbetsgivaren är utländsk.

Innebär detta förhandsbesked från EG-domstolen att arbetsmarknadsministern är beredd att snabbt föreslå sådana ändringar i MBL att domens ödesdigra effekter undanröjs?

1989/90:575 av *Krister Skånberg* (mp) till socialministern om sänkta gränsvärden för radon i bostäder:

Socialstyrelsen begärde i en skrivelse till regeringen i april 1989 att få sänka gränsvärdet för åtgärder mot radon i befintliga bostäder från 400 till 200 becquerel per kubikmeter. Ett enigt bostadsutskott skrev i sitt betänkande BoU 3 i september 1989 att man förutsatte att regeringen i budgetpropositionen för 1990/91 skulle redovisa kostnaden för en eventuell sänkning av gränsvärdet. Detta gjorde regeringen inte, och den har ännu inte fattat beslut om någon sänkning av gränsvärdet. Detta försenar initiativ till åtgärder mot riskabelt höga radonhalter i hundratusentals bostäder, förlänger den tid som de boende utsätts för dessa halter och ökar därmed hälsoriskerna för en stor del av befolkningen. Hittills har man trott att dessa hälsorisker främst

Prot. 1989/90:113
2 maj 1990

gäller lungcancer. En ny forskarrapport pekar nu på att det kan finnas starka samband mellan höga radonhalter i bostäder och ökad förekomst av andra typer av cancer.

Vad väntar regeringen på, och när kommer dess beslut om sänkta gränsvärden?

17 § Kammaren åtskildes kl. 22.59.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Gunborg Apelgren

Onsdagen den 2 maj

1 § Justering av protokoll	1
2 § Förnyad bordläggning	1
3 § Internationellt utvecklingssamarbete	1
Utrikesutskottets betänkande UU15	
Debatt	
Alf Wennerfors (m)	
Karl-Göran Biörsmark (fp)	
Pär Granstedt (c)	
Bertil Måbrink (vpk)	
Marianne Samuelsson (mp)	
Stig Alemyr (s)	
Statsrådet Lena Hjelm-Wallén	
Inger Koch (m)	
Charlotte Branting (fp)	
Andre vice talmannen (om sammanträdet fortsättning under kvällen)	
Karin Söder (c)	
Axel Andersson (s)	
Eva Björne (m)	
Birgitta Hambraeus (c)	
Kristina Svensson (s)	
Ingbritt Irhammar (c)	
Nils T Svensson (s)	
Ylva Annerstedt (fp)	
Jan Strömdahl (vpk)	
Anita Stenberg (mp)	
Berndt Ekholm (s)	
Ragnhild Pohanka (mp)	
Beslut	87
4 § Ajournering	96
5 § Återupptagna förhandlingar	96
6 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 26 april	96
Kulturutskottets betänkande KrU21	96
Finansutskottets betänkande FiU15	98
Försvarsutskottets betänkande FöU7	98
Försvarsutskottets betänkande FöU6	101
7 § Beslut om uppskjuten votering av kvällsärenden	101
8 § Samarbete med Baltikum, Central- och Östeuropa	102
Utrikesutskottets betänkande UU16	
Debatt	
Margaretha af Ugglas (m)	

	Håkan Holmberg (fp)	
	(forts. 11 §)	
9 §	Ajournering för middagsuppehåll	109
10 §	Återupptagna förhandlingar	110
11 §	Samarbete med Baltikum, Central- och Östeuropa (forts. UU16)	110
	Margaretha af Ugglas (m)	
	Håkan Holmberg (fp)	
	Pär Granstedt (c)	
	Bengt Hurtig (vpk)	
	Per Gahrton (mp)	
	Andre vice talmannen (om debattreglerna)	
	Sture Ericson (s)	
	Charlotte Branting (fp)	
	Evert Svensson (s)	
	Ylva Annerstedt (fp)	
	Anneli Hulthén (s)	
	Bertil Persson (m)	
	<i>Beslut skulle fattas den 3 maj</i>	
12 §	Vissa avfallsfrågor.	148
	Jordbruksutskottets betänkande JoU16	
	Debatt	
	Ingvar Eriksson (m)	
	Anders Castberger (fp)	
	Lennart Brunander (c)	
	Jan-Olof Ragnarsson (vpk)	
	Anders Nordin (mp)	
	(forts. prot. 114)	
13 §	Beslut om fortsatt ärendebehandling den 3 maj.	164
14 §	Bordläggning	164
15 §	Anmälan om interpellationer	
	1989/90:165 av Lahja Exner (s) om äldreomsorg för invandrare	164
	1989/90:166 av Roland Larsson (c) om den treåriga omvård- nadsutbildningen	165
	1989/90:167 av Gunhild Bolander (c) om färjetrafiken till Got- land	166
	1989/90:168 av Birgitta Hambraeus (c) om tjänsteplikt m.m. vid sanering efter kärnkraftsolyckor.	168
	1989/90:169 av Birgitta Hambraeus (c) om massaindustrins be- hov av el	168
16 §	Anmälan om frågor	
	1989/90:569 av Ingrid Hemmingsson (m) om personaldrivna dag- och fritidshem	169
	1989/90:570 av Per Gahrton (mp) om villkoren för svensk med- verkan i EES-avtal	169
	1989/90:571 av Göran Engström (c) om ett frikommunförsök för landstinget i Dalarna	170

1989/90:572 av Sten Andersson i Malmö (m) om obligatorisk HIV-test för asylsökande	170	Prot. 1989/90:113 2 maj 1990
1989/90:573 av Per Gahrton (mp) om betydelsen för Sverige att EG-staterna sluter en politisk union	171	
1989/90:574 av Karl-Erik Persson (vpk) om fredsplikten i MBL	171	
1989/90:575 av Krister Skånberg (mp) om sänkta gränsvärden för radon i bostäder	171	

